

Andrej Bader

Zabavice u stvaranju

Andrej Bader

Zabavice u stvaranju

Naslovnica knjige inspirirana je odbljeskom sjećanja na djetinjstvo Ane Cukon rođ. Šugar (str. 165.)
Autor fotografije Andrej Bader

Medulin, 2023.

Drage mještanke i mještani te svi čitatelji,

sad kad ste otvorili prve stranice „Zabavica u stvaranju" vrijedno je naglasiti kako one sadrže jednu troznamenkastu brojku koja je gotovo obilježje čitave knjige. Brojku sto. Više od stotinu godina prošlo je od otvaranja prvih vrtića u Medulinu i Premanturi, a jednako je impresivno što je više od stotinu suradnika i među njima preko devedeset naših sumještana aktivno sudjelovalo u stvaranju ove knjige zajedno s autorom. Fotografije iz osobnih i obiteljskih zbirki, dokumenti i svjedočenja mještana, nekadašnjih i sadašnjih pedagoških djelatnika i odgajatelja, kao i različitih pravnih subjekata, domaćih i stranih Arhiva i knjižnica, čine beskrajno vrijednu građu koja je popunila praznine i omogućila kompletiranje priče o razvoju vrtića na području naše općine. Uz sav taj materijal, autor je u četiri godine dugom istraživačkom i spisateljskom procesu rekonstruirao i u ovoj knjizi predstavio većini nas, nepoznatu i dosad neobrađenu povijest vrtića na našem području. Posebno zanimljiva spoznaja jest ona o tihoj, ali energičnoj i predanoj skupini ljudi, poglavito žena, redom naših sumještanki, koje su u prošlom stoljeću, kada nitko drugi nije, inicirale i bile perjanice razvoja predškolstva kao struke ne samo na lokalnoj, već i na regionalnoj i nacionalnoj razini. Ova i toliko drugih priča unutar obrađene teme, oživljavaju 392 stranice još jednog monografskog izdanja za koje je zaslužan naš sumještatin, povjesničar Andrej Bader. Unutar korica „Zabavica u stvaranju" autor je skupio kao sličice koje smo u djetinjstvu skupljali u albume, što čine i današnji mališani, 630 vrijednih, rijetkih, jedinstvenih i većinom dosad neobjavljenih fotografija, ilustracija, dokumenata koji ovu knjigu čine tim posebnijom i vrjednijom. Velike su to brojke koje pokazuju neskriven interes mještana i svih ostalih koji su se uključili u ovaj zajednički projekt u protekle četiri godine, za ovu sveopće prisutnu temu, dosad nikad pretočenu u knjigu. Djetinjstvo (ako je provedeno u mirnodopskom periodu, u sigurnosti i toplini mjesta u kojemu odrastamo) jedino je vrijeme života koje nam svima odmah izmami osmijeh na lice. Vrijeme je to apsolutne, bezbrižne sreće koja s godinama u našim sjećanjima postaje neprocjenjivom. Kroz poglavljia koja se nadograđuju i pozivaju na čitanje, postajemo svjesni kako se mali Histri koji su živjeli na prostoru Mutile - u igri - ničim nisu razlikovali od dojučerašnjih najmlađih mještana Medulina i ostalih naših naselja. Emocije, vještine, nadmetanja su isti. Igre su iste. I pronalazimo ih, kako spoznajemo u „Zabavicama", svuda oko nas. Igre se skrivaju u obiteljskim i osobnim nadimcima ovog podneblja, a jedan se dio Kažele naziva Prašćarom - po pastirskoj igri koja je vrlo slična hokeju na travi. Ovu kao i sve igre koje su povijesno, tradicijski vezane za naša mjesta autor je zabilježio u knjizi i time zauvijek spasio od zaborava. U nadi da će se i neki novi klinici u dalekoj budućnosti igrati i današnjih, kao i tradicijskih igara, istovremeno stvarajući neke nove, još neizmišljene, samo njihove zabavice, zahvaljujem prijašnjim ravnateljicama Dječjeg vrtića Medulin, Ruži Tešiji i Severki Verbanac. Čestitke upućujem i aktualnoj ravnateljici, Mirjani Duras Komparić te svim bivšim i sadašnjim djelatnicama i djelatnicima ovoga i ostalih vrtića na području općine Medulin, te svim mještankama i mještanima koji su pomogli autoru da popuni praznine i kompletira ovu sveobuhvatnu priču. Čestitam i svojim prethodnicima, općinskim načelnicima jer je Općina Medulin od svog osnutka uvijek pokazivala izniman senzibilitet prema najmlađima i možemo se svi skupa s pravom ponositi da je u posljednjih dvadeset godina izgradila dva vrtića u Medulinu i Pomeru te preuredila vrtić u Vinkuranu i Premanturi, a predstoji velika nadogradnja medulinske matične predškolske ustanove.

Uživajte u stranicama koje slijede i ne zaboravite u ovom burnom vremenu kada postajemo sve ozbiljniji ponekad stati i naći vremena za - igru.

Vaš načelnik,
Ivan Kirac

Stvaranje ove knjige, istraživanja koja su prethodila, pretraživanja različitih izvora podataka, razgovori s ljudima, trud i vrijeme potrebno za nastajanje jedne po jedne stranice koje su pred nama prije svega su djelo ljubavi prema povijesti općenito, a još važnije, povijesti podneblja kojem pripadaš.

Traganje za odgovorima, činjenicama, fotografijama i drugim tragovima nešto je što se po samoj prirodi stvari očekuje od povjesničara. Kod djece pak podržavamo i ohrabrujemo svakodnevno istraživanje, traženje odgovora, pronalaženje novih pitanja, isprobavanje teorija u nastajanju. Ovdje je prisutna prva sličnost povjesničara i djece. Praktičarima u odgoju i obrazovanju prisutnost u iskustvima djece uronjenih u sadašnji trenutak neprocjenjiva je, jedinstvena, i ponekad neponovljiva.

Meni samoj, na prvi pogled, činilo se suvišnim ulagati silan trud u spajanje ovih dvaju područja. Ipak nastojeći biti otvorenog uma i uz pomoć zaraznog i nezaobilaznog „povijesnog duha“ Medulina (a i šire!) polako sam učila. Sagledavajući povijesne činjenice s vremenskim odmakom i imajući ih prikazane na jednom mjestu (pritom obavijene autorovim dječjim i neumornim istraživačkim duhom) imamo priliku sagledati ljepotu, važnost i neponovljivost - djetinjstva uopće. Imamo priliku primijetiti bezvremensku kvalitetu određenih elemenata igre kao takve, koja usprkos stalnim promjenama - opstaje. Traje. Živi i dandanas na vrlo sličan način kao i prije godinu, deset godina, pa i više stotina godina. Igra je prisutna svugdje gdje ima i djece te ju je teško izdvojiti iz tog konteksta i promatrati odvojeno. Predstavlja velik potencijal koji postoji u svakom djetetu i kroz povijest prisutna je i u izuzetno teškim i u potpuno različitim uvjetima i okruženjima. Otporna na ratove, teške uvjete življenja, onkraj socijalnih i ekonomskih nedaća, jezičnih barijera...

Danas znamo, a tome svjedoči i knjiga pred nama, da su se tijekom vremena opetovano stvarali uvjeti za mjesta za igru i boravak djece (vrtići, jaslice, asili, čuvališta...) zahvaljujući pojedincima, pedagogima, odgajateljima, drugaricama, tetama, maestrama, općinama, gradovima... Mijenjali su se nazivi, prostori unutar gradova, radne jedinice, ravnatelji i načelnici, zgrade i prostori, čak i države. Tijekom vremena ovim izazovima pristupalo se na različite načine, i dandanas se pristupi prilagođavaju potrebama i situacijama u društvu. U predškolskim ustanovama diljem svijeta promišlja se i dokumentira rad, osvrće se na dovršene aktivnosti planiraju nove, promatraju se djeca, njihove potrebe i potrebe obitelji i zajednica u kojima djeluju. Nove spoznaje iz područja odgoja i obrazovanja obvezuju nas i daju smjernice.

Pa tako, dok ovo pišemo nećije djetinjstvo traje i za očekivati je da će netko drugi u drugim vremenima pisati o našim današnjim potezima, jer sadašnjost koju danas živimo - povijest je u nastajanju.

Na kraju, koji je uvijek i neki početak, zahvaljujem Andreju i svima koji su pomagali i na bilo koji način podržavali „Zabavice u stvaranju“.

Uživajmo u stranicama pred nama.

Mirjana Duras Komparić - Mimi, mag. paed.

SADRŽAJ

UVOD.....	11
I DJEČJE IGRE	17
MIMICRY	19
KUHINJICE.....	19
LUTKE	24
OSTALE IGRAČKE	40
PUST/KRABULJE	53
AGON	61
BUDDHINA LISTA ZABRANJENIH IGARA	66
KAMENA IGRAONICA	69
NA PRASCA	75
PANČUJA ILI PANDUJA.....	78
TIRO ALLA FUNE	80
NA ŠPAG.....	81
LASTIK.....	82
LOPTANJE I	83
ŠĆINKE I GAKVE	87
LOPTANJE II	90
MIMIKRIJA I AGON	100

ALEA	109
MIMIKRIJA I ALEA	114
ILINX ILI KAKABELNICA	119
KREATIVNOST	127
II POVIJEST PREDŠKOLSKIH USTANOVA	129
PUT DO ASILA	131
KINDERBEWAHRANSTALTEN ILI ČUVALIŠTE	133
DJEČJI VRTIĆI TIJEKOM AUSTROUGARSKE UPRAVE.....	136
DJEČJI VRTIĆI U SREDIŠTU NACIONALNIH SUKOBLJAVANJA I NETOLERANCIJE.....	141
DJEČJI VRTIĆI TIJEKOM TALIJANSKE UPRAVE 1919. - 1945.	148
ASILO INFANTILE U PREMANTURI OD 1919. DO 1945. GODINE	148
ASILO INFANTILE U MEDULINU OD 1919. DO 1944. GODINE	155
SAN ANTONIO E I SUOI ORFANELLI	166
LIŽNJAN, POMER, VINTIJAN.....	168
DJEČJE ODMARALIŠTE U MEDULINU OD 1946. DO 1969. GODINE	175
PREGLED UREĐENJA POLOŽAJA I ULOGE PREDŠKOLSKOG ODGOJA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA	184
PREMANTURA, POMER, BANJOLE	188
PREMANTURA 1953. - 1958.	188

POMER 1954. - 1956.	189
BANJOLE 1956. - 1962.	192
MEDULIN 1953. - 1974.	195
USPON DJEDA MRAZA	206
MEDULIN 1974. - 1978.	212
... I TITO NIJE DOŠAO	220
VINKURAN 1977. - 1984.	227
PREMANTURA 1979. - 1996.	230
JASLICE TETE JOLANDE	241
BANJOLE 1982. - 1991.	244
VINKURAN 1986. - 1991.	250
MEDULIN 1979. - 1996.	252
MEDULIN, IDEALNO MJESTO ZA STVARANJE NOVIH LIJEPIH USPOMENA	258
DJEČJI VRTIĆ CICIBAN 1990. - 2019.	265
DJEČJI VRTIĆ SUNČICA	270
DJEČJI VRTIĆI MEDULIN	278
DOAJENI PEDAGOŠKE MISLI	365
REGISTAR ODGAJATELJICA	372
BROJ UPISANE DJECE OD 1996. DO 2023. GODINE	374
IZVORI I LITERATURA	384

Male Pomerke tridesetih godina prošlog stoljeća u svom rodnom mjestu. Iz zbirke Suzane Buić

Uvod

Nizozemski povjesničar umjetnosti Johan Huizinga s pravom ističe da je igra starija od kulture,¹ na razvalinama umirućih civilizacija europski čovjek uvijek je tražio niti (i korijene) samoprosudbe i samopromatranja gradeći se iznova. No, s igrom nije tako. Unutar cikličkog poretka kulture, gdje je često napredak istovremeno vraćanje unatrag igra je nerazoriva, nepromjenjiva kategorija. Igre nam pomažu definirati poimanje vlastitog svijeta i promišljati o sebi samima.

Povijesno-kulturološka dimenzija i uloga igre u judeo-kršćanskoj civilizaciji može se uočiti i pratiti već na razini temeljnih religijskih dokumenata, na prvome mjestu Biblije. Kod proroka Zaharije nalazimo „da će se u vrijeme spasenja gradski trgovi ispuniti dječacima i djevojčicama koji će se igrati na njegovim trgovima“² Djetinjstvo i igre nikad kroz povijest nisu bile zanemarivane, anatemizirane ili nedostojne rasprave u kulturnim krugovima. Štoviše. Razlika je samo što danas razmišljajući o povijesti djetinjstva i povijesti emocija pristupamo s različitim prioritetima i s različitim gledanjem na stare dokaze koji su tijekom 20. stoljeća u širim historiografskim krugovima bili ignorirani.

Pretpostavka o prirodnosti djetinjstva, tj. ideja prirodnog razvoja, predstavlja dominantno učenje. Dijete koje se razvija u odraslog čovjeka označava napredovanje od jednostavnosti ka kompleksnosti. S druge strane osnovu psihosocijalnog stanovišta čini ideja društvenog konstruktivizma, tj. ideja o tome da je djetinjstvo stvar društvene konstrukcije i kao takvo promjenjivo u odnosu na vrijeme i prostor. Autor koji je postao sinonim djetinjstva kao društvene konstrukcije je francuski povjesničar Philippe Ariès. On u svom kapitalnom djelu *Stoljeća djetinjstva* iz 1962. godine ukazuje na kulturno-povijesnu uvjetovanost djetinjstva u srednjem vijeku, te svoju analizu završava u 17. stoljeću, dok se 18. vijek uzima kao početak *modernog* shvaćanja djetinjstva. Kada je riječ o *Stoljeću djetinjstva* tu pak postoji čitava kakofonija uzrokovana nečitanjem izvornog djela već citiranjem (ili ne) tuđih radova koji jednim dijelom krivo interpretiraju autora.

Izvori na osnovu kojih je dolazio do svojih zaključaka o negaciji djetinjstva bili su uglavnom iz oblasti umjetnosti, posebno slikarstva. Analizirajući slike nastale u periodu srednjeg vijeka na kojima su djeca predstavljana kao „odrasli u malom“, utvrđuje:

„U srednjovjekovnom društvu, koje smatramo polaznom osnovom, doživljaj djetinjstva nije postojao: to ne znači da su djecu tada zapostavljali, odbacivali i zlostavljali. Doživljaj djetinjstva nije isto što i naklonost prema djeci. On odgovara svijesti o posebnosti djeteta, svijesti o onome po čemu se dijete razlikuje od odraslog, čak i mladog odraslog. Takva svijest nije postojala. Zbog toga je dijete, od trenutka kada je moglo živjeti bez neprestane njege majke, dadilje ili povijačice, pripadalo društvu odraslih, u kojem se nije izdvajalo.“³

¹ HUIZINGA, Johan: *Homo ludens : o podrijetlu kulture u igri*, Naprijed, Zagreb 1992., str. 9.

² (Zah, 8,5) *Biblija: Stari i Novi zavjet*, glavni urednik Jure Kaštelan, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1974.

³ ARIÈS, Philippe: *Vekovi djetinjstva*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1989., str 176.

Slika 1. Žena nad djetetom u ruci drži zvečku. Izvor Wiener Genesis

Treba naglasiti kako Ariès nije zastupao evolucijsku paradigmu (što mu se često imputira) niti model jednoobraznog kretanja povijesti već ističe kako je došlo do diskontinuiteta u kojem se srednji vijek odriče antičke epohe koja je imala pozitivan odnos prema doživljaju djetinjstva, ono „nestaje iz ikonografije zajedno s ostalim helenističkim temama.”⁴ Da je tome tako možemo vidjeti iščitavajući *Bečku Genezu* najstariji poznati očuvani, ilustrirani biblijski kodeks iz 6. stoljeća, nastao oko 540. godine na području Sirije, koji sadrži i 48 minijatura iz *Knjige postanka*. Značajan dio posvećen je ciklusu o Josipu i njegovoj braći. Scena Josipa i Putifarove žene posebno nam je interesantna jer prikazuje dijete u kolijevci nad kojim je ženska osoba s igračkom – zvečkom. (sl. 1.)

S obzirom na to da je koristio slikarstvo kao primarni izvor podataka o djeci, kritike upućene Arièsovima shvaćanjima usmjerene su ka tim nepouzdanim izvorima na temelju kojih je donosio svoje prosudbe.

„Srednjovjekovna umjetnost, negdje do XII vijeka, nije znala za djetinjstvo, ili nije morala ga prikazivati – teško možemo povjerovati da je u pitanju neumješnost i nevještina. Prije bi se pomislilo da u tom svijetu nema mjesta za djetinjstvo.⁵ U svijetu romanskih oblika, sve do kraja XIII vijeka nema djece obilježene posebnim izrazom, već odraslih ljudi, samo ‘smanjenih’. To sljepilo umjetnosti za dječju morfologiju uočljivo je, uostalom, u većini starih civilizacija.”⁶

U ranoj romanici 7. i 8. stoljeća dominantna je stilizacija i ornamentalizacija u kojoj se koriste bujni elementi biljnog i životinjskog karaktera.

U razvijenom srednjem vijeku sve se češće oslikavaju kodeksi svjetovnog sadržaja, naročito viteški epovi, povijesne kronike i enciklopedije. Krajem 12. stoljeća dolazi do zaokreta u recepciji stvarnoga svijeta. Sve nam to daje brojne spoznaje o autentičnim poslovima, odjeći, alatima i životnim ambijentima ondašnjih ljudi. U razdoblju kojim se Ariès bavio djeca su se najčešće

4 Isto, str. 59.

5 Isto, str. 58.

6 Isto, str. 59.

Slika 2. Dječje igre Pietera Bruegela iz 1560. godine. U prvom planu kotrljanje obruča

prikazivala zajedno s drugim članovima obitelji, no ne isključivo. On neopravdano zaključuje kako su djeca u ranom srednjem vijeku prikazana kao minijturni odrasli - obučeni kao odrasli, u društvu odraslih, u razgovoru i igri s odraslima; a samostalni prikazi djece gotovo da ne postoje. Između ostaloga zamjera mu se da je zanemario kontekst i funkcije vizualnih tekstova što ih je interpretirao.⁷

Čitav niz srednjovjekovnih minijatura na misalima prikazuje djecu koja se samostalno igraju. Pri tome, kada je riječ o prikazima razbibrige, posebno treba spomenuti *Knjigu sati*, molitvenu knjigu koja je bila namijenjena plemstvu, klericima, redovnicima i redovnicama koja sadrži odgovarajuće molitve za određene sate u danu, dane u tjednu, mjeseci i godišnja doba.

Na platnu *Dječje igre* Pietera Bruegela iz 1560. godine prikazana je ulica prošarana djecom koja se igraju. Slika nema granicu perspektive. Bruegel reproducira sve vrlo točno. Slika je svojevrsna enciklopedija zabave, te prikazuje 90 različitih dječjih igara.⁸ (sl. 2.)

7 HAMERŠAK, Marijana: „Desetljeća Arièsove povijesti djetinjstva”, *Časopis za suvremenu povijest* Vol. 36. No. 3., Zagreb 2004., str. 1069.

8 SCHADLER, Ulrich: „Some Misconceptions About Ancient Roman Games”, *Board Game Studies* Volume 15., Lisabon 2021., str. 85.

Slika 3. Premanturska obitelj Mikovilović – Čaćini, 1915. godine. S lijeva na desno: Ivan, Slavica, Marija, Vladimir, Vinko, mama Justina i Dragutin. Iz zbirke Dragana Mikovilovića

Slika 4. Medulinci, braća Marijan i Tone Sironić-Patate, 1916. godine. Iz zbirke Nenada Radoševića

Slika 5. Silvija Grbić u Puli 1951. godine

Negirati djetinjstvo kroz oblačenje je besmisleno. Odjeća djece je od najranijih civilizacija do današnjih dana temeljena na onoj odraslih. Od sredine 19. stoljeća pokrenut je trend oblačenja dječaka u mornarska odijela, što je prvi pokazatelj stvaranja dječje mode koja je logičnu inspiraciju crpila iz svijeta odraslih. Mornarska odijela radila su se u različitim dizajnu i od 1890. pojavila su se u verziji sa suknjom za djevojčice te su se proširila u svim socijalnim slojevima društva, u gradu i na selu. Modni trend zadržao se punih stotinu godina, do polovice 20 stoljeća. (sl. 3., 4., 5.)

Što se tiče izvora Ariès u svojoj analizi nije obraćao dovoljno pozornosti na varijable poput klasa, roda i društveno-historijskog konteksta, budući da je analizirao slike na kojima se nalaze djeca iz viših slojeva društva. Također, dnevnik koji je on koristio kako bi prikazao dijete/djetinjstvo tog perioda, pripadali su višem sloju društva, tako da ne mogu biti reprezentativni za svu djecu i njihova djetinjstva. Isto tako, krajnje je dvojbeno pretpostavku o postojanju/nepostojanju koncepcije djetinjstva u srednjem vijeku zasnovati na tumačenju i stavovima o djetinjstvu današnjice. Ono što ponajviše zbunjuje je činjenica da Ariès ne vidi sponu između srednjovjekovnog i antičkog djetinjstva upravo u igri (mimo činjenice što je vrlo vrijedno posvetio čitavo jedno poglavlje svoje knjige igrama)⁹. Budući da su se iste igre igrale u antici i u razvijenom srednjem vijeku onda nema diskontinuiteta.

Posljedice „otkrivanja” djetinjstva u 20. stoljeću osim Johana Huizinga i Philippa Arièsa iznjedrile su i radove francuskog sociologa Rogera Cailloisa i njegove nezaobilazne knjige *Igre i ljudi* (*Les Jeux et les Hommes*, 1958.). Dakako, to je tek vrh poznatih autora. Već 1902. godine francuski povjesničar Henri-Rene d'Allemagne napisao je knjigu *Histoire des jouets* (Povijest igračaka) ukazujući kako dječje igre postoje od pamtivijeka.

Roger Caillos u svom djelu akcent stavlja na opis i kvalifikaciju igara, te ističe da je igra slobodna, izdvojena, neizvjesna, neproaktivna, propisana i fiktivna, razlikujući pritom četiri osnovne kategorije igre: (1) agon - igre koje se javljaju kao takmičenje, kao borba u kojoj postoje jednaki uvjeti za sve sudionike (sportska takmičenja); (2) alea - igre suprotne agonu, u kojima odluka ne ovisi o igraču jer nije riječ o igri sa suparnikom, već sa sudbinom (igre kockom); (3) mimicry - igre u kojima igrač odbacuje svoju ličnost i oponaša nekog drugog (roditelje, poznatu osobu); (4) ilinx - igre što počivaju na izazivanju vrtoglavice, na poremećaju percepcije, zanosu (brzo okretanje u krug).

Vrijedno je istaknuti i petu kategoriju - maštu. Mašta koja može biti dio svih spomenutih kategorija, no istodobno i samodostatni svijet za sebe.

Kako se ne bi iscrpljivali u nespretnim definicijama i tumačenjima svrhovitosti i uporabljivosti igre nit vodilja bit će Caillosovo viđenja igre koja će dati strukturu prvog dijela ove knjige, dok ćemo se u drugom dijelu baviti fenomenom razvitka predškolskih ustanova.

⁹ Mali doprinos historiji igara

PÔDNE ZVONĚ

Pôdne zvonĚ,
pôpa dõma nĚ.
Užina mu se hlâdi
děkla mu se jâdi.

Mâčka skõkla

na barkûn,

pa poĭla

makarûn.

Mâčka skõkla

na stolĭcu,

pa poĭla

kobasĭcu.

I

Dječje igre

Mimicry

Djeca su voljela modelirati s plastelinom i vrtić bi naručio i dobio plastelin, ali jednu kutiju?! Što ćeš s jednom kutijom, a imaš dvadesetoro djece? I onda sam ja na jednom roditeljskom sastanku pitala gdje bi mogla nabaviti glinu? Ali ne bilo koju glinu već onu za modeliranje. I Drago Brulc je donio kilogram gline. I to je bio djeci doživljaj, ta glina je djeci dugo trajala.¹

Prije nego što uđemo u svijet igre omaštovimo stvarnost i zamislimo selo ili grad kao povijesni (arhitektonski) kolaž. Zašto ne ulje na platnu već kolaž? Kolaž kao tehnika omogućava simultanu konstrukciju i dekonstrukciju slike. Povijesno mijenjanje krajolika, kombiniranje različitih materijala i usklađivanja boja, odnosa punog i praznog, ekspresivnog i smirenog, stvara pejzaž do samog trenutka odluke u vremenu kada konzervatori i gradski pročelnici kažu da je slika gotova. Sad ćemo bezbrižno-okrutno krenuti s uklanjanjem kulturnih znamenitosti. Otrgnut ćemo obojene papiriće na kojem su pulski Kaštel, srednjovjekovna vodosprema, Malo rimsko kazalište, Circolo-zajednicu Talijana, gradske zidine i na kraju maknut ćemo Arheološki muzej Istre. Što nam ostaje? Cvjetni brežuljak i ono što je najvažnije – igračke.

Kuhinjice

Tijekom 2007. godine, u sklopu istraživanja statike zgrade Arheološkoga muzeja Istre, iskopane su dvije arheološke sonde uz istočni ugao južnoga zida, te su pronađeni brojni arheološki ostaci iz pet kulturnih (povijesnih) slojeva. Posebno su intrigantni materijalni ostaci u najstarijem kulturnom sloju iz prvoga tisućljeća prije Krista.² Otkrivena je mala kružna peć bačvastog oblika, „sa zaobljenim gornjim rubom i oštećenim otvorom prema istoku. Vanjski promjer peći iznosi 60 cm, visina 30 cm, a stjenka je debljine 10 cm. Modelirana je od zemlje s organskim primjesama, smjesom koja je uobičajena za premazivanje zidova nastambi izrađenih obično od prepleta šiblja i granja, ali i za izradu raznih pomoćnih predmeta korištenih uz i na ognjištu.”³ U peći je nađena 21 minijaturna posudica.⁴ (sl. 1.) Minijaturne posude mogu se podijeliti na predmete za svakodnevnu uporabu, kultne/votivne predmete i dječje igračke.⁵ Posudice nađene u Puli izrađene su od „gline pomiješane s grubim zrnima kalcita, istom smjesom kojom je izrađivano uporabno kuhinjsko posuđe. Visina i promjer im variraju od 2 x 4 cm do 3 x 5,5 cm. Nekoliko ih je pronađeno i u prostoru i pepelu ispred peći.”⁶ Pored same činjenice što je nađeno histarsko naselje u kojem se može analizirati kvaliteta života i način prehrane, za nas je posebno važno što su pronađene minijaturne posude identificirane kao dječje igračke.⁷

¹ Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

² MIHOVILIĆ, Kristina: *Na početku je bila peć*, Arheološki muzej Istre, Katalog 82., Pula 2011., str. 13.

³ Isto.

⁴ Isto, str. 21.

⁵ BOTIĆ, Katarina: „Dječje igračke i minijaturne posude Sopotske kulture s lokaliteta Krčavina – Novi Perkovci”, *Histria Antiqua* 21., Pula 2012., str. 282.

⁶ MIHOVILIĆ: *Na početku je bila peć*, str. 23.

⁷ Isto.

Slika 1. 21 minijaturna posudica iz Pule. Iz zbirke Arheološkog muzeja Istre

„Slične posudice potječu s nalazišta Limska gradina, Kaštelir kraj Nove Vasi, Nezakcija, a analogije nalazimo i na nalazištima izvan Istre.”⁸ U istočnoj Slavoniji južno od Đakova nađeni su, među brojnim keramičkim nalazima, ulomci vrlo malih posuda. Ove minijaturne posude i igračke pronađene su u sloju Sopotske kulture koje datiraju iz perioda od oko 4900. do oko 4500. pr. Krista.⁹ Dječji svijet često je svijet imitacije u kojem djeca nalaze zadovoljstvo u oponašanju odraslih.¹⁰

Dugo je u arheologiji smatrano kako nije moguće razlikovati minijaturne posude koje su bile dječje igračke od onih koje pokazuju čisto kulturnu namjenu budući da su nađene u takvom kontekstu. Pažljivim promatranjem utvrđuju se osnovne karakteristike posudica – oblik, dimenzije, boja i materijal. Zatim se utvrđuje stupanj umješnosti kojom su modelirane, simetričnost i ujednačenost debljine stjenki posude, kao i eventualne nepravilnosti, na temelju kojih se može zaključiti je li predmet napravio početnik, odnosno dijete, ili osoba s iskustvom.¹¹ Na kraju se, na osnovu svih raspoloživih podataka, utvrđuje je li predmet bio igračka, ili je mogao imati neku drugu namjenu. Ukoliko se, prvenstveno na osnovi dimenzija, zaključi da one nisu mogle biti praktično upotrebljavane i ako se, na temelju njihovog oblika, utvrdi da oponašaju neke od posuda za svakodnevnu upotrebu, može se pretpostaviti da su u pitanju dječje igračke.¹² „Zanimljivo da je da su na mnogim posudicama

8 BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, Klara: „Tragovi igara u prapovijesti Istre”. *Histria Antiqua* 21., Pula 2012., str. 17.

9 BOTIĆ, Katarina: „Dječje igračke i minijaturne posude Sopotske kulture s lokaliteta Krčavina – Novi Perkovci”, *Histria Antiqua* 21., Pula 2012., str. 282.

10 CAILLOIS, Roger: *Igre i ljudi, maska i zanos*, Nolit Beograd 1979., str. 89

11 BALJ, Lidija: *Minijaturne posude vinčanske kulture: dečije igračke ili predmeti neke druge namene*, Rad Muzeja. Vojvodine 51, Novi Sad 2009., str. 24.

12 Isto.

ostali sačuvani otisci dječjih prstića, trajno fiksirani pečenjem gline koji, poput žive riječi, tumače neispisane stranice povijesti dječjeg stvaralaštva u davnim pretpovijesnim razdobljima.”¹³

Tragove igračaka prvenstveno nalazimo kao grobne priloge. Brončanodobni stanovnici Istre pokapali su svoje pokojnike u kamenim tumulima, pojedinačno ili u grupama, a uz pokojnike su prilagali skromne grobne priloge. Grobni prilozima često su male keramičke posudice u kojima se mogu prepoznati dječje igračke.¹⁴ Tim više je važan pronalazak pulske peći s posudicama u prapovijesnoj histarskoj naseobini iz 9.-8. st. prije Krista. Peć, kao i uži prostor oko nje, bili su prekriveni debelim slojem pepela, zbog čega se pretpostavlja da je objekt uništen požarom. Zatim je stambena površina bila poravnata nasipavanjem manjeg kamenja i zemlje, na čemu je ubrzo izgrađena nova kuća.¹⁵

Sudeći po velikom broju nalaza, najvećim dijelom pronađenim u pretpovijesnim naseljima, glina je najčešće korišten materijal za izradu igračaka.¹⁶ Dovoljno je zaroniti prste u duboku meku i podatnu glinu, koje u prirodi ima u izobilju, a uz to je vrlo podatna za modeliranje, i čvrsta i otporna nakon pečenja.¹⁷ „Izrada igračaka djeci od strane odraslih ili starije djece govori o društvenim odnosima unutar zajednica i važnosti koja se pridavala djeci u vrijeme njihovog odrastanja”.¹⁸ Sigurno je izrada posudica imala odgojnu funkciju, jer je takva vrsta igre bila ujedno prilika za pripremu djece na aktivnosti koje će im u zreloj dobi biti prijeko potrebne.¹⁹ (sl. 2.)

Slika 2. Grčke igračke od terakote. British Museum

13 BALEN-LETUNIĆ, Dubravka, RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Ante: „Igre i igračke u prehistoriji i antici”, *Umjetnost i dijete* 14/82, Zagreb 1982., str. 41.

14 BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ: „Tragovi igara u prapovijesti Istre”, str. 17.

15 MIHOVILIĆ: *Na početku je bila peć*, str. 25.

16 BALEN-LETUNIĆ, Dubravka, RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Ante: *Čarolije igre*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb 2012., str. 15.

17 Isto.

18 BOTIĆ, str. 286.

19 BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: *Čarolije igre*, str. 22.

Slika 3. Kuhinja za lutku iz 1780. godine

Antičke kulture Grčke i Rima malim posudicama posvećuju pravu umjetničku pažnju. U jednom dječjem grobu u Miken²⁰ pronađeni su vrčevi minijaturnih dimenzija izrađeni od zlata.²¹ Oslikane su i modelirane vaze od terakote visine 5 cm, dok je rimska vještina dovela tehniku izrade malog posuđa do savršenstva pa su u Sisku nađene srebrne posudice za igru.²² Dječje kuhinje ostat će trajna zanimacija djevojčica tijekom nadolazećih stoljeća. (sl. 3.)

Pula do konca četrdesetih godina 19. stoljeća ima status gradića, te je na gospodarskoj karti najpoznatija po izvozu kvarcnog pijeska, ribe i pluta. Nakon protuaustrijske pobune u Veneciji 1848. godine, Beč se odlučuje za temeljitu reorganizaciju svoje ratne mornarice. Trst postaje privremena glavna luka austrijske flote, a u Puli se stvaraju preduvjeti za gradnju brodogradilišta i arsenala, koji će generirati zapošljavanje brojnih stanovnika Pule i njene okolice.²³ Jača ekonomska moć seljaštva, radništva i građana te se početkom 20. stoljeća u Puli moglo kupiti i male kuhinje-igračke. (sl. 4.)

Višetisućljetni vijek igračaka pokazat će se kudikamo dužim nego što se moglo i pomisliti. Pojedine su nepromijenjene ostale do danas, neke su neznatno modificirane ili su nestale, a zamijenile su ih druge. Ali ono iskonsko, igra kao poticaj kreativnosti i mašte ostaje izvanvremensko.

20 Mikenska kultura 1600.-1100. prije Krista

21 BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: „Igre i igračke u prehistoriji i antici”, str. 46.

22 BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: Čarolije igre, str. 35.

23 BADER, Andrej: „Vrijeme Austrije”, Monografija Pomera, Općina Medulin, Medulin 2021., str. 138.

Marija Božić s kuhinjicom i nezaobilaznim Barbikama. Autorica fotografije Ivana Božić

Petar Božić sprema ručak. Autorica fotografije Ivana Božić

Mali kuhar iz Valdebeka. Iz zbirke Alda Mihovilovića

Slika 4. Novinska reklama iz 1906. godine

Lutke

Ovisno o karakteru igre i njenom krajnjem cilju, igračke mogu biti predmeti za zabavu i podučavanje, a mogu imati i simboličnu ulogu zaštite.¹ Najstarija lutka pronađena je u blizini Brna u Češkoj. Riječ je o muškom liku napravljenom od kosti mamuta, a datacija seže u 28.000 godina prije Krista. Ovo nije samo figurica s antropomorfnim obilježjima, već prava lutka čije su ruke i noge bile pokretne. (sl. 1.) Mi zapravo ne znamo jesu li prve lutke bile ritualni predmeti ispunjeni svetim značenjem ili praktične igračke. Ono što se često jednostavno naziva magija složeni je sustav interpretacije svijeta u najrazličitijim oblicima. Lutka je posrednik između svijeta djetinjstva i svijeta odraslih. To je imitacija obiteljskog života. Istodobno, dovedeni smo u situaciju posumnjati da ne postoji degradacija ozbiljne aktivnosti u dječju zabavu, nego prije da postoji istovremeno prisustvo dva različita registra.²

Egipatske lutke ubrajamo u najstarije za koje znamo da su se sustavno proizvodile u jednoj kulturi. Lutke su se koristile u ceremonijama i ritualima,³ ali već su postojale i one namijenjene igri. Na temelju grobnih priloga vidimo da su se djevojčice prvenstveno igrale s lutkama koje su bile od stiliziranog, obojenog drveta jednostavnog oblika s perlicama oko vrata i bujne kose. (sl. 2.) Postojale su lutke od tkanine s rukama i nogama koje su bile punjene papirusovom trstikom, dok su najkvalitetnije imale pokretne udove. Godine 1888. britanski je arheolog Flinders Petrie u Hawari u Egiptu na groblju koje okružuje piramidalni kompleks pronašao grobne priloge koji daju širu sliku igranja s lutkom. „Igračke su također pokapane s djecom, a lutke sa svim namještajem, krevetom, ogledalima, stolom, toaletnim priborom, košarom za odjeću i drugim potrepštinama. Ovdje su bile položene još složenije igračke, poput neobične luksuzne nosiljke od terakote, koju nose dva nosača, s damom koja sjedi unutra i koja se može odvojiti od nosiljke.”⁴

Na arheološkom lokalitetu Kahun u ostacima kuća iz 12. dinastije, 1900. godine prije Krista, Petrie je našao „obojene drvene lutke s udovima što su se okretale oko drvenih klinova, baš kao i lutke od modro glazirane keramike odsječene ispod koljena i ruku pripijenih uz bokove. Po bedrima su bile urešene tetovažnim uzorkom od crta i točaka. U jednoj kući – za koju se pretpostavlja da je lutkarova – Petrie je pronašao veliku zalihu kose za lutke.”⁵

Slika 1. Lutka od kosti mamuta stara 28.000 godina

Kad je riječ o povijesnim izvorima koji svjedoče o fenomenu igre i igračaka, grčko-rimsko razdoblje ostavilo nam je mnogobrojne arheološke nalaze koji govore o svakodnevnom životu. Motivi s igrama i igračkama osobito su često bili prikazivani na oslikanim grčkim vazama, ali se takvi sadržaji pojavljuju i na freskama, mozaicima, kamenim sarkofazima, reljefima i skulpturama.⁶ Tako je ostala sačuvana grčka pogrebna stela iz 340. godine prije Krista na kojoj je uklesano ΜΕΛΙΣΤΩ ΚΤΗΣΙΚΡΑΤΟΥΣ ΠΟΤΑΜΟΥ u prijevodu: Melista kći Ktesikratesa, iz Potamosa - s prikazom djevojčice s lutkom, golubicom i psom. (sl. 3.)

Mnoge od antičkih lutaka odlikuje visoka kvaliteta oblikovanja. Nekima je posvećena osobita pozornost, pa keramičke lutkice osim pokretnih udova imaju i svoje igračke te odjeću i obuću koja im se može navući. (sl. 4.)

Slika 2. Egipatska lutka.
The Metropolitan Museum of Art

Slika 3. Melista kći Ktesikratesa, iz Potamosa

Slika 4. Grčka lutka od terakote. The Metropolitan Museum of Art

1 BOTIĆ: „Dječje igračke i minijature posude Sopotske kulture s lokaliteta Krčavina – Novi Perkovci”, str. 286.

2 CAILLOIS: *Igre i ljudi, maska i zanos*, str. 89.

3 HERODOT, *Povijest*, Matica hrvatska, preveo i priredio Dubravko Škiljan, Zagreb 2007., str. 177.

4 FLINDERS Petrie, WILLIAM Matthew: *Ten years digging in Egypt 1881-1891*, Religious Tract Society, London 1893., str. 101., 102.

5 JAMES, Peter, THORPE, Nick: *Drevni izumi*, Mozaik knjiga, Zagreb 2007., str. 547., 548.

6 BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: *Čarolije igre*, str. 30.

Djevojčice u antici igrale su se različite igre, omiljene onda, kao i danas, bile su lutke. Posebno su bile na cijeni koštane (od slonovače) i drvene lutke spajane na zglobovima radi pokretnosti, uz pripadajući im nakit i odjeću za njihovo oblačenje, kućice s malim namještajem, pa čak i lutkice robova. (sl. 5.) Ono što vidimo kod rimskih lutkica je da u antici već postoje visoki standardi ljepote. Zanimljivo je istaknuti da su djevojke u Grčkoj dan prije vjenčanja ostavljale svoje lutke u hramovima Artemide (zaštitnice djevojaka, božice svadbe i poroda) te Afroditi (božici ljubavi i ljepote). Kako bi istakle svoje odvajanje od svijeta djetinjstva i ulazak u svijet odraslih žena, supruga i budućih majki. Ritus se ponavlja i u Rimu gdje su lutke prinošene božicama Veneri i Dijani.⁷

Tijekom arheoloških iskapanja na pulskom gradskom trgu – Forumu, 2006. i 2007. godine pronađeni su brojni nalazi, no za ovu knjigu nama su posebno interesantni koštani nalazi: kockice, ukosnice i nalaz figurice žene.⁸ (sl. 6.)

Slika 5. Rimske lutke

Općeprihvaćena repetitivna tvrdnja kako srednjovjekovni slikari ne teže realizmu već su njihova djela simbolična, u biti ne znači ništa. Srednjovjekovni su kodeksi i romani vrlo često bili ukrašeni minijaturama, inicijalima, vinjetama i različitim ornamentima. Iluminiranje knjiga bio je izraz ukusa, bogatstva i aristokratskih zahtjeva, ili pak vizualno pomagalo kojim bi se sugestivnije prikazala, dočarala moralna pouka. Dokaz o postojanju lutaka kroz igru i zabavu dokumentiran je u drugoj polovici 12. stoljeća. Izvor je u minijaturi iz kodeska *Hortus deliciarum* (Vrt naslada) napisanog između 1175. i 1185. godine. Slika prikazuje dvojicu mladića s vitezovima-lutkama koji se vodoravnim špagama pokreću i međusobno „bore”. Na stolu je napisana posveta *In ludo monstrorum designatur vanitas vanitatum* (U igri prikazivača obznanjena je taština svih taština). (sl. 7.)

⁷ GIUNIO, Kornelija: „Biti žena u starom Rimu”, *Finis corant opus*, Zbornik Instituta za arheologiju, Zagreb 2016., str. 30.

⁸ DŽIN, Kristina: *Pula-Forum arheološka grada 2006.-2007.*, Arheološki muzej Istre katalog 72., Pula 2007., str. 17.

Slika 6. Nalazi na pulskom Forumu. Iz zbirke Arheološkog muzeja Istre

Slika 7. Prizor iz kodeksa *Hortus deliciarum*

U srednjovjekovnoj enciklopediji *Speculum Doctrinale* (pisanoj od 1235. do 1264.), prikazana su djeca koja gledaju lutkarsko kazalište. (sl. 8.) Stotinu godina kasnije (1338.-1344.) na donjoj margini romana *Le Roman d'Alexandre*, o Aleksandru Velikom, vidimo djevojčice koje gledaju lutkarsku predstavu. (sl. 9.).

Slika 8. Prikaz djece koja gledaju lutkarsko kazalište

Slika 9. Lutkarska predstava. Romance of Alexander. Bodleian Library MS. University of Oxford.

U periodu od 15. do 18. stoljeća u Nürnbergu izlazile su knjige s poimenice svim obrtnicima koji su djelovali u tom gradu. To je doslovno bio slikovni obrtnički registar u kojem bi saznali sve o majstoru kojeg želite angažirati, njegovu kratku biografiju, starosnu dob i portret u radnoj okolini. Clauß Schach bio je lutkar koji je 1557. godine rezbario od drveta lutkice i za njih izrađivao kutije različitih boja i dimenzija (što puno govori o plasiranju proizvoda i njegovom pakiranju). (sl. 10.) Godine 1654. u gradu je lutkar Georg Neudhardt. Prikazan je kako u lijevoj drži pet kistova kojima će oslikati lutku koja mu je u desnoj ruci. Različite posudice s bojama i četiri noža nalaze se na podu radne sobe. (sl. 11.)

Sve nam to potvrđuje da dječji svijet postoji i ukazuje da nije samo riječ o benevolentnoj društvenoj margini već o stvarnom, razgranatom, profitabilnom svijetu u kojem su ljudi živjeli i prihodovali od stvaranja igračaka. Početkom 17. stoljeća likovno su zabilježene prve kupnje igračaka. Na crtežu iz 1630. godine vidimo majku koja u lutkarskoj radionici u Berlinu kupuje lutku, dok na jednom nizozemskom sajmištu iz 1632. godine majka i kćerka su uz štand s igračkama. Žena poseže za novcem u torbici, a djevojčica pokazuje kažiprstom lijeve ruke prema najvećoj lutki. Prodavačica odobrava izbor te također pokazuje prema najvećoj lutki. (sl. 12.)

Za naš kraj interesantno je spomenuti kako je Augustov hram koncem 18. stoljeća povremeno služio kao marionetsko kazalište.⁹ U prosincu 1766. godine prihvaća se prijedlog pulskog kneza i providura da Augustov hram posluži za potrebe skladišta umjesto gradskog fontika koji je izgorio 1725. uz uvjet da ga se čuva i sada i u budućnosti kao objekt izuzetne arhitektonske vrijednosti što se tiče konstrukcije i oblika.¹⁰ Još nam jedan povijesni kuriozitet ukazuje kako su se u blizini Augustovog hrama odvijale predstave.

⁹ OHSWALDT, Julius: *Istrien Ein Wegweiser längs der Küste, für Pola und das Innere des Landes*, Trst 1878., str. 90.

¹⁰ BADER, Andrej: „Augustov hram od ranokršćanske crkve do muzeja“, *Histria Archeologica* 45., Pula, 2015., str. 147.

Slika 10. Lutkar Clauß Schach 1557. godine. Die Haubücher der Nürnberger

Slika 11. Lutkar Georg Neudhardt 1654. godine. Die Haubücher der Nürnberger

U iscrpnom vodiču o Puli godine *Versuch einer Geschichte und Beschreibung der Stadt Pola in Istrien* iz 1843. godine, autor navodi kako je u prizemlju Komunalne palače gradska žandarmerija, na prvom katu su kancelarije okružnog komesarijata, dok je na drugom katu kazalište domaće amaterske družine.¹¹ (sl. 13.)

Slika 12. Nizozemsko sajmište 1632. godine. Adriaen van de Venne; "Spiegel vanden Ouden ende Nieuwe Tijd". The British Museum

¹¹ *Versuch einer Geschichte und Beschreibung der Stadt Pola in Istrien*, izdavač Favarger, Trst 1843., str. 19.

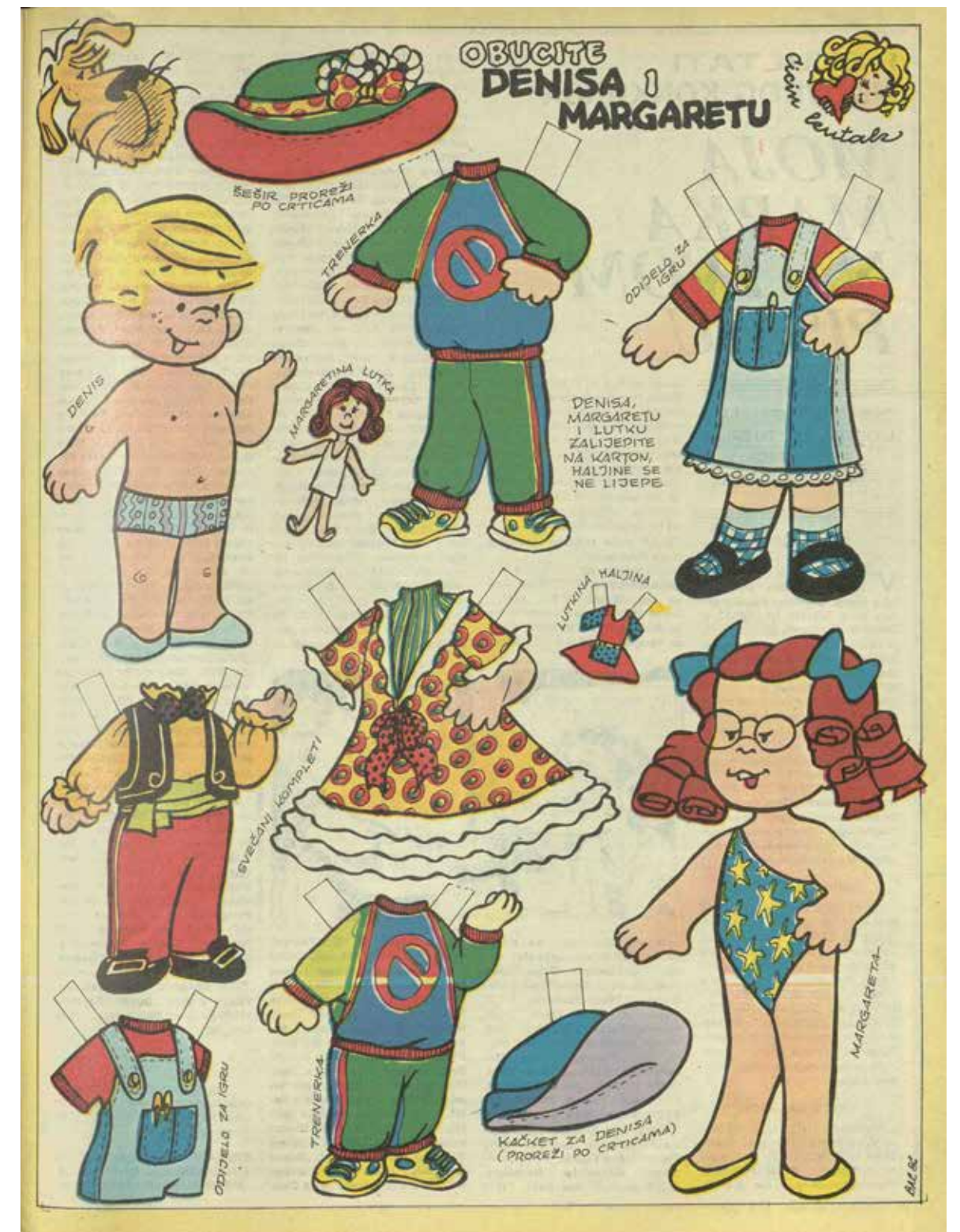

Slika 13. Augustov hram 1854. godine. Autor Julius Weyde uklonio je (najvjerojatnije) zbog kompozicije slike Komunalnu palaču (vrlo čest slučaj u slikarstvu). Posebno je interesantan prikaz djece u prvom planu.

Kako je društvo postajalo sve bogatije, lutke su postajale sve skuplje i složenije. Djeca iz imućnijih obitelji u Europi dobivala su lutke od voska, tkanine i drva. Krajem 18. stoljeća pojavljuju se prve papirnate lutkice u Njemačkoj koje su bile namijenjene djevojčicama i dječacima koje si nisu mogli priuštiti „prave“ lutke i igračke. No, ono što je bilo zamišljeno kao nadomjestak pokazalo se nadasve popularnom i pravom lutkom za siromašnu i bogatu djecu. Godine 1810. Englesku je osvojila mala Fanny sa šest alternativnih odjevnih inačica. (sl. 14.) Tek što je okrunjena za vladaricu Velike Britanije kraljica Viktorija mogla se kupiti kao papirnata lutkica s nekoliko svečanih haljina. Ubrzo su svoje verzije dobili i članovi njemačke i engleske kraljevske obitelji; lutke nisu bile skupe i dostupne su bile svima. Veliku popularnost u Jugoslaviji sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća imale su lutke koje su se kupovale u Politikinom zabavniku. (sl. 15.)

Slika 14. Little Fanny

Slika 15. Obucite Denisa i Margaretu, Politikin zabavnik 30.5.1986. godine

U devetnaestom stoljeću glave lutaka izrađivane su od porculana, dok je tijelo bilo od gutaperka, materijala nalik gumi, koji se počeo redovito upotrebljavati oko 1840. godine u Europi.

U Puli, koja će do početka Prvog svjetskog rata postati austrijska mediteranska prijestolnica i koja će biti u neprekidnom gospodarskom, kulturnom i demografskom usponu,¹² postojat će sve veća potražnja, a samim time i ponuda za igračkama.

Početkom 20. stoljeća raspon cijena bio je iznimno velik, te se ovisno o kvaliteti izrade moglo kupiti lutke od kartona, kože, drveta, celuloida, gume i porculana. (sl. 16.)

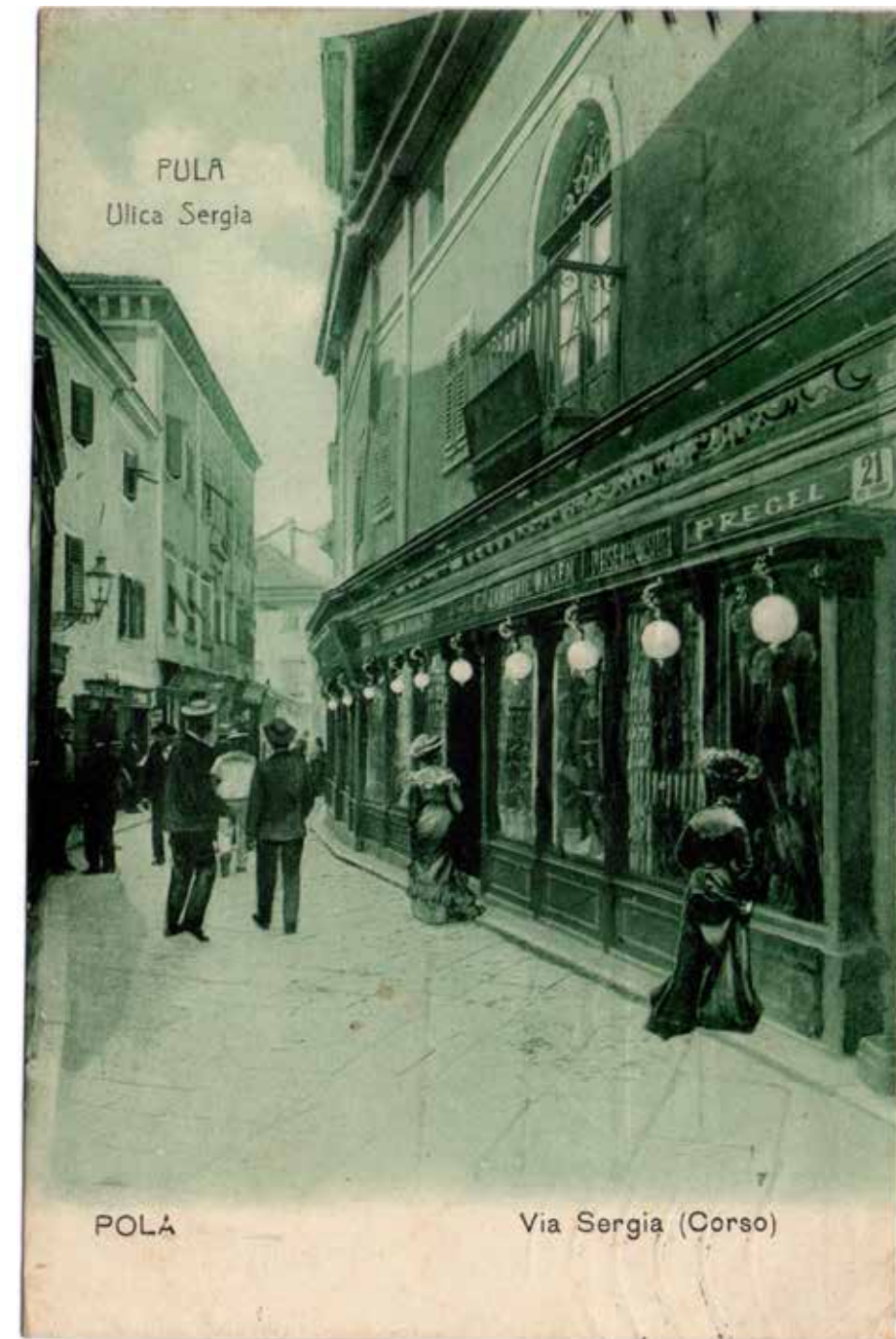

Slika 16. Igra s pupama. Jednu lutku djevojčica drži u naručju, dok je druga izrezana iz novina na podu. Autor Gaetano Chierici 1898. godine.

Spomenimo samo nekoliko trgovina u kojima se u Puli moglo kupiti lutke (pupe). Giovanni Bernard Via Sergia 29, Giacomo Fattuta Via Kandler 20, Albert Gintel Via Campomarzio 2, Lorenzo Ilić Via Campomarzio 2, Kata Maričić Riva Mercato 10, Franz Perinsig Via Sergia 12, Enrico Pregel

¹² Il Giornaletto di Pola, 15.2.1911.

Via Sergia 21. (sl. 17.) Eufemia Ottoni Via Arena 48, Luigia Červar Via Veterani 19, trgovina oružjem i galanterijom Carl Donanberger Via Sergia 6, Giuditta Bamberger Via Nettuno 5, Barbetti Foro 2. Cijene su bile pristupačne i lutke se moglo kupiti po cijeni od 18, 25, 35, 45, 55 helera pa do 10 kruna.¹³ Postojale su i specijalizirane obrtničke trgovine u kojima bi se i popravljalo oštećene lutke, kao primjerice u ulici Sergijevaca 46.

Slika 17. Trgovina Enrica Pregela u ulici Sergijevaca 21. Iz zbirke Andreja Badera

¹³ Il Giornaletto di Pola, 4.12.1904., 1 kruna se dijeli na stotinu helera ili filira

Ovi podaci, premda neupitno interesantni, ne daju nam odnos cijena. Stoga dajmo malu analizu. Godine 1906. manualni radnici u Puli dobivali su dnevnicu od 2 do 2,40 kruna, specijalizirani radnici od 2,40 do 2,80 kruna. Godine 1911. pulski zidari imali su dnevnicu od 6,30 kruna.¹⁴ Usporedno ulaznica za cirkus bila je 20 helera, tramvajska karta u dva smjera 15 helera, kino ulaznice bile su (ovisno o mjestu sjedenja) 15, 25 i 35 helera, cipele 3 kruna, kilo orada 4 kruna, litra vina od 28 do 40 helera, litra piva 24 helera, kruh (ovisno o kvaliteti brašna) od 32 do 48 helera. (sl. 18., 19.)

Slika 18. Medulinska obitelj Lorencin / Leverić, prije Prvog svjetskog rata. Najmlađa curica u naručju drži lutku. Iz zbirke Vlaste Lorencin Petrović

Slika 19. Djevojčica u kućici s lutkama i kuhinjom prije Prvog svjetskog rata

¹⁴ BADER, Andrej: „Medulinsko društvo za štednju i zajmove”, *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa Istarsko gospodarstvo jučer i sutra*, Pazin 2015., str. 49.

Sve nam to ukazuje da čarobni svijet igračaka nije bio rezerviran samo za bogate društvene slojeve već su lutke dolazile u zagrljaj velike većine djevojčica.

Dok je za vrijeme austrougarske vladavine Pula bila središnja ratna luka sa subvencioniranim pomorskim Arsenalom i ratnom flotom, potpavši pod talijanski teritorij Pula je postala samo jedna u nizu pomorskih luka.¹⁵ Već 1919. godine dolazi do drastičnog otpuštanja radnika brodogradilišta te se grad našao u razdoblju velike recesije i visoke nezaposlenosti. Opadanjem ekonomske moći radničkih i seljačkih gospodarstava igračke ponovo postaju krajnje rudimentarne. Lutke se djevojčicama rade od starih krpa ili su pak platnene vrećice ili čarape punjene slamom. Iako, bilo je i tada obitelji koje su mogle kupiti omiljene igračke. (sl. 20., 21.)

Slika 20. Jelena i Josip Grakalić s unukama Zorom, Smiljanom i Marijom koja drži lutku. Medulin, rujna 1937. Iz zbirke Božice Golub

Slika 21. Marija Mikovilović tridesetih godina u Premanturi. Iz zbirke Dragana Mikovilovića

¹⁵ BADER: „Vrijeme Austrije”, str. 199.

Samo nekoliko godina nakon Drugog svjetskog rata u istočnoj Njemačkoj stvorena je prva prava plastična lutka. (sl. 21.) Pedesetih se godina pojavljuju u prodaji prve lutke s glasovnom imitacijom. Šezdesetih godina maštovite djevojčice izrađivale su i sve što je lutkama bilo potrebno: *Voljela sam izrađivati kućice za lutkice od kartonskih kutija. Na kutiju bih napravila vrata i prozore, namještaj je također bio kartonski. Od starih krpica i ostataka materijala izrađivala sam zavjese, tepihe, posteljinu itd. Bonagracije su bile komadići lastika pričvršćeni za karton pribadačama.*¹⁶

Slika 21. Silvija Grbić u Puli 1947. godine

Klaudia Leverić, Medulin 1982. godine

¹⁶ Pisani zapis Silva Brajković rođ. Radošević iz Medulina

Poglavlje o lutkama završit ćemo s Barbie koja je debitirala na sajmu igračaka u New Yorku, 9. ožujka 1959. godine. Osmislila ju je Ruth Handler i nazvala po svojoj kćerkici Barbari. Od sedamdesetih godina Barbie se mogla kupiti u Trstu i bila je sinonim obiteljskog standarda (jer je u početku bila iznimno skupa) ali je bila i „modna” ikona budući da su djevojčice mogle kupovati različite komplete odjeće i obuće za nju. Uskoro je ekonomski zamašnjak vezan uz Barbie postao sve širi i snažniji jer su dodatni sadržaji, kao što su kuće, avioni, automobili..., za nju i Kena postali gotovo neograničeni. (sl. 22.,23.)

Slika 22. Vida s barbikama

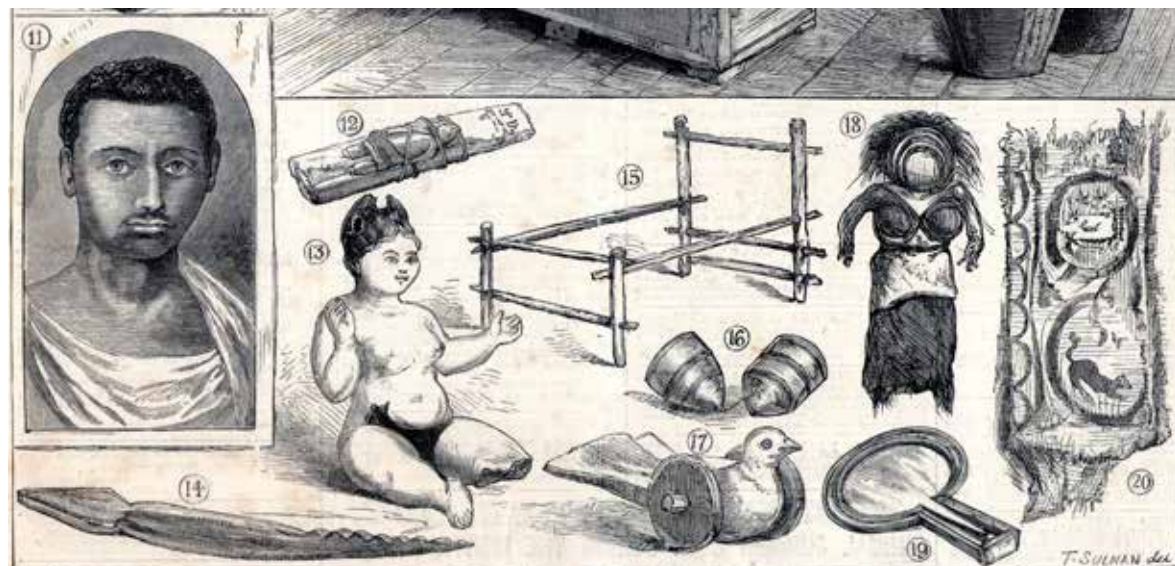
Slika 23. Franciska s barbikama

Ostale igračke

Osim minijaturnih posudica i lutkica na pretpovijesnim arheološkim nalazištima pronašle su se i druge vrste keramičkih predmeta koji su služili igri. Najčešće su to maleni stolovi, čamci, zvečke, a najbrojnije su figurice koje prikazuju razne životinje.

Grčka i Rim kao robovlasnički sistemi apsolutno nemaju empatiju prema djeci-kupljenoj robi-robovima. Što ne znači (paradoksalno) da privilegirana djeca nisu imala maštovito i bogato djetinjstvo. Igranje igara smatrano je pripremom za život odraslih, što Platon potvrđuje ovim riječima: „Za duševni pak razvoj djeteta od tri, četiri, pet pa i šest godina bit će potrebne igre. U toj dobi igre su djeci prirodene pa ih i sama često nalaze. Važnost igre polazi od toga da se djecu navodi na srednji put, između razuzdanosti i gnjeva, te da ih se tretira kao slobodna bića. Čuvari moraju ozakoniti igre u skladu s dječjim razvojem tako da se djecu usmjerava postupno, ali sigurno.”¹ Djecu se priprema za ozbiljan život *malim alatima*, najčešće se njima oponaša alate odraslih. Podjednako je i u Rimu: cilj odgoja je oblikovanje djeteta za praktično zvanje, sposobnost gospodarenja i upravljanja, te u konačnici ratovanja. No, je li uistinu bilo baš tako? Upravo je problematiziranje odnosa i odgoja roditelja prema djeci u povijesti jedna od poznatijih polemičkih tema i indikativan primjer potrebe opreza povjesničara u pristupu izvorima i izvođenju zaključaka.

Godine 1888. britanski je arheolog Flinders Petrie u Hawari među arheološkim nalazima pronašao niz igraćaka među kojima su i pokretne figure životinja s kotačima umjesto nogu od kojih je najdojmljivija ptica. (sl. 1.) Pronađen je i drveni pekar koji je povlačenjem uzice mijesio tijesto.² (sl. 2.) Gotovo identične figurice (ali od terakote) izrađivali su drevni Grci. Pekarica se povlačenjem konopca savijala nad daskom držeći u rukama valjak za tijesto. (sl. 3.)

Slika 1. Arheološki nalazi Flindersa Petriea. Iz zbirke Andreja Badera

1 PLATON, *Zakoni*, Naprijed, Zagreb 1973., 793e, 795d.

2 JAMES, Peter, THORPE, Nick: *Drevni izumi*, Mozaik knjiga, Zagreb 2007., str. 547., 548.

Slika 2. Egipatski drveni pekar

Slika 3. Grčka figurica od terakote. British Museum

Slika 4. Pulske igračke iz 1893. godine

dva diska i konopcem oko petlje. Najvjerojatnije je riječ o prilagođenoj vrsti oružja koja se možda izvorno koristila za lov životinja. Vrlo rano na konkretnom primjeru vidimo kako igra ne mora biti posljedica socijalnog kontakta između djece ili odraslog i djeteta, već i individualan čin.

Slika 5. Jojo. Autor fotografije Andrej Bader

3 Il Diritto Croato 18.1.1893.
 4 Il Giornaleto di Pola 4.12.1904.
 5 BACKE-DAHMEN, Annika: *Die Welt der Kinder in der Antike*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein 2008., str. 52.

Pokretne, mehaničke igračke ostat će prisutne, istina, među bogatom djecom kroz čitavu europsku povijest. Tako se u Puli 1893. godine moglo u trgovini kupiti dvije lutke koje se međusobno bore.³ (sl. 4.) U Ulici Sergijevaca br. 4. Romano Baldini je u svojoj trgovini *Al buon prezzo* 1904. godine prodavao mehaničke igračke.⁴

Jedan od najstarijih poznatih likovnih zapisa iz antičke Grčke o igrački potječe iz 440. godine prije Krista. Odnosi se na jojo koji je rađen od drveta ili bojane terakote.⁵ (sl. 5.) Igračka se sastoji od osovine spojene s

Od antike „jahaći konj” je u fokusu djeteta. Dakako uvelike je pojednostavljen, sastoji se od dugog komada drveta koji ima nataknutu konjsku glavu. Spartanski kralj Agesilaj (444./3. – 360./59. prije Krista) posebno je volio svoju djecu, pa se pripovijeda i zгода o njegovu sudjelovanju u njihovoj igri, kad bi se, zajahavši štap kao konja, igrao s njima kod kuće.⁶

Pojavom oklopljenih srednjovjekovnih konjanika među djecom se raširio običaj njihovog oponašanja. Jahali bi na štapu držeći u ruci vjetrenjaču umjesto koplja. (sl. 6.) Između 1605. i 1611. izrađen je do danas najstariji sačuvani konj njihaljka za engleskog princa Charlesa I. (sl. 7.)

Slika 6. Djeca 1471. godine. Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg

Slika 7. Najstarija poznata njihaljka. Victoria and Albert Museum, London

6 PLUTARH: *Usporedni životopisi*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 2009., str. 336.

Platon u svom djelu *Zakoni* ukazuje kako igre moraju djecu pripremiti za njihova buduća zvanja: na primjer, dječak koji treba postati vojnik trebao bi se igrati s konjima i konjem za ljuljanje.⁷ Od 19. stoljeća konj njihaljka ili konjić na kotačima sve je popularniji među djecom. (sl. 8., 9.).

Obitelj Leverić u Medulinu čuva drvenog konjića igračku koji umjesto glave ima ručni mlin za mljevenje klipova kukuruza, što može upućivati na to da su i djeca od najranije dobi radila ili bila privikavana na posao. (sl. 10.)

Slika 8. Graciano Družeta 1938. godine u Pomeru. Iz zbirke Marije Družeta

⁷ MONCHINSKI, Tony: *Education in Hope: Critical Pedagogies and the Ethic of Care*, Peter Lang Publishing, New York 2010., str. 165.

Slika 9. Edi Mihovilović šezdesetih godina u Premanturi. Iz zbirke Edija Mihovilovića

Slika 10. Drveni konjić iz Medulina. Iz zbirke obitelji Leverić

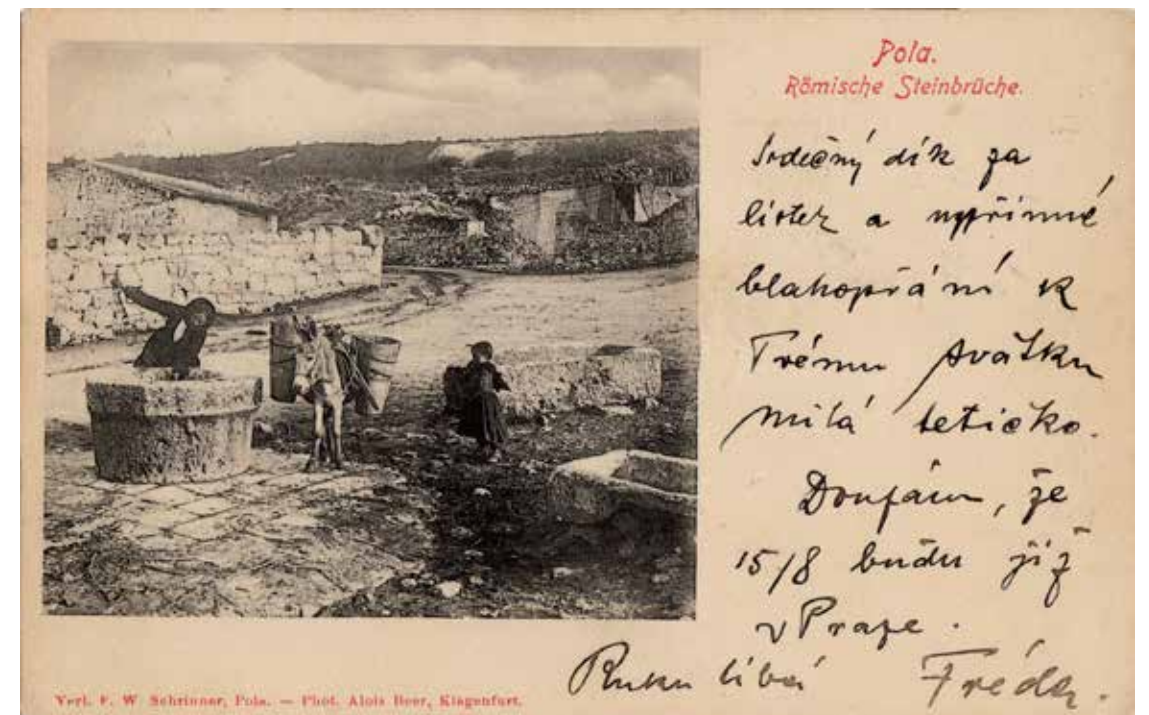
Ta paradigma o položaju djeteta unutar obitelji svodi se često na sljedeće: „Čim je dijete počelo hodati i samostalno jesti, roditelji su ga uključivali u svakodnevnicu odraslih te se od njega očekivalo sudjelovanje, prema svojim mogućnostima, u životu seoske zajednice ili grada. To znači da su dječaci čuvali životinje, a curice odlazile po vodu na bunar, čuvale novorođenčad i slično.”⁸ Navedeni kritički zaključak u ime negativnog fenomena dječjeg rada samo je djelomice točan. Mimo činjenice što su djeca vrlo rano uključivana u radnu svakodnevnicu odraslih to ne znači da su djeca isključivo i jedino radila. Treba naglasiti kako su djeca prvenstveno radila u okvirima njihovih radnih sposobnosti. Seoska društva u našim krajevima bila su agrarna i stočarska (znatno manje ribarska) pa su djeca obavljala manje zahtjevne poslove da bi se odrasli članovi obitelji mogli posvetiti izravnom produktivnom radu. Poslove se može podijeliti na sezonske i svakodnevne. „Poznato je da poljoprivredna proizvodnja ovisi od prirodnih bioloških ciklusa koji u selu određuju ritam rada i života. U sezoni rada, koja je određena prirodnim i biološkim faktorima kao što su sadnja i rast biljke, ubiranje plodova, uzgoj stoke, nema mjesta za odmor.”⁹ Samim time smanjeni intenzitet rada i više slobodnog vremena seljak ima u zimskom periodu kada se priroda odmara. Dnevni poslovi bili su vezani uz čišćenje štala, hranjenje stoke, ispašu, skupljanje drva za ogrjev, poslove u domaćinstvu i nabavu vode. Promatrajući prekrasne prizore crpljenja vode iz bunara blizu Cave Romane, mi vidimo uvjerljiva živa lica lokalnog stanovništva koja svojom opuštenošću znatno doprinose konačnom dojmu čitanja fotografije. Do bunara se dolazilo vodeći magarce koji su nosili dvije brente za vodu. Uz bunar postojala je kamenica, u pravilu gornji dio rimskog sarkofaga iz kojeg je pila stoka. Na sve tri fotografije vidimo da je to posao žena. I dok je na jednoj mlađi muškarac koji najvjerojatnije čuva krupna grla, (sl. 11.) uz žene su posvuda djeca.

Slika 11. Ruralni prizor snimljen pored rimskog kamenoloma. U središnjem dijelu kameni bunar. Gradska knjižnica i čitaonica Pula - Zavičajna zbirka ; G-R3/240

8 FLORENCE FABIJANEC, Sabine: „Djeca pod okriljem odraslih. Odrastanje na istočnom Jadranu u razvijenom i kasnom srednjem vijeku”, *Fili, filiae... : položaj i uloga djece na jadranskom prostoru*, 4 Istarski povijesni biennale, Poreč 2011., str. 135,
9 ŽUPANČIĆ, Milan: „Slobodno vrijeme seoske omladine”, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* No. 22., Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb 1968.,str. 69.

Ono što je bitno naglasiti je da djeca ne rade već su tu uz sestre i majke koje ih čuvaju. (sl. 12., 13.) Samim time uviđamo da je analiza fotografije u očima promatrača.

Slika 12. Majka i kćer vade vodu iz kamenog bunara pored rimskog kamenoloma. Gradska knjižnica i čitaonica Pula - Zavičajna zbirka; G-R2/127

Slika 13. Žene s djecom pored rimskog bunara. Iz zbirke Andreja Badera

Ako zemljopisno odredimo bunar u odnosu na tri susjedna naselja Valbonašu, Vintijan i Vinkuran postajemo svjesni činjenice kako nije riječ o mukotrpnom poslu (budući da je bunar udaljen od okolnih sela 1 do 2 km) već o svakodnevnom poslu. Djeca su tu jer ih netko mora čuvati, imaju ih na oku. U istom kontekstu treba promatrati i drvenog konjića s ručnim mlinom za mljevenje kukuruza koji nije napravljen da bi najmlađi član obitelji bjesomučno radio već da bi mu se zaokupila pozornost.

U Medulinu je već 1909. godine Juraj Lorencin imao trgovinu bicikala i šivaćih strojeva¹⁰, no do pojave dječjeg bicikla trebat će se pričekati još nekoliko desetljeća (sl. 14.), prvenstveno zbog skupoće i grubih makadamskih puteva. Jednog od prvih dječjih bicikla imala je u Medulinu Mariza Leverić. Godine 1945. njemački su vojnici netom prije povlačenja kupili maloj Marizi zeleni dječji bicikl u znak zahvalnosti što su koristili posjed obitelji Leverić na Vrčevanu.¹¹

Osim lutkica, djeca su imala i druge mezimce. Od početka dvadesetog stoljeća plišani medvjedići zavladaše svijetom i njihova dominacija traje do danas. Uz njih popularni postaju gumeni zečevi, patkice i svi Disneyjevi likovi. (sl. 15.) *Otac je plovija pa san imala od tanke plastike patke, ribicu i jednu pupu koju san zvala Maramau.*¹²

Kroz svijet igračaka djeca ulaze u život kao punopravni članovi društva, stoga su sve češće igračke koje su kopije alata odraslih u svakodnevnim poslovima (lopatice, bušilice, pegle, kosilice). (sl. 16.)

Slika 14. Biciklistička utrka 25.5.2005. u Medulinu. Iz zbirke DV Medulin

¹⁰ Zahvaljujem gospodinu Juri Lorencinu na ustupljenim dokumentima i podacima.
¹¹ Razgovor s Marizom Grmoja vodio Andrej Bader 22.5.2019. godine.
¹² Pisani zapis Liliane Kliman rođ. Cukon iz Medulina

Slika 15. Prvi rođendan Ines Dorić u Medulinu

Slika 16. Levi Mišković uređuje kortu u Banjolama. Autor fotografije Dražen Mišković

Slika 17. Olovne igračke otkrivene su u dječjem grobu iz 14. stoljeća

Velik broj igračaka napravljen je u Egiptu od drva i pečene gline poput drvenih vojnika ili barke s veslačima. Dječaci su u antici imali igračke koje su oblikom oponašale oružje, isto onakvo kakvim su se služili i odrasli.¹³ U tu grupu spadaju i puškalice (ili puškarice) od bazge ili divljeg šipka, te pračke (fionde ili fijombe). Minijaturne igračke otkrivene su u dječjem grobu iz 14. stoljeća u francuskom mjestu Quarré-les-Tombes.¹⁴ Figurice pokazuju da je religija bila bitan element u procesu socijalizacije djece, a povijest djetinjstva ne može se napisati ako se izostavljaju rituali i vjerske prakse. (sl. 17.) Godine 1455. zabilježeno je kako je pariški trgovac Raoulin de la Rue prodao igračku konjanika koja je bila namijenjena princezi Magdaleni, kćeri Charla VII.¹⁵ Od 19. stoljeća osim dječjih ratnih igara u modu ulaze i olovni vojnici (sl. 18.) koji će napustiti „ratnu“ pozornicu tek dolaskom plastičnih vojnika.

Slika 18. Olovni vojnici. Iz zbirke Andreja Badera

¹³ BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: *Čarolije igre*, str. 33.

¹⁴ ALLEMAGNE, Henri-Rene: *Histoire des jouets*, Librairie Hachette, Pariz 1902., str. 149.

¹⁵ Isto, str. 104.

Fizerski kutak u pulskom vrtiću 1972. godine. Iz zbirke Dušanke Bijelić

Sonja-Barbara Popović u Banjolama 1977. godine

Nenad Vojnić 1976. godine u Medulinu

Grupna maska Srca iz Premanture 2006. godine. Iz zbirke DV Medulin

Medulinske maškare u Puli 13.2.1998. godine. Iz zbirke DV Medulin

Grupna maska Bundeve iz Medulina 2006. godine. Iz zbirke DV Medulin

Pust / Krabulje

Pùst – Karnevà
Hìti kòkoš u kotà.¹

Pokladni običaji u općini Medulin čuvaju u sebi višestoljetnu etnografsku tradiciju.² Na žalost (kako to inače biva) kada je riječ o nematerijalnoj kulturnoj baštini pisanih zapisa o maškarama prije 20. stoljeća (za sada) nema.³ U Medulinu Pust je istodobno vrijeme poklada, ali i slamnata figura koja će na kraju karnevala biti spaljena. Ime je skraćenica od izraza mesopust koji je nekada predstavljao vrijeme bez mesa od Sveta tri kralja do Čiste srijede ili Pepelnice. Istoznačnica je i riječ karneval, od latinskog *carne-levare*, što doslovno znači ukloniti meso. Vrijeme kada se održava maskenbal određuje se brojanjem četrdeset dana unatrag od Uskrsa (Vazan). Kakvo je ozračje vladalo u Medulinu prije Prvog svjetskog rata daje nam ovo neprocjenjivo izvješće:

„Na *pusni* (pokladni) utorak, u prijašnja vremena, obukli bi se mladići i mladi ljudi na tri načina: jedni u mornare, drugi u stara poderana muška odijela, a treći u modrne, svečane narodne ženske haljine. Djevojke pomažu odjenuti mladića, ali to čine i udete žene, ukoliko mladić nema poznanstava među djevojkama. Mladići odjeveni u stara muška odijela zovu se krožati, a u ženska odijela modrni, dok treće jednostavno nazivaju mornarima. Sve tri skupine su maškare. Maškare idu selom zajedno, a ponekad i odvojeno. Po selu pjevaju, sviraju na mihu i pred svakom kućom zastanu, te zaplešu sa seoskim djevojkama. Domaćica podari maškare jajima, kobasicama ili vinom. Pored svirača maškare imaju i pobirača, koji od domaćica prima darove. Pobirač sobom vodi magarca, upregnutog u kola. Na kolima je košara i bačva, pokrivena da se ne vidi. Na bačvi sjedi Pust, odjeven u staro, poderano odijelo i napunjen slamom. Pust na glavi nosi šešir, u rukama drži batinu, a u ustima mu je pričvršćen *traktur* (lijevak), spojen s gumenom cijevi, koja kroz njegovo tijelo vodi u bačvu. Vino što ga domaćica daje maškarama, pobirač ulije u usta, odnosno u lijevak Pustu, kao da on pije, a ono se slijeva u bačvu. Katkad se vino skuplja i u bocune. Poslije obilaska sela, pobirač odnosi skupljene darove u gostionicu, gdje se maškarama i seoskim djevojkama spremi obilan ručak. Mladež uz pjesmu, svirku i šalu ostane na ručku do mraka. Uvečer, pred sam mrak, skupe se ponovno maškare i sve što je živo, mlado i staro, na seosku placu. Na placi dovuku tobože pijanog Pusta, skinu ga s kola, odnosno s bačve, posjednu ga nasred place, a oko njega se u krugu skupi svijet. Sastavi se sud, koji redovito Pusta osudi na smrt spaljivanjem zbog pijanstva i kojekakvih kažnjivih djela.⁴ Tada se Pusta zapali uz urnebesno vikanje maškara, djece i svih prisutnih. Oni se uhvate za ruke, i dok Pust gori, plešu balon (balun) oko njega, pjevajući uz svirku na mih. Neko se vrijeme pleše balon, a kasnije svi odlaze u kakvu dvoranu gdje nastave plesanjem do zore. Poslije plesa svijet se razilazi kućama i tako se dočeka „Čista srida“ (Pepelnica). Time su završeni pusni običaji.“⁵ (sl. 1.)

Emotivna prisjećanja o nekadašnjim, veselim danima u Medulinu nalazimo i tjedniku *Istarska riječ* koji je izlazio dvadesetih godina prošlog stoljeća: „Budući da nas sa svih strana bije teška bijeda, tako je i Pust bio ove godine bijedan. Negda bi se za pusnih dana veselio staro i mlado: od malog djeteta pa do starog 'dida' - sve bi se okrabuljalo (omaškaralo) i hrlilo na placu, da zapleše pod mišnjiicami, da zapjeva i da vidi, kako će se na svečani način spaliti Pusta.“⁶

¹ Dječja brojalica u Medulinu

² To se isključivo odnosi na Medulin, Premanturu i Pomer

³ I sigurno će biti izazov budućim znanstvenicima koji će se baviti ovom temom i konkretnim podnebljem

⁴ Izricanje šentence

⁵ MIKAC, Jakov: *Istarska škrinjica*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1977., str. 230.-231.

⁶ Istarska riječ, 25.2.1926.

Slika 1. Balon i mih na medulinskoj Placi. Iz zbirke Centra Šantadur

U Premanturi i svim mjestima koje je ovo najjužnije selo iznjedrilo koristio se prekrasan, arhaičan naziv *krabulje*, što doslovno znači maske.⁷ Druga dva naziva u uporabi bili su *pust* i *mačkare*. Karnevalska povorka obilazila je čitavo mjesto i prigodnom pjesmom u svakoj korti tražila dar. Po završetku *đira po selu* išlo se u veliku prostoriju škole ili u neku, unaprijed dogovorenu oštariju. Uslijedio bi najsvečaniji čin – suđenje Pustu (šentenca) za sve grijehе koje je napravio tijekom prošle godine. „Osuda je bila uvijek ista: Pust bi bio osuđen na smrt vješanjem, a potom bi ga zapalili.“⁸ (sl. 2.)

Slika 2. Premantura u vrijeme Austrije. Iz zbirke Andreja Badera

7 Budući da je objašnjenje naziva iznimno kompleksno detaljnije vidjeti u SKOK, Petar: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Knjiga prva A-J, Zagreb 1971., str. 401.

8 PAULETTA, Ivan Corrado: *Premantura*, Durieux, Zagreb 2007., str. 191.

Paradoksalno, najstariji spomen na dječje maškare u današnjoj općini Medulin nalazimo u izvješću o neuspjehu (te smo ga s povijesne distance redefinirali). *Lega nazionale*, udruga koja se bavila promicanjem talijanskoga jezika i kulture te je otvarala talijanske škole i čitaonice, javlja u veljači 1906. godine kako usprkos željama pojedinih mještana ne može organizirati prijevoz mališana iz Banjola na dječji maskenbal koji će se održati u gradskom kazalištu Politeami Ciscutti u Puli.⁹

Ulaskom u novu državnu zajednicu od 1919. godine nastavlja se tradicija poklada. Ostao je zabilježen maskenbal koji je organizirao medulinski fascio u svojoj dvorani 1925. godine u korist siromašne školske djece, „ali je cijela stvar vrlo loše ispala“¹⁰ (sl. 3.) Usprkos traumatičnim nadolazećim ratnim strahotama običaj maškaranja zadržat će se do posljednje veljače Drugog svjetskog rata. (sl. 4.)

Slika 3. Pozivnica za maskenbal 1925. godine

Slika 4. Pust u Medulinu 1945. godine. Iz zbirke Ivica Grakalića

9 Il Giornaletto di Pola, 22.2.1906.

10 Istarska riječ, 19.3.1925.

Prvih dvadeset poslijeratnih godina karneval je bio potisnut, prigušen, praktično zabranjen. „Zabrana je tumačena potrebom ukidanja poganskih običaja i rasterećenja društva da bude slobodnije u napretku.“¹¹ Od početka sedamdesetih godina pust je ponovno eruptivno, raskošno zavladao u svim svojim tradicionalnim i modernim varijantama. (sl. 5a, b, c, 6.)

Slika 5a - Pust u medulinskom vrtiću 1977. godine. Iz zbirke Lučana Privrata

Slika 5c - Pust u medulinskom vrtiću 1977. godine. Iz zbirke Lučana Privrata

Slika 5b - Pust u medulinskom vrtiću 1977. godine. Iz zbirke Lučana Privrata

Slika 6. Pust u medulinskom vrtiću 1977. godine. Iz zbirke Božice Siladić

¹¹ PAULETTA: *Premantura*, str. 189.

Maskenbal je našao svoje mjesto u programima odgojno-obrazovnog rada u dječjim vrtićima. „Velike maskare izazivale su interes, čuđenje, radost, igru, iznenađenje, veselje. Dani pusta su razdoblje prepuno događanja, a u Istri svojom tradicijom, raznolikošću i običajima neprocjenjiva narodna baština koju djeca upoznaju u najranijoj dobi svoga odrastanja. Njegujući običaje, nastojali smo osmisliti novi oblik dajući novu kvalitetu i poticaje s glavnim ciljem: stvaranje veselog i ugodnog ozračja u kojem će zbilja i mašta obogatiti igre, a nove spoznaje ojačati želju za komunikacijom s djecom i odgajateljima drugih skupina onoliko koliko to dijete želi. Odgajatelji su osobnim prerusavanjem postajali neobično prepoznatljivi, više ili manje dopadljivi, tihi, nježni ili pak bučni i neuhvatljivi.“¹² (7a, b, 8, 9.)

Slika 7a – Zajedničke krabulje Dječjeg vrtića Premantura i Dječjeg vrtića Banjole u Premanturi 1988. godine. Iz zbirke Nene Taljat-Milojević

Slika 7b – Zajedničke krabulje Dječjeg vrtića Premantura i Dječjeg vrtića Banjole u Premanturi 1988. godine. Iz zbirke Zlate Pincan

Slika 8. Zajedničke krabulje Dječjeg vrtića Premantura i Dječjeg vrtića Banjole u Premanturi 1988. godine. Iz zbirke Petre Vuković

Slika 9. Male maskare u Vinkuranu 1989. godine. Iz zbirke Mirne Mihovilović

12 PINCAN, Zlata: „Maškaraonica. Materijali poticaji i osmišljavanje prostora za igru i stvaralaštvo u vrtićima“, *Dijete, vrtić, obitelj*, Zagreb 1999., str. 39.

Slika 10. Franci Blašković čita šentencu na medulinskoj Placi 1995. godine. Autor fotografije Mladen Kolenko.

Od 1993. godine u Medulinu se održava dječji karneval čiji su idejni začetnici DKUS „Mendula“, PD „Mladost“, OŠ „Medulin“ i dječji vrtići s područja općine. U sjećanju je ostao pust iz 1995. godine „kada se maškarana povorka okupila ispred benzinske crpke u Medulinu, da bi svi zajedno, na čelu sa stijegom karnevala i, prvi put, s prijateljima - porečkom dječjom limenom glazbom 'Delfini' uz ritmičko udaranje dobošara krenuli prema medulinskoj Placi, gdje su ih dočekali roditelji i brojni gosti. Usljedio je program porečkih 'Delfina', koji su u odori paževa, nakratko prenijeli ugođaj, kraljevskog dvorca. Nakon šentence (presude), koje je pročitao Franci Blašković karnevalska povorka uputila se u disco bar 'Aquarius' gdje su, uz ciku i vrisku otpratili dosadnu zimu i strgnuli masku nadolazećem proljeću.“¹³ (sl. 10.)

Monika Mandić i Anemarie Relota, 2002. godine u Medulinu

13 KOLENKO, Mladen: „Strgnuta maska dolazećem proljeću“, Glas Istre 25.2.1995.

Agon

Čitava jedna grupa igara javlja se u vidu takmičenja, što možemo definirati kao rivalstvo u odnosu na određenu osobinu (brzina, izdržljivost, pamćenje, domišljatosti) te je osnovni cilj - podvig, pobjeda onoga tko je bolji.¹ Istodobno igra upućuje na zajedništvo i druženje.

Tijekom arheoloških iskapanja u Herkulaneu (lat. *Herculaneum*) gradu u Napuljskom zaljevu koji je stradao u erupciji Vezuva 79. godine, nađena je freska koja prikazuje trojicu krilatih Amora (u kršćanskoj ikonografiji anđelčića) koji se igraju skrivača. (sl. 1.) Pravila su jednostavna. Jedno dijete se okrene prema stablu ili zidu (piku) i zatvorenih očiju broji. Ostali se sakrivaju. Kada završi brojanje, kaže: *ko se nije skrio magarac je bio iza pika ne valja, ja idem!* U Medulinu bi pak rekli: *1, 2, 3 ki ni, ki je, franka za sve!* Tada krene tražiti prijatelje. Ako nekog vidi, mora dotrčati do mjesta gdje je brojao i reći *pik za* Ako prvi dođe do pika netko od igrača koji se skrivao tada kaže: *spas za mene!* Onaj tko se nije spasio broji u sljedećoj igri. Ako bi netko varao više se: *Polupaniiii lončićiii!* Igra skrivača (ili žmurice) u Medulinu se zvala *Na škilce*, u Pomeru *Na magu*, dok se u Premanturi zvala *Na spas*.

Slika 1. Freska s prikazom Amora koji se igraju skrivača

1 CAILLOIS: Igre i ljudi, maska i zanos, str. 42.

Još jedna igra koja je mijenjala ime je *Crvena kraljica*. Za vrijeme Talijanske uprave igra je bila poznata kao *Zelena kraljica*, a nakon Drugog svjetskog rata - *Crna kraljica*, da bi na koncu sedamdesetih godina bila *Crvena*. Pravila: Odredi se teren i povuku se dvije crte, start i cilj, na udaljenosti od 10 do 15 metara. Na start stanu igrači, a na cilj stane Crvena kraljica i okrene im leđa. Crvena kraljica nekad brže, nekad sporije viče: *Crvena kraljica jen, dva, tri, stoj!* Za to vrijeme igrači se pokušavaju približiti cilju. To smiju dokle god je Crvena kraljica okrenuta leđima i ne vidi ih i dokle god ona govori svoju rečenicu. Crvena kraljica se naglo okreće prema igračima tek kad kaže čitavu rečenicu, tj. okreće se na *stoj*. U tom trenutku, ako nekoga spazi da se miče, ona ga vraća nazad na start. Prvi igrač koji dotakne Crvenu kraljicu je pobjednik i u sljedećoj rundi je taj igrač Crvena kraljica.

U Premanturi je bila popularna inačica igre lovice - *Dobili*. *Učinilo bi se kolo u zemlji pa su eni morali vrć nogu u to kolo da bi dobili* (odnosno da bi se spasili). *Drugi su branili kolo i tekli za onim prvim. Kako je rabilo odvuć od kola one ča su branili bižalo se daleko koji put i do punte. Znalo se dogoditi da bi ena škvadra dobila, a niki su još tekli po Puntima. Najveći gušti su bili igrati dobili po magli.*² Varijanta igre lovice je i *Drvena Marija*, u kojoj su ulovljeni morali ostati ukočeni na mjestu na kojem ih je lovac dotaknuo i mogli su biti „odmrznuti” jedino ako bi ih dotaknuo netko od još neulovljene djece.

Uvijek zabavna je i utrka u vrećama. (sl. 2.) Među takmičarske igre bez rekvizita (pomagala) spomenimo još nekoliko. Igru *Leti, leti* vodi jedan od igrača koji imenuje pojedine životinje i stvari: „Leti leti, golub! Leti leti pas! Leti, leti kuća!” Učesnici na pojam koji leti moraju dignuti ruke u vis, a imenuje li voditelj stvar ili životinju koja ne leti, tada ruke moraju ostati nepomične na koljenima. Tko pogriješi biva izbačen iz igre ili dobiva kazneni bod.

Slika 2. Utrka u vrećama u Medulinu 10.4.2023. Autorica fotografije Sonja-Barbara Bader

2 PAULETTA, Ivan Corrado: *Premantura*, Durieux, Zagreb 2007., str. 206.

Postoje igre koje niti onda niti danas nemaju dobronamjernu i odgojnu zadaću. Jedna od takvih igara „popularna” među dječacima u Banjolama, Premanturi i Vinkuranu bila je poznata pod nazivom *Na šćafe*. Dječak bi se okrenuo licem prema zidu, stavio ruku na uho, i tada bi ga netko lupio po ruci. On bi se okrenuo i morao pogoditi tko ga je udario. Ako pogodi zamjenjuju mjesta, u protivnom mora i dalje primati udarce. *Mi smo se igrali Na šćafe. Jedan bi se obrnuja glavon na zid, a ostali mu daju šćafe i on mora pogoditi ki ga je šćafnuja.*³

U igri *Slijepog miša* svaki igrač zauzme svoje mjesto, s kojeg se ne miče. Jednome od igrača zavežu oči, pa ga okrenu dva, tri puta oko svoje osi i onda puste. Slijepi miš ide okolo, ne bi li koga uhvatio; a kad nekoga ulovi, onda mora pogoditi o kome je riječ. Ako ne pogodi, traži druge igrače sve dotle, dok jednomu ne pogodi imena. Onda je ulovljeni igrač slijepi miš, i sve počinje nanovo.⁴ Igra se u antici među djecom zvala „bakrena muha”.⁵ (sl. 3.)

Slika 3. Slijepi miš. Preuzeto iz knjige 110 igara za mladež

Preskakivanje jedno drugoga u mjestima današnje općine Medulin poznato je kao igra *Šalta šu*. Djeca bi se podijelila u dvije jednake skupine, jedni bi se prignuli, a drugi bi skakali preko njih na način da ih ne dotaknu. Tko bi preskačući dotaknuo prignutog morao bi ga zamijeniti. (sl. 4.)

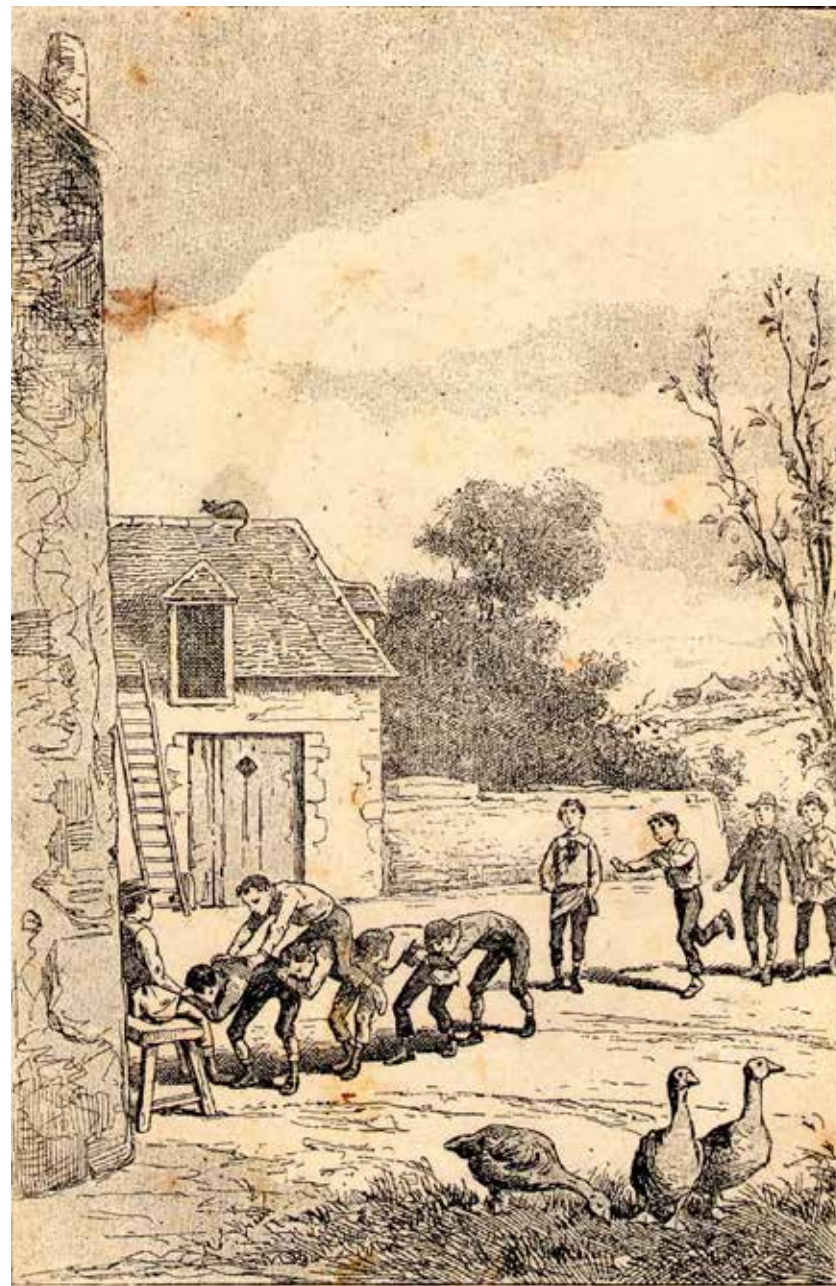
Slika 4. Šalta šu. Preuzeto iz knjige 110 igara za mladež

3 Pisani zapis Renato Kliman (Bumbaro) 87. godina iz Banjola

4 BELOVIĆ, Jelica: *110 igara za mladež*, Knjižara L. Hartman, Zagreb 1894., str. 27.

5 BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: „Igre i igračke u prehistoriji i antici”, str. 46.

Igralo se i *Na tovara*, *Kavaletu*, *Zucchero caffè* ili *Trulu kobilu* svaka je generacija imala drugo ime za istu igru. Za igru su potrebne dvije momčadi i sudac, sudac bi se naslonio leđima o zid. Igrači prve ekipe saginju se u struku i postavljaju glavu jedan drugome između nogu stvarajući niz, prvi u nizu stavio bi glavu u ruke sudca. Igrači druge ekipe su skakači, oni skaču prvoj skupni dječaka na leđa iz zaleta pokušavajući doskočiti što bliže sudcu da bi bilo što više mjesta i za druge iz njihove ekipe. Skakači dok su na leđima protivnika ne smiju dodirnuti zemlju jer automatski gube. Kada svi skakači skoče na „trulu kobilu”, odnosno prvu ekipu, sudac otpočinje brojati do deset. U slučaju da prva skupina izdrži teret tada oni postaju skakači, no ako pokleknu opet moraju biti „trula kobila”. (sl. 5.)

Slika 5. *Na tovara*, *Kavaletu*, *Zucchero caffè* ili *Trulu kobilu*. Preuzeto iz knjige *110 igara za mladež*

Slika 6. Poluotok Kašteja na kojem je bila *Kamena koza*. Iz zbirke Andreja Badera

Referirajući se na prethodno navedene igre vrijedno je spomenuti legendu o *Kamenoj kozi*. U Rašanjskom polju i čitavoj okolici Širokog Brijega prepričava se legenda o kamenoj kozi koju su jedne noći oteli Grci (ili Dalmatinci) razbili je, a unutra su bili dukati. Zakopano grčko blago tema je različitih inačica narodnih predaja, koje upućuju na velik dio arheoloških lokaliteta. Istu legendu o kamenoj kozi imaju mještani Medulina i Ližnjana. Prema medulinskoj verziji kamena koza bila je između Finance i Markovih brigi i oko nje su se djeca igrala i preskakivala, dok jedne noći nisu došli Greki (Grci) razbili ju i iz nje odnijeli dukate. Sutradan ujutro medulinski pastiri našli su razbijenu kozu i tri zlatnika shvativši da je bila puna blaga. Ližnjanci pripovijedaju kako je u ruševinama crkve svetoga Antona bila je jedna koza od stin. Pored te crkve pastiri su čuvali ovce. Jedne noći došli su Grci priko mora s brodon i razbili kozu. Našli su u njoj cekine, te ih uzeli. Ujutro su došli pastiri i jedan pastir je našao dva cekina i uzeo ih. Po tome su mještani Ližnjana znali da su Grci uzeli zlatnike. (sl. 6.)

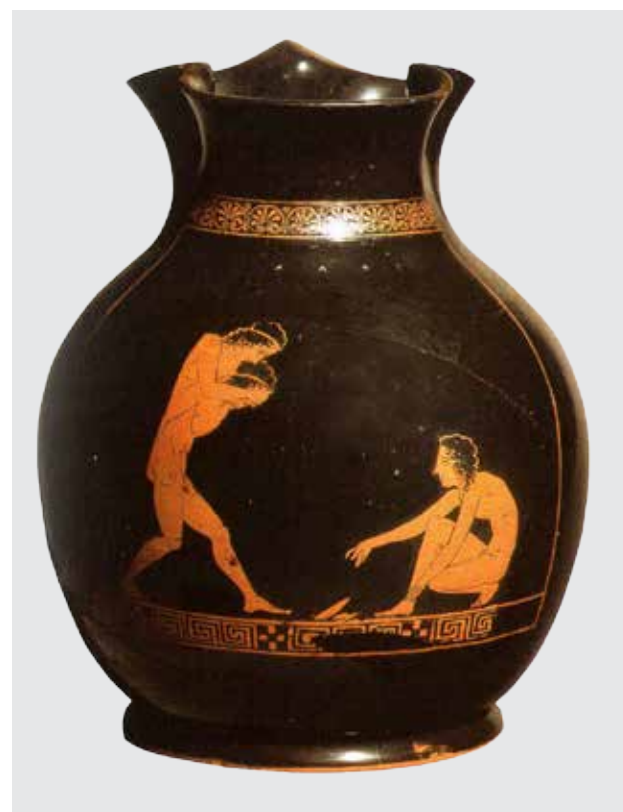
Vjerovanja su oduvijek bila pokušaj objašnjenja pojava i zbivanja. Ona su istodobno odjeci prvih čovjekovih iskustava o sebi i svijetu. Pučke priče mogu biti autohtone/izvorne, regionalne, no puno češće moramo uzeti u obzir povijesne migracije i brojne dodire drugih (različitih) kultura koje tvore pripovjedački krug budući da u Hercegovini imamo gotovo identičnu legendu kao i na jugu Istre.

Buddhina lista zabranjenih igara

Indijski plemić Siddhartha Gautama, osnivač budizma, sastavio je u 6. stoljeću prije naše ere listu od 16 igara koje su trebale biti zabranjene jer su u svojoj dubokoj srži bile izvor nemara i lijenosti. Na popisu se nalaze dvije inačice šaha, varijanta igre *školice*, igra štapićima (poput *mikada*), igre kockama, formiranje različitih oblika rukama, igre loptom, puhanje kroz igračku lulu, igranje umanjenim plugom, vjetrenjačom, umanjenim obrtničkim alatima, korištenje igraćih karata, igranje rata, pogađanje slova ucrtanih prstom po zraku ili na leđima prijatelja, pogađanje riječi i oponašanje. Ne ulazeći dublje u problematiku Buddhinih razloga, ostaje neoboriva činjenica kako je upravo zabrana zaslužna što mi danas znamo da su te igre postojale.

U sam osvit prvih civilizacija javljaju se igre na zemlji s pravilima i rekvizitima koji su bili ključni u rješavanju određenih ciljeva. *Ephedrismos* je imala dva dijela, te je sudjelovalo dvoje igrača. U prvom dijelu igrači su morali pogoditi uspravni kamen na tlu kojeg su gađali loptom ili drugim kamenom. Onaj koji nije pogodio kamen trebao je nositi onoga koji je pogodio i to tako da mu ovaj drži oči zatvorenima, sve dok ne bi došao do tog kamena koji su gađali i dotaknuo ga nogom, a kamen su zvali *dioros*. (sl. 1., 2.)

Slika 1. *Ephedrismos* iz 420. godine prije Krista izložen u Berlinu. Autor fotografije Andrej Bader

Slika 2. *Ephedrismos* je bio popularan i među djevojčicama. Metropolitan Museum of Art

Slika 3. Preteča *Trije* ili *školice* iz 1657. godine, autorica Claudine Bouzonnet

Spomenuta igra *školice* vrlo je često u knjigama i internet stranicama „žrtva” repetitivne fantazmagorije kako su rimski legionari prakticirali tu igru kao kondicijsku vježbu, te kako se njen najstariji trag nalazi na rimskom Forumu, što uopće ne odgovara istini.¹ Prvi nedvosmisleni prikaz *školice* seže u 17. stoljeće, točnije 1657. godinu (sl. 3.) i od tada se igra vrlo malo mijenjala.

Djeca odrasla u Puli tijekom druge polovice 20. stoljeća igru su nazivali *Trija*². Na zemlji bi se iscrtali (kasnije na asfaltu nacrtali kredom) osam međusobno povezanih kvadrata. U igri se koristio kamen koji se bacao redosljedom u svaki kvadrat od 1 do 8. (sl. 4.) Nije se smjelo stati na crtu kvadrata i kamenčićem pogoditi krivi kvadrat ili crtu, a ni stajati s obje noge u nedopuštenom kvadratu. Prekršitelj pravila je ispadao iz igre ili je nastavljao igru s mjesta na kojem je pogriješio, nakon ostalih igrača. Prolaskom svih polja cilj je vratiti se od kraja do početka „na slijepo”, izgovarajući: „Am-salam.” Kada bi nagazili na crtu ostali igrači bi uzviknuli: „Salamin!”

Postojao je čitav niz verzija osnovne igre. Jedna od najpoznatijih je igra koju su djeca u Premanturi zvala *Na bluzu*.³ Djeca bi nacrtala pravokutnik, kojega bi podijelila na osam, jednakih kvadrata, i to po četiri u dva reda. Razlika između *školice* i igre *Na bluzu* je u tome da se u drugoj igri kamenčić gura, iz jednoga u drugo polje jednom nogom.

¹ SCHÄDLER, Ulrich: „Some Misconceptions About Ancient Roman Games”, *Board Game Studies* Volume 15., Lisbon 2021., str. 84.
² Lokalni nazivi igara u tekstu su napisani u kurzivu velikim početnim slovom
³ PAULETTA: *Premantura*, str. 208.

Slika 4. Dječaci iz jasličke skupine igraju *školicu* ili *Triju* u vrtiću u Medulinu 2004. godine. Iz zbirke DV Medulin

Dodatnu pomutnju unosi činjenica da su djeca u Puli tu igru prije Drugog svjetskog rata zvali *Tria*.⁴

U Medulinu se igralo se i *Na biljočku* (često je miješa s pljočkanjem). „Biljočka je bila jena stina s kon bi se gađalo stup na ken su bili šoldi. Ako bi ga ki pogodija, svi šoldi bi pali na pod i tada bi bili tvoji. I tako se igralo cilo potlepodne.”⁵

Vrlo stara igra je i *toplo-hladno*. Dijete bi sakrilo neku stvar, dok bi ostali tražili. Čim bi se netko od igrača udaljivao od predmeta skrivač bi govorio: „Hladno, jako hladno...”. Kako bi se netko približavao onaj koji je sakrio predmet rekao bi: „Toplo, vruće, vruće!”

Pike-pake se igralo s pet kamenčića. Četiri kamenčića bi se postavilo na tlo, a jedan bi se bacao u zrak. Dok je taj jedan padao, moralo bi se pokupiti jednog s tla i uloviti jednog iz zraka, i tako redom dok se ne pokupe svi kamenčići. Nakon toga se bacalo dva kamenčića u zrak, a istodobno bi se pokupilo ostala tri s tla (ili jedan po jedan). Pa tri, četiri u zrak, što je igru činilo sve zahtjevnijom.

Nakon Drugog svjetskog rata među djecom bila je popularna igra *Ide maca oko tebe*. Učesnici sjede u krugu. „Maca” ide oko kruga držeći u ruci maramicu ili neki sličan manji predmet. Za to vrijeme učesnici pjevaju: „*Ide maca oko tebe, pazi da te ne ogrebe, čuvaj mijo rep, da ne budeš slijep, ako budeš slijep, otpast će ti rep*”. U jednom trenu „maca” spušta maramicu iza leđa nekog od učesnika i počinje bježati. Dijete čim primijeti maramicu, uzima je i juri *macu* kojoj je cilj zauzeti njegovo mjesto. Ako je ne stigne preuzima ulogu mace.

4 GORLATO, Achille: *Vita istriana*, Zanetti, Venecija 1954., str. 129.

5 TONČIĆ, Nataša: „Medulinski mjesni govor”, *Istarska danica* 2003., razgovor s Josipom Cukonom, Pazin 2002. str. 213.

Slika 1. Medulinska loža 1913. godine

Kamena igraonica

U povijesnom srcu Medulina nalazi se srednjovjekovna loža iz 12. stoljeća čija se namjena vremenom mijenjala. Prvotno je loža bila javna. U njoj su se zaključivali poslovi, a pred njom su objavljivane važne mjesne odluke te državne uredbe. U loži su provođena javna saslušanja, pomirbe i presude. Nakon smrtonosne kuge koja je depopulirala Medulin u 16. stoljeću, život se u mjesto postupno vraća, te u 17. stoljeću vidimo prvu građevnu preinaku unutar lože, kada su napravljena unutrašnja vrata koja spajaju ložu sa stambenim objektom iza nje. Do početka 19. stoljeća loža je bila u privatnom vlasništvu, pripadala je obitelji Kirac (obiteljski nadimak Županovi) stoga je kod najstarijih mještana Medulina bila poznata pod imenom *Županova kuća*.¹ Bila je to prva trgovina u selu. Oporučno je Jakov Kirac poklonio (vratio) ložu medulinskom komunu, te ona ponovno postaje opći posjed, zajedničko dobro.² Sve do pedesetih godina 20. stoljeća dok loža nije prenamijenjena u trgovinu pulske „Prehrane” ona je mjesto susreta i prikladan prostor za neprestane igre mladih i starih. U pravilu sve su igre bile vrlo slične - trebalo je s određene udaljenosti bacati sitan novac ili kamenčiće prema cilju. Riječ je o razbibrizi koju su preferirali odrasli i *frakalasi* (momčići) no, u bezazlenijim varijantama igrala su i djeca. (sl. 1.)

1 Tonski zapis razgovora sa Srećkom Cukonom Nebeskovim u Medulinu 4.8.2008. godine.

2 Pisani zapis Antona Cukona Mrgankinog 1981. godine.

Slika 2. Pičenje jaja. Preuzeto iz zbirke Entografskog muzeja Istre

U igri *Na balotu* novac se bacao čim bliže *patakunu* (*patakun* – venecijanski novac poznat po veličini) koji je bio okomito postavljen iza zid. Na taj način odredio bi se igrač koji će prvi gađati. Sve bačene kovanice potom su bile posložene jedne na drugu te bi igrač gađao stupić od kovanica *patakunom*. Prije gađanja morao je odlučiti hoće li uzeti novac koji padne na pismo ili glavu. Nakon udaranja novac koji bio okrenut po želji igrača bio je njegov. U slučaju da je *patakunom* poklopio jedan od novčića, igrač je mogao ponovno gađati ostale kovanice koje nisu bile pravilno okrenute. Igra je imala hazarderski karakter i bila je benigna jedino ako se igralo starim, bezvrijednim novcem.

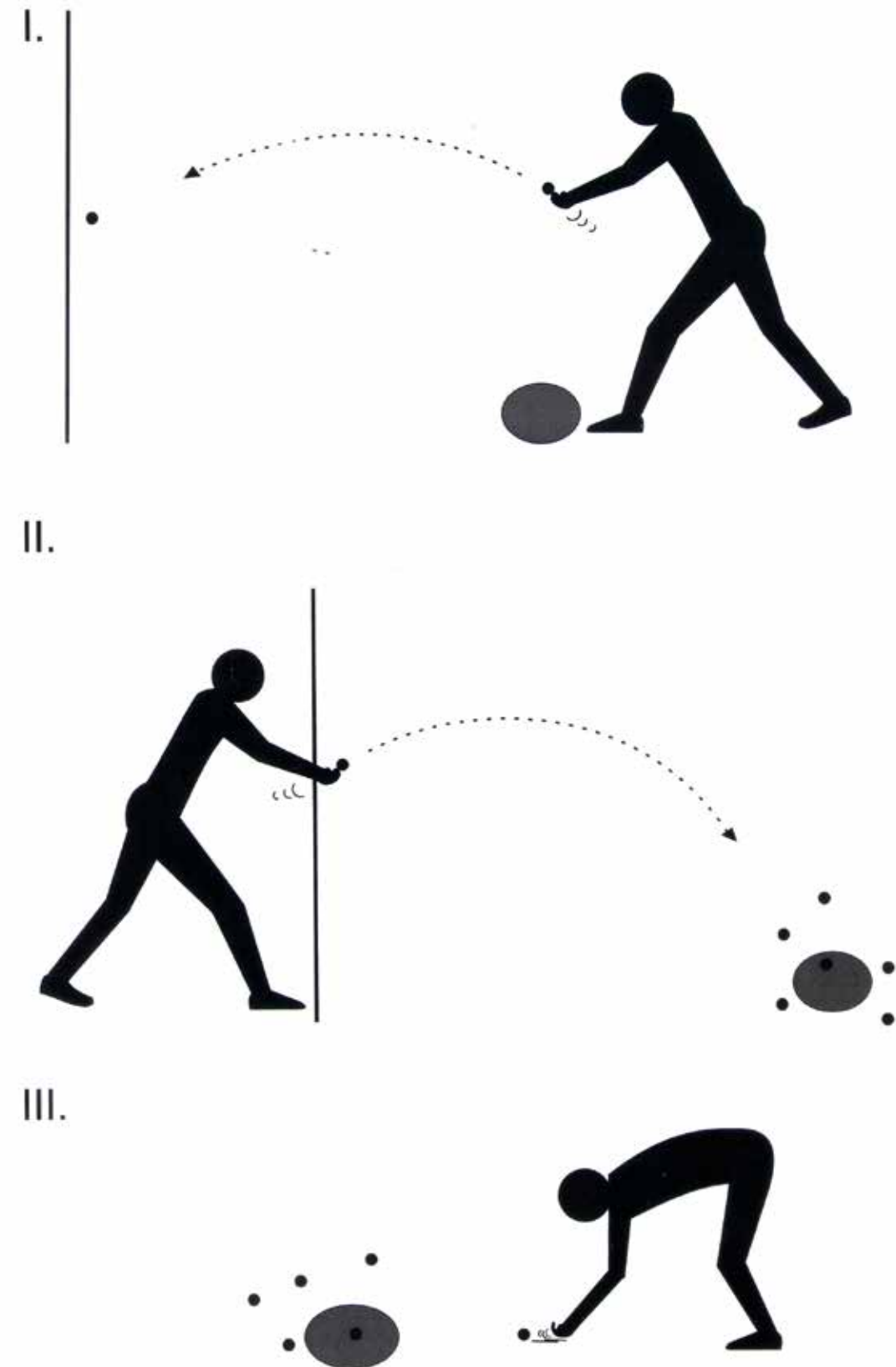
Venja je rudimentarna verzija igre *Na balotu*. Igralo se na bodove. Cilj je bio što bliže baciti novac do *venje* (plosnatog uspravnog kamena) koji se postavljao iza zid. Bodovali su se novci koji bi pali u *kažin* (pravokutno polje podijeljeno na četiri dijela ispred *venje*) dok su bez bodova ostali oni koji bi pogodili u *mek* (u ništa) odnosno krajnji lijevi ili krajnji desni kut. U igri *Meštar* tri kamena bi se posložila u

obliku trokuta (*meštar*) uz suprotni zid lože, te bi se bacale pljočke čim bliže njemu, ako se *meštra* sruši igrač je diskvalificiran. Igralo se na punte ili šolde.

Nakon uskrsnog doručka u istarskim selima tradicionalno se kovanicom gađalo tvrdo kuhana jaja. Kolokvijalni naziv je *Pičenje jaja*. Pravila su jednostavna: svaki igrač donese jedno kuhano jaje koje se nasloni na zid tako da stoji uspravno. Natjecatelji sa zadane udaljenosti gađaju jaja kovanicom, a pobjeđuje onaj natjecatelj čija kovanica ostaje zabijena, „zapičena“ (otuda i naziv „pičenje“). Na sreću, ostali su sačuvani i stari nazivi ove igre *Hitati na jaje*, *Zasicat jaje*, *Usicat jaje*. Nekada bi pobjednik dobivao pogotkom sva jaja, ali s vremenom pojavilo se niz varijanti od bodovanja, biranja jaja itd. (sl. 2.)

Igra *Na bluzu* imala je tri dijela. Na početku svaki je igrač pokušavao baciti novčić što bliže crti. Onaj tko je bio najbolji imao je pravo prvenstva. Sakupio bi sve novčiće te bi ih sve zajedno, odjednom, bacio prema ucrtanoj kružnici ili kvadratu. One kovanice koje bi ostale unutar kruga bile su njegove, a za one koje nisu bile igrač je imao mogućnost da ih pogura tri puta trzajem kažiprsta. Ako nije uspio na red dolazi igrač koji je bio drugi najbliži crti. (sl. 3 a, b, c)

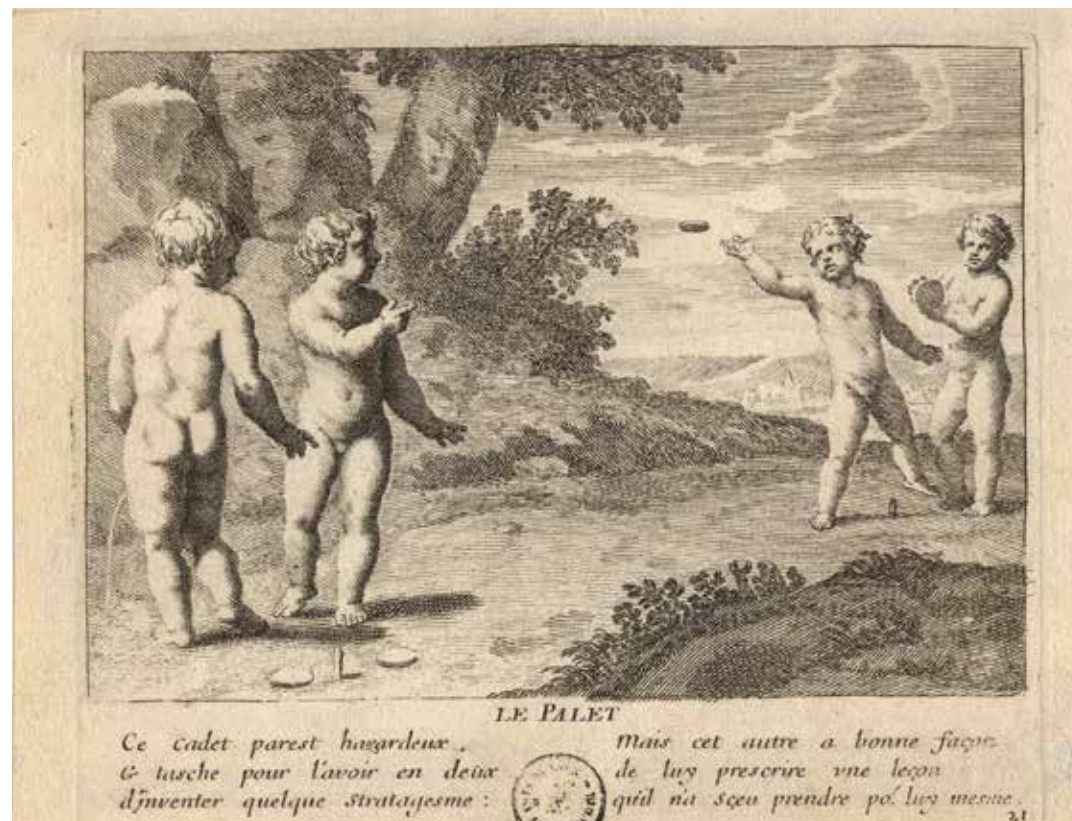
Osvrnemo li se na prethodno poglavlje vidjet ćemo kako su potpuno drugačiju igru isto nazivali mještani Premanture od mještana Medulina i Šišana.

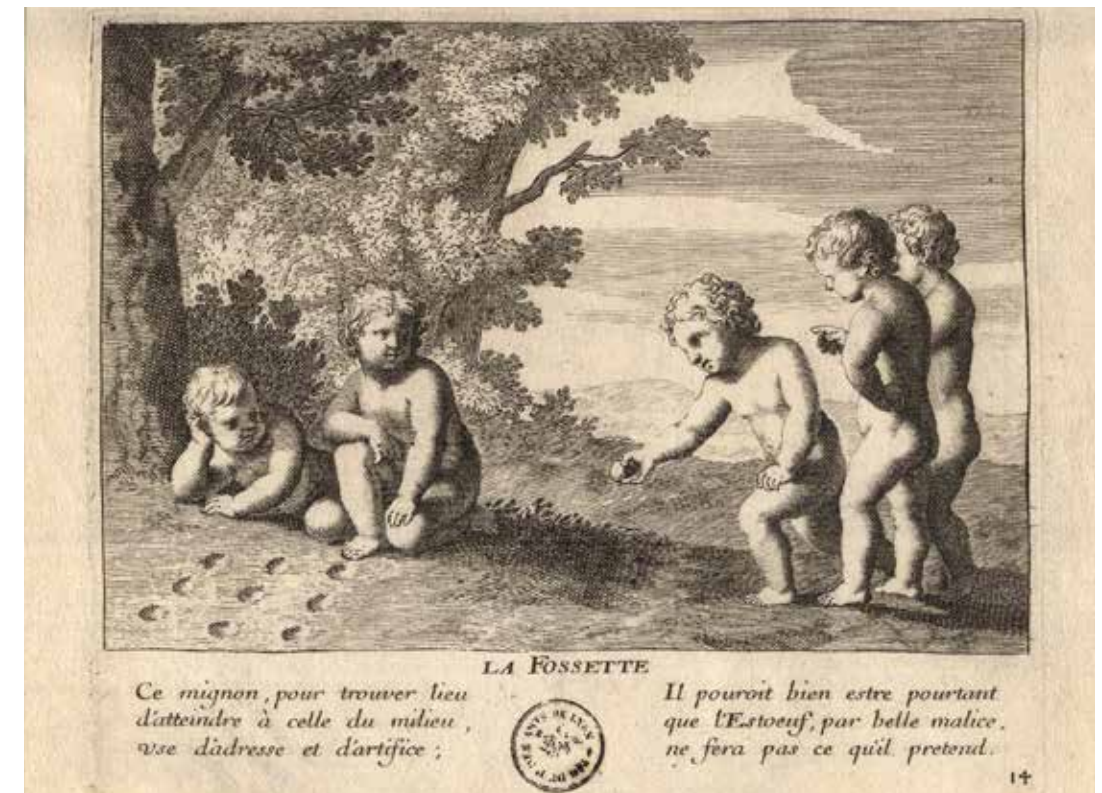
Slika 3 a, b, c, - *Na bluzu*. Crtež igre preuzet iz šišanskog godišnjaka *Xota'l morer*

Slika 4.

Slika 5.

Slika 6.

Igra *Na riz* (riz - prorez, napuklina) bila je krajnje jednostavna. Sitan novac bacan je u zrak i onaj čiji bi novčić bio najbliži rizu na šaližu dobio bi sav novac od suparnika.

Cilj igre *Na španju* je kovanicom udariti o zid. Nakon što je prvi bacio, svaki sljedeći igrač pokušava da njegov novčić nakon odbijanja o zid bude što bliže već bačenom novcu. U slučaju ako je bliži od dužine slamke dobiva suparnikovu kovanicu.³

U nastojanju da definiramo kohezivnu kulturnu teoriju igara spomenimo kako se u prvoj ikada napisanoj knjizi o dječjim igrama *Les jeux et plaisirs de l'enfance* iz 1657. godine Jacques Stella (1596.-1657.) likovno bilježi tri igre identične ili slične onima iz medulinske lože. Knjigu s 50 grafičkih prizora djetinje zabave objavila je netom nakon smrti autora njegova nećakinja, grafičarka i urednica Claudine Bouzonnet Stella. Nagost djece odražava tradiciju koja datira još iz antike. Tijekom renesanse umjetnici su počeli širiti načine ilustriranja svih vrsta tema, uključujući nevinost, čistoću i ljubav. Umjetnici toga doba stvorili su likove poznate pod imenom „putti“, koji su izgledali kao bucimate muške bebe ili mališani. Talijanska riječ „putti“ (jednina „putto“) dolazi od latinske riječi „putus“, što znači „dječak“. Ti su likovi predstavljali prisutnost nevine ljubavi i uskoro „putti“ dobivaju krila poput anđela, Cupida. *La Patte aux Jettons* identična je igri *Na španju*. (sl. 4.) *Le Palet* odgovara svim inačicama pljočkanja. (sl. 5.), dok je *La Fossette*, igra s devet rupa, jedna od najpopularnijih dječjih igara u srednjovjekovnoj Francuskoj. Cilj igre je bio u što više udubljenja ubaciti orašaste plodove, klikere ili sitne novčiće. Igra se od 15. stoljeća zabranjuje u pojedinim regijama budući da su odrasli organizirali kladenja koja bi izazivala gužve, sukobe i sporove. (sl. 6.)

³ Igre u medulinskoj loži po kazivanju Mikule Lorencina zapisao Giuliano Lorencin

Slika 7. Antički prikaz mlina, trilje

U mnogim srednjovjekovnim ložama evidentirane su igre urezane u kamenu. Najčešće je riječ o *mlinu* ili *trilji*. Antičke trilje nađene su u predvorjima ulaza u hramove, na kamenim klupama, pločnicima. (sl. 7.) Španjolski kralj Alfonso Mudri (El Sabio) naručio je pisanje knjige o društvenim igrama *Libro de los Juegos*, koja je završena u skriptoriju u Toledu 1283. godine. Knjiga predstavlja najraniji europski traktat o šahu, igri tablice (backgammon), te mlinu. Iluminirani pergamentni kodeks sadrži, između ostalog, čitav niz zadataka

i poteza. *Libro de los Juegos* prikazuje sve pripadnike društvenih staleža, nacionalni entiteta, dobnih i rodni skupina kako se igraju. (sl. 8.)

Slika 8. *Libro de los Juegos* iz 1283. godine. Odrasli pokazuju malenim dječacima kako igrati mlin.

Slika 1a, b. Prikaz „hokeja na travi“ u grobnici Khetya, egipatskog guvernera iz 12. dinastije.

Na prasca

Arhaičan oblik hokeja na travi već je likovno zabilježen 2000 godina prije naše ere u egipatskoj grobnici 12. dinastije. (sl. 1 a,b.) Arheološki nalazi ukazuju kako je i u Grčkoj postojala igra u kojoj se lopta udarala palicom. Na reljefu iz 6. stoljeća prije Krista, prikazano je 6 figura (3 sa svake strane) od kojih 5 drži štapove, dok je između dvojice centralnih likova lopta. (sl. 2.)

Slika 2. Reljef iz 510. prije Krista. Nacionalni arheološki muzej u Ateni.

Slika 3. „Hokej na travi” na donjoj margini srednjovjekovne enciklopedije *Speculum Doctrinale* iz 13. stoljeća.

Igra se na različite načine razvila u inim europskim i azijskim zemljama o čemu svjedoče i crteži na marginama srednjovjekovnih rukopisa. (sl. 3.) U Istri se pastirska igra, koja se najviše podudara s hokejom na travi, naziva u hrvatskim govornim područjima - *prahćanje*, *praščanje*, *prasićkanje*, odnosno u talijanskim - *pòrco* ili *porco duro* (Šišan). Među dječacima u Medulinu igra je bila poznata kao igra *Na prasca*. Dječaci i djevojčice, pomažući roditeljima u svakodnevnim poslovima, nerijetko su bili zaduženi za čuvanje stoke koju su ujutro vodili na ispašu u predjele Marlere i Kažele, a navečer su se vraćali doma. Za cjelodnevno boravka na pašnjaku, pastiri i pastirice su se za rasonodu i što zanimljiviji način provođenja vremena morali sami pobrinuti, pa su tako tijekom čuvanja stoke nastale brojne igre za djecu. *Je bija gornji dija Kažele i donji dija Kažele. Između njih je bila jena površina ku smo zvali Prašcar. Tu bimo se mi dica i svi ti frakalasi, već malo odrasli, igrali Na prasca.*¹ *Palice smo pravili od lejandra (oleandra). To nije naše drvo, ali je medulinski pop Legović krenuo sa sadnjom lejandra. I nama je to odgovaralo jer biljka ima jaki iskrivljeni korijen i to nam je bila ka palica. Imali smo i drveni bulin veličine 5 cm i to je bija prasac. Bila je jena centralna školja i od nje su bile udaljene 2 metra školje za svakog od igrača, osim za onog koji napada.*² *Prasac je bija od koleža ili od drače rotonde.*³ Na početku svaki je igrač morao nositi palicu samo na srednjem prstu što dalje.⁴ Onaj tko je najkraće nosio palicu uzima bulin i započinje igru s namjerom da utjera prasca u jednu od rupa na obodu igrališta ili u veliku rupu u sredini. *I onda bi se sa jedne daljine tuklo ka u golfu. Sa strane. I dočekivalo bi se prasca s palicama da ne dođe u tvoju školju.*⁵ Čuvari su pazili da im napadač ne ugura bulin u rupu, te su istovremeno nastojali otežati napadaču vođenje prasca i odbaciti ga što dalje. *Svaki je čuva svoju i centralnu školju. Ako bi se približio igrač s prascem ti bi pokušao s palicom odgurnuti bulin i bi vika 'Moja*

1 TONČIĆ, Nataša: "Medulinski mjesni govor", *Istarska danica* 2003., razgovor s Josipom Cukonom, str. 212.

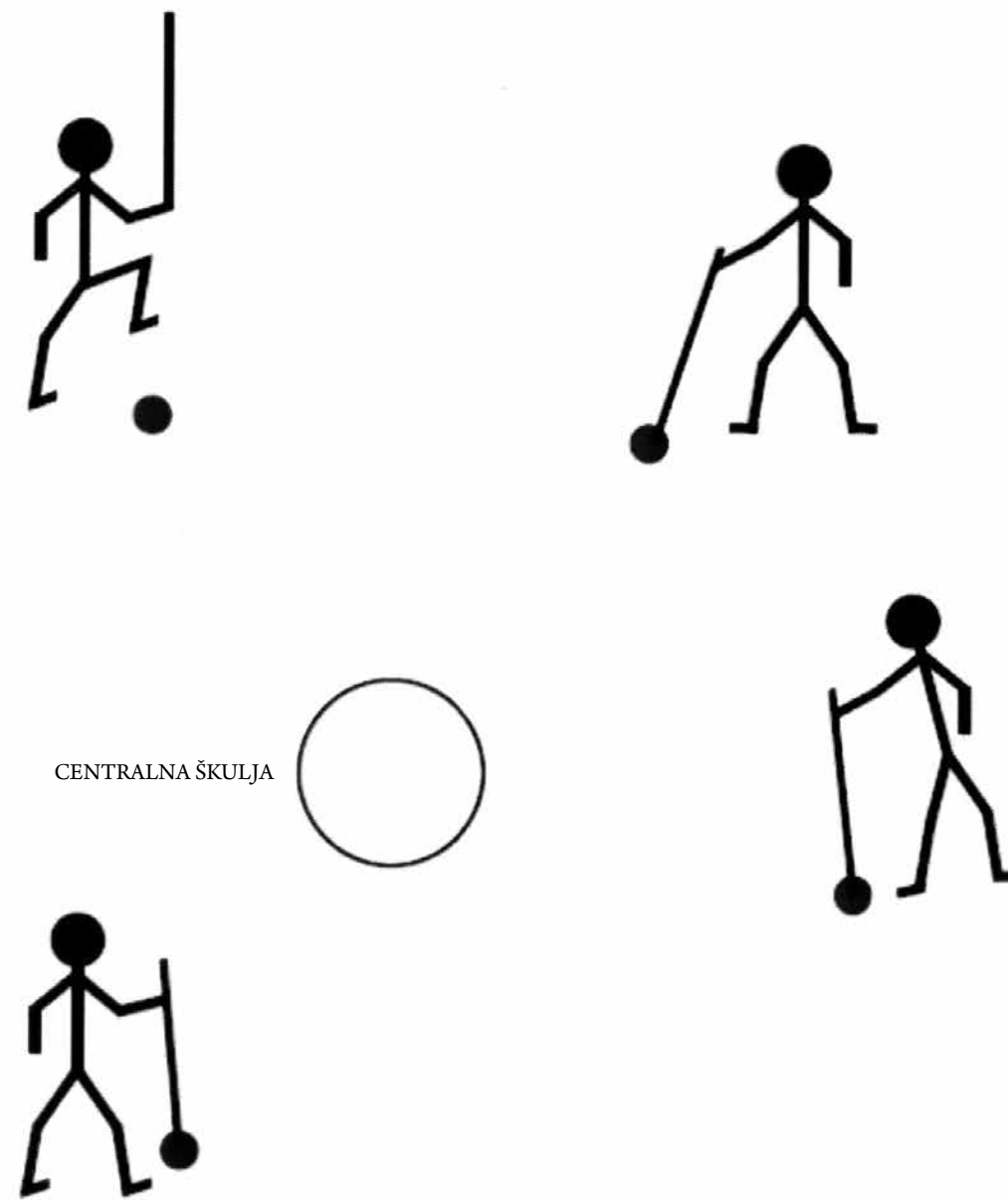
2 Tonski zapis razgovora sa Srećkom Cukonom Nebeskovim u Medulinu 4.8.2008. godine.

3 TONČIĆ, isto, str. 212.

4 GRBAC, Aldo: "I giochi che facevano i nostri nonni", *Xota 'l morer*, *Annale della CI di Sissano, Šišan* 2010., str. 19.

5 Tonski zapis razgovora sa Srećkom Cukonom Nebeskovim u Medulinu 4.8.2008. godine.

škulja je puna ulja! Moja školja je puna ulja!, odnosno *'Nemoj me napadati!'*.⁶ Ako napadač ugura bulin u čuvarevu rupu onda s njim zamjenjuje mjesto i sad bivši vlasnik školje tjera prasca. Ako utjera bulin u glavnu veliku rupu onda je pobjednik. *Smo imali palice, prasca i razbijena čela.*⁷ (sl. 4.)

Slika 4. *Na prasca*. Crtež igre preuzet iz šišanskog godišnjaka *Xota 'l morer*.

6 Isto.

7 Isto.

Slika 1. Pančuja. Crtež igre preuzet iz šišanskog godišnjaka Xota'l morer

Pančuja ili Panduja¹

Stara pastirska igra *Pančuja* ili *Panduja* (u ostalim istarskim mjestima poznata je pod imenom *Pandolo*), igrala se s dvjema palicama ili granama. Jedan štap bio je dugačak desetak, a drugi dvadesetak centimetara (ili oba duži). “Zbog opasnosti koju je izazivalo mahanje komadom zašiljena drva, igra je bila zabranjena u creskom statutu iz XV. st. te proglasom Mletačke Republike iz 1546.”² *Ja san imala dva starija brata, Tone i Doro, i vajak san se igrala šnjiman. Igra se zvala pančuja (to je bija štap od drva našiljen s oba kraja), onda bi svaki od nas sa enin drugin štapon udrija po našiljenen kraju, pančuja bi se diga i s tin drugin štapon bimo ga udrili da gre čim dalje do stine ka je bila cilj. Ki bi hitija najbliže stini bija bi pobjednik.*³ (sl. 1.)

Ova drevna igra prethodnica je najstarijim oblicima bejbola koji su likovno zabilježeni u srednjem vijeku. (sl. 2. i 3.)

Slika 2. “Bejzbol” 1280. godine. Preuzeto iz knjige *Cantigas de Santa Maria*

Slika 3. “Bejzbol” 1301. godine. *Calendar of the Ghistelles Hours*, Walters Art Museum

1 U Medulinu - *Pančuja*, u Premanturi - *Panduja*
 2 HMELJAK, Franko: „Pandolo“, *Istarska enciklopedija*, Zagreb 2005., str. 564.
 3 Pisani zapis Nježe Družeta rođ. Sironić, Nježa Patatova iz Medulina

Badminton pak potječe iz Kine. “Prije otprilike dvije tisuće godina u toj se zemlji, igrala ritualna igra s 'pticom' od perja. Cilj je igre bio zadržati pticu što je moguće duže u zraku, odnosno ne promašiti je. Koliko bi se puta ona digla u zrak, toliko bi godina igrač poživio na svijetu. Taj ritual razvio u igru za dvoje, u kojoj bi igrači 'pticu' (zaobljeni komad pluta s utaknutim perjem) udarcem bacali čas na jednu, čas na drugu stranu, a bod bi se dobio kod svakog protivnikova promašaja. Ta je igra u četrnaestom stoljeću stigla do Engleske, gdje su je nazvali *skattlecock* (pjetlić amo, pjetlić tamo), da bi koncem devetnaestog stoljeća postala i priznatim sportom.”⁴ (sl. 4.)

4 JAMES, THORPE: *Drevni izumi*, str. 559.

Slika 4. Badminton u 14. stoljeću. *Book of Hours*. Bodleian Libraries, University of Oxford

Tiro alla fune

Potezanje užeta vuče svoje korijene još iz doba stare Grčke, gdje je bilo poznato pod nazivima *helkustinda* i *efelkustinda*. Između 1500. i 1600. godine u Francuskoj i Velikoj Britaniji održavaju se turniri u potezanju konopa, a bio je i službeni olimpijski sport od 1900. do 1920. godine. U Istri je među starijom generacijom igra poznata kao *Tiro alla fune* ili iskrivljeno *Tira la fune*. Dječaci bi se podijelili u dvije skupine, označili bi crtom sredinu te bi svaka skupina potezala konop na svoje polje. Pobijedila bi ona skupina koja dovuče suparnike do sredine. (sl. 1. a, b)

Slika 1. a, b *Tiro alla fune*. Pomer, ljeto 1942. godine. Iz zbirke Renata Cukona.

Slika 2. Skakanje preko špage. Preuzeto iz knjige *110 igara za mladež*

Na špag

Tekli bi po selu i okolo crikve. Tamo bi se igrali Na špag. Ja, Mariza Demarin, Silva od Kazalih, Anka Šugarova i Šilvina ka je živila u selu koli Dopolavora. Vrtili bi špag pa bi skakali.¹ Dvije igralice su držale konopac, vrtile ga dok bi treća skakala preko konopca u momentu kada je dotakao zemlju. Ukoliko je korišten dugi konopac, istovremeno su skakale dvije i tri igralice. (sl. 2.) Djevojčice su i same preskakivale preko vijače. (sl. 3.)

Slika 3. Djeca ispred škole i vrtića u Vinkuranu 1982. godine. Među njima i djevojčica s vijačom. Zbirka Tea Radovanović

¹ Pisani zapis Nježe Družeta rod. Sironić, Nježa Patatova iz Medulina

Slika 4. Djevojčice igraju lastik uz Komunski zid u Medulinu 1974/75. godine. Iz zbirke Alena Radoševića.

Lastik

Lastik se najčešće igrao u trojkama, i to tako da su dvije igračice držale gumu oko gležnja, dok je treća preskakala lastik točno predviđenim, već ustaljenim pokretima, a ponekad i figurama. Lastik je mogla igrati i jedna igračica, postavljajući (najčešće) krajeve lastika oko željeznih strugalica za blato (koje su nekada bile ispred svake zgrade). Svaka pojedina varijanta se igrala na nekoliko razina na kojima bi se postavljao lastik, i to u visini: gležnja / listova / koljena / struka / pazuha / vrata / ušiju ili tjemena, tzv. malo nebo / ispruženih ruku uvis iznad glave, tzv. veliko nebo. Kada igračica koja započinje igru, izvede sve pokrete ili figure bez greške na pojedinoj visini, lastik se podiže na sljedeću te se zadaci ponavljaju sve dok ne pogriješi. Obično se prilikom preskakanja lastika izgovaralo sljedeće stihove: *Balerina rokoko, diže noge visoko* (ili neke druge). Igračica koja je pogriješila, izlazi iz igre, odnosno mijenja se s jednom od

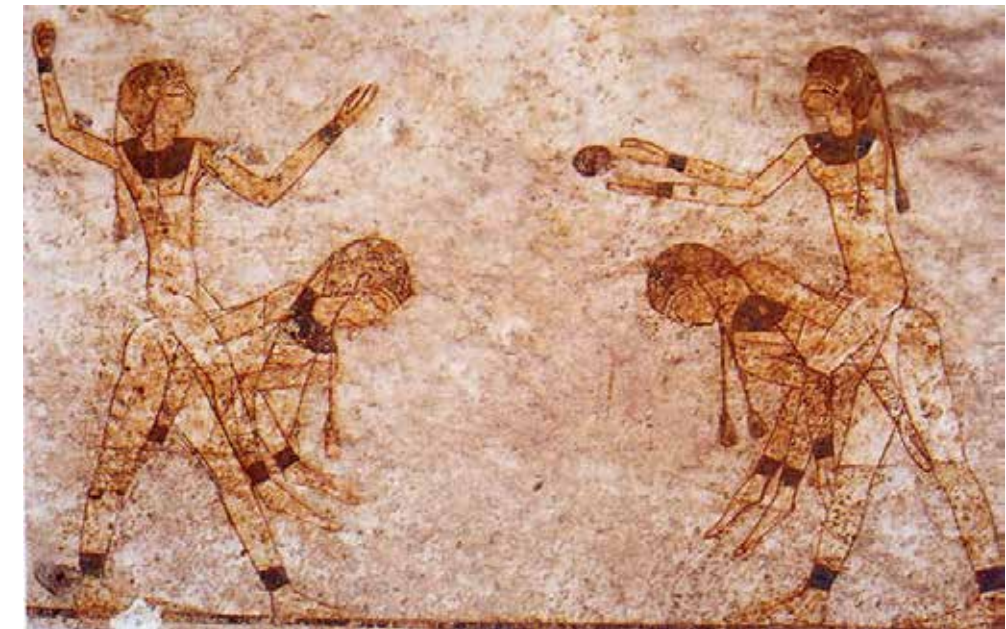
igračica koje su držale lastik. Pobjednica je ona koja prva uspije izvesti sve korake, na svim razinama bez pogreške. (sl. 4.)

Od ostalih igara s lastikom najpoznatija je *Olimpijada*. Dvoje djece drži lastik rukama, razvučenu i preklopljenu tako da izgleda kao četverokut prekršten iznutra. Izgovaraju: "*O-lim-pi-ja-da, iz Novog Sa-da!*" i na posljednji slog okreću lastik okomito i zapinju je nogom po želji. Ostala djeca moraju se provući kroz napravljeni oblik tako da ne dotaknu lastik ni jednim dijelom tijela. Ukoliko nema niti jednog slobodnog prolaza kroz koji se igrač može provući, smije cijelu mrežu preskočiti, naravno bez doticanja lastika. Ispada iz igre onaj koji ne uspije. Pobjednik je igrač koji ostane zadnji u igri, odnosno jedini prođe/preskoči zadane strukture.

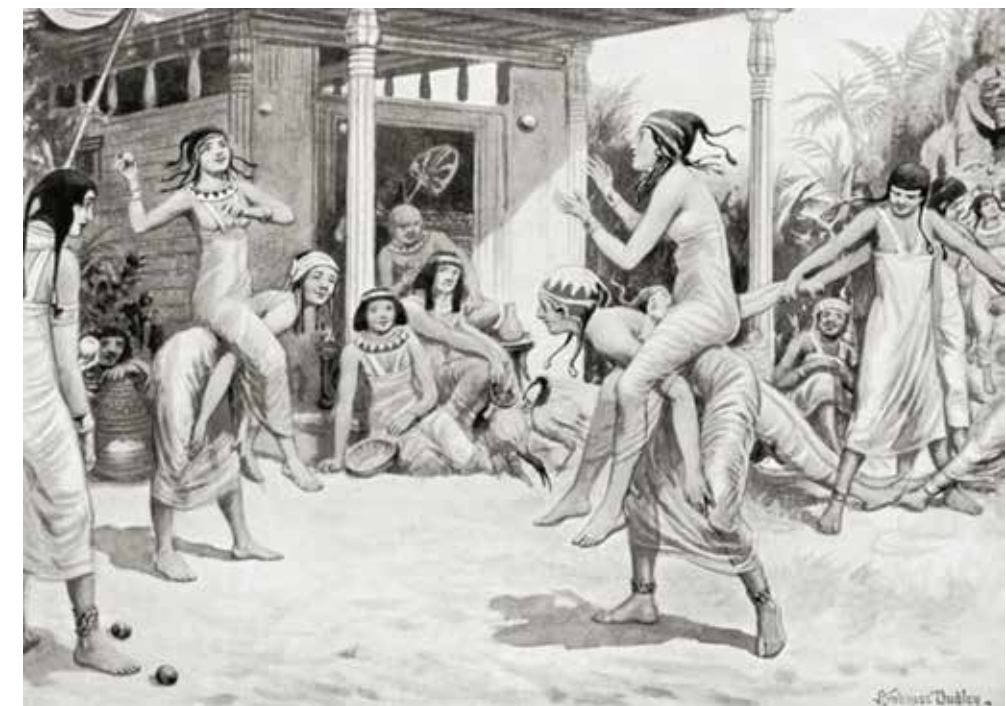
Djeca su se zabavljala i kroz igru koja se zbog istoimene popularne dječje emisije sedamdesetih i osamdesetih godina zvala *Kolariću-paniću*. Učesnici drže zavezane konce razapete između prstiju ruke. Prepliću ih i zapliću, pokušavajući napraviti što neobičnije figure.

Loptanje I

Loptanje postoji tijekom čitave povijesti i to u mnoštvu oblika. U egipatskim grobnicama otkriveni su crteži koji prikazuju djevojčice ili djevojke koje žongliraju ili se dobacuju lopticama sjedeći drugoj suigračici na leđima. (sl. 1 a, b)

Slika 1a. Freska iz egipatske grobnice koja prikazuje igru lopticama

Slika 1b. Crtež izrađen na temelju freske. Autor Robert Dudley

Slika 2. Najstarija pronađena egipatska lopta.
Bristol Museum

Najstarija pronađena lopta nađena je u dječjem grobu u mjestu Tarkhan. Izrađena je od konoplje i datira u period 2500 godina prije Krista. (sl. 2.) Zbog suhe klime sačuvan je velik broj lopti često opšivenih kožom ili mrežastim platnom, ispunjenih slamom. Sve su te lopte male, promjera 6 cm, te težine do 40 grama. (sl. 3.)

Slika 3. Egipatske lopte za žongliranje. British Museum

Najdrevniji spomen o igri loptom u Grčkoj ostavio je sam Homer u Odiseji, opisujući nasukanog, zaspalog heroja kojeg budi vika djevojaka koje igraju *ouraniu*. *Ouraniu* su najčešće igrale djevojke i djevojčice. Jedna igračica stoji u središtu dok su ostale oko nje tvoreći krug. Djevojka u krugu baca malenu loptu visoko u zrak izgovarajući ime jedne od djevojaka koja mora dohvatiti loptu u skoku prije nego što lopta padne na pod. Ona koja ne ulovi loptu postaje magaricom, te mora učini sve što joj se naredi. (sl. 4.)

Episkyros su igrali odrasli muškarci i dječaci. *Episkyros* ili *phaininda* se igrala u timovima jednakog broja igrača. U sredini je kamenom povučena linija *skyros*, te se na nju stavljala mala tvrda lopta, a svaki bi tim nacrtao po još jednu liniju iza protivničkog tima. Ekipa koja prva ima loptu, baca je preko protivnika koji je moraju uhvatiti dok je još u zraku i baciti je nazad u suprotnom

Slika 4. Igračica *ouranie*. Louvre Pariz

Slika 5. Osobe krajnje desno igraju *trigon*

smjeru. Igrači su jedni drugima dodavali loptu koja nije smjela pasti na pod. To se ponavlja sve dok jedan tim ne izgura drugi preko stražnje linije. Opći je dojam kako je *episkyros* (donekle) najbližnji spoju rukometa, ragbija te igre nama najpoznatije pod nazivom *između dvije vatre*. Ova igra je bila iznimno popularna i rado igrana u vrijeme antičke Grčke te je u Rimu preimenovana u *harpastum*.

Trigon je igra koju su Rimljani naslijedili od Grka. Samo ime govori da su je igrala tri igrača koji su stajali na kutovima trokuta, te su bacali jedan drugom loptu. Igrala se tvrdom loptom punjenom perjem, veličine šake. „U igri je moglo biti više lopti. Dodavale su i lovile su se lijevom i desnom rukom, no ako bi igrač ulovio loptu lijevom rukom to se više bodovalo. Bodove su brojali igrači sami ili je svako imao osobu koja je brojala za njega (*pilecripus*). Sačuvan nam je tekst u kojem se Seneka žali na kupalište u svom susjedstvu. Doslovno mu jako smetaju osobe koje stenju dok dižu utege i igrači koji broje svoja bacanja.”¹ (sl. 5.)

Aporrhaxis je igra u kojoj se lopta udara iskosa u pod kako bi odskočila što više puta, te se broji broj odskoka. Drugi je igrač hvata rukom te baca natrag na isti način.

U selu Gardunu pokraj Trilja nađena je nadgrobna ploča iz rimskog doba (početak 2. st.) na kojoj je prikazan portret dječaka Gaja Laberija Valenta starog 7 godina koji u ruci drži loptu. „Lopta je sastavljena od 28 šesterokutnih dijelova i najvjerojatnije je bila šivana od komadića kože. Nadgrobna ploča je danas uzidana u jednu zgradu u Vrličkoj ulici u Sinju.”² (sl. 6.)

Slika 6. Nadgrobna ploča Gaja Laberija Valenta

1 OŽANIĆ-ROGULJIĆ, Ivana: „Mali s balunom-koju je igru igrao?“, *Triljski most*, list za kulturu god. II. br. 1., Trilj 2007., str. 62.
2 Isto, str. 61.

Slika 7. Paganica

Koju je igru nesretni Gaj Laberije mogao igrati? „Općenita latinska riječ za loptu je *pila*. *Pila* je bio termin koji je označavao bilo koju igru loptom, a tako se zvala i jedna zasebna vrsta igre.“³ Rimski epigramatičar Marko Valerije Marcijal iz prvog stoljeća naše ere piše o pet vrsta lopti, koje su se mogle pronaći na području Rimskog carstva. *Pila* je bila tvrda lopta napunjena zrakom koja je najbolje odskakala od svih. *Follis* je mekana i lagana lopta napravljena od životinjskog mjehura napunjenog zrakom koju bi nakon toga omatali u kožu ili tkaninu te su njome odrasli i djeca igrali vid odbojke. *Paganica* je velika tvrda lopta i služila je za tjelovježbe. (sl. 7.) „*Harpastum* je mala lopta od vune koja se koristila za igranje istoimene igre,”⁴ dok je *trigon* mala kožna lopta napunjena perjem koja je također dobila ime po igri u kojoj se koristila.

Rukomet (*expulsim ludere*) bio je izuzetno popularan. „Igrao se tako da se lopta odbijala o zid. Igrališta za rukomet postojala su u kupalištima i privatnim vilama, no i svaki je obični zid mogao poslužiti za igranje.”⁵

„Izrazito popularna igra loptom igrala se u kružnom igralištu. Nacrtao bi se dvije koncentrične kružnice na zemlji: 1,5 m i 6 m. Igrači (3 ili više) mogli su stajati ili trčati bilo gdje izvan većeg kruga. Lopta se morala zabiti u unutarnji krug (zona udara) i odbiti u vanjski krug. Prvo bacanje mogao je izvoditi bilo koji igrač i trebalo se izvoditi mirnog položaja. Ako lopta nije bila uhvaćena i nije pala na zemlju, bacač bi dobio bod. Igrač koji bi uhvatio loptu imao je pravo ubaciti loptu u igru. Ako lopta nije izbačena van vanjskog kruga, trebala bi biti ponovo odigrana. Pobjednik je bio prvi igrač koji je postigao 21 bod. Igrač s loptom mogao je trčati oko vanjskog kruga i pokušati uloviti suparnike van pogodne pozicije. Igra u koncentričnom igralištu nazivala se *pila*.”⁶

I sam je Stvoritelj „igrao nogomet“, zapisao je prorok Izaija: „Gle, Jahve će te baciti daleko udarcem jednim jedinim, snažno će te uhvatiti, smotat će te u klupko, kao loptu te baciti po zemlji širokoj!”⁷ Dakako, riječ je o metafori koja istodobno ukazuje da su starozavjetni narodi poznavali igranje s loptom.

3 Isto, str. 62.

4 Isto.

5 Isto.

6 Isto, str. 63.

7 (Iza, 22:17-18) *Biblija: Stari i Novi zavjet*, glavni urednik Jure Kaštelan, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1974.

Šćinke i gakve

Dok se Odisej vraćao kući na Itaku nakon Trojanskoga rata (koji se tradicionalno datira u 1200. godinu prije Krista), prosci njegove vjerne žene, kraljice Penelope, koja je tkala i parala sve što bi toga dana istkala, samo da izbjegne udaju za kojega od prosaca, kratili su svoje vrijeme igrajući se klikerima. Jedna je kuglica predstavljala kraljicu, pa bi prvi koji ju je pogodio imao pravo na još jedno bacanje. Ako bi i opet pogodio, smio je prvi Penelopi ponuditi brak.¹

Slika 1. *Castellatis nucibus* s rimskog sarkofaga.

Igra koja je na Apeninskom poluotoku prethodila klikerima među rimskom djecom zvala se *castellatis nucibus*. (sl. 1.) Tri bi se oraha posložila u mali humak koji je igrač trebao pogoditi i razoriti. Rimski pisac Gaj Svetonije Trankvil navodi kako je imperator August u poznim godinama nakon građanskih ratova prestao vježbati s bojnim konjima i oružjem, „te je najprije prešao na igru s malom i velikom loptom.“² „Za duševni odmor hvatao bi ribe udicom, te bi se igrao kockom ili kamenčićima i orasima u društvu malih robova.“³ Rimski su obrtnici obrađivali mramor i porculan te oblikovali glinu i prodavali malene kuglice. „Rimske šćinke od terakote smo iskali i nalazili na Vižuli.“⁴ Vjerojatno su mramorne i porculanske kuglice bile skupe pa se igra s orasima ili kamenčićima zadržala među djecom kroz sve minule vjekove. U srednjovjekovnoj Francuskoj igra je bila poznata kao *Rangette* (sl. 2.), a do sredine 20. stoljeća bila je znana među djecom u Premanturi kao *Pulčin*.

Slika 2. *Rangette* 1540. godine

1 JAMES, THORPE: *Drevni izumi*, str. 545.

2 SVETONIJE: *Dvanaest rimskih careva*, Naprijed, Zagreb 1978., str. 104.

3 Isto.

4 Tonski zapis s Josipom Cukonom (Pipom Mesarićem) 4.7.2016. godine.

Slika 3. Na šćinke

„Pulčin je bila igra da bi se nasložile stine ene na drugu, a s drugim stinan bi se provivalo ititi doli ča veći broj stina iz kupa.“⁵

Prvi klikeri od stakla počeli su se proizvoditi u Njemačkoj u 19. stoljeću, te se oduševljenje igrom otuda proširilo Europom i diljem svijeta. U Medulinu kao i u čitavoj Istri igra klikerima zove se igra šćinkama, dok u Premanturi i Pomeru klikere zovu gakve. S ekipom iz susjedstva igralo se u Medulinu na šćinke (bez obzira što smo bile curice), lovice, žmurice, graničara, preskakivanje lastika i konopa (vijače), crna kraljice stoj, skupljale smo salвете i druge predmete (sličice s kutija šibica).⁶ U Premanturi gakve „su se zvale po fozi od materiala: šašaje (sasso – kamen), marmaje (marmo – mramor), vetraje (vetro – staklo), one od porčelana i balini od razbijenih balinjera (kugličnih ležajeva). Ka bi zimi fišćala bura se išlo ispod Čukovice ili pod Celinom, tamo se ne bi ćutila bura, a našlo bi se i mali balot od šrapneli, š njiman se teško igralo jer su bili puni ruzine.“⁷ (sl. 3.)

Sedamdesetih godina 20. stoljeća u vrijeme djetinjstva autora ovih crtica iz kuće se nije izlazilo bez šćinka u džepu (jer - tko zna). Postojalo je nekoliko vrsta klikera: bižinac (mali kliker), polubižinac (između malog i srednjeg klikera), kliker (standardne veličine, među kojima su najcjenjenije bile koraljke) (sl. 4.), džomba (kliker većih dimenzija koje nitko nije volio i s kojima se nije igralo), porculanka (porculanski kliker) i vodenjak ili amerikanka (jednobojni kliker). Igranju klikera prethodio je pravi mali žustri ritualni cirkus gdje ste se međusobno morali dogovoriti o pravilima. Ako bi se reklo *niente-niente* onda je svaki oblik „diverzije“ bio dozvoljen. Igralo se najčešće za suparnikov kliker. Onaj tko je pogodio rupu igrao je prvi. Postojao je čitav niz pravila i zabrana.

Neke od njih su: *niente puhini* - zabrana puhanja u kliker, *niente pasini* - zabrana produživanja položaja gađanja klikera, *niente piombo* - zabrana gađanja klikera s visine, *niente orologio* - zabrana ometanja nogom (odnosno kliker bi bio ispod igračeve tenisice, a on bi petom u zemlji pomjerao stopalo lijevo-desno), *mrtvačke ili niente mrtvačke* – ukopavanje klikera u zemlju kojeg igrač dodatno brani te ga je gotovo u potpunosti pokrio stopalom. *Niente adrebumba* – ne priznaje se odbijanac klikera o tuđu tenisicu i *niente neta* – ne dozvoljava se čišćenje zemlje na putanji klikera.⁸

Slika 4. Medulinske koraljke Nenada Vojnića

5 PAULETTA: *Premantura*, str. 207.

6 Pisani zapis Silva Brajković rod. Radošević iz Medulina

7 PAULETTA: *Premantura*, str. 208.

8 Zahvaljujem Kristijanu Siladiću i Nenadu Vojniću na terminološkim nadopunama.

Slika 1. Boćanje. *Speculum Doctrinale* iz 13. stoljeća.

Slika 2 Boćanje. *Romance of Alexander* iz 14. stoljeća. Bodleian Library MS. University of Oxford

Slika 3. Boćanje u 15. stoljeću.
Der Renner, Hugos von Trimberg.

Loptanje II

Kroz čitav rani, razvijeni i kasni srednji vijek djeca i odrasli igrali su se loptom. Zbog oskudnih izvora ne znamo (uvijek) o kakvim je igrama bila riječ. Dok su pisani izvori nikakvi ili oskudni (u opisivanju pravila neke igre) istodobno imamo čitav niz raskošnih likovnih zapisa koji nam upotpunjuju tu misaonu prazninu.

Vrlo rano, u 5. stoljeću, Teodorit Cirski (386. - 457.), episkop grada Kira, u svojoj *Povijesti crkve* piše jednu usputnu crticu koja nam je interesantna. Bilježi kako su se dječaci igrali loptom na tržnici i uživali u igri. Slučajno je lopta ispuštena i našla se među nogama magarca. Ova alegorijska crtica premda u svojoj biti nema veze s dječjom zabavom (i vezana je uz osudu arijanizma) nehotice nam daje živu sliku igre.¹

Godine 1147. spominje se u Francuskoj igra *la solule* sa sedam lopti velikih dimenzija. Vjerojatno je riječ o ranom obliku ragbija. William Fitzstephen u svom djelu *Descriptio Nobilissimi Civitatis Londoniae* (1174. - 1183.) opisuje aktivnosti londonske mladeži:

“Poslije ručka mladi izlaze na teren kako bi sudjelovali u igri loptom. Učenici svake škole imaju svoju loptu. Starije osobe, očevi i bogati građani dolaze na konjima kako bi gledali svoje juniore u natjecanjima i kako bi evocirali vlastitu mladost.”²

¹ KATAJALA-PELTOMAA, Sari, VUOLANTO, Ville: „Children and agency: Religion as socialisation in late antiquity and the late medieval west“, *Childhood in the Past*, 4., 2011., str. 91.

² <http://users.trytel.com/~tristan/towns/florilegium/introduction/intro01.html>

Mnogobrojne su igre kojima su se igrala djeca u srednjem vijeku i koje su, zbog svoje popularnosti, čest motiv na slikama. Boćanje je podjednako zabilježeno kao igra mladića i djevojaka u 13. i 14. stoljeću (sl. 1. i 2.), a već u 15. stoljeću gledamo raskošne stranice na kojima je nacrtano igralište za boće, koje će ostati nepromijenjeno do današnjih dana. (sl. 3.)

Nesretni primjer kako su se i djeca strastveno nadmetala je izvješće iz pulske bolnice od 28. travnja 1900. godine kako je desetogodišnji Rocco Zuccon iz Pamera dobio burelu u glavu dok se igrao s vršnjacima.³

Kayles je prethodio kuglanju s razlikom što se čunjeve rušilo palicom, a ne kuglom. (sl. 4.)

Slika 4. Kayles u 13. stoljeću. *Biblia Porta*. La Bibliothèque cantonale et universitaire – Lausanne

³ Il Popolo Istriano 28.4.1900.

Slika 5. Kuglanje u 15. stoljeću.
Der Renner, Hugos von Trimberg

Koliko je kuglanje bilo prošireno potvrđuje ukaz nadbiskupa od Tournaya koji je u 14. stoljeću zabranio kuglanje i igranje loptom svim danima osim nedjeljom i vjerskim praznicima, kada je dopušteno igrati nakon ručka. (sl. 5.)

Ju d' ballon bio je srednjovjekovni oblik odbojke. Prvotno se loptica udarala dlanom, zatim navučenom rukavicom, a zbog tvrdoće lopte od 15. stoljeća igrači su počeli nositi teške narukvice sa sedam zupčastih tupih prstena, koje su uglavnom bile izrađene od orahovog drva, težine do jednog kilograma. (sl. 6.)

Ono što danas zovemo tenis igralo se u Francuskoj već u 12. stoljeću kao *jeu de paume*.

Francuski su redovnici lopticu odbijali rukom o zidove samostana ili preko špage zategnute duž dvorišta. Već od ranog 14. stoljeća u igri se koriste čvrste drvene lopatice s tkaninom oko drške. Loptica je bila svežanj vune ili pluta umotan u konopac ili kožu. (sl. 7.) Zbog velike tvrdoće loptice, početkom 16. stoljeća, igrači su počeli koristiti rekete. Pravila prema kojima se igrala „paume“, tiskana su 1599. godine. Prema ondašnjim podacima, samo u Parizu je u to vrijeme postojalo oko 250 igrališta za ovu igru. (sl. 8.)

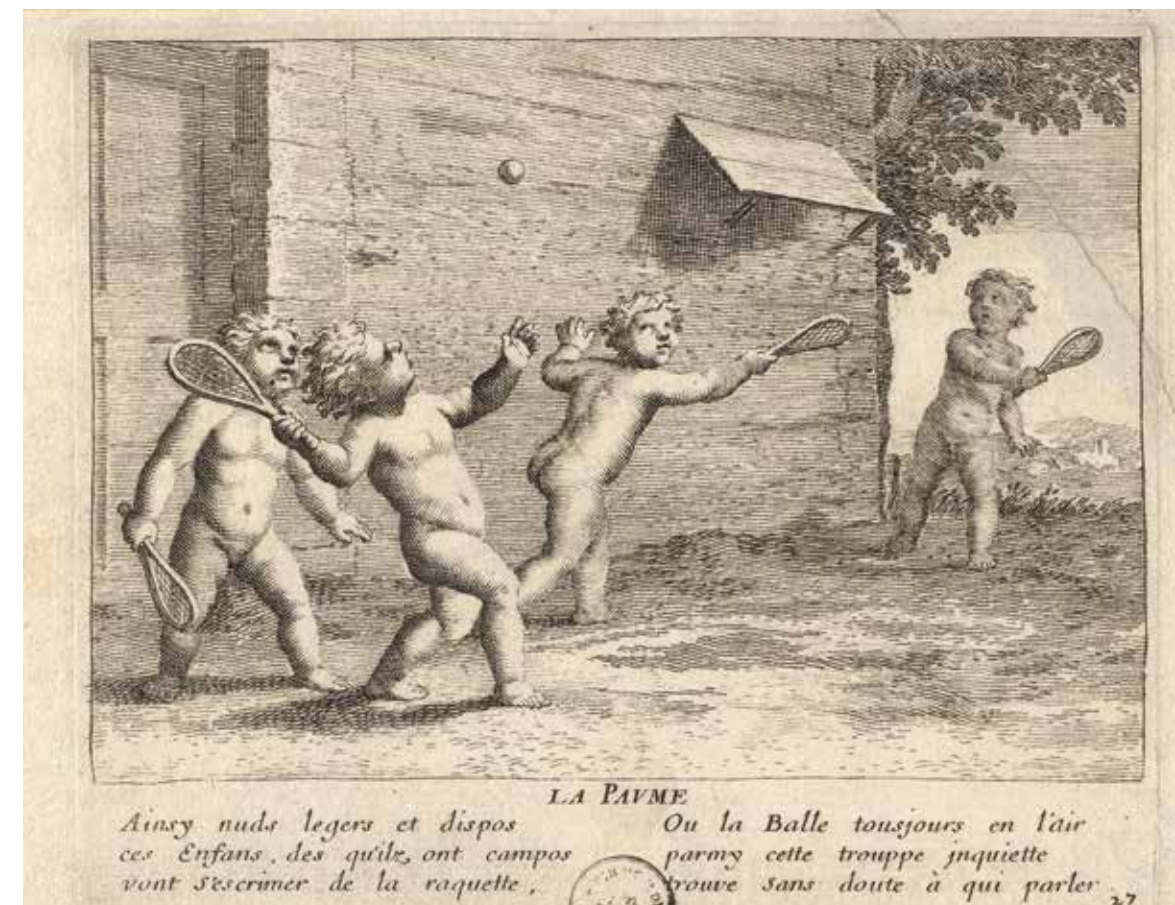
Slika 6. Srednjovjekovna odbojka. *Les jeux et plaisirs de l'enfance* iz 1657. godine.

Najranija potvrda da su igre loptom u Engleskoj uključivale udaranje nogom dolazi iz stiha o malom svetom Hughu od Lincolna, iz 13. stoljeća: „Dvadeset i četiri dječaka, igrali su se loptom i udarali je desnom nogom“. Godine 1314. lord Nicholas de Farndone, gradonačelnik Londona, izdao je dekret u ime kralja Edwarda II. o zabrani nogometa zbog velike buke koju uzrokuju igrači. A da žamor nije bio nepodnošljiv samo u dalekim zemljama pokazuje grafit na crkvi sv. Roka u Dubrovniku gdje je iznervirani redovnik uklesao grafit: „Pax vobis. Memento mori qui ludetis pilla“ (Mir s Vama. Sjetite se da ste smrtni vi koji se igrate loptom).

Da bi razumjeli značaj i ulogu dječje igre u srednjovjekovnoj svakodnevici s ciljem njezina razumijevanja kao kulturnog fenomena, treba spomenuti kako svi prezentirani crteži ne prikazuju samo igre već društveno ozračje u kojima crteži nastaju.

Slika 7. Udaranje drvenom lopaticom. *Knjiga sati* 1300.-1310.
The Walters Art Museum

Slika 8. *Le jeu de paume*. *Les jeux et plaisirs de l'enfance* iz 1657. godine

Razdoblje humanizma i renesanse 14., 15. i 16. stoljeća značajno je zbog kulturnog preporoda misli i umjetnosti. Razvojem tiska europska kultura obogaćena je novim komunikacijskim medijima (letak, plakat, pamflet, knjiga). Ina filozofska i literarna djela iz antike prevedena su te postaju dostupna sve brojnijem čitateljstvu. Ideje, otkrića, reforme i hereze stekle su stabilan i prodoran medij. Veliki mislioci i pedagozi čitajući antička djela, pronalaze uzor u obnovi ljudskih vrijednosti. Čovjek, kao društveno biće postaje centar zanimanja. U ovom periodu, ističe se potreba i neophodnost brige o tijelu, a sportske aktivnosti dobivaju istaknuto mjesto u odgoju. Najznačajniji talijanski humanist koji je zagovarao učenje kroz igru bio je Vittorio de Feltre (1378. – 1477.). On je kao pedagog i učitelj 1423. godine uz odobrenje markiza Gianfrancesca Gonzage, po uzoru na grčke gimnazije, otvorio *Kuću radosti*.⁴ Humanistička škola nije bila namijenjena samo potomstvu kuće Gonzaga već i drugim plemićkim obiteljima. Vittorio de Feltre predavao je retoriku, matematiku, filozofiju, grčki i latinski. Vježbao je s djecom u prirodi pjevanje, sviranje i crtanje. Uz učenje veliku je važnost pridavao tjelesnom odgoju, igrama i natjecanjima, a posebno mačevanju, trčanju, marširanju, jahanju, plivanju te igrama loptom.

Francuski filozof Michel de Montaigne (1533.–1592.), u svom djelu *Eseji* ističe vrijednost igara, plesa, glazbe, fizičkih aktivnosti u odgoju djece. O školovanju kritički ukazuje: „Ako naš duh nakon toga ne pođe boljim tijekom, a ni naše rasuđivanje ne bude zdravije, onda bih za svog učenika više volio da je vrijeme potrošio u igranju loptom, jer bi mu tada barem tijelo bilo čilije. Pogledajte ga samo kad se iz te škole vrati nakon petnaest ili šesnaest utrošenih godina: nema tada ničeg što bi ga manje moglo preporučiti za neki posao. Sve što ćete kod njega lako opaziti jest da ga je latinski i grčki učinio uznositijim i umišljenijim nego što je bio kad je otišao iz kuće. Trebao je donijeti pun duh, ali on ga je donio napuhanoga i samo ga je naduo umjesto da ga ojača.“⁵

Antonija Cvijić, hrvatska književnica i pedagoginja u svojoj knjizi *Rukovođ za zabavište* (1895.) navodi: „Fröbel⁶ podaje lopte već malomu djetetu u kolijevci. Ona visi na niti, kojom je pričvršćena o krov kolijevke. Djeca u zabavištu izvode njome vrlo lijepe i promišljene igre. Bujnom svojom fantazijom vidi dijete u lopti različne stvari iz svoje okolice, sad je kotač, što se vrti, sad ptičica, koja skakuće itd. Lopta je sama po sebi djetetu tako mila: jer je njezin oblik jednako ugodan za oko i ruku. Ona je okrugla, mekana, laka stvar, koja se reći bi sama giblje. Fröbel nalazi zato u lopti svojstvo životnosti i gibljivosti, te vrlo zgodno sredstvo za prvi uzgoj. Ona je potpuna cjelina u jednostavnom obliku, koji dijete lako⁷ shvata opipom i vidom.

U zabavištu upotrebljavamo dvije vrste lopte: 1. vunenu na niti; 2. prostu loptu.

1. Vunena lopta prepletena je mrežom s malim očicama, da se tako sačuva oblik, lopte, t.j. da se tako lako ne zgnječi i ne raspadne. Pravi se u temeljnim bojama, kako ih nalazimo u duzi, naime crvenkasto, narančasto, žuto, zeleno, modro, ljubičasto. Zato je ta lopta i sredstvo za poznavanje boja. Igrajući se tom loptom dobiva dijete pojmove o smjerovima: lijevo, desno, gore, dolje, koso, okomito, vodoravno, u krugu; nadalje pojmove o vrsti gibanja: vrtjeti, skakutati, hodati, bježati, kotrljati, letjeti, njihati, dizati, padati.⁸

2. Prosta lopta upotrebljava se u vrtu ili na igralištu. Ona je od kaučuka, nešto veća od vunene, koja ima u promjeru tri i pol cm., pa se upotrebljava posve drukčije. Prosto je lopti zadaća, da se dijete u čistu uzduhu pod vedrim nebom vježba u slobodnim kretnjama tijela. Ono je baca, hvata, cilja njome; vježba dakle oko i ruke. Prosta je lopta djeci vrlo mila radi svoje pruživosti. Djeca se

4 Ca' Zoiosa (Casa Gioiosa)

5 MONTAIGNE, Michel: *Eseji* knjiga prva, Disput, Zagreb 2007., str. 218.

6 Friedrich Wilhelm August Fröbel (21.4.1782. – 21.6.1852.) njemački pedagog. Postavio je osnove suvremene pedagogije koja se temelji na prepoznavanju jedinstvenih potreba i sposobnosti svakog djeteta.

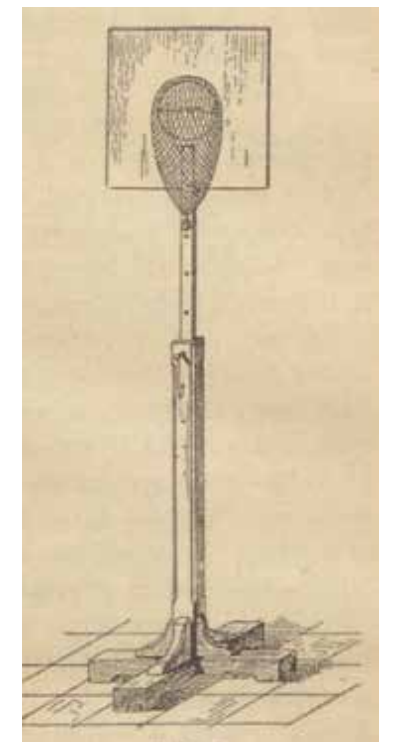
7 CVIJIĆ, Antonija: *Rukovođ za zabavište*, Hrvatski pedagogijsko-književni zbor, Zagreb 1895., str. 32.

8 Isto, str. 33.

loptaju pojedince; po dvoje i više njih zajedno, bacanjem o zid, dobacivanjem ili ciljanjem u stalak sa središtem (sl. 9.). Posljednja je igra tako zabavna⁹ a uz to od tolike pedagoške vrijednosti, da se može svakomu zabavištu toplo preporučiti. Stalak je od drveta, pa se može prema veličini djece produljiti ili umanjiti. Gore pričvrštena četvorna ploča ima u sredini otvor u obliku kruga, koji je straga zaodjenut vunenom mrežom, a na njezinu je donjem kraju pričvršten zvončić. Čim dijete pogodi loptom u središte, padne ona u mrežu, a zvonce zazvoni. Ta se igra može izvoditi i zimi u sobi. Kod ovih igara neka je učiteljica vjeran sudionik dječje zabave, neka se neprisiljeno i veselo kreće među malima, pa će im biti igra mila i ugodna.“¹⁰

Uzbudljiv je i neočekivan ovaj opis igranja košarke iz 1895., igre koja je osmišljena samo četiri godine ranije na Sveučilištu McGill (danas poznatije kao Sveučilište Springfield). Sve nam to ukazuje da su ondašnje vijesti kolale vrlo brzo i da su pedagoginje koje su radile s djecom prepoznavale, usvajale i primjenjivale nove metode igranja i učenja.

Tijekom austrougarske vladavine u našim krajevima igralo se tzv. rusko kuglanje za koje je bilo potrebno devet čunjeva s visećom kuglom. (sl. 10.)

Slika 9. Koš za košarku. Preuzeto iz knjige *Rukovođ za zabavište*

Slika 10. „Rusko kuglanje“ u Premanturi tijekom Prvog svjetskog rata

9 Isto, str. 35.

10 Isto, str. 36.

Način igre:

1. Igrači se podijele u dvije jednakobrojne ekipe.
2. Početni igrač određuje se tako da po jedan igrač iz svake ekipe izvrši bacanje kugle samo jedanput u devet čunjeva; onaj koji je srušio više čunjeva ima pravo prvenstva.
3. Čunjevi su poredani na ploči, a prvi igrač drži u ruci kuglu.
4. Prvi igrač pušta kuglu s desne strane kuglane da kugla izvana obiđe postavljene čunjeve i vraćajući se udari o njih. Srušeni čunjevi se odstranjuju i prvi igrač ponovi puštanje kugle; srušeni se čunjevi ponovo odstranjuju. Zatim izvrši i treće bacanje kugle. Broj srušenih čunjeva bilježi se na tablicu kao broj bodova dobivenih za prvu ekipu.
5. Igru nastavlja na isti način i prvi igrač druge ekipe, tj. izvodi tri bacanja.
6. Nakon prvog igrača druge ekipe igra drugi igrač prve ekipe i tako se igra nastavlja dok se ne izredaju svi članovi jedne i druge ekipe.
7. Pobjeđuje ekipa koja je skupila najveći broj bodova.
8. Računaju se pogodci samo kod rušenja čunjeva koje je kugla izvršila kod prvog udara, a rušenja za vrijeme smirivanja lopte ne vrijede, pa se ti čunjevi postavljaju.
9. Bacanje se vrši iz određenog mjesta za sve igrače.¹¹

Da je svijet igračaka postao krajnje unosan posao dokazuje Alfred Fränkl koji je koncem 1912. godine otvorio u Puli prvu specijaliziranu trgovinu igračkama *Alla citta' di Parigi* u ulici Sergijevaca br. 14.¹²

11 KORITNIK, Mladen: *2000 igara*, Igre motorike, NIP Sportska štampa, Zagreb 1970., str. 255.

12 Il Giornaleto di Pola 4.12.1912.

Slika 11. Nekadašnja trgovina Josipa Radoševića s dva šantadura. Autor fotografije Andrej Bader

U Medulinu za vrijeme Talijanske uprave obitelj Radošević (obiteljski nadimak Grilovi) imala je u centru sela trgovinu mješovitom robom. Tu se moglo kupiti prehrambene artikle, i ono što je najvažnije, za djecu bombone i čokolade. (sl. 11.) *I onda je jedna tvornica bombona organizirala nagradnu igru. U zamotanom bombonu bila je ceduljica za pobjednika. Glavni zgoditak bila je nogometna lopta. Eeej, imati nogometnu loptu u ono vrime, a bilo je dosta tih bombona..., karamela. Moj otac Josip je, kao i svaki trgovac, posebno dobio bombon koji je ima tu ceduljicu, oznaku za pobjednika. I ča! Da je odmah umješao bombon s pobjedničkom ceduljicom u staklenu teglu i da je neko odmah izvukao taj bombon onda frakalasi više ne bi dolazili. I zato je bombon držao sa strane da ljudi kupuju, da bude promet. I tako su ljudi kupovali, ali najviše je dolazio Neven Kirac.¹³ Oni su imali doma koji šoldo i Neven je svaki dan dolazio u butigu sa 10 ćentesimi. Dolazila su i druga dica, ali moj otac je vidija da je on potrošio najviše. I jedan dan mu je stavio bombon sa ceduljicom i Neven je izvukao upravo taj bombon. Sav je bio sretan sa onom velikom nogometnom loptom. Sretan i presretan. Tad je imao devet-deset godina. Bio je srdačan, temperametan, pristojan svakog bi pozdravio. Od svih prihvaćen.¹⁴*

13 Istaknuti borac Narodnooslobodilačkog pokreta, rođen u Medulinu 1921. godine, ubijen 1942. godine.

14 Razgovor s Perom Radoševićem vodio Andrej Bader 16.8.2008. godine

Tijekom ekonomske stagnacije dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća te u godinama nakon Drugog svjetskog rata prave lopte bile su rijetke i nedostupne djeci, pa su ih najčešće zamjenjivale *krpenjače*. Riječ je o „loptama“ oblikovanim od starih krpa, tkanina i čarapa. Krpenjače su nestale šezdesetih godina kada se masovno počinju proizvoditi jeftine lopte od gume i plastike. (sl. 12., 13., 14., 15.) Najčešće igre u posljednjih pedeset godina su graničar, između dvije vatre, lovice s loptom i nogomet.

Slika 12. Trogodišnja Amalia Pavić s rijetkom, pravom malom loptom u rodnoj Premanturi, 1933. godine.

Slika 13. Djeca iz vrtića Vinkuran 1982. godine. Iz zbirke Tee Radovanović

Slika 14. Igra s balom na medulinskom mrkatu 1974/75. godine. Iz zbirke Alena Radoševića

Slika 15. Djed Mraz u posjeti vrtiću u Banjolama, odgajateljica Daniela Michelich, prosinac 1985. godine. Iz zbirke Aljoše Ukotića

Mimikrija i agon

Osim glavnih podjela igara na tragu Rogera Cailloisa igra oponašanja može istodobno biti i igra nadmetanja. Najzorniji primjer je igra lovca (imitacija lova). Među njenim mnogobrojnim inačicama u Medulinu je najpopularnija bila igra *Na karabinjere, ladre i špije*. Skupina djece bi se podijelila u dva tabora, jedni bi bili karabinjeri, a drugi ladri. Nakon podjele ladri bi se morali sakriti, a karabinjeri bi krenuli u akciju traženja. Kada bi karabinjeri nakon lova dotaknuli nekog člana iz skupine lopova on bi postajao karabinjer, te bi se uključivao u potragu za ladirima. Tajno oružje karabinjera bilo je i kad bi ulovljenog lopova proglasili špijom, pa bi ga pustili da se vrati "među svoje". Također su i ladri mogli (neprimjetno) prići lovcima te ih dotaknuti te bi onda karabinjer prelazio lopovima. Pobjeđivala je ona skupina koja bi u svoj tabor pridobila više protivničkih članova.

Kotač-pokret-voznja-vozilo inspirirali su djecu. „Različiti figuralni prikazi te relevantni nalazi arheološkoga materijala, potvrđuju popularnost igre drvenim ili metalnim obručem (*orbis, trochus*), odnosno kolutom s odgovarajućim upravljačem (*rota et plastellum*), a također i diskom koji je jednako mogao poslužiti. Dječaci su obruče gurali pred sobom, usmjeravajući ih uz pomoć karakterističnoga štapa koji je u početku bio ravan, a poslije mu je završetak bio savinut kako bi što bolje prijanjao uz obruč (*clavis*).”¹ (sl. 1.) „Uz obruč su ponekad bile pričvršćene metalne pločice, zvonca, raznobojni kamenčići ili prstenje, što je prilikom okretanja obruča stvaralo zvučnu ili svjetlosnu kulisu.

Slika 1. Grčka vaza iz 6. stoljeća prije Krista koja prikazuje dječaka s obručem

Slika 2. Anton Sironić 1941. godine u Medulinu

1 BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: *Čarolije igre*, str. 36.

Slika 3. Dječja utrka. Piccolo Circo Piazza Armerina

Rimski pisac epigrama Marcijal ističe primjer da je svrha prstenja navučenih oko obruča bila bukom skrenuti pažnju prolaznicima da se na vrijeme uklone s puta dječacima koji su jurili za obručem!² Mnoge od njih i danas su iste kao i prije 500 godina. Analizom pisanih povijesnih izvora, arheoloških istraživanja te usporedbom likovnih djela možemo pratiti kontinuitet igre obručem do sredine 20. stoljeća. (sl. 2.)

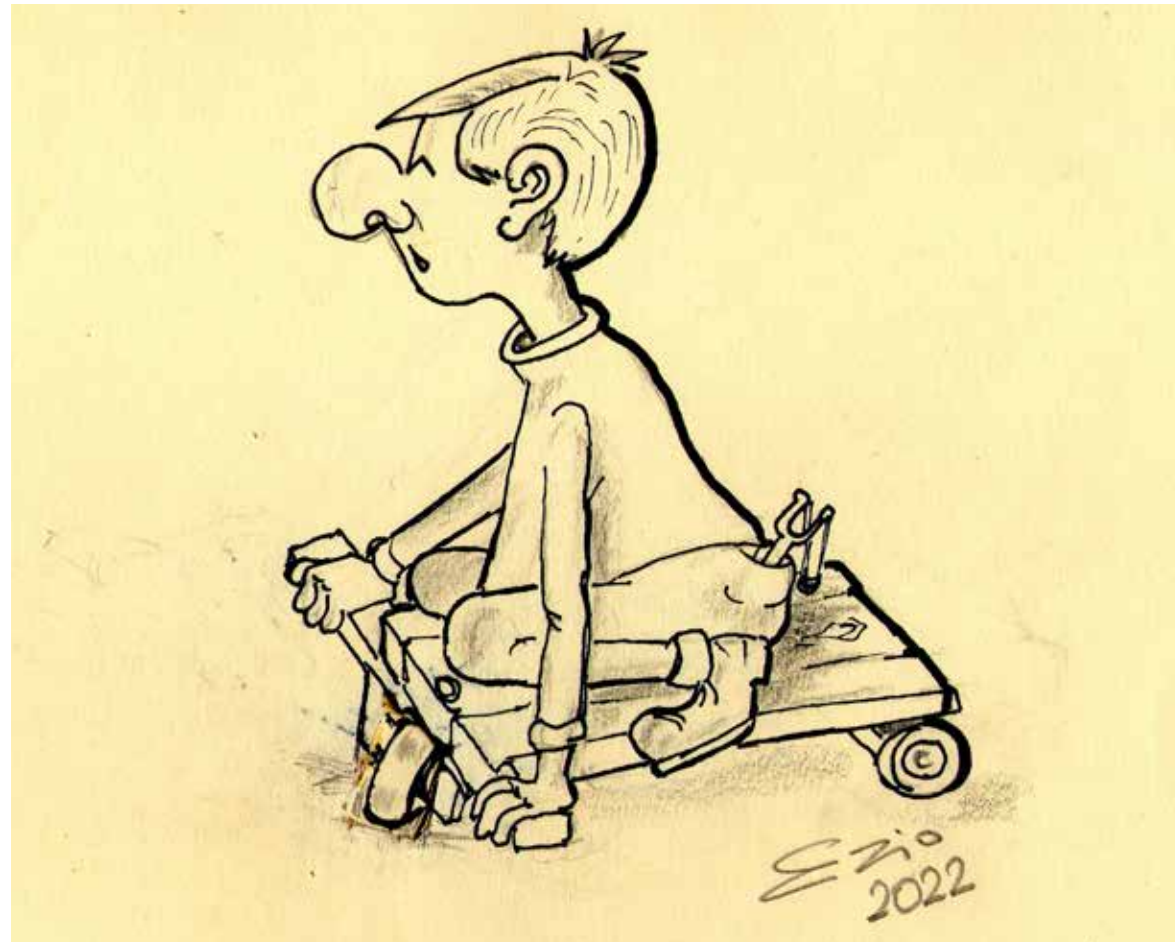
Po uzoru na odrasle koji su se utrkiivali dvokolicama, djeca su se u antici zabavljala vožnjom malih kolica. Dječaci bi u dvokolice upregnuli koze, pse, patke ili paunove pa bi se međusobno utrkiivali. (sl. 3.) Od konca 19. stoljeća pulski dnevni tisak često navodi kako se *monelli polesani* (sl. 4.) spuštaju niz pulske brežuljke (posebno Monte Zaro i Monte Rizzi) karićima (*caretti a baliniere*). Karić je improvizirano trkaće vozilo koje se sastoji od drvene šperploče pravokutnog oblika koja služi kao sjedište. Na nju su pričvršćene nepokretna zadnja osovina i pokretna prednja osovina, koja služi kao upravljač.

Slika 4. Monelli polesani 1901. godine. Iz zbirke Andreja Badera

2 BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: „Igre i igračke u prethistoriji i antici”, str. 46.

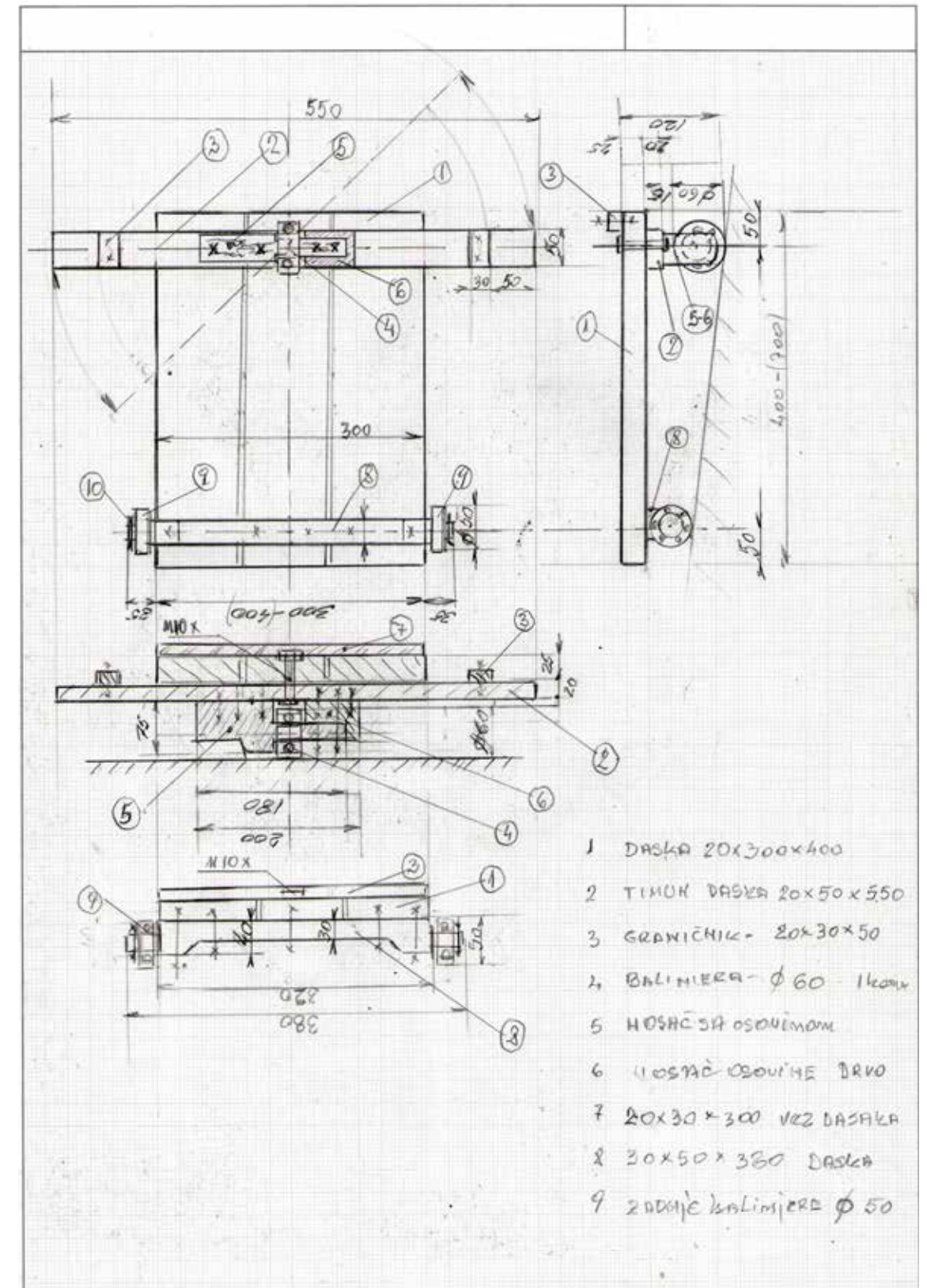
Na zadnju su stavljena dva manja kuglična ležaja izvan gabarita daske, a na prednju, na sredinu, jedan veći kuglični ležaj – popularno nazvani *balinjerama*. (sl. 5., 6 a b, 7.)

Slika 5. Dječak na kariću. Autor crteža Ezio Valenti

Slika 6a i 6b. Karić Vlade Goldina iz tridesetih godina 20. stoljeća

Slika 7. Tehnički nacrt karića. Autor Ugo Fabian

Slika 8. Ivica Grakalić za volanom svog auta u Koršu 1938. godine

Slika 9. Goran Buić 1978. godine u Pomeru

Slika 10. Igor Cukon trči za starijim bratom Davorom u Pomeru 1981. godine

Slika 11. Ines Dorić 1976. godine u Medulinu

Djeca su se spuštala niz padine i na običnom limu. Posebno veselje vladalo je kad bi pao snijeg. *Sa Munta u Pomeru kad je bija snig bimo se fuzli u enen limu (mi smo ga zvali gondola) do škole. Cija dan bimo se fuzli i bilo je jako sklisko, onuda bi pasivale krave i onda bi padale. A mi bi se smijali. Drugi dan kad je otac sazna ča smo kombinali me stuka.*³

Način igre djelovao je kao oznaka identiteta, ugleda i statusa. Tako su si vrlo rijetke obitelji do polovice 20. stoljeća mogle priuštiti pravi dječji auto. (sl. 8.) Umanjeni su predmeti poticali djecu da oponašaju svijet odraslih kroz igru. Već su se u drevnom Egiptu djeca igrala s konjem koji je umjesto nogu imao kotače, dok su prvi autići bili na ponudi dječacima i djevojčicama istodobno s početkom proizvodnje pravih automobila. (sl. 9.,10., 11.,12.)

U konačnici, djetetu ne treba puno. Za uzbudljive utrke bilo je dovoljno naći najobičnije čepove Deita, Stilla ili Traubisode. Trzaji kažiprsta bili su pogonsko gorivo, a ivičnjak nogostupa automobilska pista.

Slika 12. Mario Rosanda s ocem Ivanom i sestričnom Mladenkom u svom prvom Ferrariju 1967. godine u Vinkuranu

³ Pisani zapis Remida Družete 83. godine iz Pomera

Poput karića, iz kućne radinosti izašao je dvadesetih godina prošlog stoljeća i romobil. To je nisko postavljena ravna površina montirana na dvije ili više balinjera, s upravljačem na jednom kraju „daske“, a pokreće se prvenstveno odgurivanjem nogom o tlo.

U prilogu, albumske stranice dječje romobilske utrke povodom proslave Prvog svibnja 1957. godine na pulskim Giardinima. Autor fotografija Rudolf Popović.

Slika 1. Freska iz Herkulaneuma

Slika 2. Djevojke se igraju s astragalima. British Museum

Alea

Dječje igre opisane u ovom poglavlju posjeduju lepršavu nit bezbrižnosti, one ne iziskuju od igrača fizičku ili intelektualnu nadmoć. Suprotno nadmetanju, igre na sreću negiraju rad, strpljenje, okretnost, kvalifikaciju.¹ Sreća negira promišljanje, ona isključuje volju i prepusta se sudbini. Pa ipak, to je samo djelomice točno, jer određene igre poput domina i većine igara s kartama, kombiniraju iskustvo, inteligenciju i sreću.²

Zanimanje ljudskih bića za vjerojatnost i sreću potječe iz pretpovijesnih vremena. Igre astragalima, gležnim kostima životinja, datiraju već iz perioda paleolitika (17 000 do 10 000 god. prije Krista).³ Dokaz o postojanju astragala odnosno „igračaka“ u paleolitiku nudi nam rijetku priliku sagledavanja puno šire slike od artefakta kao takvog. Nudi nam mogućnost zaključivanja o društvenim promjenama i kulturnim suodnosima, te usporednom razvoju zajednice. Zbog pravilna oblika i dimenzija prikladnih za igru najčešće su se koristile kosti ovaca i koza. Pravila igre astragalima u pretpovijesnim razdobljima ostala su nepoznata. Jedna freska iz Herkulaneuma upućuje kako su kosti bacane u zrak i dočekivane na nadlanicu što može asociirati na igru *pike-pake*⁴ (sl. 1.) Grčki povjesničar Plutarh i putopisac Pausanija u svojim djelima navode da su, igrajući se astragalom, vrijeme kratili bogovi Eros i Ganimed, te da su bili zabava djeci, posebice djevojčicama. „Za igru su, osim životinjskih koristile astragale izrađene od bronce, plemenitih metala, stakla, gorskog kristala, slonove kosti ili keramike, a nosile su ih u posebnim posudicama ili kesicama od kože ili platna.“⁵ Posebno zadivljujući astragali izrađeni od zlata nađeni su kao grobni prilozi u Varni (Bugarska) u nekropoli čija se starost procjenjuje do 4600-4200 prije Krista.⁶

Igra koja je u svojim začecima bila sinonim spretnosti s vremenom je poprimila hazardni karakter. Njome se kockalo, a isto tako i proricalo. Stoga je kod većine astragala izvršena modifikacija osnovnog oblika kosti s tendencijom zaravnavanja oblika kako bi što bolje prijanjale površini. Neki su i bušeni.⁷ Bacalo se četiri astragala, svaka je kombinacija od trideset i pet mogućih, imala svoj naziv i vrijednost.⁸ „U najboljoj dobitnoj kombinaciji to je značilo da je svaki od bačenih astragala padao na različitu plohu. Različite strane donosile su različit zbir dobitnih bodova. Tako je konveksna strana donosila 3, konkavna 4, a uzdužne strane 1 ili 6 bodova. Najgora kombinacija, koja je nosila naziv *canis*, nastajala je na način kada svi astragali padnu na stranu koja nosi samo 1 bod. Najsretnije bacanje astragala označavalo se terminom *iactus Veneris* – Venerino bacanje i podrazumijevalo je da su sva četiri astragala pala na različite strane, pokazujući bodove od 1, 3, 4 i 6.“⁹ Za tu kombinaciju, uz spretnost, trebalo je imati i sreće. (sl. 2.)

1 CAILLOIS: *Igre i ljudi, maska i zanos*, str. 45.

2 Isto, str. 46.

3 KÜCHELMANN, Hans Christian: „Why 7? Rules and exceptions in the numbering of dice“, *Paleohistoria*, Vol. 59./60., University of Groningen, Groningen 2018., str. 110.

4 BÍRÓ, Mária: *The Bone Objects of the Roman Collection*, National Museum Budapest, Budimpešta 1994., str. 61.

5 BALEN-LETUNIĆ, Dubravka: „Osvrt na igračke pretpovijesnog razdoblja“, *Etnološka istraživanja Vol. 18./19.*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb 2014., str. 14.

6 KÜCHELMANN, str. 110.

7 BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, str. 18.

8 BALEN-LETUNIĆ: „Osvrt na igračke pretpovijesnog razdoblja“, str. 15., Küchermann, str. 117.

9 BUSULADŽIĆ, Adnan: „Predmeti rimske zabave i dokolice: nepublicirani astragali, talus i calcula iz antičke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine Vol. 54.*, Sarajevo 2017., str. 189.

Komplet astragala nađen je u grobu muškarca iz 5. stoljeća prije Krista u Nezakciju. Jesu li oni priloženi da mu se „nađu za igru“ ili možda za sreću koja bi ga trebala pratiti i u „životu“ nakon smrti ili su pak bili neodvojivi dio njegovog posla, nije moguće reći.¹⁰ Premda su igre na sreću istodobno igre nadmetanja, astragalima ili kockicama mogla se osoba igrati i sama. (sl. 3.)

Kockice i žetoni za igre na ploči korišteni su već u trećem tisućljeću prije Krista na području Indije, Mezopotamije i Egipta.¹¹ Poglavlje o igrama na sreću nosi naziv *Alea* što je latinski naziv za kocku. Kocka prvotno u antičkom Rimu nije imala ulogu u zabavi već u proricanju. Kockanje nije zabranjivano zbog svog hazardnog karaktera, već zbog profanacije religijskih obreda.¹²

Kada je riječ o igrama koje su igrali, osim nasumičnog bacanja dvije ili tri kockice te zbrajanja njihovih dobitnih vrijednosti (što su igrali odrasli), kockice su služile i za igre na ploči (*tabula*, *alveus*). Igrao se mlin, ili varijacije današnje igre *Čovječe, ne ljuti se* (sl. 4. a, b) koju je u današnjoj konačnoj inačici osmislio 1907. godine Josef Friedrich Schmidt. (sl. 5.)

Nije preodvažno ustvrditi kako se kombinatorika kao znanost razvila upravo iz igara na sreću. Do 2018. godine popisano je u muzejima diljem svijeta 37.000 astragala i 1500 antičkih kockica, što pokazuje koliku popularnost i utjecaj su imale igre ili proricanja nadahnuta božicom Fortunom.¹³

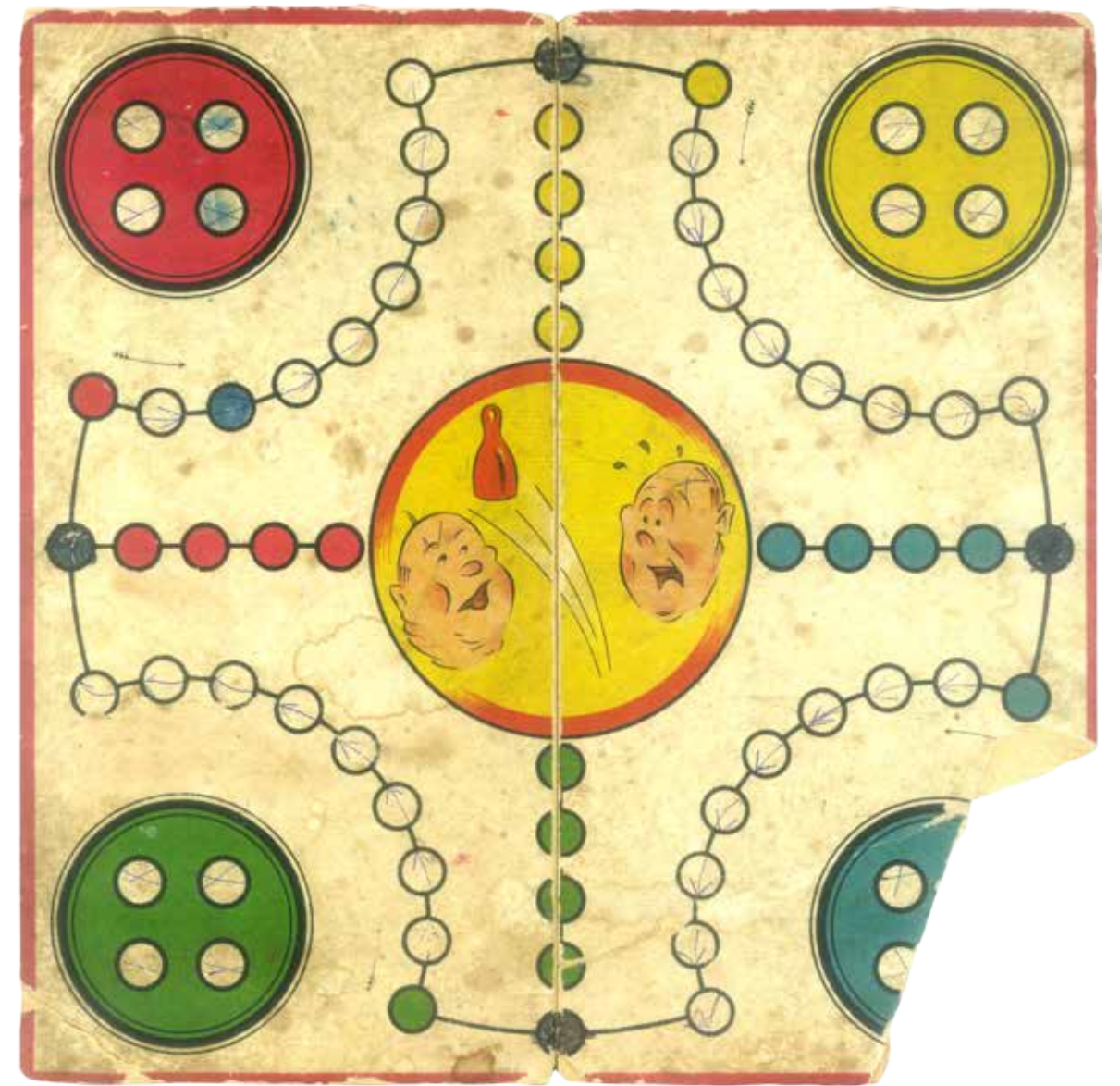
Slika 3. Djevojčica se igra sama s astragalima

Slika 4a Egipatska inačica igre *Čovječe, ne ljuti se*, poznata pod imenom *mehen*

Slika 4b Mramorni stol za antičku igru *Čovječe, ne ljuti se*, u maloazijskom gradu Aphrodisiasu

Slika 5. *Čovječe, ne ljuti se*, kupljen u Medulinu 1929. godine. Iz zbirke Andreja Badera

Dječja tombola verzija je lutrije koja se igrala stoljećima. Tako je u Napulju kao odgovor na loto, odnosno lutriju, u 18. stoljeću izmišljena nova igra – tombola. Tombola ima brojeve od 1 do 90, a na svakom listiću nalazi se 15 brojeva, po 5 u 3 reda. Cilj je igre popuniti sve brojeve prije ostalih igrača, odnosno dobiti tombolu. Manji zgoditci su: ambo – prvi s 2 broja u nizu; terno – prvi s 3 broja u nizu; quaterno – prvi s 4 broja u nizu i cinquina – prvi s 5 brojeva u nizu. Za razliku od sličnih igara, u tomboli se samo priznaju zgoditci horizontalno.

Dvadeset četvrtog travnja 1879. godine slavila se u Puli 25 godišnjica braka austrijske carice i ugarsko-hrvatske kraljice Elizabete (Sisi) i cara i kralja Franje Josipa I. U tu čast u park-šumi Šijana organizirana je proslava za djecu i odrasle. Svi su čekali tombolu, koja se u pravilu igrala na gradskom

10 BALEN-LETUNIĆ: „Osvrt na igracke pretpovijesnog razdoblja“, str. 15., BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, str. 18.

11 KÜCHELMANN, str. 116.

12 BÍRÓ, str. 61.

13 KÜCHELMANN, str. 110.

trgu Forumu, a izvanredno u Šijani. Za quaternu dobitnik bi dobio 20 forinti, cinquinu 30 forinti i za tombolu 50 forinti. Nakon te igre uslijedilo je penjanje na stup (koji je prethodno premazan mašču). Pri vrhu su bili obješeni purani, guske, kokoške, voće i kobasice.¹⁴ Od početka 20. stoljeća tombola se može kupiti u trgovinama igračaka. (sl. 6.)

Slika 6. Tombola iz sedamdesetih godina prošlog stoljeća

U subotu, 17. veljače 1912. godine, Hrvatska čitaonica u Medulinu u svojim je društvenim prostorijama organizirala *Veliki ples sa zabavom*. Za tu priliku nastupila je „društvena glazba“ koja će od ožujka iste godine nositi naziv *Hrvatski Sokol Medulin*. „Početak je u 8 sati na večer. Ulaznina za članove 50 para, za nečlanove K 1. Čisti prihod ide u korist društvene glazbe, darovi se primaju sa zahvalnošću. Raspored: 1. Glazba. 2. Deklamacija. 3. Pjevanje. 4. Predstava. 5. Pjevanje. 6. Ples. Oko polnoći igrati će se tombola sa 60 šaljivih i ozbiljnih zgoditaka.“¹⁵

Igrače su karte bile izumljene u Kini najkasnije u devetom stoljeću nove ere.¹⁶ Kada su koncem četrnaestog stoljeća stigle u Europu, izazvale su veliko negodovanje. Tako je 1377. godine firentinsko gradsko vijeće zabranilo kartanje s 98 prema 25 glasova. Iste su godine karte stigle i do Pariza, gdje su se novi gradski zakoni okomili na kartaše iz nižih socijalnih slojeva, ali su plemenitaši ostavljeni na miru. „Sljedeće je godine gradsko vijeće u bavorskome gradu Regensburgu pokušalo

ograničiti visinu kartaškoga uloga na malene sume.

Godine 1378. karte su stigle u španjolsko kraljevstvo Kastilju, gdje ih je vlada smjesta zabranila. Ti su kvaritelji veselja, međutim, vodili već unaprijed izgubljen boj, jer su čak i u toj ranoj fazi karte počele zadobivati kraljevske zaštitnike.¹⁷ Najranije dječje karte iz 1440. godine bile su ručno oslikane, izrađene su u Njemačkoj i na njima su prikazani sokolovi, goniči, čaplje i mačke.¹⁸

Već sredinom petnaestog stoljeća proizvodnja je igraćih karata bila važna privredna grana, u koju se uključio čak i njemački tiskar i izumitelj Johannes Gutenberg. On je razvio mehaničke postupke proizvodnje karata, a u trenutku kad se našao u teškoj novčanoj stisci i nije mogao platiti oslikavanje špilova, čak je posegnuo za crtežima što su ih umjetnici priredili za njegovu slavnu Bibliju pa njima uresio poleđine karata.¹⁹

Najpoznatija dječja kartaška igra u našim krajevima *Crni Petar* počinje se igrati među djecom koncem 19. stoljeća. Ime je dobila po ozloglašenom njemačkom razbojniku Johannu Peteru Petri, koji je imao nadimak Schwarzer Peter, a navodno je igru izumio dok je bio u zatvoru 1811. godine. Međutim, podrijetlo igre vjerojatno je mnogo starije. (sl. 7.)

¹⁴ IL RISORGIMENTO, 20.4.1879., br. 14.

¹⁵ Naša sloga 15.2.1912., 29.2.1912.

¹⁶ JAMES, THORPE: *Drevni izumi*, str. 619.

¹⁷ Isto, str. 618.

¹⁸ PEARSALL, Ronald: *A Connoisseur's Guide to Antique Toys*, Todtri, New York 1999., str. 114.

¹⁹ JAMES, THORPE: *Drevni izumi*, str. 619.

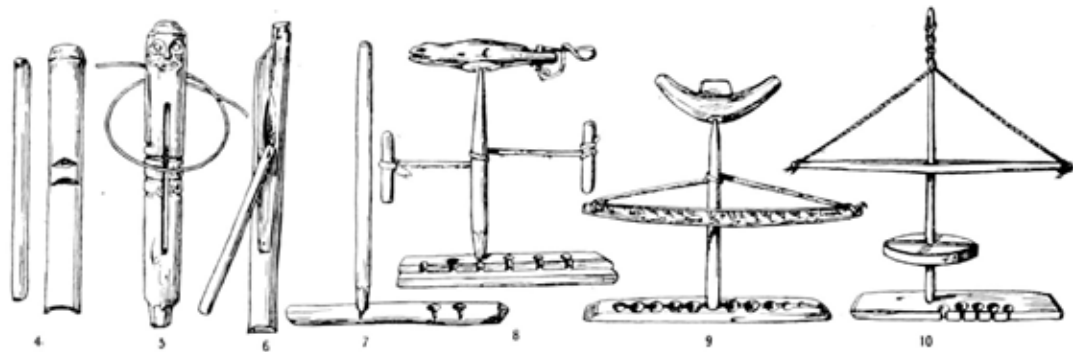

Slika 7. Igrače karte Crni Petar. Iz zbirke Sonje-Barbare Bader

Mimikrija i alea

Igra oponašanja može istodobno biti i igra na sreću. Navest ćemo dva primjera. Pojedine igračke nastale su zahvaljujući oruđu i oružju koje su ljudi koristili u prapovijesti. Interesantno da nestankom nekog oruđa uslijed evolutivnog razvoja, nisu nestajale i njihove kopije – odnosno igračke.¹

„I to ostavlja dojam njihove nepromenljivosti. I zaista takve igračke kao da su se zaustavile u svom povijesnom razvoju i sačuvale svoj prvobitni oblik, a modificirale namjenu.”²

Slika 1. Prapovijesne ručne naprave za paljenje vatre

Čovjek je od davnina dobivao vatru trenjem drveta o drvo. Neprekidno trenje se najbolje moglo osigurati rotacijom naprave u obliku zategnutog luka.³ Pokrete šaka i ritam neprekidnog trljanja dijete je najbolje moglo savladati upravo igračkom koja je podsjećala na primitivni luk. (slika 1.) Kada je s osovine skinut luk, dobiven je današnji zvrk s nešto dužim štapom, te se više ne pokreće lukom, već prstima. Vremenom se skratio štap, pa je zvrk dobio oblik danas svima znan. Kako su se tijekom stoljeća izmijenila mnoga oruđa, pa i način dobivanja vatre i bušenja rupa, zvrk više nema direktnu vezu s radom i edukacijom, već ostaje samo pokretna igračka koja živi među djecom i omogućava im vježbanje pokretljivosti prstiju i motorike.⁴ Igra zvrkom poznata je još iz Homerova vremena te iz grčkog arhajskog razdoblja.⁵ (slika 2.) U Rimskom carstvu igra je bila poznata pod nazivom *turbo*. „Gornji dio bio je cilindričnog oblika, s nekoliko urezanih paralelnih horizontalnih linija, dok je završetak zvrka morao, zbog okretanja, biti zašiljen. Način igre nadahnutim stihovima opisao je poznati rimski pjesnik Vergilije naglašavajući da su pokretanje zvrka omogućavali odmjereni udarci bičem, što mu je davalo potrebnu rotaciju. O popularnosti te igre među rimskom djecom govore i satirički intonirane riječi književnika iz sredine 1. stoljeća naše ere Perzija Flaka koji, prisjećajući se djetinjstva, napominje da je u školi više uživao u igri zvrkom nego u učenju!”⁶

1 NEMEC Predrag, NEMEC Vesna: *Dečje igre i sport*, Univerzitet Singidunum, Beograd 2021., str. 10.

2 JEKIĆ Savko, GOLUBOVIĆ Dragan: „Razvoj dečjih igračaka kroz istoriju”, *Tehnički fakultet Čačak*, Čačak 2006., str. 91.

3 Isto.

4 NEMEC Predrag, NEMEC Vesna: *Dečje igre i sport*, str. 11.

5 BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: *Čarolije igre*, str. 33.

6 BALEN-LETUNIC, RENDIC-MIOCEVIC: „Igre i igračke u prethistoriji i antici”, str. 45.

U srednjem vijeku igranje zvrkom bilo je često u vrijeme korizme te je aludiralo na Kristovu muku. (sl. 3.) Na istočnojadranskoj obali, posebno Istri i Kvarneru pod Venecijom širi se mletački dijalektalni sustav pa se za osobu koja je vrcasta, nestašna govorilo da je žurlo (dijalektalno zurlo – zvrk). Tako je u medulinskim kronikama zabilježen cijeli niz osoba s tim nadimkom.

Slika 2. Grkinja u igri sa zvrkom. Musées royaux des Beaux-Arts de Belgique, Bruxelles

Slika 3. Igranje zvrkom (1338. -1344.) *Romance of Alexander*. Bodleian Library MS. University of Oxford

Do konca 19. stoljeća postojale su tri popularne igre zvrkom: 1. *Malićak* – svi igrači na ugovoreni znak zaokrenu svoje zvrkove udarajući ih neprestance „bičem potjeračem”. Onaj čiji se zvrk prestane vrtjeti, napušta igru. Čiji zvrk najdulje zvrnda, taj je pobjednikom. 2. *Trčak* – igrači odrede metu do koje će bičem svoje zvrkove dotjerati. Meta je obično udaljena 15 do 20 metara. Čiji zvrk prvi stigne, taj je pobjednik. 3. *Susrećak* – igrači usmjeravaju udarcima biča svoj zvrk na protivnikov s ciljem da ga zaustave i prevrnu. Onaj kome to uspije, a nakon sudara njegov zvrk i dalje zvrnda, taj je dobio igru.⁷

U Medulinu je naziv za zvrk bio *frndalo*. Na *Slanom puču* su bile *dvi vaške* i tu su se *skupljala dica*, tri, četiri generacije, igrali su se na *šalta šu*, *pančule*, *šćinke*, *bluže*, *frndalo sa školjardom (bičem)* i bi načinili *žicu* i *ston žicon* vozili kolo od *bičiklete*, *tekli bi ki će dalje*, *bosi po stinan* i *prsti od nog* su bili svi *stučeni*, pa su igrali *balu sa mihuron od prasca*, bilo je *zabavno i smišno*.⁸

Potrebno je istaknuti da je igra zvrkom mogla nositi karakteristike igre na sreću. Koštani ili drveni zvrkovi imali su pravokutne stranice na kojima su bile upisane različite numeričke vrijednosti ili pisani zadaci koje je igrač morao obaviti. Takvi zvrkovi, u osnovi slični kockama za igru, rotirali su se naglim pokretom prstiju. I danas su u uporabi kao i metalni zvrkovi na oprugu. (sl. 4., 5.)

Slika 4. Drveni pravokutni zvrk Sonje-Barbare Bader

Slika 5. Metalni zvrk na oprugu

7 BELOVIĆ, Jelica: *110 igara za mladež*, Knjižara L. Hartman, Zagreb 1894., str. 67.-68.

8 Pisani zapis Ane Kirac rođ. Vojak iz Medulina

Uzbudljivi dječji imaginarij konjskih utrka sačuvan je u berlinskom Bode muzeju. Riječ je o trkačoj stazi od bijelog mramora pronađenoj 1834. godine na nekadašnjem antičkom hipodromu u Carigradu.⁹ Visoka je 77 cm i široka 55 cm.¹⁰ S tri strane reljefi opisuju događaje na dan utrke. Frontalno trkača staza vodi od vrha do dna, sastoji se od sedam nagiba i šest zavoja u čijem je podnožju prikaz dvaju trkačkih kola s konjima. Na desnoj strani na vrhu je konj, podno njega su dvije odrasle i dvije dječje figure koje podižu baldahin. U sredini je prikaz osobe pored spuštene amfore koja označava prolaz punog kruga. S desna čovjek s bičem ili raznobojnom špagom daje znak za početak utrke, dok je na dnu natjecatelj (vozač) četveroprega, čije konje obuzdava član natjecateljskog tima. Stražnja strana trkače staze je neočekivano šuplja i vjerojatno prikazuje ulaz u palaču ili sam hipodrom. Na lijevoj strani ponavljaju se likovi četvero osoba ispod baldahina, konjanik – vjerojatno pobjednik utrke koji dolazi djevojci ili ženi pod prozor i u podnožju je pobjednički četveropreg s čije lijeve strane je sudac s granom palme, simbolom pobjednika. Pravila igre bila su jednostavna. Istodobno su puštene s vrha četiri kuglice iste težine i veličine u različitim bojama. Staze su šuplje i preko njih i kroz njih kotrljale su se kuglice do cilja. Ona kuglica koja bi prva došla do cilja donosila je vlasniku pobjedu. Ova igračka za bogatu djecu evidentno je u jednom trenu postala „automat” za kladenje. Automate ovog tipa zabranio je car Justinijan I. 534. godine.¹¹ (sl. 6 a, b)

Slika 6a, 6b . Antička „pista”. Autor fotografija Andrej Bader

9 EFFENBERGER, Arne: „Das Berliner Kugelspiel”, *Jahrbuch der Berliner Museum*, Berlin 2007., str. 27.

10 Isto, str. 28.

11 Isto, str. 56.

Ilinx ili kakabelnica

Igre zanosa pretpostavljaju neprestanu improvizaciju. Kako bi klasificirao raznovrsne zanose, Roger Caillois predlaže izraz *ilinx*, grčki naziv za vodeni vrtlog, iz kojeg proističe u istom jeziku i termin za vrtoglavicu (*ilingos*).¹ Istodobno treba naglasiti kako su pojedine igre „preživjeli“ oblici jednog prošlog stanja, starih kultura i rituala koji su kao relikti u novoj sredini nastavili postojati lišeni smisla kojeg su nekada imali. „Njihova društvena funkcija promijenjena je, ali ne i njihova priroda.“² Najizraavniji primjer je pojam ljuljačke u vedskoj Indiji gdje se podnositelj žrtve ljulja u ljuljački kako bi pomogao suncu da se uzdigne. Smatra se da put ljuljačke povezuje nebo i zemlju. „Ljuljačka je često vezana za pojmove kiše, plodnosti, obnavljanja prirode. U proljeće svečano se ljuljaju Kama, bog ljubavi, i Krišna, gospodar stada. Svemirska ljuljačka odnosi svijet u vječno njihanje.“³ To, dakako, ne isključuje mogućnost da ljuljanje istodobno može biti bezbrižni čin igre i dio religijskog rituala. Na isti, dvojaki, način treba gledati iznimno veliki broj antičkih keramičkih predmeta, posuda i vaza koji prikazuju ljuljanje. Vjerski obred *Airoa* u Grčkoj čin je purifikacije od negativnih misli koje se „vješaju“ na ljuljačku i odstranjuju iz glava. (sl. 1a,b) Prizor ljuljanja dječaka ili djevojčica može imati svečani karakter i biti važna ceremonija te dio inicijacijskog obreda u drevnim civilizacijama diljem svijeta. (sl. 2.)

Kao i u dosadašnjim prikazima igara, i u prikazu *ilinx* likovni izvori nam ukazuju na sličnosti i razlike načina provođenja slobodnog vremena u srednjem vijeku i danas. Tako na donjoj margini romana *Le Roman d'Alexandre*, o Aleksandru Velikom (1338.-1344.), vidimo dječaka koji se ljulja. (sl. 3.)

Slika 2. Majanske figure na ljuljački

Slika 1a Djevojčica na ljuljački, 1450.-1300. godina prije Krista

Slika 1b - Prizor ljuljanja djevojčice 375. godina prije Krista

Slika 3. Srednjovjekovna razbribriga. *Romance of Alexander*. Bodleian Library MS. University of Oxford

1 CAILLOIS: *Igre i ljudi, maska i zanos*, str. 53.
2 Isto, str. 86.
3 Isto, str.

Tijekom 19. stoljeća sve je više parkova u gradskim jezgrama. Oni gotovo u pravilu nisu rezultat kultiviranja prirodnih zelenih površina već su planski izgrađene oaze sa svim arhitektonskim elementima: fontanama, ribnjacima, šetnicama, klupama, egzotičnim, aromatičnim te ukrasnim biljem i cvijećem. Pojedine su gradske četvrti u Puli nakon Drugog svjetskog rata ostale u ruševinama pa su po čišćenju prenamijenjene u parkove. Tako je na području uništenog gradskog lazareta otvoren u studenom 1952. godine Titov park sa sadržajima za djecu. Do 1954. godine u gradu je bilo 15 parkova, ali su uz svu brigu i gradske odluke „o javnom zelenilu“ biljke pregažene ili ukradene, dok su rasvjetni stupovi uništeni. „Ljuljačke kao parkovska atrakcija za rasonodu djece često su i opasne jer se djeca ponekad prebacuju preko ljuljačke, a ima roditelja koji čak mirno promatraju takve prizore. Nije rijedak slučaj da se i odrasle osobe ljuljaju, zbog čega se često ljuljačke lome pod njihovom težinom.“⁴

Poput inih, drugih rasonoda, za uživanje nije potrebno puno, dovoljna je greda ili grana na kojoj će ljuljačka biti pričvršćena. (sl. 4., 5.) Etimološki je neprocjenjivo naglasiti kako je stara riječ za ljuljačku u Premanturi - *kakabelnica*.⁵

Slika 4. Sonja-Barbara Popović u Banjolama 1976. godine

Slika 5. Mia Verbanac iz Pješćane Uvale

4 ORBANIĆ, Josip: „Kako se čuva gradsko zelenilo u Puli“, Glas Istre 20.1.1956.

5 CRNOBORI, Ratko: *Rječnik premanturskog govora*, ur. Sonja-Barbara Bader, Općina Medulin 2018., str. 82.

Rijetki su pisani izvori koji direktno ili indirektno spominju dječje tobogane. (sl. 6.) Ističemo novinsko izvješće od 12. lipnja 1904. godine. Vrlo živa djelatnost dobrotvornih i humanitarnih društava jedna je od odlika razvijenoga građanskog društva, a koja je posebice dolazila do izražaja u velikim gradskim sredinama tijekom posljednja tri desetljeća austrougarske vladavine. Svoj duboki karitativni trag ostavilo je i *Dobrotvorno društvo gospođa Pule* osnovano u lipnju 1890. godine.

Djelatnost Društva u potpunosti je ovisilo o dobrovoljnome radu članica te o novčanoj i materijalnoj pomoći građana. Stoga je Društvo surađivalo sa širokim krugom utjecajnih osoba iz vojnih, upravnih, gospodarskih, kulturnih i crkvenih krugova. Godinama su priređivane različite manifestacije – izložbe, balovi, koncerti, zabave, sportska događanja ili tombole, na kojima su sakupljana znatna novčana sredstva. Jedna od takvih kulturno-zabavnih dobrotvornih priredbi bila je ona održana u Parku Valerija. Nakon što su svi okupljeni platili ulaznicu, manifestaciju je svečano otvorila predsjednica Društva, gospođa Rosita Rizzi. Djeca su se mogla igrati na konjima-njihaljka, a mladi i stari zabavljali su se uz magično pecanje (upecali bi broj i s tim bi brojem podigli nagradu). U šarenoj vjetrenjači gosti su mogli

Slika 7. Promotivna razglednica *Dobrotvornog društva gospođa Pule*. Iz zbirke Andreja Badera

kupiti kavu, sladoled i slastice iz pulskih slastičarnica. Svi koji su to željeli, počastili su se bavarskim pivom i kobasicama. Pored pivnice postavljen je iglu (samo djelomice od leda) kako bi si posjetitelji mogli predočiti kako ljudi žive na Sjevernom polu. Najveću pozornost privukle su automobilske utrke u kojima su kao suvozači sudjelovali sudionici dobrotvorne priredbe. Najveći adrealinski ushit činile su *montagne russe* – pri spuštanju u vagonima postizale su se velike brzine u tek nekoliko sekundi. Tijekom čitave proslave svirao je gradski orkestar i dva vojna. Nastupio je i pjevački zbor, a nakon toga hrvatski tamburaški zbor. U 20.30 počela je dugo očekivana lutrija. Kada je zašlo sunce, krošnje su bile obasjane s više od tri tisuće električnih žarulja.

Zatim je počela urnebesna *battaglia dei coriandoli* (u dugačkim, šarenim, papirnatim, vrpcama bili su raznobojni sitni, okrugli papirići kojima bi se obasipali sudionici veselih sukoba). A nakon toga su pušteni lampioni koji su noćno nebo pretvorili u čarobnu rapsodiju. Veselje se protegnulo duboko u noć i zabava je završena u jedan ujutro. Sva su sakupljena sredstva bila namijenjena za dobrotvorne svrhe.⁶ (sl. 7.)

6 BADER, Andrej: *filantropija...?*, Zaklada za poticanje partnerstva i razvoja civilnog društva Pula, Pula 2016., str. 46.

Slika 6. Strpljivo čekanje u redu. Medulin, vrtić 1995. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 8. Antičke klackalice

Parkovne sprave sadrže elemente poput vrtuljaka, klackalice, mrežastih konstrukcija, tunela i penjalica. Klackalica se diže i spušta prema težini djeteta. No, za razliku od današnjih (i jučerašnjih) mališana koji udobno sjede na gredi, u antičkoj Grčkoj to je bila igra vještine i ravnoteže. Niti jedan pisani izvor ne spominje tu igru, ali postoje malobrojne vaze koje prikazuju djevojčice i dječake koji stoje svaki na svom kraju daske. Čini se da je cilj bio ostati u ravnoteži najduže moguće dok suigrač ne padne. (sl. 8.)

Vrtuljak je do dvadesetih godina prošlog stoljeća bio drven. (sl. 9.) Za nas je puno zanimljivija zanosna vrtnja koju su djevojčice u Istri zvale *belle statuine*. Voditeljica igre držeći igračice za ruke zavrtila bi ih nekoliko puta oko njihove osi te ih puštala da se nastave vrtiti same. U određenom trenutku trebale su se zaustaviti ukočene u najljepšoj mogućoj stilskoj figuri.⁷

Slika 9. Drveni vrtuljak prije Prvog svjetskog rata

⁷ Razgovor s Anicom Ramić vođen u Medulinu 26.10.2020. godine.

U puštanju zmajeva „najvjerojatnije“ su uživala djeca u Grčkoj, što znamo samo na temelju jedne, do sada pronađene, antičke vaze od terakote koja prikazuje djevojčicu s trokutastom „igračkom“ na vjetru. (sl. 10.) Na Dalekom istoku zmaj je imao konkretnu uporabnu ulogu ili je pak služio u kultno–vjerskim obredima te je predstavljao dušu njenog vlasnika, koji je ostajao na zemlji. U Kini se upotrebljavao za mjerenje razdaljine, kao rudimentaran oblik telegrafa, za gradnju visećih mostova kada bi se prvi tanki konop prebacio zahvaljujući zmaju. U Novoj Gvineji upotrebljavan je za vuču plovih objekata.⁸

Osim zmajeva, djeca i danas puštaju balone te uživaju u stvaranju balona od sapunice. (sl. 11.)

Slika 10. Prikaz djevojčice s nečim što nalikuje zmaju

Slika 11. Djeca u trenutku zanosa 1890. godine

⁸ CAILLOIS: *Igre i ljudi, maska i zanos*, str. 86.

Vjetrenjače na štapu (ili leptire) kroz likovne izvore pratimo kroz čitavi srednji vijek. Godine 1390. njemački majstor i zlatar Isabeau od Bavorske pozvan je u Pariz kako bi popravio i usavršio malu zlatnu vjetrenjaču ukrašenu biserima princeze Isabele od Francuske. Istodobno, siromašna su djeca izrađivala vjetrenjače od najčvršćih listova biljaka, najčešće oraha. Ovu su igračku (dotjeranu i uljepšanu) najčešće prodavali putujući trgovci.⁹ (sl. 12.a, b)

Nenad Vojnić u Medulinu 1980. godine

Slika 12.a, b - Trgovci vjetrenjačama

⁹ ALLEMAGNE: *Histoire des jouets*, str. 33.

IGRAČKE NA VJETAR

HELIKOPTER – Čvrst papir, dimenzije kao na crtežu, prosljeđite po punim linijama a po crticama presavijte i to: A i C prema sebi, a B, D i E od sebe (vidi mali crtež). Kad helikopter bacite sa visine, on će dugo padati vrteći se u krug oko nožice E. Upozoravamo vas: ne naginjite se previše preko prozora ili terase!!!

ZMAJ – Dupli list velike sveske presavijte po liniji (crt. a), izvucite lenjrom linije kao na crtežu b, pa presavijte po njima (crt. c i d). Proheflajte na nekoliko mjesta po presavijenoj srednjoj liniji i probušite tri rupe (crt. e). Sa gornje strane zalijepite desčicu jakim celotejpom (crt. f) a kroz tri rupe provucite konac.

MLIN – Kvadrat (crt. 1) od papira dimenzije od 10 x 10 do 20 x 20 cm zalijepite po dijagonalama (crt. 2), po jedan čošak savijajte ka centru (crt. 3), kroz sve čoškove prođite čiodom ili tankim ekserom, pa ispred stavite krug od papira a iza parče plastične slamke pa zakucajte na štapić (crt. 4 i 5).

CIČM BUTAK

3 CM
12,5 CM
A B
C D
E

1
2
3
4
5
a
b
c
d
e
f

33 POLJUPNIK ZABAVNIK 14. 6. 1985.

Kreativnost

Kad je u visini utvrđivao oblake i kad je odredio snagu izvoru pradubina; kad je postavljao moru njegove granice da mu se vode ne preliju preko obala, kad je polagao temelje zemlji, bila sam kraj njega, kao graditeljica, bila u radosti, iz dana u dan, igrajući pred njim sve vrijeme: igrala sam po tlu njegove zemlje, i moja su radost djeca čovjekova.¹

Mudrost je uz Boga na početku vremena ne samo graditeljica u strogom smislu riječi, već čin božanske kreativnosti koja stvara svijet radosno uz igru. Stoga posljednje poglavlje prvog dijela knjige posvećujemo mašti, kreativnosti koja je nezaobilazna sastavnica svih ranije navedenih igara, ali je istodobno izvan svih okvira.

Iako su prve zabilježene igre u prapovijesti priprema za život, igra je istodobno slobodna aktivnost, osobno stvaralaštvo. „Neke od tih lako su prepoznatljive, ali ima i takvih koje je teško identificirati jer su oblikovane u neobičnim, maštovitim, kombinacijama u kojima se sjedinjuju elementi više različitih životinjskih likova.“²

Najraniji zapis o dječjoj imaginaciji zabilježen je u starogrčkom epu, Homerovoj Ilijadi: „Kidaše ahejski zid Apolon. Kao kad dječak uz more igračke gradi od pijeska u svojoj ludosti pa ih nogama opet i rukama ruši u igri.“

„Igra je dječji ozbiljni rad“, veli njemački književnik i mislilac Johann Wolfgang von Goethe. „Ona je sredstvo, svrha i cilj djetinjega djelovanja. U igri se očituju jasno tjelesne sposobnosti djeteta; dok njegov duh mora često sudjelovati u igri dubokom pronicljivošću, a estetska se čuvstva bude i oplemenjuju. Igram se dijete svestrano, skladno i naravno razvija. U igri odsijevaju sva svojstva djeteta, a to je od neprocjenjive vrijednosti za odgajatelja.“³

U tom razgrtanju slojeva prošlosti vrijeme je da se vratimo u pionirska razmatranja Friedricha Wilhelma Augusta Fröbela koji 1826. godine piše knjigu *Odgoj čovjeka*, „Menschenerziehung“, u kojoj zapisuje: Što god dijete primjećuje svojim osjetilima to neka i rukama prikazuje.⁴

Antonija Cvijić, hrvatska književnica i pedagoginja proširuje osnovnu Fröbelovu ideju: „Osjetila primaju utisak, pa ga dovode duši, gdje nastaje predodžba. Najznamenitije sredstvo za prikazivanje jesu ruke. Dijete prima sve utiske svojim osjetilima.“⁵ „Modeliranje je od velike uzgojne vrijednosti. Ono je najsamostalniji dječiji rad: jer ga dijete izvodi prema nutarnjem svomu shvaćanju, prema svomu iskustvu i prema vještini svojih ručica. Modeliranje je najviši stupanj samotvorivosti, jer dijete nema pri tom radu nikakve pripomoći. Modeliranjem učvršćuju se zato i bistrice pojmovi, povećava se dječje iskustvo, vježba se oko i ruka i privikavaju se djeca na pažnju i strpljivost. Ovim se radom pospješuje i tjelesno zdravlje djeteta, jerbo zemlja kao što i pijesak, kojim se djeca rado igraju, primaju na se bolesno isparivanje tijela.“⁶

Osim, crtanja, modeliranja, slaganja nekada drvenih, a sada plastičnih lego kockica, izgradnja je kućica u šumi oduvijek bila dio čarobnog djetinjstva. To nije samo podsvjesna potreba za stvaranjem nekog drugog doma daleko od svoje kuće bez roditeljskog nadzora, već potreba za magičnim, neočekivanim. Pripremate se za ekspediciju i odlazite u svijet uzbudljivih tajni.

¹ (Izr. 8:22-31) Biblija: Stari i Novi zavjet, glavni urednik Jure Kaštelan, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1974.

² BALEN-LETUNIĆ, RENDIĆ-MIOČEVIĆ: „Igre i igračke u prethistoriji i antici“, str. 41.

³ CVIJIĆ: *Rukovod za zabavište*, str. 23.

⁴ Isto, str. 61.

⁵ Isto, str. 62.

⁶ Isto, str. 149.

II

Povijest predškolskih ustanova

Na loži Bigallo bila je freska Niccolò Gerinia iz 1386. godine koja prikazuje udomljavanje siročadi

Loggia di Bigallo u Firenci

Put do asila

Već u razdoblju kasne antike javljaju se institucije koje skrbe za bolesne, siromašne, nejake ili na neki drugi način hendikepirane pojedince i društvene skupine. Još su prvi ekumenski crkveni sabori, održani u Niceji 325. i Kartagi 398. godine, donijeli odluke o podizanju karitativnih ustanova (koje nisu zaživjele u Zapadnom Rimskom Carstvu). Riječ je o sljedećim:

- *xenodochia* (ksenodohiji - konačišta za strance, hodočasnike, putnike, sve one koji su u prolazu i trebaju smještaj);
- *nosocomia* (hospiciji za stare i bolesne);
- *gerontochia* (prenočišta za starije osobe);
- *ptochia* (hospiciji ili domovi za siromašne);
- *lobotrophia* (mjesto namijenjena gubavcima ili bolesnima od kuge);
- *orphanotrophia* (sirotišta);
- *brephotrophia* (mjesto za prihvata napuštene novorođenčadi, grč. *brephos* znači novorođenče).¹

Postanak i djelovanje ovih najstarijih ustanova pokazuje svu nemilosrdnost i grubost vremena u kojima se osnivaju. S druge strane promjene u zapadnoj duhovnosti, institucionaliziranje kršćanstva koje ima karitativno-milosrdno-solidarno lice prema ranjivim i marginalnim skupinama učinilo je kršćanstvo dominantom monoteističkom vjerom. Bez tog elementa niti jedan vjerski *credo*, niti jedan ukaz ili prisila ne bi mogli proširiti vjeru do epskih razmjera u tako kratkom vremenskom roku.

Godine 787. nadbiskup Milana pokazuje iznimnu brigu za napuštenu djecu i novorođenčad. „Stoga ja, Datheus, za dobrobit svoje duše i duša svojih suradnika, ovime osnivam u kući koju sam kupio pokraj crkve, hospicij za nahočad. Moja je želja da čim dijete biva izloženo na vratima crkve bude primljeno u hospicij i povjereno na brigu onima koji će biti plaćeni da se brinu o njima... Ova će se djeca naučiti zanatu i moja je želja da kada stignu u dob od osam godina budu oslobođena okova ropstva i slobodna doći ili otići kamo god žele.“²

U Firenci je 1352. godine u samom srcu grada u loži Bigallo bratovština *Compagnia della Misericordia* skrbila o napuštenoj djeci i siročadi, dok je 1380. otvorena slična ustanova u Veneciji.³ Nahodište za prihvaćanje i zbrinjavanje napuštene djece otvoreno je 9. veljače 1432. godine u Dubrovniku.⁴ Slična ustanova osnovana je u Zadru 1542. godine⁵ te u Šibeniku u 17. stoljeću.⁶

Neke od prvih srednjovjekovnih bratovština podržavale su dobrotvorne djelatnosti (*opus pietatis et charitatis*) te su bile središta socijalne skrbi. Ove su organizacije osnivale bolnice, skloništa i ubožnice. Ono što je nama interesantno je značenje pojma asilo koje se mijenjalo tijekom stoljeća. U Rimu je potkraj 16. stoljeća za nezbrinutu djecu od 2 do 6 godina osnovan poseban zavod (*asylum*). Industrijska revolucija u 18. stoljeću značila je stvaranje gradskih jezgri, rast građanskog proletarijata i sirotinje, te porast broja djece za koju se nije imao tko brinuti što je rezultiralo nastajanjem različitih skloništa i sirotišta.⁷

¹ PAYNE, George Henry: *The Child in Human Progress*, New York 1916., str. 293.

² Isto, str. 294.

³ Isto.

⁴ SERDAR, Elizabeta: *Zagrebačka zabavišta u drugoj polovici XIX. i početkom XX. stoljeća*, Hrvatski školski muzej, Zagreb 2017., str. 5.

⁵ DOŠEN-DOBUD, Anka: *Slike iz povijesti predškolskog odgoja*, Centar za istraživanje djetinjstva-Učiteljski fakultet u Rijeci, Rijeka-Split 2013., str. 15.

⁶ Isto, str. 12.

⁷ Isto.

Johann Heinrich Pestalozzi (1746. - 1827.) naglasio je kako se trebaju urediti „utočišta za onu djecu, čije majke krajnja nužda tjera od kuće, da gladnu nejač uzmožu prehraniti. U tom bi se utočištu pod brižnim okom razborite dadilje razvijalo dječje tijelo i duh, te bi se djeca primjerenim radom, igrom i molitvom priučila za rana na uredan i poslen život.“⁸

Godine 1802. utemeljeno je prvo „utočište za djecu - Kinderasyle“ u Njemačkoj, a zatim u Danskoj 1814. godine.⁹ Dugovječni hospicij *Salle d'hospitalite* u Parizu od 1820. godine poznat je pod nazivom *Salle d' asyle pour l'enfants*.¹⁰

U 19. stoljeću prvi istarski grad u kojem je 1. svibnja 1839. godine otvorena ubožnica za djecu (*Asilo di carita per l'infanzia*) bio je Kopar.¹¹ Sljedeće godine asilo je otvoren u Vodnjanu.¹² U Rovinju 17. siječnja 1854. godine. U studenom 1873. godine pokrenuta je inicijativa da se ubožnica u Koprnu preobrazila (*per trasformare l'asilo d'infanzia di carità*) u dječji vrtić (*giardino d'infanzia*).¹³ U studenom 1888. godine talijanska udruga „Pro Patria“ otvorila je „l'asilo infantile“, u Pazinu.

Asilo ili *asilo infantile* ostat će do danas na talijanskim govornim područjima sinonim za dječji vrtić, premda se koriste i nazivi *scuola dell'infanzia* ili *giardino dell'infanzia*.

8 CVIJIĆ: *Rukovod za zabavište*, str. 4.

9 Isto, str. 5.

10 Isto.

11 La Provincia 1.5.1876.

12 DOŠEN-DOBUD, str. 13.

13 La Provincia 16.11.1873.

Kinderbewahranstalten ili čuvalište

Prvi pedagog koji je smatrao da sva djeca imaju pravo na odgoj te je zahtijevao podjednako obrazovanje za djevojčice i dječake bio je engleski pravnik, humanist i državnik Thomas More (1477. - 1535.). Češki pedagog Jan Amos Komensky (1592.–1670.) napisao je prvo djelo o teoriji predškolskog odgoja *Informatorijum za školu materinsku*. Komenský ističe načelo primjerenosti, postupnosti, zornosti, individualnosti. Osobitu važnost pridaje igri i pozitivnom primjeru. Do šeste godine dijete je u majčinoj školi koja može biti u svakom domu, te naglašava veliku vrijednost zajedničke igre više djece.¹⁴

Paralelno s pojavom utočišta, skloništa i ubožnica (o kojima je bila riječ u prethodnom poglavlju), koncem 18. i početkom 19. stoljeća pojavljuju se i čuvališta. Temeljna je razlika što je čuvalište imalo dnevni karakter.

Louise Scheppler (1763. – 1837.) osnovala je u Steintalu 1779. godine prvo čuvalište. Tu su primana djeca od treće do šeste godine starosti iz siromašnih obitelji. Voditelji su podučavali djecu različitim vještinama i znanjima:

- pletenje, podjednako za djevojčice i dječake
- podučavanje Svetog pisma kroz pričanje priča
- učenje duhovnih pjesama
- učenje osnova zemljopisa i prirodnih znanosti
- pričanje raznih poučnih priča
- ukazivanje na sveopću Božju prisutnost
- podučavanje kako je ružno laganje, psovanje, nepoštivanje roditelja, prljavština i lijenost.

Godine 1829. nagradila je Francuska akademija u Parizu Luisu Scheppler *nagradom kreposti*, te ujedno preporučila osnivanje čuvališta diljem Francuske.¹⁵ (sl. 1.)

Robert Owen (1771. – 1858.) industrijalac, upravitelj i vlasnik tvornica, bio je uvelike motiviran idejom za poboljšanjem uvjeta života svojih radnika i njihove djece. Smatrao je kako je obrazovanje potrebno da bi se razvilo humanije društvo, u kojem bi se prema siromašnima postupalo s poštovanjem. Mnogi ga danas nazivaju osnivačem predškolskih ustanova. Prvu je otvorio 1816. godine u Škotskoj i sastojala se od jaslica za bebe od prve do treće godine života, te škole za djecu od treće do pete godine. Program škole je bio takav da su djeca što više vremena provodila na svježem zraku gdje su se organizirale razne igre i poduke. Njegova vizija stvorila je novi model života u zajednici.

Slika 1. Louise Scheppler (1763. – 1837.)

14 SERDAR, str. 9.

15 CVIJIĆ: *Rukovod za zabavište*, str. 5.

U prvih trideset godina 19. stoljeća osnovano je samo u Engleskoj 300 čuvališta. Godine 1820. utemeljena su čuvališta u Švedskoj, 1826. u Belgiji i Švicarskoj, a za njima se povela Italija 1829. godine.¹⁶ Već 1830. utemeljeno je društvo *Central-Verein Kinderbewahranstalten* u Beču, a pokroviteljica mu je bila sama carica Karolina Augusta čime su čuvališta prokrčila sebi put u zemlje Austrijske Monarhije.¹⁷ Augusta Karolina poznata je svim građanima Pule neovisno znaju li za nju ili ne. Godine 1832. carski bračni par pokrenuo je popravak i preuređenje antičke fontane – nimfeja, izdašnog izvora vode podno amfiteatra, čime je Pula trajno riješila problem vodoopskrbe. A samo vodocrpilište se u spomen i zahvalu zove po kraljici i carici Karolini.¹⁸

Prema podacima iz 1861. godine u Istri su bila sljedeća čuvališta:¹⁹ (sl. 2.)

- Brtonigla (do 1863.)²⁰
- Buje
- Cres²¹
- Fažana
- Kopar
- Mali Lošinj
- Veli Lošinj
- Medulin (do 1866.)²²
- Motovun
- Piran
- Poreč
- Pula

Vrlo često se zavodi poput asila i čuvališta krivo interpretiraju (ili zamjenjuju). Dnevna čuvališta nisu isključivo prilagođena djeci roditelja koji rade, niti je riječ o socijalnoj dimenziji već o obliku kateheze. Sama činjenica da u selima poput Brtonigle, Fažane i Medulina postoje čuvališta 1861. godine (u kojima šira obiteljska zajednica može čuvati najmlađe) ukazuju kako je teško u ranom razdoblju utvrditi oštru granicu između vrsta ustanova, a osobito ih je nezahvalno kategorizirati kao isključivo gradske ili radničke.

Godine 1864. otvoreno je čuvalište u Labinu²³, 1871. u Vrsaru i Vižinadi, 1872. u Pazinu, te u Vodnjanu i Voloskom gdje je 1896. godine u čuvalištu dnevno bilo sedamdesetoro djece. Do 1900-te u Istri je otvoreno 29 čuvališta.²⁴

16 Isto.

17 Isto, str. 6.

18 BADER, *filantropija...*?, str. 28.

19 *Statistisches Jahrbuch / hrsg. von d. K.K. Statistischen Central-Commission* 1863., str. 389.

20 *Statistisches Jahrbuch / hrsg. von d. K.K. Statistischen Central-Commission* 1864., str. 382.

21 Kvarnerski otoci bili su djelom Markgrofovije Istra

22 *Statistisches Jahrbuch / hrsg. von d. K.K. Statistischen Central-Commission* 1867., str. 334.

23 *Statistisches Jahrbuch / hrsg. von d. K.K. Statistischen Central-Commission* 1865., str. 398.

24 GRUBER, Max: *Soziale Verwaltung in Oesterreich am Ende des 19. Jahrhunderts* Beč 1900., str. 65.

Kinderbewahr-Anstalten im Jahre 1862.					
Länder	Standort	Zahl	Lehr- und Auf- sichts- Perso- nale	Kinder	
				Knaben	Mäd- chen
Oesterreich u. d. Enns	Wien	15	49	1.520	1.364
	Inzersdorf, Ober-Döbling, Schwadorf, Wiener-Neustadt, Baden, Neunkirchen, Vöslau, Gramat-Neusiedel, Pottendorf, Nussdorf, Mödling, Hainburg, Tulln, Krems	14	41	737	1.092
	Summe .	29	90	2.257	2.656
Oesterreich o. d. Enns	Linz	1	2	76	95
	Freistadt, Wels, Enns, Steyer, Vöcklabruck, Ischl, Ried, Gmunden, Hallstatt, Braunau, Lambach, Stadl - Paura, Traunkirchen, Frankenburg, Schwanenstadt	15	39	573	681
	Summe .	16	41	649	776
Salzburg	Salzburg	1	3	53	48
	Hallein, Oberndorf	2	4	85	106
	Summe .	3	7	138	154
Stelermark	Gratz	5	9	190	183
Kärnthen	Klagenfurt	2	4	199	119
Krain	Laibach	1	2	55	60
Triest, Görz und Gradisca, Istrien ¹⁾	Triest	2	8	254	259
	Capo d'Istria, Pirano (4), Buje (2), Vertegnoglio, Parenzo (3), Pola (5), Medolino, Fasana, Cherso, Lussin piccolo (6), Lussin grande, Montana (2), Görz	29	31	243	330
	Summe .	31	39	497	589

¹⁾ Daten vom Jahre 1861.

Slika 2. Popis čuvališta 1862. godine, s napomenom da su podaci za Istru iz 1861. godine

Dječji vrtići tijekom austrougarske uprave

Slika 3. Friedrich Wilhelm August Fröbel

Friedricha Wilhelma Augusta Fröbela (1782. – 1852.), njemačkog pedagoga, učitelja i odgajatelja, mnogi nazivaju ocem predškolske pedagogije. (sl. 3.) Svoje idealističke zamisli formira pod utjecajem njemačke filozofije, pretpostavljajući koncept ljudskog samorazvoja. Prema njegovoj teoriji, dijete je prirodno nadareno inim sposobnostima koje se, uz vješt i kompetentan pristup, mogu i trebaju razvijati. Stoga, dijete mora proći predškolski odgoj kako bi otkrilo svoje prirodne sklonosti. Godine 1837. u gradiću Blankenburgu Fröbel je osnovao *Zavod za bavljenje s djecom i mladeži*. Tri godine kasnije u istom mjestu otvorio je prvi *Kindergarten*.²⁵ Taj naziv zaslužan je da predškolske ustanove zovemo dječji vrtići, no koristili su se i nazivi zabavište, asilo infantile, a u drugim dijelovima Hrvatske (pod utjecajem srpskog jezika) i obdanište.

„Izvorni naziv *Kindergarten* višestruko je znakovit. To je usporedba djeteta s mladom biljkom, koja se njeguje i oplemenjuje u vrtovima, u kojima i izrasta da bi postala kultivirana, korisna, odrasla i zrela biljka. Pridodan je tome i zahtjev o vrtu kao stvarnom i značajnom dijelu dječje okoline uz ustanovu. Vrt bi trebao omogućiti svakodnevni dodir djece s prirodom kao životnom učiteljicom. Djeca bi ostvarivala i pravo da raspoložu svojim vrtom i plodovima vlastitog rada u njemu.“²⁶

Od 1842. godine dječji vrtići otvaraju se diljem Austrijske Monarhije.²⁷ Prvi *Kindergarten* u Istri otvoren je u Puli 1863. godine za djecu dočasnika i radnika Arsenala.²⁸ No, ubrzo je zatvoren. Vojni zapovjednik Luke Pula (od 1869. god.) Maximilian von Sterneck (1829.-1897.), pored vojnih obaveza, usmjeravao je svoju energiju i na socijalnu i humanitarnom djelatnost, što se odrazilo na dobrobit grada, njegovih stanovnika, osobito siromašnijih sugrađana.²⁹ Njegovom samoinicijativom pokrenuta je ponovno ideja o vrtiću, o kojem u studenom 1870. godine piše svojoj sestri:

Moja draga Mathilde

nažalost, ove godine morao sam odustati od svog projekta da ovdje izgradim dječji vrtić jer nisam mogao izbaciti siromašne ljude na ulicu da bih napravio nešto dobro. Na proljeće će se izgraditi dvije nove stambene zgrade za naše radničke i dočasničke obitelji, a onda ću naći prostorije za djecu. Za sada ti mogu reći kako je čitav projekt pokrenut, a ideja je među stanovništvom sa zahvalnošću primljena. Mnogi žele participirati u troškovima znajući da će mališani biti dobro zbrinuti. U svakom slučaju, nadam se da ću uspjeti. O tome ću ti pisati u dogledno vrijeme, a ako mi budu nedostajali podaci i smjernice, možeš mi ih ti dati. Zamisli, ideja je tako dobro primljena da je čak i lokalno gradsko poglavarstvo uzelo u razmatranje osnivanje slične ustanove.³⁰

25 DOŠEN-DOBUD, str. 27.

26 Isto, str. 28.

27 GRUBER, Max: *Soziale Verwaltung in Oesterreich am Ende des 19. Jahrhunderts* Beč 1900., str. 58.

28 Isto, str. 66.

29 SCHATZ, Erwin: „Zapovjednik C. i kr. Mornarice admiral Maximilian Freiherr von Sterneck u Puli“, *Društvo Viribus Unitis, Historia Histriae maritima 2*, Pula 2014. str. 150.

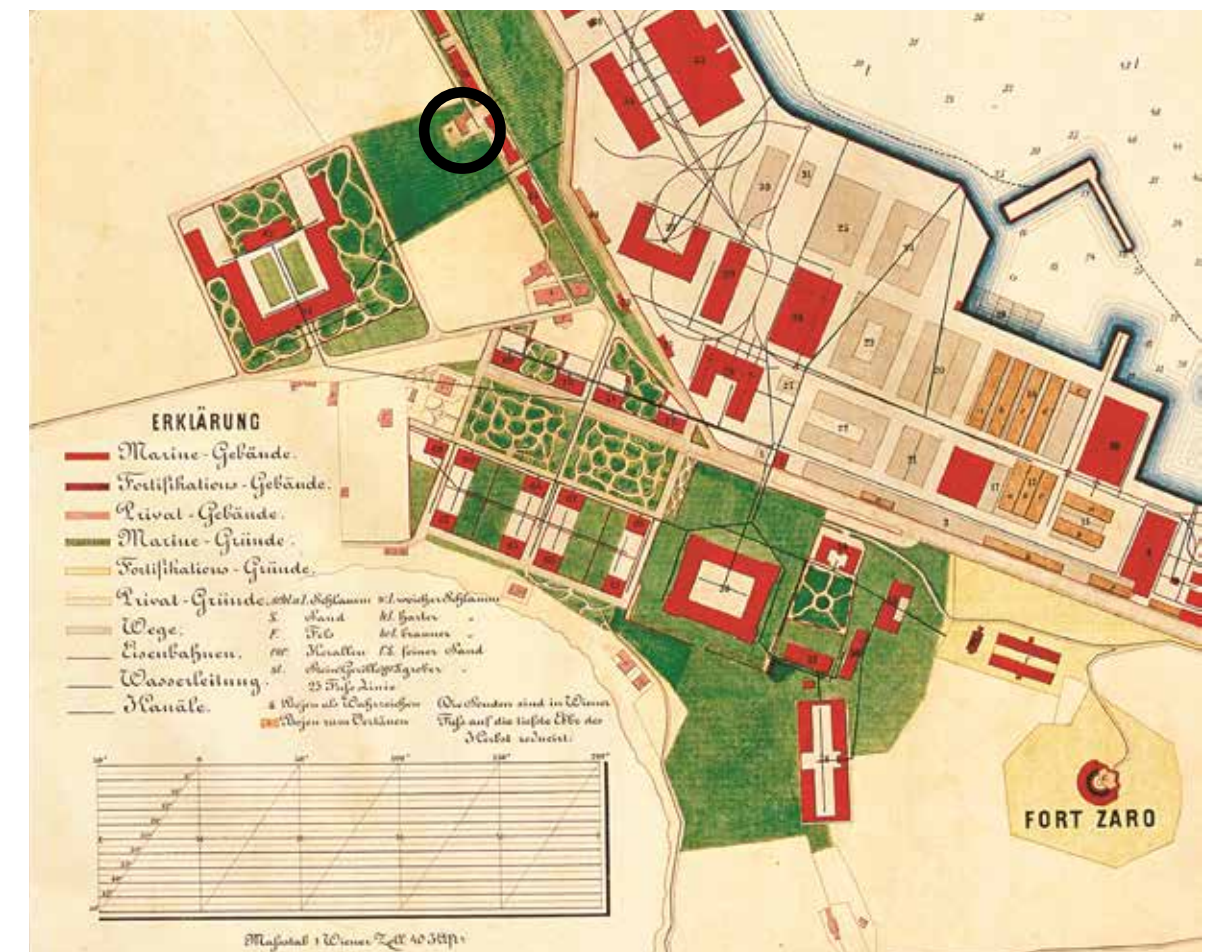
30 BENKO, Jerolim: *Admiral Max Freiherr von Sterneck; Erinnerungen aus den Jahren 1847-1897.*, Beč 1901., str. 164.-165.

Koncem ožujka 1871. godine Maximilian von Sterneck piše zadovoljan sestri:

Draga Mathilde

netom sam dobio dozvolu za osnivanje dječjeg vrtića, u pripremi je učionica, stan za učiteljicu i sjenoviti vrt. Za sada imamo učiteljicu, ali ako bude dovoljno sredstava, zaposlit će još jednu osposobljenu odgajateljicu po Fröbelovom sustavu, a vrtić će biti otvoren sredinom sljedećeg mjeseca.³¹

Dječji vrtić otvoren je nakon što je direkcija Ratne mornarice (k. u k. Kriegsmarine) dobila bez novčane naknade kuću Cecconi na Stoji, blizu Mornaričke bolnice koju je samodoprinom časnika, među njima i izdašnim iznosom admirala Wilhelma von Tegetthoffa, uredila i otvorila 1. travnja 1871. godine.³² (sl. 4.) Godine 1872. u Puli su dva vrtića po Fröbelovom sistemu, jedan na njemačkom i drugi na talijanskom jeziku. ³³ „Zabavište je po Naredbi iz 1878. godine moglo biti javno i privatno ili spojeno s nekom osnovnom školom.“³⁴

Slika 4. Plan grada s ucrtanim i zaokruženim Mornaričkim vrtićem na Stoji

31 Isto, str. 166.

32 Grazer Zeitung 5.4.1871.

33 Jahresbericht des K.K. Ministeriums für Cultur und Unterricht für 1872., str. 128.

34 DOŠEN str. 15

Mornarički *Kindergarten* za djecu dočasnika i radnika Arsenala na Stoji polaziti će 1873. godine 80 mališana u dobi od 3 do 6 godina. Odgajateljica u dječjim vrtiću je gospođica Julia Schuck iz Münchena. Sukladno preporuci Ministarstva prosvjete djeca su podijeljena u dvije skupine. U prvoj su djeca do 4 godine, dok su u drugoj starija. Godišnji ispit za polaznike održan je 25. rujna te je rad najmlađih pozorno pratio njegova ekscelencija viceadmiral barun Anton Bourguignon.³⁵ Upravu vrtića činili su kontraadmiral barun von Sterneck, kao predsjednik, poručnik Engelmann – tajnik, poručnik Tipler – blagajnik, pomoćnik Pomorskog komesarijata Wrestial kao knjigovođa i vojni kapelan Germeg - duhovnik vrtića.³⁶ Konstantni problem sufinanciranja vrtića riješen je na način da su neiskorištene mornaričke stipendije (koje su bile namijenjene djeci mornaričkog osoblja) preusmjerene za pulski *Kindergarten*.³⁷

Grad se u tom periodu vrtoglavom brzinom razvija zbog strateške prenamjene u glavnu ratnu luku i centar brodogradnje. Od jednog pitoresknog, usnulog primorskog gradića 1857. godine s 3.628 stanovnika Pula će do početka Prvog svjetskog rata narasti u urbano središte čitave regije sa 60.000 stanovnika.

Broj stanovnika Pule po popisima

1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.
3.628	10.601	25.390	31.498	36.143	59.498

Zbog gradnje čitavog radničkog naselja na području Svetog Polikarpa, očekivao se porast polaznika vrtića što se i ostvarilo, te ih je 1874. godine bilo 104 s jednom odgajateljicom i pomoćnim vrtlarom. Upravni odbor Mornaričkog vrtića čine kontraadmiral von Sterneck, te mnogobrojne dame i gospođe iz mornarice.³⁸ Godinu dana kasnije u vrtiću je 106 mališana „koja su njegovana i čista te nevjerojatno napreduju psihički i fizički“³⁹ Osim igre i usmjeravanja ka poticajnim zanimanjima, djeca uče njemački jezik te osnove čitanja i pisanja. Upravu čine kontraadmiral Pokorny, poručnik Tipler – blagajnik, pomoćnik Pomorskog komesarijata Wrestial kao knjigovođa i vojni kapelan Germeg - duhovnik vrtića.⁴⁰

U Rovinju tijekom sedam godina djelovanja, do 1861. godine, kroz asilo je prošlo 115 mališana.⁴¹ U izvještaju o stanju i problemima ovog asila iz 1862. godine („Rapporto sul civico asilo d'infanzia in Rovigno - Federico Spongia“), čitamo da su izvori za život i rad ustanove bili različiti i nesigurni: prilozi općine, crkve, gospodarstvenika, pojedinih građana, dobrotvornih društava, doprinosi od nekih globa, priredaba, lutrije, tombola i sl.⁴² Pojavljuju se i prve naznake uvođenja odgojnog rada u asilu: vjeronauk, radni odgoj, pjevanje, fizičke aktivnosti.⁴³ No, ustanova je sve više zapadala u materijalne troškove i dugove, te je 1863. godine prestala s radom.⁴⁴ Godine 1882. katolički red časnih sestara Božje Providnosti (Suore della Provvidenza) otvorio je u Rovinju pravi dječji vrtić - *asilo infantile*.⁴⁵

35 *Jahrbuch der Kais. Kön. Kriegsmarine* 1873. Beč, str. 145.

36 Isto, str. 146.

37 BENKO: *Admiral Max Freiherr von Sterneck; Erinnerungen aus den Jahren 1847-1897.*, str. 165.

38 *Jahrbuch der Kais. Kön. Kriegsmarine* 1874. Beč, str. 186.

39 *Jahrbuch der Kais. Kön. Kriegsmarine* 1875. Beč, str. 128.

40 Isto.

41 DOŠEN-DOBUD, str. 13.

42 CRNOBORI, Milka: „Mreža predškolskih ustanova na području Istre“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967., str. 14.

43 Isto, str. 18.

44 DOŠEN-DOBUD, str. 13.

45 Isto.

Tjednik *Pola* u svibnju 1885. godine donosi vijest o otvaranju dječjeg vrtića u gradskoj četvrti Sveti Martin o trošku Općine Pula.⁴⁶ Odgajateljica je Adriana Bujovaz koja vodi brigu o četrdesetoro djece.⁴⁷ Najfascinantniji podatak je da osim vrtića u gradu postoji i 27 čuvališta, te svi oni zajedno skrbe o 560 mališana.⁴⁸ 27 čuvališta! Na žalost, nemamo konkretniji podatak o toj impresivnoj brojki. Je li riječ o privatnim vrtićima koji nisu zadovoljili standarde, te nisu mogli koristiti naziv *Kindergarten*? Ili je pak riječ o obrtima koje su otvarale guvernante, privatne odgajateljice, koje su u plemićkim vilama na Verudi i Stoji preuzimale osnovnu brigu o djeci? (sl. 5.)

Prema podacima za sljedeću 1886. godinu u gradskom vrtiću je 52 polaznika. Mornarički *Kindergarten* financiran je dijelom iz zadružnog kapitala, doprinosom gospodarstvenika, donacijama, prihodima od Državne dobrotvorne lutrije. U vrtiću je 125 dječaka i 103 djevojčice, s dvije odgajateljice. Osim ova dva vrtića u gradu postoji jedan privatni dječji vrtić s dvadesetoro djece i 11 čuvališta.⁴⁹ Iste godine otvoren je dječji vrtić u Poreču.⁵⁰

U Vodnjanu je 1887. godine postojao dječji vrtić. „Tada se sav namještaj u vrtiću sastojao od jednog velikog stola, okružena klupama na kojima su sjedila djeca. Muška djeca su crtala, a djevojčice su učile plesti čarape ili isprobavale vez.“⁵¹

Sigurno je uočena diskrepancija između broja vrtićanaca i broja odgajateljica. Problem je u tome što su nakon završene osnovne škole djevojke morale prekinuti obrazovanje, jer sredinom 19. stoljeća za njih nije bilo srednjoškolskih ustanova, a gimnazije i stručne škole bile su predviđene samo za muškarce. Taj će se neskladni omjer sve više smanjivati do konca 19. stoljeća.

Koncem 19. stoljeća u Hrvatskoj djeluju dvije pedagoške djelatnice: Jelica Belović - Bernadzikowska (1870. – 1946.) i Antonija Cvijić-Kassowitz (1865.-1936.). (sl. 6.)

Antonija Cvijić - Kassowitz glazbenu je naobrazbu dobila od majke Antonije Cvijić, učiteljice glazbe i glasovira, nećakinje Vatroslava Lisinskoga. Učiteljsku školu završila je u Beču 1883. godine, a u Zagrebu je te iste godine po suvremenim pedagoškim normama organizirala dječje zabavište, u kojem je bila učiteljica i, od 1884. do 1886., ravnateljica. Napustivši državnu službu 1896. vodila je vlastitu knjižaru, a od 1928. sređivala gradsko arhivsko

Slika 6. Antonija Cvijić – Kassowitz

46 *Pola* 17.5.1885.

47 *Pola* 5.9.1885.

48 *Pola* 17.5.1885.

49 *Pola, Seine Vergangenheit, Gegenwart Und Zukunft*. Beč 1887., str. 55.

50 *Il Giovine Pensiero* 19.10.1887.

51 BASIOL, Antonia: „Historijski podaci koji se odnose na dječji vrtić Lucia Manzin u Vodnjanu“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967., str. 78.

Slika 5. Reklama u dnevniku *Il Giovine Pensiero* od 3.10.1891. godine u kojem Maria Dybisevsky promovira svoju ustanovu za izobrazbu najmlađih

Slika 7. Naslovnica publikacije *110 igara za mladež*

gradivo u Zemaljskom arhivu. Člancima pedagoške tematike javila se u bečkom časopisu *Zeitschrift für das Kindergartenwesen* (1883). Na poziv Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora, 1895. napisala je prvi priručnik za odgoj predškolske djece *Rukovođ za zabavište*.

Jelica Belović-Bernadzikowska bila je hrvatska etnografkinja, književnica, sakupljačica narodnog blaga i novinarka. Pisala je književna djela za djecu i mladež te pedagoške rasprave. Najpoznatije njeno djelo je *110 igara za mladež* iz 1894. godine. (sl. 7.)

Devedesete godine 19. stoljeća u Puli u znaku su nezaustavljive potrebe za izgradnjom dodatnih dječjih ustanova. Na inicijativu *Dobrotvornog društva gospođa Pule* krenulo se u srpnju 1895. s prikupljanjem novčanih sredstava za drugi gradski vrtić budući da je trenutni neadekvatan i premali za više od stotinu mališana koji se nalaze u jednoj prostoriji. „L'attuale asilo fröbelliano è ristretto; 100 e più ragazzi sono riuniti in una stanza non so con qual profitto per la loro salute. E debito nostro di crearne un secondo, e questa spesa può concorrere a dar vita ad un

asilo d' infanzia, che gentili donne hanno idea di attivare in breve a Pola.“⁵²

Istodobno, Mornarički vrtić bilježi najveći broj polaznika, 1896. godine u zabavištu je 434 djeteta.⁵³ Četiri godine ranije kontraadmiral von Sterneck povjerio je upravu i rad ove ustanove časnim sestrama „Kongregacije božanskog Spasitelja“,⁵⁴ koje će voditi vrtić do konca 1947. godine.⁵⁵ Do 1954. godine dječji vrtić bio je poznat pod imenom *Zabavište Barake*, da bi 1955. godine bio prenamijenjen u starački dom za nepokretne i nemoćne starije osobe.⁵⁶

52 Il Giovine Pensiero 13.7.1895.

53 GRUBER, Max: *Sociale Verwaltung in Oesterreich am Ende des 19. Jahrhunderts* Beč 1900., str. 66.

54 BENKO: *Admiral Max Freiherr von Sterneck; Erinnerungen aus den Jahren 1847-1897.*, str. 28.

55 Tonski zapis razgovora s Giorginom Aničić 10.2.2022. godine.

56 SILJAN, Ive: „Dom staraca u Verudi“, *Glas Istre* 17.6.1955.

Dječji vrtići u središtu nacionalnih sukobljavanja i netolerancije

Politika Italije bila je i prije državnog ujedinjenja 1861. godine vođena mišlju o „neoslobođenim teritorijima“ (*terre irredente*), tako da je program iredentista brzo postao sastavni dio politike talijanskih vlada.⁵⁷ „U Istri i na kvarnerskim otocima istodobno se razvijao, s hrvatskim i slovenskim, i proces talijanske nacionalne integracije, čvrsto povezan s idejama talijanskog risorgimenta koje su navirale s Apenina. Proces talijanske nacionalne integracije pojavio se nešto prije nego u Hrvata, jer su Talijani Istre i kvarnerskih otoka spremnije dočekali integracijske procese. Naime, oni su imali bolje preduvjete, izgrađenije društvene slojeve, kao i stoljetnu prevlast i dominaciju u obnašanju vlasti unatoč tome što su, gledano brojčano, bili u manjini.“⁵⁸

Kada je riječ o obrazovanju (i svim potencijalnim problemima) postavlja se osnovno pitanje: tko donosi odluku o školama i predškolskim ustanovama u Istri tijekom čitavog 19. i početka 20. stoljeća? Ministarstvo kulture i obrazovanja prepustilo je carskim zemljama, pokrajinama i markgrofovijama da same reguliraju osnovno, pučko i srednjoškolsko obrazovanje. Samim time čl. 27. stavak 10. općinskog pravilnika za Istarsku markgrofoviju glasi: „Općini pripada zakonom utvrđenim načinom utjecati na srednje škole koje općina uzdržava, kao i na osnovne škole.“⁵⁹ „Izglasavanjem Općinskog zakona u Pokrajinskom saboru (srpanj 1863.) predviđeno je da se sve općine koje nisu imale uvjeta za samostalno upravljanje pripoje gospodarski i kulturno jačim općinama, a to su bile one talijanske.“⁶⁰ Na taj način ukinut je velik broj malih općina, većinski hrvatskih i slovenskih, te su okupljene oko talijanskih gradića kao općinskih središta, čime je bilo olakšano daljnje prodiranje talijanskog jezika i kulture u hrvatska i slovenska sela, budući da su Talijani prevladavali u školskim odborima.⁶¹ Ulaskom Italije u Trojni savez (1882.) s Njemačkom i Austro-Ugarskom, Italija se obvezala da će odbaciti sve iredentističke zahtjeve prema Austro-Ugarskoj.⁶² Odnosno, Rim više nije otvoreno poticao i podržavao talijanizaciju Istre, ali će to činiti potajno.⁶³

„Pozivajući se na članak 19. Temelnog državnog zakona iz 1867.“⁶⁴, a po uzoru na njemački Shulwerein, čiji je zadatak bio širenje njemačkoga jezika i kulture izvan njemačkoga govornog područja i Talijani, na području Trenta, osnivaju u lipnju 1885. društvo *Pro Patria*, čiji je zadatak trebao biti očuvanje talijanskoga jezika i kulture na tome području u vrtićima, školama, novinama i sl. Nažalost, to se vrlo brzo proširilo i izvan toga područja, posebno na Istru i Dalmaciju.“⁶⁵ Društvo je bilo raspušteno 10. srpnja 1890. zbog antiaustrijskog djelovanja, ali se odmah 1891. godine, pojavila nova organizacija - *Lega Nazionale*, koja je sadržavala iste ciljeve kao i *Pro Patria* od koje je i preuzela sve njezine ogranke i svu njezinu pokretnu i nepokretnu imovinu.⁶⁶

57 LAZOVIĆ, Gordan Ivo, ŠETIĆ, Nevio: „Uzroci sukobljavanja u Istri tijekom oblikovanja moderne hrvatske nacije u dugom 19. stoljeću“, *Rad Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti*, Razred za društvene znanosti Vol. 539=54. Zagreb 2019., str. 130.

58 Isto.

59 JELOVAC, Ivan, MILOHANIĆ, Mladen Juvenal: *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, Josip Turčinović d.o.o., Pazin 2008., str. 71.

60 LAZOVIĆ, ŠETIĆ, str. 145.

61 Isto.

62 Isto, str. 136.

63 Isto.

64 Čl. 19. Temelnog državnog zakona od 21. XII. 1867. glasi: Svi narodi u državi imaju jednaka prava i svaki pojedini narod ima neotuđivo pravo čuvanja i njegovanja vlastite nacije i vlastitog jezika.

65 LJUBIČIĆ, Šime: „Predškolske ustanove grada Zadra do Rapalskog ugovora“, *Magistra Iadertina*, Sveučilište u Zadru Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja predškolske djece Vol. 15. No. 2., Zadar 2020., str. 35.

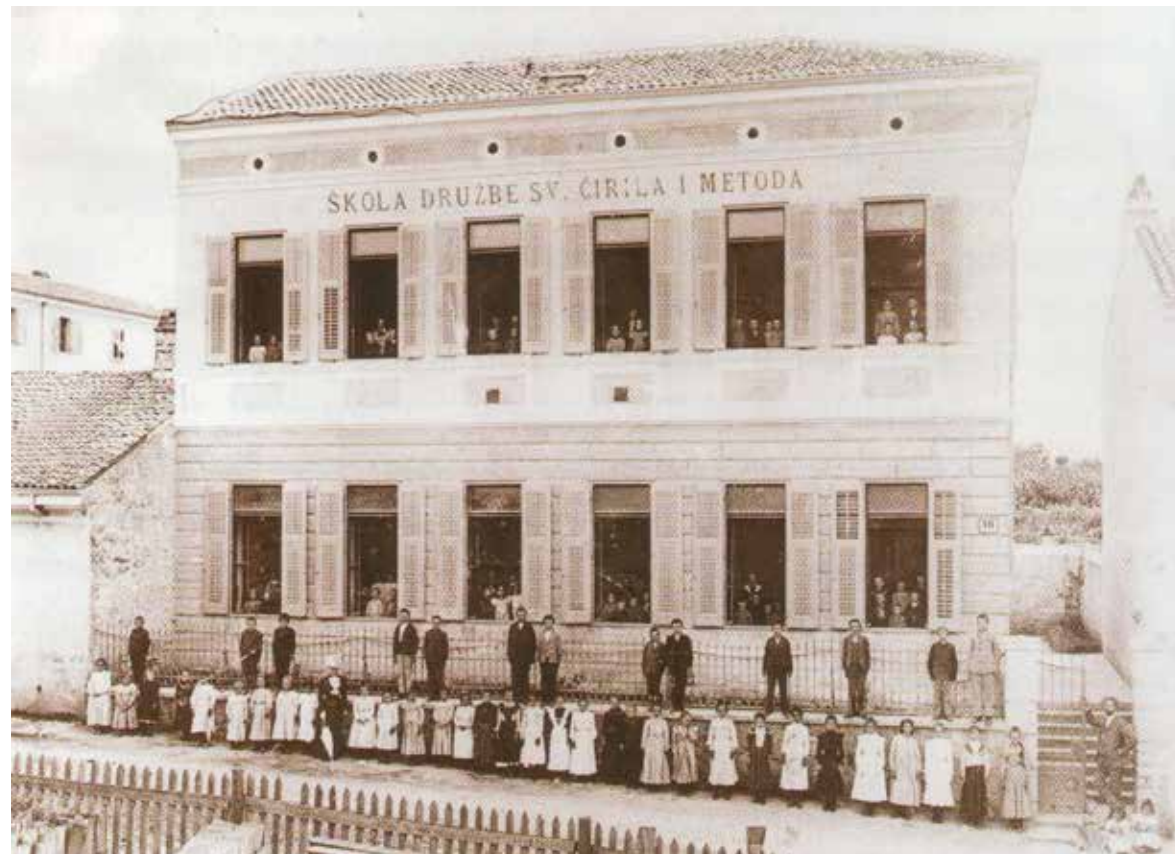
66 Isto, str. 35.-36.

Sama činjenica kako je postojala udruga koja je promovirala talijanski jezik i kulturu te stipendirala pojedince koji su pohađali učiteljsku školu i biskupske sjemeništarce u Kopru nije bila razlogom međunacionalnog trenja. Problem je nastao kad su istarski Hrvati postali svjesni da je djelovanje *Lege Nazionale* direktno usmjereno protiv istarskih Slavena.

Talijanski socijalist Angelo Vivante urednik novina *Il Piccolo*, te utjecajnoga socijalističkoga dnevnika *Il Lavoratore*, u svojoj knjizi *Irredentismo adriatico: contributo alla discussione sui rapporti austro-italiani* objavljenoj u Firenci 1912. godine karakterizira djelovanje društva *Lege Nazionale*: „Najveći asimilatorski napor vrši *Lege* u istarskim etnički miješanim krajevima. Od 27 *Leginih* škola 1911. godine, njih 19 nalazi se u Istri, od kojih 10 u slavenskim općinama i 3 škole na granici sa slavenskim općinama.“⁶⁷

Kao odgovor na djelovanje *Lege Nazionale*, politički prvaci istarskih Hrvata na čelu s dr. Dinkom Vitezićem osnivaju školsko društvo pod nazivom *Družba svetog Ćirila i Metoda za Istru*. Godine 1893. austrijsko Namjesništvo u Trstu odobrilo je Pravila Družbe, te je ona započela s radom u Puli.

U Šijani je 2.12.1898. godine otvorena prva hrvatska pučka škola „Škola Družbe sv. Ćirila i Metoda“ (poznata kao „Mala škola“). Okupljenom mnoštvu obratio se pozdravnim govorom Matko Laginja. Upisano je 67 učenika. Prvom je učiteljicom imenovana Marija Majer, a prvi učitelj bio je Ernest Jelušić. Tijekom 1899. i 1900. godine u školi djeluje i hrvatski dječji vrtić, koji je

Slika 8. Mala škola u Šijani 1898. godine

⁶⁷ VIVANTE, Angelo: *Irredentismo adriatico: contributo alla discussione sui rapporti austro-italiani*, Firenca 1912., str. 136.

nakon dvogodišnjeg rada prestao s aktivnostima.⁶⁸ (sl. 8.) Razlog zatvaranja najvjerojatnije leži u nedostatku novčanih sredstava. *Lege* je, ponukana Družbinim aktivnostima, otvorila istodobno (1898. godine) prostrani dječji vrtić u Šijani u koji je upisano preko šezdesetoro djece. Talijanski vrtić novčano je potpomagalo i ravnateljstvo socijalističkog društva *Federazione* što je lokalno hrvatsko stanovništvo dočekalo s negodovanjem budući da je predgrađe bilo radničko.⁶⁹

Talijanski dječji vrtići i osnovne škole nicali su u područjima Istre s hrvatskim i slovenskim stanovništvom i o tome je u ožujku 1899. godine izvještavala „Naša sloga“ koja se istome protivila:

„Nasliedujmo u dobru i protivnika

Odkad se je počeo istarski Slaven iz duga sna buditi, stali su njegovi narodni protivnici smišljati svakojaka sredstva, kojimi bi ga i nadalje u dubokom snu zadržali, i kojimi bi naglo probuđenje što bolje i što uspješnije zapriječili. Prva misao bila im je uzkratiti mu svuda početnu poduku ili pučku školu, znajući, da je to temelj svemu duševnomu i tjelesnomu napredku jednoga naroda. Do pučke škole morao je istarski Hrvat i Slovenac proći kroz sve moguće klance jadikovce i kad je mislio, da je uspio, bio je tekar na početku svojih jada i nevolja. Svaka tako rekuć naša pučka škola stajala je obćine i pojedince neizmernih muka, velikog troška i silnih danguba. Htjelo se je doista neobične uztrajnosti, te izvanredne požrtvovnosti, koli od strane naroda, toli od one njegovih predstavnika, na obćinah, u saboru i u državnom zastupstvu, da se je postiglo ono malo u pučkom školstvu, što danas posjedujemo.

Premda je polazak pučke škole i u Istri kano i drugud u Austriji obvezatan, i akoprem plaća i istarski Slaven školske namete, ipak je i danas, na koncu 19. stoljeća, u Istri, u pokrajini pravno uređenje i ustavom vladane države, skoro polovica djece, dužna polaziti školu, bez svake školske obuke. Ta djeca jesu krv naše krvi, ali se je istarska Signoria na vrieme pobrinula da se ustroje talijanske škole tamo, gdje ih treba, i tamo, gdje ih ne treba.

I to je nepobitna istina. Gospodujuća stranka u Istri ustrojila je velik broj talijanskih škola, što iz zemaljskih sredstava, što pomoću nesretne *Lege nationale* u čisto slavenskih krajevih, ili tamo, gdje se je na selu nastanio kakav Talijan među našim pukom. Ove škole neimaju uzvišene pedagoške svrhe. One su ustrojene jedino radi toga, da našu dječicu odnarođe, da stvore od naše djece ljute talijanske janjčare. To đavolsko djelo prelievanje naše krvi u talijansku krv, provađa se žalibože u mnogih krajevih Istre na veliko. S naše strane nastoji se i riečju i činom zapriječiti koliko je moguće to bezdušno i divljačko poduzetje, nu naš odpor je preslab, nedostatan, jer su naša sredstva neznatna i nedostatna.

Kazali smo nedavno kako je ustrojeno u Italiji društvo Dante Alighieri, kojemu je svrha podpomagati širenje talijanstva izvan kraljevine. Neima dvojbe, da se novcima ovoga društva kod nas potalijanči godimice na stotine hrvatske i slovenske dječice.

Što da naučimo mi iz svega toga? Najprije nam valja, da tražimo odlučno ustrojenje pučke škole svuda, gdje nam za to zakon pravo daje. Dalje treba, da podupremo svimi silami plemenite težnje naše Družbe sv. Ćirila i Metoda. Siromah i imućan, svaki po svojih silah imao bi se svakom prigodom sjetiti ovoga doista svetoga poduzetja. Nu mi sami nemožemo mnogo učiniti, jer smo neuki i siromašni. Tuj su dužne pomoći naše općine, u koliko im to sredstva dopuštaju. U tom moraju se ugledati u talijanske obćinske uprave, koje doprinašaju i za Legu i za sveučilište. Ono, što je njima dozvoljeno, nemože biti ni nama zabranjeno. Sliedimo dakle u tom naše narodne protivnike.“⁷⁰

⁶⁸ L'Istria, 12.11. 1898., U mali kuriozitet spada činjenica da je škola počela s radom 10. studenog, dok je svečano otvaranje upriličeno 2. prosinca, planski, na carev rođendan, Il Giornaletto di Pola 20.10.1900.

⁶⁹ Naša sloga 15.2.1901.

⁷⁰ Naša sloga 9.3.1899.

Na Verudi je inicijativom gradskog poglavarstva otvoren u travnju 1900. godine u iznajmljenoj kući obitelji Blažić dječji vrtić.⁷¹ Odmah je upisano 40 djevojčica i dječaka.⁷² Kasnije će na tom mjestu biti otvorena *Trattoria al fiore*, a nakon Drugog svjetskog rata ugostiteljski objekt *Dobra kapljica*.

U neposrednoj blizini Družbine škole u Šijani otvorena je 1901. godine nova škola (*Scuola popolare di Borgo Siana*) koju je dala izgraditi *Lega Nazionale* kako bi odvratila roditelje iz ovog pulskog predgrađa (koje se tada lokalno nazivalo *Croazia*), od slanja svoje djece u hrvatsku školu. „Zgrada ove škole je puno veća i prikladnija za izvođenje nastave, a osim toga nudi djeci i dodatne besplatne sadržaje: vrtić, knjige i obrok.“⁷³

Slika 9. Vittorio Fabian koji je s roditeljima Mariom i Vittoriom živio *drio l'Arena*. Iz zbirke Uga Fabiana

Otvaraju se iste godine i privatni dječji vrtići. Augusta Gasparini otvorila je dječje zabavište u Puli.⁷⁴ Marija Delgos u Bujama.⁷⁵ Godine 1902. otvorila je Emilia Morion vrtić u Fažani.⁷⁶ Na Stoji u kući Bose (via Placidia N. 1., danas ulica Ruže Petrović), otvorila je 1903. godine dječji vrtić *maestra signorina* Francesca Fumić, dok je njena asistentica bila Mercedes Xibilz.⁷⁷ Godine 1903. podignuta je zgrada, namijenjena boravku i odgoju djece vrtićke dobi u pulskom predjelu Kaštanjer. „Zgrada je služila svojoj namjeni sve do 1955. godine kada je srušena da bi se tamo podigla stambena zgrada i market.“⁷⁸

Družba svetog Ćirila i Metoda za Istru otvorila je 1904. godine dječji vrtić u Pazinu.⁷⁹ Godine 1905. u Banjolama, na Kamiku u privatnoj kući, *Lega Nazionale* otvorila je školu na talijanskom jeziku. Ta je škola trebala postati središnjom za čitavo područje od Premanture do Valdebeka s Pomerom.⁸⁰ Dodatni kamen spoticanja je i činjenica da je *Lega* za svoju aktivnost dobivala 10.000 kruna godišnje od Istarskog pokrajinskog sabora. „Među Legine škole broje se i one u Raklju, u Banjolama i u Sošićima. Školu u Raklju polazi 6 učenika, onu u Banjolama 16, a onu u Sošićima 6. Za te tri škole troši *Lega* najmanje 5.000 kruna na godinu. Sada se

71 Il Popolo Istriano 14.4.1900.

72 Il Popolo Istriano 14.7.1900.

73 BELULLO, Marija: „Sto deset godina Osnovne škole Šijana u Puli“, *Povijest u nastavi* Vol VII. No 14. (2), Zagreb 2009., str. 182.

74 Naša sloga 19.3.1901.

75 Naša sloga 31.5.1901.

76 Naša sloga 18.2.1902.

77 Il Giornaleto di Pola 20.9.1903.

78 LONČAR, Zorka, DOŠEN-DOBUD, Anka: „Tako je počelo“, *50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula*, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997., str. 6.

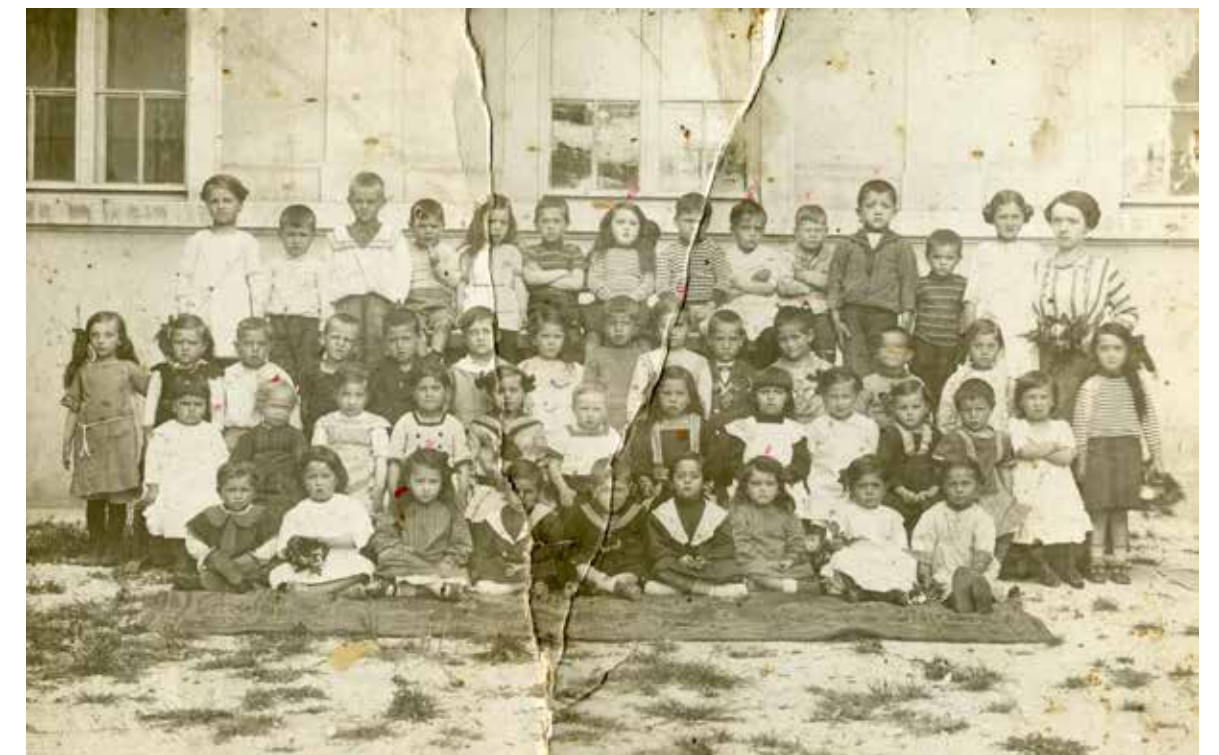
79 Naša sloga 12.1.1905.

80 CRNOBORI, Tone: „Škola i Ćirilometodska družba u Premanturi“, *Prilozi zavičajju* 4, Pula 1986., str. 351.

malo pitamo: U koju svrhu glasuje istarski sabor 10.000 kruna za Legu? Na koji se način vara i našega milostivog kralja, da dade svoj podpis na njihove bedastoće?“⁸¹ Grad Pula otvara 1906. godine u Emovoj ulici pored Arene dječji vrtić.⁸² (sl. 9.) U veljači 1908. godine otvorila je *Lega* vrtić u Žminju,⁸³ te sa sigurnošću znamo da postoji iste godine dječji vrtić u sklopu Legine škole u Banjolama.⁸⁴

U rujnu 1911. *Družba Ćirila i Metoda* otvorila je zabavište za djecu od 3 do 5 godina na Velom Vrhu u kući broj 381.⁸⁵ Te godine podignuta je na Stoji Osnovna škola Svetog Polikarpa (pod Italijom preimenovana u *Alessandro Manzoni*), u sklopu koje je od 1912. i dječji vrtić. (sl. 10.) Škola je uništena prilikom savezničkog bombardiranja u nedjeljno jutro 9. siječnja 1944. godine. U Šišanu je otvoren vrtić 1. listopada 1911. godine. Sredstva za izgradnju prikupili su sami mještani i *Lega Nazionale*. Šezdesetoro djevojčica i dječaka nadgledala je učiteljica Rina Saffaro.⁸⁶

Lega Nazionale svečano otvara 1912. godine novu školsku zgradu u Banjolama, *Scuola popolare Renato Conighi*.⁸⁷ Premda je riječ o velikoj i lijepoj školskoj zgradi to revoltirane mještane Banjola nije impresioniralo: „Naše je mjesto na lijepu položaju pokraj mora, nedaleko ceste, koja vodi u Premanturu. Svi se osjećamo Hrvatima i samo hrvatski govorimo. Ima nas blizu 400. Među nama niti jednoga Talijana. Ipak nam se u mjestu diže liepa zgrada s natpisom; Scuola popolare della Lega Nazionale. Diže se ta škola i napunjuje s našom djecom. Ima ih u njoj već što iz mjesta što iz okolice

Slika 10. Mališani u dječjem vrtiću 1912. godine. Iz zbirke obitelji Palaziol

81 Omnibus 4.1.1908.

82 Il Giornaleto di Pola 17.11.1906.

83 Il Giornaleto di Pola 1.3.1908.

84 Omnibus 6.5.1908.

85 Naša sloga 31.8.1911.

86 Il Giornaleto di Pola 16.7.1912.

87 CRNOBORI: „Škola i Ćirilometodska družba u Premanturi“, str. 352.

preko 80. Ne znamo, bismo li više žalili učitelja, koji ne razumije što govore djeca, ili djecu, koja ne razumiju što govori učitelj. Učitelj kaže: leggi tu (čitaj ti) a dijete legne na pod. Učitelj kaže dalje: di mi tu (kaži mi ti), a djeca se uplašena okreću i pitaju se, gdje dimi. Tako su nedavno pripovjedala sama djeca, te bismo se tomu smijali, da nije plača vrijedno.⁸⁸

Na Gregovici u Puli preko puta trafostanice 1. prosinca 1913. godine otvorile su časne sestre Svetog Križa iz Đakova Hrvatsku djevojačku školu sa zabavištem. „U tu svrhu kupile su već liepu kuću s prostranim vrtom u via Sissano (villa Stipek). Ove godine otvara se prvi razred i dalje svake godine otvorit će se postepeno daljni razredi. Na toj školi bit će osnovani također tečajevi za kućanstvo, a učit će se izim toga francuski, knjigovodstvo, slikarstvo i glasovir.“⁸⁹ „Krojenje, šivanje, čipkanje, umjetno vezenje narodnih ćilima (sagova). Za sve te poduke plaćat će se mala pristojba od 1 krune na tjedan, što je takorekuć ništa, kad se uzme u obzir veliku korist, koju će učenice crpiti iz tih poduka. Za pohađanje zabavišta ne plaća se ništa. Eto napokon izpunjene naše davne želje, koju očekivamo kao ozebao sunca, te ćemo vriednim i požrtvovnim častnim sestrama sv. Križa zahvaliti na njihovoj ljubavi do našega naroda najbolje time, da se naš narod njihovom rodoljubnom pozivu odazove u velikom broju i svoje djevojčice i mališe upiše u školu i tečajeve č. sestara.“⁹⁰

Impresivni i neumorni predratni rad *Lege Nazionale* možemo zaokružiti otvaranjem škole i dječjeg vrtića u Premanturi 1914. godine. Društvo je propagiralo izmišljenu prošlost i tradiciju kao ogledalo političke i društvene manipulacije. Predsjednik pulske *Lege*, Rodolfo Corenich, predložio je da se slijedi sljedeći obrazac, kako bi se došlo do denacionalizacije (koristio je ovaj izraz):

1. stvaranje u svakom slavenskom selu ili većem središtu, jezgre ljudi, simpatizera Italije koji će promicati sve što se tiče talijanske kulture, umjetnosti, jezika i politike,
2. ta organizirana grupa ljudi traži otvaranje talijanske škole u mjestu stanovanja,
3. žurno prihvaćanje ovog zahtjeva od strane lokalne vlasti i priprema za otvaranje škole,
4. otvaranje, uz osnovnu školu, i dječjeg vrtića,
5. u škole postaviti mjerodavne osobe iz Istre, Trsta i Gorice.⁹¹

Corenich navodi: „Trebalo ići putem trasiranim godinama prije *Lege Nazionale*, koja je stvarno dala dobre rezultate. Premantura je sretno selo seljaka, ribara i arsenalota, ali Hrvata čije žene i djeca ne govore nijedan drugi jezik osim svoj. Međutim *Legi* je tamo otvorila pučku školu (16. srpnja 1914. godine, o. a.).⁹² Odlučeno je učiniti više, jer je obližnja hrvatska pokrajinska škola bila bolje opremljena, te je bila oštra konkurencija: stoga smo otvorili fröbelovski dječji vrtić. To je bila prekretnica. Sada su odrasli možda više Hrvati nego prije, ali gotovo sva djeca govore talijanski.“⁹³

Talijanska vlada je na samom početku Prvog svjetskog rata razmišljala kako iskoristiti svoj neutralni status te je istodobno pregovarala s međusobno zaraćenim stranama. Istodobno dok su trajali pregovori s Austro-Ugarskom, Italija vrši najopsežnije vojne pripreme u cilju mogućeg razbijanja austrijskih linija na rijeci Soči, zauzimanja Gorice, te napredovanja u širini 25 kilometara prema moru.⁹⁴

88 Naša sloga 23.1.1913.

89 Naša sloga 17.7.1913.

90 Naša sloga 27.11.1913.

91 DESSARDO, Andrea: „Scuole al limite. L'istruzione primaria in lingua italiana in Alto Adige e nell'Istria interna, 1918-1922. Analisi d'una contraddizione“, *Qualestoria*. Rivista di storia contemporanea. Anno XLIII, N.ro 1, Grande guerra e scuola, Trieste, EUT Edizioni Università di Trieste, Trst 2015., str. 85.

92 Il Giornaletto di Pola 17.7.1914.

93 DESSARDO, str. 85.

94 BADER, Andrej: *Zaboravljeni egzodus 1915.-1918.*, Općina Ližnjan, Ližnjan 2011., str. 26.

Precjenjujući moć talijanskih oružanih snaga kod austrougarskih vlasti je postojala bojazan kako će se morati povući sa Soče na obrambenu liniju Postojna-Učka. Samim time bi se cjelokupna vojna infrastruktura sa sjedištem pomorske flote u Puli i Istra kao prostor našli u situaciji da su odsječeni od Monarhije, a pulsko, tršćansko i goričko stanovništvo bilo bi najugroženije i sigurno prepušteno katastrofalnim ratnim posljedicama. Čitav zemljopisni trokut na jugu Istre utvrđen je i pretvoren u jedinstvenu fortifikaciju.⁹⁵

U ponedjeljak, 17. svibnja 1915. godine, šest dana prije nego što je Italija objavila rat Austro-Ugarskoj, izdana je naredba o ispražnjenju Pule i okolice. Iste noći (sa 17. na 18. svibnja) posebno izaslanstvo vojnih i civilnih vlasti iz Pule objavilo je pučanstvu sela pulskog kotara uvjete evakuacije.

Koncem ljeta 1915. godine svi istarski evakuirci bez obzira na ekonomski status iseljeni su iz Mađarske i smješteni u logore Austrije gdje je već od kraja svibnja bio jedan dio istarskih prognanika. U Austriji su tijekom Prvog svjetskog rata postojali sljedeći logori za istarske evakuirce: Wagna (Leibnitz), Gmünd, Steinklamm kod Rabensteina, Pottendorf-Landegg, Brunnhoff.

Istodobno zbog velike suše i gladi 1917. godine počinje humanitarna evakuacija 20.000 mališana iz Istre i Dalmacije u sjevernu Hrvatsku, što su logistički pripremile i uspješno realizirale djelatnice zabavišta, dječjih vrtića te *Središnji odbor za zbrinjavanje porodica mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika*. (sl. 11.)

Slika 11. Djeca iz Istre i Dalmacije u Zagrebu 1917. godine. Iz zbirke Andreja Badera

95 Isto, str. 27.

Dječji vrtići tijekom Talijanske uprave 1919. - 1945.

Asilo infantile u Premanturi od 1919. do 1945. godine

Po uspostavi Talijanske uprave dječji vrtić koji se dotad nalazio u prostorijama premanturske škole seli se u župni dvor izgrađen u 19. stoljeću. „Don Frane D'Elia došao je u Premanturu 4. prosinca 1837. godine i pet godina kasnije izgradio je kuću te počeo od škrte krševite zemlje stvarati nerječito zanosni arboretum. Izgradio je i visoki zid koji je branio bogati vrt od razorne bure. Šezdesetih godina 19. stoljeća biskup Juraj Dobrila došao je u vizitaciju u najjužniju župu i prošetavši vrtom zabrinuto je i strogo uputio ove riječi don Frani D'Eliji:

- Župniče, vi Premanturci nećete u raj!

- Zašto? - preneraženo D'Elia

- Pa zato što ste već u raju – nasmije se biskup Dobrila raširivši ruke i pokazavši na vrt.“¹

Od svibnja 1915. godine tu je bilo vojno zapovjedništvo Topničke skupine Premantura, da bi nakon rata bilo ustupljeno najmlađima.² (sl. 1.) Od 1978. godine pa sve do danas zdanje ima istu radosnu namjenu.

Slika 1. Vojno zapovjedništvo Topničke skupine Premantura tijekom Prvog svjetskog rata

1 BADER, Andrej: *Premanturski kaleidoskop*, Javna ustanova Kamenjak, Pula 2017., str. 106.

2 BADER, Andrej: *Iz fotoalbuma Richarda Schustera 1914.-1917.*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Sveučilišna knjižnica, Pula 2016., str. 292.

Koncem 1921. godine vrtić polazi 30 mališana.³ Razmjere talijanskog nacionalizma pokazuju sljedeći statistički podaci:⁴

U Premanturi je 1910. godine bilo 689 stanovnika		
Hrvati	Talijani	ostali
649	29	11
Godine 1921. u mjestu živi 557 stanovnika		
Hrvati	Talijani	ostali
93	464	
Iste 1921. godine iz Premanture se odselilo 86 mještana u Kraljevinu SHS, 26 u Ameriku i 7 u Italiju		

Stoga je pedagoško djelovanje na samom početku Talijanske uprave bilo sigurno manje pedagoško, a više političko-nacionalističko ili, kako je Lega Nazionale na svojoj tribini u Trstu u siječnju 1927. godine obznanila, da se „putem uvjerljive riječi našeg slatkog jezika stekla naklonost mekih srdaca i umova djece.“⁵

Za razliku od austrougarskog perioda kada odjeća u dječjim vrtićima nije bila propisana, sada su sva djeca obavezno nosila kute. U prvom desetljeću svi su nosili kute na plavo-bijele kvadratiće i bijele kragne, a od druge polovice tridesetih godina dječaci nastavljaju nositi plave, a djevojčice nose kute na rozo-bijele kvadratiće. Tijekom rada u polju ili vrtu nosile su se iznad kuta bijele pregače s rukavima. Pohadanje vrtića bilo je besplatno i obavezno.⁶ Osim rada u vrtu i igre, djeca su crtala, učila, slušala priče i pjevala. *Pleli smo i izrađivali jastučnice, a najbolje i najljepše bi izradio Srećko Pavić. Asilo je bio otvoren do konca Drugog svjetskog rata.*⁷

Slika 2. U vrtićkoj blagovaoni siječanj 1931. godine. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

3 Pučki prijatelj 29.12.1921.

4 MIŠKOVIĆ, Ivan, BADER, Andrej: *General iz Premanture*, Općina Medulin 2019., str. 27.

5 L'Azione 11.1.1927.

6 Pisani zapis Ratka Crnoborija, koji je pohadao je premanturski „ažilo“ 1937. i 1938. godine.

7 Razgovor sa Silvanom Wruss vodio Andrej Bader 17.9.2020.

Slika 3. Polaznici premanturskog dječjeg vrtića 11.3.1932. godine, ispred kamenog križa podignutog u predjelu zvanom Pisak. Objektiv je okrenut prema Tašaleri. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

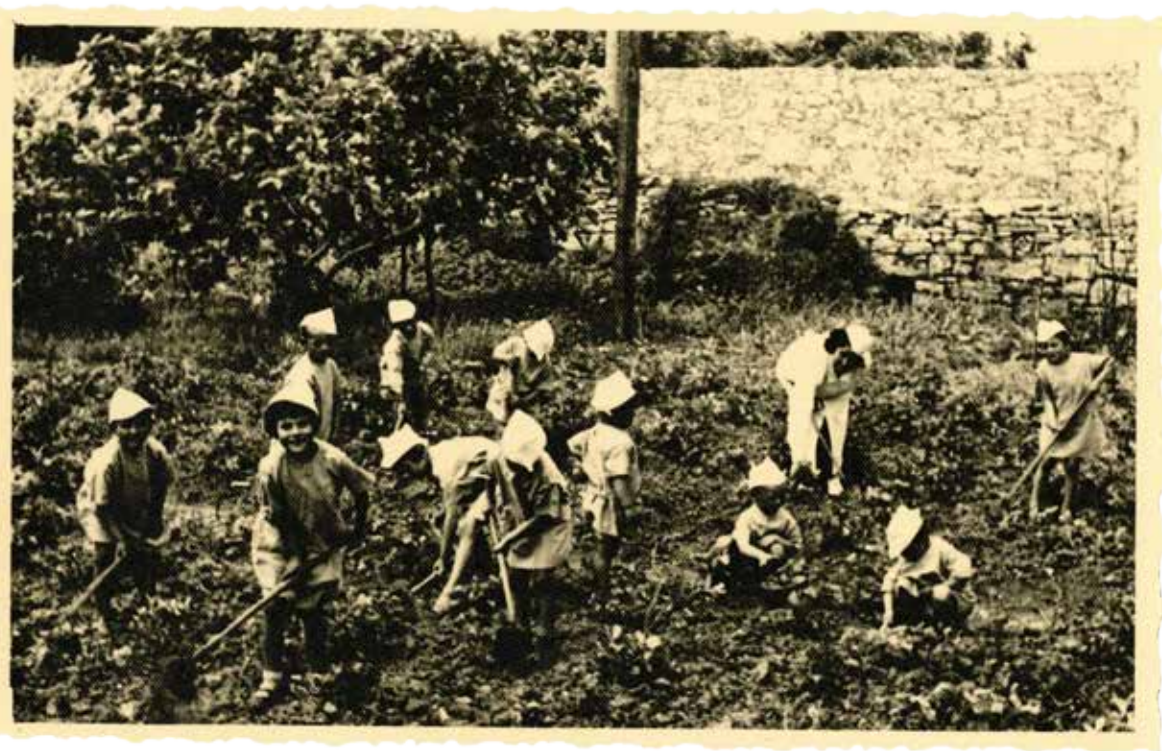
Slika 5. Okopavanje vrta u dječjem vrtiću, u pozadini se vidi premanturski crkveni zvonik – Turanj. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Slika 4. Mali Premanturci u asilu 1933. godine. Prva desno u drugom redu je Elda Bogetić. Iz zbirke Elde Skoko (rod. Bogetić)

Slika 6. Branje povrća u vrtu premanturskog asila. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Slika 7. Okopavanje krumpira 7.6.1937. godine. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Slika 8. Premantura. U žitnom polju 12.6.1937. godine. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche⁸

⁸ Za fotografije iz Trsta neizmjereno zahvaljujemo predanoj i ljubaznoj gospodi Antonelli Cosenzi

Mali Premanturci pored kokošara (kokošinjca) obitelji Raić 1939. godine. Iz zbirke Laure Rakić

Marija Mihaljević 1927. godine u Medulinu.
Iz zbirke Andreja Badera

Djevojčica iz medulinske obitelji Stramignoni.
Iz zbirke Klaudive Leverić

Dica iz Korša u Medulinu 1941. godine.
Iz zbirke Ivica Grakalića

Ivica Grakalić i Rino Bertagno stoje na šantaduru ispred lože u
ljetu 1942. godine.

Asilo infantile u Medulinu od 1919. do 1944. godine

Uspostavom Talijanske uprave nova vlast objavljuje 1919. brošuru „Novim podanicima Italije“ u kojoj se između ostalog navodi: „Slaveni! Dobro vam je poznato, da se plašimo i bojimo svake nove stvari. Hoće li biti dobra? Donosi li nam bolje ili možda gore življenje? Tako je sada, kada po Božjoj volji i hrabrosti talijanskih vojnika ovdje vlada i vladati će i u buduće Italija. Za vas je ta vlada nešto novo. To je razumljivo. Srdce vam drhće pri pomisli: Kakova će biti nova Talijanska vlada? Sada vam smijemo iskreno i jasno reći, da će Italija i vama biti kao sunčana traka, najbolja pokroviteljica, izvor prave slobode i vruće ljubavi. Ali vi ne ćete vjerovati tim riječima. Razumljivo je da ćete imati kojekakve predrasude o Italiji. Ova knjižica neka vam dokaže, da je svaki strah nepotreban. Ta knjižica vam govori istinu i ona će vam dokazati, da će 'novost' talijanske vlade biti dobra i sretna i za vas, dragi Slaveni!“¹ Na žalost, to je tek isprazni pamflet budući da je već u prosincu 1918. godine Zapovjedništvo političkog ureda Komande vojne baze Pula zatvorilo sve hrvatske čitaonice i kulturna društva s obrazloženjem da ta društva potiču u narodu duh pobune i osjećaj da je talijanska okupacija privremena, da se u njima mogu odgajati slavenski fanatici i da možda kriju i oružje. Zatvorene su čitaonice u Medulinu, Ližnjanu, Pomeru, Marčani, Krnici, Štinjanu, Barbanu i Premanturi.² Već u siječnju 1919. godine najavljeno je otvaranje talijanskog vrtića u Medulinu,³ što je Civilni komesarijat Pule vjerojatno realizirao u rujnu iste godine.⁴ Razlozi žurnog otvaranja predškolskih ustanova bili su nacionalno-političkog karaktera te su vrtići, o državnim troškovima, još otvoreni u Valturi, Galižani i Rovinju (u školskim prostorijama) s napomenom da se za njihovo pohađanje nije plaćala nikakva novčana naknada. *Commissariato civile di Pola appunto per estirpare tali istituti, oltre che per ovvie ragioni nazionali, ha aperto a spese dello Stato ad Altura, Medolino, Gallesano e Rovigno (negli edifici scolastici) dei veri e propri giardini infantili, accessibili senza pagamento di tassa alcun a tutti i bimbi del luogo.*⁵ No, pitanje je je li dječji vrtić u Medulinu uopće proradio budući da se kao početak rada u izvorima navodi 5. studeni 1921. godine.⁶ Mjesec dana kasnije za Božićne blagdane utemeljitelji vrtića posjetili su Medulin. „*To su dobrotvori iz Lega Nazionale koji su osnovali u Šišanu i Premanturi dječja zabavišta. Na otvaranje tih zabavišta ponukala ih je plemenita dužnost: odnaroditi hrvatsku djecu, već sa prvih dana, kada djeca počnu govoriti. Sada prigodom božićnih praznika mora se pokazati, da oni zbilja skrbe za djecu. I zbilja. Dne 21. ovog mjeseca povezla su se gospoda na nekoliko automobila iz Pule u Šišan, zatim preko Ližnjana u Medulin i u Premanturu. U zabavištima dijelili su djeci darove, a dabome svatko je dobio i jednu zastavicu i stavile su se na srce tim nevinim dušicama, kao da je to najsvetija stvar. Gospoda su bila veoma dirnuta uspjehom djece u Medulinu i Premanturi, jer ta djeca u Medulinu njih 56, a u Premanturi prije nekoliko mjeseci nisu znali ni jedne riječi talijanski.*“⁷ Prostor vrtića je od početka djelovanja do njegovog zatvaranja 1944. godine bio u iznajmljenoj kući obitelji Grakalić⁸ koja se nalazila u predjelu mjesta koji se zove Slani puč. Godine 1925. u dječjem vrtiću je 60 polaznika.⁹ Do 1925. godine dječje vrtiće vodila je Lega. U Pulskom kotaru imala je tada 34 zabavišta s 1605 mališana. Nakon toga preuzima zabavišta društvo ONAIR (Opera Nazionale di Assistenza pro Italia Redenta).

1 RADETIĆ, Ernest: *Istra pod Italijom 1918-1943.*, Albrecht, Zagreb 1944., str. 69. -70.

2 MIŠKOVIĆ, BADER: *General iz Premanture*, str. 26.

3 L'Azione 30.1.1919.

4 L'Azione 14.9.1919.

5 Isto.

6 COTTONE, Carmelo: *Storia della scuola in Istria: da Augusto a Mussolini*, Scuola Tip. Edit. V. Focardi. Kopar 1938., str. 261.

7 Pučki prijatelj 29.12.1921.

8 Razgovor s Aurelijom Peteh vodio Andrej Bader 9.6.2019.

9 Istarska riječ 6.8.1925.

Kakav je duh vladao o reformi školskih i predškolskih ustanova i kakvo je bilo raspoloženje prema istarskim Hrvatima i Slovencima najbolje pokazuje parlamentarna sjednica i govor narodnog zastupnika dr. Engelberta Besednjaka održan u Rimu 13. svibnja 1926. godine. Tijek sjednice iznesen je po stenografskim bilješkama.¹⁰

„Besednjak: Stojimo pred činjenicom, da se danas u Italiji smiju bez zapreke učiti u materinskom svom jeziku u privatnim školama, Englezi, Francuzi, pa možda i Kinezi, dočim preko pol milijuna Slovenaca i Hrvata, koji su talijanski državljani i koji plaćaju poreze te služe u talijanskoj vojsci¹¹ toga ne smiju ni u javnim ni u privatnim svojim školama.

(Galama i vika)

Dudan: Zar nećete da konačno razumjeti, da ste Talijani?

Besednjak: Glatko su bile odbijene i sve naše molbe, da si možemo otvoriti dječje vrtiće (Skupina poslanika na desnoj strani stane lupati).

Ricci: Otvorili smo krasne talijanske dječje vrtiće.

Besednjak: Toga ne tajim, ali su talijanski, a nisu slavenski.

Glas: Živimo u Italiji!

Besednjak: Ta to valjda znamo! Govorim li možda o narodu, koji živi u Kini? Naš je jezik konačno jezik vaših su državljana, a ne jezik stranaca...

Giuuta: Selite preko granice, tamo ima još mnogo prostora.

Besednjak: Mi živimo na svojoj rodnoj grudi. Teške prilike u koje je zagazila slavenska manjina po objavi školskoga zakona iz godine 1923. nisu se dakle ništa popravile, nego su se što dalje to više pogoršale i proširile se od ustanova i na pojedince.¹²

Greco: Zar nemate sva prava!

Besednjak: Ne, zastupniče Greco! Ako imate vi pravo slati svoje dijete u školu, da ga tamo uče u svom materinskom jeziku, moram imati i ja pravo da svoju djecu šaljem u školu, gdje će učiti u svom materinskom jeziku.

Greco: Vi ste bili doseljenici i dotepenci čak i u Austriji.

Lunelli: Vi si morate utuviti u glavu, da ste sada Talijani.

Greco: Vi ste poražen narod!

Besednjak: Vi lako zahtijevate od Slovenaca i Hrvata Julijske Krajine, da budu poštteni državljani, poslušni zakonima državnim i u tom ćete uspjeti. Ali nikada nećete uspjeti istrijebiti naš jezik i našu slavensku svijest. Kad budu zatvorene sve škole i otpušteni svi učitelji, svaka će se slavenska obitelj pretvoriti u školu i sve će matere i svi oci postati učitelji, koji će od pokoljenja na pokoljenje prenositi naš jezik i našu narodnost...“¹³

Neovisno o činjenici što je vrtić bio besplatan i obavezan, njegovo nepolaženje se plaćalo dnevnim novčanim kaznama. *I moji su roditelji ponosno trpjeli i plaćali dnevne kazne, a nama nije smetalo ča ne gremo u ažiło. Ali te 1927. nešto se desilo, dok smo se igrali oko Slanega puča iz ažiła se začuo smih, neprekidni smih, a mi smo bili kurioži i očajni. Ča? Ča? Ča se oni smiju?! I uskoro smo shvatili da dica u ažiłu gledaju filmove! Filmove?! U Medulinu koji nima struje! Donijeli su generator i dica su u ažiłu gledali ništo kao Stanlio i Olio, komediju, a mi smo vanka! I ja sam doša doma i hitao na oca stine, da me pusti u ažiło! I otac me brižan morao pustiti u ažiło.*¹⁴

¹⁰ RADETIĆ: *Istra pod Italijom 1918-1943.*, str. 174.

¹¹ Isto, str. 178.

¹² Isto, str. 179.

¹³ Isto, str. 183.

¹⁴ Razgovor s Petrom Cukonom vodio Andrej Bader 20.8.2012.

Na primjeru Petra Cukona (rođ. 1922. godine) možemo očevidno utvrditi kako se strategija približavanju najmlađima ne temelji na elementu prisile već na kulturnoj asimilaciji, na modernizmu. Gdje dominantna talijanska kultura postaje sinonim novog, interesantnog, uzbudljivog.

Predsjednica ONAIR (Opera Nazionale di Assistenza pro Italia Redenta) vojvotkinja Elena D'Aosta, došla je u obilazak medulinskog i premanturskog vrtića 30.6.1930. godine. Za tu priliku vrtić je vjerojatno dodatno opremljen i uređen budući da je na ulaznim vratima svečana vrpca u bojama talijanske trobojnice. (sl. 1., 2., 3.)

Posjete istarskim vrtićima vojvotkinje Elene D'Aosta popratio je tršćanski list *Piccolo*: „Nove se generacije na granici modeliraju u asilima 'Italie Redente'. Male ove ćelijice pune života organizirane po unaprijed smišljenom planu, a prema lokalnim potrebama, lijepo se razvijaju i sjajno napreduju. U njima mali Slaveni počinju tepati prve talijanske riječi, ovdje primaju elementarnu poduku o kulturnom životu, uče kako imadu da ljube, misle i rade u talijanskom duhu. U kvarnerskoj zoni djeca hrvatskih roditelja razumiju i govore samo talijanski, pa ih njihovi roditelji niti ne razumiju. I tako u jednoj zoni, gdje narod osjeća izvjesnu averziju prema svemu što je talijansko, radom 'Italie Redente' proces asimilacije, metodom ustrajnosti, pokazuje krasan napredak. Za dvadeset će godina sva nova generacija uz granicu biti apsolutno talijanska i jezično i mišlju i običajima. Tko posjeti Kras, pa i u krajevima, gdje su Hrvati i Slovenci najjači, odmah će opaziti veliku razliku u govoru i načinu mišljenja između starih i mladih. S jedne strane mladež, koja s lakoćom i izvjesnom koketnošću govori toskansko narječje, a s druge strane stariji, koji još govore nekakvim stranim jezikom, koji se lagano gubi i nestaje. Asimilacija je na dobrom putu.“¹⁵

Slika 1. Vojvotkinja Elena D'Aosta pred dječjim vrtićem u Medulinu 30.6.1930., mjesni župnik Jakov Cecinović blagoslivlja talijansku zastavu. Uzduž otvorenih vrata vrtića je svečana vrpca. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

¹⁵ RADETIĆ: *Istra pod Italijom 1918-1943.*, str. 170.

Slika 2. Vojvotkinja Elena D'Aosta pred dječjim vrtićem u Medulinu 30.6.1930., u pratnji mjesnog župnika Jakova Cecinovića. Svečanom otvaranju prisustvuju polaznici *asila* i *balile*. Uzduž otvorenih vrata vrtića je svečana vrpca. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Slika 3. Vojvotkinja Elena D'Aosta pred dječjim vrtićem u Medulinu 30.6.1930., u pratnji mjesnog župnika Jakova Cecinovića. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Majka i kćer iz medulinske obitelji Stramignoni na motoru Garelli 1929. godine. Fotografirano iza obiteljske kuće, danas poznate konobe „Mižerija“ u Medulinu. Iz zbirke Klauđie Leverić

„Što se tiče otvaranja hrvatskih i slovenskih škola odnosno jezičnih tečajeva, nije talijanska vlada dozvolila niti najmanjih ustupaka. U čitavoj tzv. Julijskoj Krajini (Istri, Rijeci, Trstu i Goričkoj) nije dopustila otvorenje niti jednog dječjeg vrtića za slavensku manjinu. Ne samo to. Privatno podučavanje djece u obiteljima u hrvatskom ili slovenskom jeziku bivalo je i nadalje teško kažnjavano.“¹⁶ U veljači 1935. godine u dječjem vrtiću u Munama na Čičariji odgajatelj je „kaznio djecu koju su pjevala hrvatski na taj način, što je na podu kredom narisao četverokut od 25 cm, a djeca su morala pred njim i pred ostalom djecom ovaj prostor lizati jezikom i nisu se smjela dignuti, dok nisu sav prostor polizali i oprali jezikom.“¹⁷

¹⁶ RADETIĆ: *Istra pod Italijom 1918-1943.*, str. 258.

¹⁷ Isto, str. 164.

Mali Medulinci pored Slanog puča. Iz zbirke Silve Brajković

Slika 4. Medulinci ispred dječjeg vrtića 26.4.1937. godine. Foto studio Sivilotti iz Pule.
Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Medulinski dječji vrtić na Slanom puču nalazio se na blagoj kosini, uz makadamski put koji je od mjesne jezgre vodio do raskršća na kojem je nekada bila srednjovjekovna crkva svetih Kuzme i Damjana te puč, izvor s bočatom vodom. Ispred vrtića bila je komunska špina i dvije vaške za krupnu i sitnu stoku. Riječ je o prizemnici, u koju se ulazilo s ceste, s prostranim potkrovljem i velikim podrumskim prostorom uz koju je bio vrt kuće. (sl. 4.) U vrtić se dolazilo u 8 i odlazilo u 14 sati. U glavnoj vrtićkoj prostoriji nasuprot ulaznih vrata bile su vješalice za kaputiće, dok su lijevo u kutu sobe bile vješalice s najlon vrećicama u kojima su bile papuče. Svako je dijete došavši ujutro u vrtić dobivalo žlicu ulja od bakalara, radi jačanja kostiju. U pravilu, u klupi su zajedno sjedili djevojčica i

dječak. Desno u kutu sobe bile su unutrašnje stepenice koje su vodile do kuhinje. (sl. 5.) Uz kuću bilo je dvorište u kojem su se djeca igrala, učila o vrtnom bilju te prala posuđe. (sl. 6. 7. i 8.) Za stolom djeca su crtala, doručkovala, ručala, kad je došlo vrijeme podnevnog odmora, spajali su stolove i spavali na njima. Prije odlaska iz vrtića podigli bi stolice na stolove i očistili i pomeli prostoriju. (sl. 9.) Vrtić se pohađalo od ponedjeljka do petka, dok su nedjeljom u tom prostoru Medulinke od 15 do 18 godina učile kuhati.¹⁸ Tijekom 1944. vrtić je zatvoren jer su se u njega uselile izbjeglice iz Pule – švolati.

Slika 5. Prva desno u klupi Aurelija Kirac 26.4.1937. godine. Foto studio Sivilotti iz Pule.
Lijevo su vješalice za kaputiće, lijevo u dnu vješalice za papuče, desno stepenište koje vodi u blagovaonicu. Iz zbirke Aurelije Peteh

Slika 6. Djeca u vrtu asila 26.4.1937. godine. Foto studio Sivilotti iz Pule. Iz zbirke Aurelije Peteh

¹⁸ Razgovor s Aurelijom Peteh vodio Andrej Bader 9.6.2019.

Slika 7.

Slika 8.

Slika 7. i slika 8. Djeca u vrtu *asila* 26.4.1937. godine. Foto studio Sivilotti iz Pule. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Slika 9. Čišćenje prostorije 26.4.1937. godine. Foto studio Sivilotti iz Pule. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Malo iman sjećanja od vrtića u koji sam išla 1938. i 1939., godine, na Slanom puču u kući tete Drine Grakalić koja je tamo bila i kuharica. Najbolja hrana mi je bila biži i riži i još danas vidim kako je bila lipa juha zelena i gusta. Zašli bimo doli u vrta i tu smo se igrali muški i ženske jeno kolo i bimo kantali: „Giro, giro tondo come è bello il mondo come è bella tera tutti giù per terra! Tu smo imali jedan facolić i iza koga bi se ga kalalo bija bi dobija ili poljubac ili trisku. Išli bimo u šetnju do Bijece pod Markove brige. Tu bimo počimuli i vratili se u ažilo. Šetali smo i do škole. Kod Svetog Antona bimo se skupile: ja (Anita Arminina), Milka Pepička, Marijuča, Rosita, Marija Guardabasso, i njeni brati pa igrali bimo se na škvilce, ali kad bi doša Pip Zorzov bi nas splašija.¹⁹

Mama Arminija i kćer Anita Vojak, na Mudotoru u rujnu 1939. godine. Iz zbirke Ane (Anite) Cukon.

Djeca u vrtu *asila* 10.6.1938. godine. Foto studio Sivilotti iz Pule. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

¹⁹ Pisani zapis Ane (Anite) Cukon rođ. Vojak

Polaznici medulinskog vrtića u dvorištu ispred škole 6.6.1938. godine. Foto studio Sivilotti iz Pule.
Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Ivica Grakalić s autićem.
Medulin 1938. godine

Polaznici medulinskog vrtića u dvorištu ispred škole 6.6.1938. godine. Foto studio Sivilotti iz Pule.
Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Polaznici *asila*, balile i talijanski vojnici na Slanom puču tijekom Drugog svjetskog rata. Iz zbirke Darija Matike

Ja sam kratko hodila u azilo. To je bilo cirka 1943./44. Najlišve mi je bilo kada bi pošli u šetnju, svi bi imali iste traveršine i boršetu i bi pošli u Pinetu. Vajk san se doma igrala s pupan sa svojin prijateljican Frankom Grilovom i Nježom Patatovom, vajk bimo se igrali butige. Koli nas u kortivi smo imali edan veliki banak od stine, to je bila butiga, a prodavali bi pinjate, u karte od bonbonih bi zamotali stinu (to je bija bonbon) ili mendule, cibure. Imala san oko 5 lit kada san prvi put vidila naranču. Nono Paškvalin Patatov je bija ribar i na moru je naša kašetu naranač ča je pala od trabakula. Te naranče su bile napro slane, ma smo ih štešo pojili.²⁰ prisjeća se Ana Cukon rođ. Šugar.

²⁰ Pisani zapis Ane Cukon rođ. Šugar

San Antonio e i suoi orfanelli

Početak tridesetih godina razvija se ideja koja će svoje odjeke imati još desetljećima neovisno o sistemu i državi – dječji ljetni kamp. Od srpnja 1932. svake je godine na poluotoku Kašteja (Pineta) bio organiziran kamp za djecu iz pulskog sirotišta San Antonio, doma za siročad i napuštenu djecu zbog siromaštva.¹ Ustanova je utemeljena 1925. godine u nekadašnjoj gradskoj bolnici, a 1929. na toj istoj lokaciji započinje gradnja današnje crkve i samostana svetog Antuna u Puli.

Dječaci iz sirotišta San Antonio 1929. godine. Iz zbirke Darija Matike

¹ Dnevnik Župe Medulin od 1928. do 1964. godine, str. 79., 89., 101.

„Tijekom ljeta 1935. po prvi se puta spominje dječja ljetna kolonija koja je nosila naziv „Arnaldo Mussolini“, po bratu talijanskoga diktatora, novinaru preminulom 1931. godine. Pulski tisak obavještava kako je federalni sekretar fašističke stranke u Istri toga ljeta sletio hidroavionom u medulinski zaljev te je posjetio dječju koloniju koja je bila u organizaciji lokalnog 'fascia', te je primala 40 - 60 najsiromašnije i zdravstveno najpotrebitije djece iz Medulina, Ližnjana, Šišana, Premanture, Banjola i Pomera.“²

Svakog ljeta štićenici pulskog sirotišta propitivali bi čeznutljivo franjevce koji su o njima skrbbili hoće li i ove godine ići u Medulin? I odgovor je uvijek bio potvrđan. Dan prije nego što će najmlađi krenuti pješke u koloni do Medulina (i za tu avanturu trebalo im je sat i po vremena) tu su već bili došli stariji dječaci iz sirotišta koji su sa svojim asistentima postavljali šatore i veliki stol za ručavanje, kako bi sve bilo spremno za doček najmlađih.³ Zadnje bezbrižno ljetno koje su djeca provela u kupanju na poluotoku Kašteji bilo je 1942. godine.⁴

Štićenici doma San Antonio na poluotoku Kašteja u Medulinu tijekom ljeta 1942. godine

² ORLOVIĆ, David: „Između dva rata. Medulin kao elitno kupalište i izletišta Puljana“, ur. Ivan Žagar, *Turizam medulinske rivijere*, Medulin 2017., str. 32.

³ San Antonio e i suoi orfanelli: La partenza per Medolino, kolovoz 1940., God XIII. No. 8.

⁴ San Antonio e i suoi orfanelli, kolovoz 1942., God XV. No. 8.

Ližnjan, Pomer, Vintijan

Dvadeset prvog siječnja 1924. godine otvoren je *Legin* vrtić u Ližnjanu u prizemlju škole.¹ „Dok se u narodu pobuđuje neka stanovita nada u ponovno otvorenje škole u materinskom jeziku, dotle djela dokazuju, da naši vlastodršci misle sve drukčije nego mi. Evo dokaza: Ovih smo dana imali priliku prisustvovati otvorenju Leginog zabavišta u našem selu. Što da rečemo? Manjka nam riječi.... Neka mjesto nas govore svi živi pedagozi, a ne bojimo se suda ni umrlih, kad bi kojim čudom mogli da ustanu i izreču svoje mnijenje. Naše oblasti jošte neće da znadu, da kod nas govori – ni više ni manje – 100% djece samo hrvatskim jezikom. Ako dakle netko hoće da se našoj djeci smiluje, ako im tko želi pomoći, neka im dade svakidašnju duševnu hranu u njihovom materinskom jeziku, u kojem jedino mogu da nauče ono, što im je potrebno za život. Tuga nam se srca hvata, kad vidimo, gdje se naša bijeda izrablja u najgore svrhe: da nam se djeca oduzimlju iz majčina krila, te nam se odgajaju, kako će sutra pljuvati na jezik svojih otaca, na svoj rod i svoju – majku. Nadamo se ipak, da neće doći do toga, jer je naš narod svjestan svojih dužnosti, ali i svojih narodnih – prava.“²

Među djecom u Ližnjanu škola se interno u šali nazivala „Hotel quatro F“ – fame, fumo, freddo, fastidio. Mališani su se igrali ispred zgrade. I među njima su bile najpopularnije sljedeće brojalice (dok su igrali skrivača ili lovice): (sl. 1, 2., 3.)

*L'uccelin che vien dal mare quante penne può portare?
Può portare una sola, due tre fora.*

Slika 1. i 2. Djeca ispred škole/vrtića u Ližnjanu siječanj, 1931 godine. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

¹ COTTONE, str. 261.
² Istarska riječ, 31.1.1924.

Slika 2.

*Ambarabà cicci coccò
Tre civette sul comò
Che facevano rumore
Con la figlia del dottore
Il dottore si arabisò
Ambarabà cicci coccò*

*Topolino topolino, cosa fai nel mio giardino?
Mangio pane e formagino
(dammene un po – no?
dammene un po – no?)
allora scappa che ti piglio!*

Slika 3. Djeca ispred škole/vrtića u Ližnjanu 1937. godine. Peta s lijeva stoji Milka Ravnić. Iz zbirke Milke Boljun

Polaznici asila su za doručak jeli rižu na mlijeku. Odgajateljice su bile Foška Mizdarić, udana Balde iz Ližnjana i Olica (Olga) s Krka, supruga mjesnog učitelja, oboje Hrvatice. Kada je bilo lijepo vrijeme šetali su do mora. Puno su učili pjesmica, recitali, crtali, igrali se.³ (sl. 4., 5.)

Slika 4. Ručak u ližnjanskom vrtiću 1938. godine. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

Slika 5. Igranje uz dječje slagalice u ližnjanskom vrtiću 1938. godine. Izvor: Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche

³ Razgovor s Milkom Boljun vodio Andrej Bader 18.1.2020.

Tijekom Talijanske uprave prvi put djeca u mjestima južno od Pule mogu zakoračiti u svijet šarenih lampica, smijeha i čuđenja, klauna i vrtuljaka. Tako je koncem dvadesetih godina stigao i slon u Pomer. „Bilo je i vrijeme, kad bi ono svake foze caratani Pomerom šećali i šolde ot ljudi na svaku fozu vabili z žepi in. I z bilin zecin deština štili. Ni za virovat, ma da je istina Valerija će, da su enega pravega slona u Pomer na placu priko Medulina doveli. Slona? Za ne virovati. Puno se cirkusanti vrtilo po tin našin krajin, puno. 'Je doša cirkus, čirko..., dojte ljudi, šu!' se vikalo selon. Bi i malu gondulu, di su se dičarenja vrtila, nosili sobon. A dica, z na veliko oprtin očin, škičala. Svi u edan glas. 'Iju, ju..., sad san vero na konju...!' I u staroj školi su se delale nike prestave, se ne rikordan jušto ča je to bilo, ma se rikordan da bi puno ljudi nahrupilo u školu i su škičali i se smijali, kaj dica da su.“⁴

Veliku giostru (vrtuljak) imao je Alessandro Frezza iz Šišana. Zbog njegovih poslovnih odluka mještani i obitelj su ga zvali Lissando matto, no on je bio sve samo ne „pomaknut“ i nerazborit. Veliki vrtuljak vukli su od sela do sela volovi i konji. Beskrajno šarene gondole bile su na lancima, s ukupno 50 sjedećih mjesta. Karta je iznosila između 50 centesimi i 1 lire, ovisno o vremenu koje se željelo provesti u vrtnji. Giostra nije imala agregat i ono što je najingenioznije kod Lissandra je što je u svakom mjestu uspio nagovoriti lokalne mladiće da sami okreću vrtuljak. Za njegovo pokretanje bilo je potrebno osmero osoba i mještani su se gurali i nadmetali koja će grupa biti snažnija i brža u vrtnji.⁵ (sl. 6.)

Slika 6. Giostra, odnosno vrtuljak

⁴ DRUŽETA, Marija: *Piova kuća*, Općina Medulin, Medulin 2011., str. 115.

⁵ Razgovor sa Serafinom Benčićem vodio Andrej Bader 7.9.2020.

Za kraj osvrta o predškolskim ustanovama treba napomenuti kako su djeca mogla tijekom dvadesetih i tridesetih godina pohađati vrtić u drugom mjestu, u slučaju ako u njihovom rodnom selu nije bilo takve ustanove. (sl. 7.)

Slika 7. Gisela Kaporalin i njen sin Mario, spreman za odlazak u vrtić. Fotografirano u Vintijanu 1934. godine. Iz zbirke Marije Družete

Opatija, vrtić kod časnih sestara za vrijeme Italije 1938. godine. Na fotografiji je je Rina Lorencin (udana Kirac), drugi red od dolje sedma s lijeva. Iz zbirke Zdenke Lazarić

PER CALZATURE TUTTI DA
LEANDRO BENUSSI

Preuzeto iz publikacije
ISTRIA, FIUME, DALMAZIA
mare&terra "SEGNI D'IMPRESA fra
'800 e '900", autor Piero Delbello

Delbello Viola

POLA - VIA SERGIA angolo VIA ABBAZIA

Pozzo maggio

Slika 1a. Financa na poluotoku Kašteja. Iz zbirke obitelji Fištrović

Slika 1b. Financa. Iz zbirke Andreja Badera

Dječje odmaralište u Medulinu od 1946. do 1969. godine

Odmah nakon Drugog svjetskog rata narodne vlasti posvećuju veliku pažnju najmlađima. Otvaraju se dječje jaslice, dječji restorani, škole, odmarališta, ljetovališta, ide se na logorovanja. Sve s ciljem kako bi se olakšalo brigu „roditelja-udarnika“ oko odgoja i pravilnog razvitka djece. Velikim zalaganjem i pomoći, koje su pružale narodne vlasti, i požrtvovnim radom AFŽ-a (Antifašistička fronta žena), svake godine sve je veći broj djece odlazio preko ljeta na oporavak. Najpoznatija i najomiljenija dječja ljetovališta nalazila su se u Selcima, Crikvenici, Medulinu, Rovinju i u Ravnoj Gori u Gorskom Kotaru.

Osim isticanja egzistencijalnih potreba djeteta, ukazuje se na važnost organiziranog odmora za život djeteta: potrebu promjene sredine, blagotvoran učinak odmora na dječje zdravlje, i posebno odgojno-obrazovnu ulogu i socijalnu komponentu brige za djecu s naglašenom ideološkom i društvenom razlikom u odnosu dvije politički, upravno i vojno odvojene jedinice (Zonu A i Zone B), gdje se željelo ukazati kako nova hrvatska/jugoslavenska vlast brine o najmlađima i onima kojima je društvena pomoć najpotrebnija, za razliku od „odnarođene“ vlasti u Puli.

Prvog kolovoza 1946. godine otvoreno je u Medulinu na poluotoku Kašteja Dječje oporavilište „Braće Komet“ u kojem je bilo smješteno 80 siromašne djece iz Pule. Djeca su boravila u koloniji 25 dana. Po isteku roka, na njihovo mjesto došla je druga grupa, koja je također ostala 25 dana. „Glavni pokretač u osnivanju ovog oporavilišta bile su žene, antifašistkinje Pule. One su namjeravale osnovati oporavilišta u Zoni A, u Valkanama, na samoj periferiji Pule, ali im to Savezničke vlasti nisu dozvolile, iako su barake koje su tražile žene za smještaj kolonije, bile ratni plijen Jugoslavenske armije. Žene su se tada obratile narodnim vlastima Zone B te su dobile ne samo zatraženu dozvolu da se osnuje oporavilište u Medulinu, već i punu pomoć u radu sa strane narodnih vlasti Medulina, kao i Kotarskog NO-a za Vodnjan. Započeti rad na osnivanju oporavilišta brzo je dokončan. Dokončali su ga radnici Pule uz pomoć narodnih vlasti. U nedjelju 21. srpnja radilo je na podizanju barake gdje će biti smješteno dječje oporavilište 11 nezaposlenih radnika iz Pule, koji su tog dana pojedinačno radili 11 sati. U subotu 27. i nedjelju 28. došlo je iz Pule u Medulin drugih 37 radnika. I oni su neumorno radili na popravku barake da bi njihovi sinovi imali čim prije pripremljeno mjesto, gdje će se odmarati skoro cijeli mjesec dana. Pored običnih radnika učestvovalo je u radu i 12 tesara, 7 ličilaca i 7 zidara. U radovima su učestvovali i ostale antifašističke organizacije, koje su dale svu svoju podršku pokretačima rada. Žene su se pobrinule i za prosvječivanje djece. Drugarice učiteljice i odgojiteljice već su spremne tako da će djeca i za vrijeme svog ljetovanja moći naučiti mnogo dobrih i korisnih stvari. Ovih dana izvršene su također i pripreme za opskrbu djece, te su i ove riješene sa uspjehom.“¹ Tjedan dana kasnije u Glasu Istre rezimiraju se prvi utisci iz Medulina: „Dva sata poslije podne. Kao predviđeno, na trgu kraj glavne Tržnice u Puli, čekaju majke sa djecom, koja će uskoro krenuti u svoj novi dom – u Medulin. To su djeca siromašnih obitelji, gotovo sve sama djeca nezaposlenih radnika Pule. Djeca su nestrpljiva, htjela bi odmah krenuti. Dolazi kamion. Majke pozdravljaju djecu, koja se zadovoljno smještaju na kamion. Odgajateljice počinju već razgovarati s djecom koja će biti izvjesno vrijeme pod njihovim nadzorom. Kamion krene. Na prvom bloku kamion se zaustavi. Vojnik pregledava dokumente, a djeca šute. I evo drugi blok. Tu je na straži borac J. A. Djeca se osjećaju slobodnija i veselo ga pozdravljaju 'Zdravo družje!' narod Medulina oduševljeno je pozdravio svoje male drugove iz Pule. Preko Medulina nastavlja se vožnja duž obale, sve do bivše financijske kasarne, koja se nalazi u krasnoj medulinskoj borovoj šumici. (sl. 1a. i 1b.)

¹ Glas Istre, Danas se otvara u Medulinu Dječje oporavilište u kojem će biti smješteno 80 djece siromašnih obitelji iz Pule, 1.8.1946.

Žene Medulina i Pule, koje su radile na posljednjim pripremama u domu pozdravljaju veselo djecu. Dan je lijep... Na kupalištu ima mnogo ljudi. Kraj mora u lijepoj borovoj šumi smještene su barake, gdje će djeca stanovati. Barake su dvije, jedna za pionirke, a druga za pionire. Bijelo su ofarbane iznutra i izvana. Kreveti su vrlo lijepo uređeni i smješteni jedan pored drugoga. Plahte madraci, pokrivači i ručnici su sasvim novi. Kuhinja već funkcionira. 4 kuharice pripremaju prvu večeru. Na otvorenom prostoru ima nekoliko dugih stolova – to će biti blagovaona. Drugarica Aurelija Rojnić iz Pule zahvalila je narodu Medulina i radnicima iz Pule, koji su dobrovoljno radili na izgradnji oporavilišta. Žene Medulina svaki dan će besplatno mijesiti kruh, dok je kotarski NO Vodnjan osigurao djeci mlijeko i drva.² Zadivljujuć je bio entuzijazam žena u to vrijeme koje su radile dobrovoljno bez naknade, ulažući svoja sredstva i rad. „Albina Cetina bila je prva upraviteljica kolonije u Medulinu, a uz nju tu su djelovale Amalija Bajer, Valerija Franković Tomasić, Fani Nefat, Eufemia Karloni i dr.“³

Sljedeće ljeto 1947. dječje oporavilište namijenjeno je svoj djeci Istre. Tu su mališani iz Kršana, Buzeta, Pazina, Labina i Poreča.⁴ U odmaralištima se od samih početaka posebna pozornost posvećivala socijalno osjetljivoj djeci, pa su kao prioritet postavljana siromašna djeca, djeca bez adekvatne roditeljske skrbi smještena u socijalne ustanove, djeca s teškoćama, djeca samohranih roditelja, djeca iz višečlanih ili obitelji težih stambenih uvjeta i obitelji roditelja s invaliditetom.

U lipnju 1948. godine iz Pule je poslano na ljetovanje „500 djece ratnih udovica i boraca, žrtve nacifašizma i djeca uarnika, fizički slaba djeca i najbolji učenici. Od tih, 100 je bilo poslano u Markuševac kod Zagreba, 100 u Kamnik, 100 u Valpovo, a ostalih 200 u Medulin.“⁵

Na mjestu današnjega turističkoga naselja *Centinera* otvorena je 1949. godine dječja kolonija u Banjolama, u kojoj su se prvi smjestili najmlađi koruski Slovenci.⁶ Odmaralište je dano na upravljanje *Zvezi borcev* – Savezu udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata – SUBNOR iz Ljubljane. (sl. 2.)

Slika 2. Ljeto 1951. godine u Banjolama. Iz zirkle obitelji Fištrović

2 DEROSI, Ema: „U Medulinu je otvoreno Dječje oporavilište za djecu radnika Pule“, Glas Istre 6.8.1946.

3 LONČAR, DOŠEN-DOBUD, str. 6.

4 Glas Istre, Pioniri na ljetovanju u Medulinu, 22.8.1947.

5 Glas Istre, 18.6.1948.

6 Glas Istre, Frontovci Pule na radu u dječjoj koloniji u Banjolama, 19.8.1949.

U kolovozu 1952. godine Medulin su posjetili UNICEF-ovi predstavnici međunarodne organizacije za pomoć djeci te izjavili da je odmaralište „ne samo po prirodnim ljepotama koje je okružuju, nego i po unutrašnjem uređenju, postala jedna od najljepših i najvećih dječjih kolonija u Europi. U koloniji borave najviše djeca iz grada Zagreba, ali ljetovali su i mališani iz drugih krajeva. U ovoj godini u svakoj grupi ljetuje oko 800 djece, a svaka grupa zadržava se u koloniji po tri tjedna. U toku ovog ljeta odmaralo se dosad u koloniji oko 2500 djece. Kolonija je smještena u lijepim zgradama i nekoliko baraka, a raspolaže lijepim terasama, blagovaonama, moderno uređenom kuhinjom. Personal kolonije (učitelji, odgojitelji, kuharice itd.) broji 120 osoba.“⁷ (sl. 3.)

Slika 3. Blagovaonica u kampu. Iz zirkle Andreja Badera

Djeca iz glavnog grada Hrvatske počela su dolaziti u Medulin tijekom ljeta 1948. godine, da bi ugovor između NO općine Pula i NO grada Zagreba bio sklopljen tek 1954. godine. U ugovoru je precizirano je da Zagreb dobiva besplatno na korištenje zapadni dio poluotoka Kašteja „s pripadajućom morskom obalom, dvije drvene barake i četiri barake od lima. Zagreb se obavezao da će napraviti idejni projekt za kompletno uređenje dječjeg ljetovališta, te da novopodignuti čvrsti objekti neće narušavati autentični južnoistarski pejzaž.“⁸

Prvi put sam došla u Medulin 1954. godine, još nisam bila krenula u školu. Vlakom bi stizali iz Zagreba, a onda rasklimanim autobusima i kamionima do Medulina. Kod vjetrenjače (malina na vitar) bio je ulaz i rampa u „Dječje ljetovalište Narodnog odbora grada Zagreba“. (sl. 4. i 5.) Djeca su čekala u redu za ulazak, pregledana su, te im je bila oduzeta sva hrana koju su im pripremile mame prije putovanja.

7 Glas Istre, Djeca iz Zagreba u Medulinu, 6.9.1952.

8 BLAŽEVIĆ, Ivan: „Razvojni put i prekretničko značenje turizma u Medulinu“, Čakavski sabor – Katedra Pula, Prilozi o zavičaju 3, Pula 1983., str. 136.-137.

Čitav jedan dugački stol do rampe bio je prepun oduzetih namirnica. Tu je bilo plača, tu je bilo suza. Ova drakonska odluka u biti imala je smisla jer se sprječavao unos hrane u šatore i barake, mogućnost dolazaka glodavaca, pa i socijalna diferencijacija jer su neki došli s hranom, dok drugi nisu imali ništa. Sljedećih sezona kad bi dolazila znala sam za tu uredbu pa sam nosila samo jedan sendvič koji bi pojela po putu, dok su druga djeca šokirano plakala. Nakon oduzimanja hrane zaprašeni smo s DDT-jem. Te prve godine spavala sam pod ogromnim šatorom.⁹

Slika 4. Rampa i upravna zgrada. Iz zbirke Andreja Badera

Slika 5. Upravna zgrada Dječjeg ljetovališta Narodnog odbora grada Zagreba. Iz zbirke Andreja Badera

⁹ Razgovor s Rajkom Polić vodio Andrej Bader 4.6.2022. godine

Slika 6. Aluminijske američke barake. Iz zbirke Andreja Badera

Kolonija je bila otvorena tri mjeseca, od 1. lipnja do zadnjeg dana kolovoza. „Djeca su dolazila na ljetovanje u smjenama, u svakoj smjeni po 680 djece, koji su se zadržavali u Medulinu po tri tjedna.“ Od osnutka dječjeg odmarališta do konca 1955. godine tu je ljevalo preko 16.000 zagrebačke djece. Kolonija je te godine raspolagala s 12 velikih aluminijskih baraka koji su bile dio američke pomoći (od kojih je očuvana samo jedna, u kojoj se danas nalazi Diving Center Shark), (sl. 6.) četiri šatora, nekoliko drvenih baraka, te zgrade u kojima su bile smještene uprava kolonije, kuhinja, skladište, ambulanta, kotlovnica, blagovaona i sanitarni čvorovi. „Kraj kolonije izgrađena su i igrališta za košarku, odbojku, nogomet i druge igre. Dječja kolonija u Medulinu ima i svoju malu flotu: 4 čamca, 10 skifova i 21 sandolin, kojima djeca često prave izlete širom Medulinskog zaljeva, sve do rta Kamenjak i Marlere, koji zatvaraju zaljev sa strane otvorenog mora.“ Na kraju ljetne sezone 1955. godine započeli su radovi na izgradnji dvaju dječjih paviljona, od kojih je svaki mogao primiti oko stotinu djece.¹⁰ Paviljoni su financirani sredstvima Republike Austrije,¹¹ dok ih je projektno osmislio sin Medulina, Milan Grakalić. „Poznati modernist zagrebačke škole arhitekture rođen je u Medulinu 1909. godine. Diplomirao je na Akademiji 1938. kod Drage Iblera, te iste godine dobiva nagradu na natječaju za rješenje palače „Albanija“ u Beogradu s B. Bonom. Projektirao je uglavnom stambene zgrade u Zagrebu, Karlovcu, Zadru, Puli, Medulinu itd. Preminuo je 1979. godine.“¹² Osim paviljona iz 1955. godine na Kašteji, projektirao je i zabavni centar pored vjetrenjača 1968. godine,¹³ te se po njegovom projektu 1970. godine gradi treći medulinski hotel „Belvedere“.¹⁴

¹⁰ Glas Istre, Preko 2500 zagrebačke djece ljevalo u Medulinu, 2.9.1955.

¹¹ Razgovor s Rajkom Polić vodio Andrej Bader 4.6.2022. godine

¹² RUBBI, Antonio: *Kuća za individualno stanovanje u Istri*, Habitat, Rovinj 2001., str. 26.

¹³ Glas Istre, Uskoro novi hotel, 23.8.1968.

¹⁴ Glas Istre, Medulin u istarskom stilu, 1.9.1970.

Slika 7. Paviljon za najmlade. Iz zbirke Andreja Badera

Djeca su bila prema uzrastu raspoređena gdje će spavati: u šatoru, baraci ili paviljonu. U raskošnim paviljonima koji su nosili nazive Kekec i Snjeguljica bili su oni najmlađi. Njihove čete nosile su nazive po patuljcima – Nosko, Srećko, Burko. (sl. 7.) Ustajanje uz zviždaljku bilo je u 6.45 ujutro,¹⁵ prvo se napravi krevet, svaka četa bi dobivala skupnu ocjenu pospremanja. Crvenu, plavu ili crnu točku. Imali smo strah od crnih, ali negativnih učinaka nije bilo, no najbolji s crvenim točkicama dobivali su čokoladu ili privilegij dizanja zastave.¹⁶ Nakon pospremanja na redu je bilo trčanje u krug i jutarnja gimnastika u šumi, umivanje, i odlazak prema Financi. Tu bi djeca strpljivo čekala dok ne dođe upraviteljica kolonije Desa Marunić, ona bi odrješito rekla: „Pooozor!“ te bi uslijedilo podizanje zastave, a sva bi djeca zapjevala „Naša si, naša si, oj, Istro, Istro mila, naša si, naša ćeš narodna ostati.“ Onda bi krenuli četa za četom na doručak, gdje bi dobili bijelu kavu ili čaj, krišku kruha s marmeladom ili sirom iz paketa koje je UNRA¹⁷ slala kao ispomoć. Nakon toga se odlazilo na kupanje uz obavezne partizanske koračnice i borbene pjesme. Kupalo se ovisno o vjetru ili na Markovim brigima ili na zapadnoj strani oko Finance, te smo bili jako dobro čuvani. (sl. 8.) Na Markovim brigima bila je i škola plivanja. Između doručka i ručka, i ručka i večere bile su marende, na velikom drvenom pladnju dobili bi krišku kruha s marmeladom ili sirom. Kad bi došlo vrijeme ručka prvo bi otišli u baraku na presvlačenje. Pred blagovaonicom su bile bačve vode te bi dobili čašu hladne tekućine koje je uvijek bilo premalo. Hrana koja je bila rijetka, a koju sam jako voljela bila je gris s čokoladom ili šećerom. Zatim podnevno spavanje, te odlazak na more i igranje. Ispred blagovaonice imali smo pored mora binu i davali smo predstave. Učili smo pjevati pjesme „bratskih naroda Jugoslavije“, mi djevojčice imale smo haljinice od krep papira, mašnice i bijele košulje.¹⁸ (sl. 9.)

¹⁵ Glas Istre, Doviđenja mali Zagrepčani, 5.9.1958.

¹⁶ Razgovor s Rajkom Polić vodio Andrej Bader 4.6.2022. godine

¹⁷ United Nations Relief and Rehabilitation Administration

¹⁸ Razgovor s Rajkom Polić vodio Andrej Bader 4.6.2022. godine

Slika 8. Na prevlaci ispred Punte Kašteje, 1956. godine. Iz zbirke Rajke Polić

Slika 9. Pjevačka družina 1956. godine. Iz zbirke Rajke Polić

„Od 2600 mališana koliko ih je ljevalo 1958. godine u četiri smjene, sedam stotina naučilo je plivati. I to ne samo tako, da se kaže – naučio je plivati. Polagali su ispite pred komisijom i dobili diplome. A natjecali su se plivači, pa mali veslači. Pobjedniku, koji je stajao - kao svi prvaci u raznim sportovima – na postolju, predao je kuhar, obučen u svoje bijelo radno odijelo s velikom kuharskom kapom na glavi, ne pokal, nego nešto više – veliki puding. Dugo se, naravno pljeskalo na molu – i pobjedniku i kuharu.“¹⁹

Naši izleti bili su prave avanture, išli smo barkom do današnjeg kampa Runke pa pješke do Premanture, do Turnja, zvonika koji je nama malima bio ogroman. Odlazili smo do medulinske župne crkve, na Placu, pa Ribarskom ulicom do mora, gdje smo putem gledali krpanje mreža. Vodili su nas i u Pulu u obilazak Arene.²⁰

Mnogobrojni mališani dolazili su u ljetovalište neishranjeni i mršavi. Stoga je na kraju smjene slijedilo obavezno vaganje. Neki su dobili na težini i dvije-tri kile, a u prosjeku 1.500 grama. „A to je mnogo jer stalno je bilo lijepo vrijeme, djeca su se mnogo kupala, plivala... Na odlasku zaorila se pjesma: Zbogom ostaj Meduline dragi, zbogom more, borik lugovi... Pričat ćemo kako nam je bilo... Hajdmo sad, drugovi, ruksake spremati. Na godinu, opet u Medulin doći ćemo svi...“²¹ (sl. 10.)

Slika 10. U obalnom pojasu Markovih briga 1958. godine. Iz zbirke Rajke Polić

19 Glas Istre, Doviđenja mali Zagrepčani, 5.9.1958.

20 Razgovor s Rajkom Polić vodio Andrej Bader 4.6.2022. godine

21 Glas Istre, Doviđenja mali Zagrepčani, 5.9.1958.

U koloniji nisu bila isključivo djeca iz Zagreba. U svibnju 1958. godine tu je bilo devedesetero djece palih boraca s Korduna,²² dok je od 9 kolovoza 1963. godine u odmaralištu „ljevala grupa od 58 austrijske djece iz Graza i Steinberga, koja su se ovdje vrlo dobro snašla i prijateljila sa djecom iz Zagreba. Djeca se zajedno igraju, kupaju i zabavljaju, a mali Austrijanci sudjelovali su sa svojim zabavnim programom na završnoj priredbi treće smjene. Djeca iz Austrije pridružila su se i onima koji su dali svoj obol za postradale u Skoplju.“²³

Početak realizacije projekta „Medulinske rivijere“ 1969. godine „uvidjelo se da se zagrebačko odmaralište nikako ne može uklopiti u taj komercijalno-turistički kompleks, pa ga je neophodno iseliti.“²⁴ U siječnju 1970. godine delegacija koju su sačinjavali predsjednik Općinske skupštine Pula Josip Lazarić, direktor Jugoslavenskog rekreacijskog centra Puntizela (u izgradnji) Milko Radolović i direktor Zavoda za urbanizam i komunalne poslove Milan Okmaca, odlaze u Zagreb na preliminarni dogovor o preseljenju zagrebačkog dječjeg odmarališta iz Medulina na Puntizelu što je ubrzo i realizirano.²⁵

Sljedećih dvadeset godina samo izgovaranje imena Puntizela kod djece bi izmamilo osmijeh na usne. Puntizela je bila sinonim radosti, čuđenja, otkrića, darova. Penjali bi se u veliku crnu lokomotivu, maštali i čeznutljivo gledali kako se neki odvažniji mogu popeti na krilo aviona, očarani se vozili vlakićem u šarenim vagonima i koncem godine dobivali od Djeda Mraza (uvijek iste) darove. (sl. 11.)

Slika 11. Medulinci na Puntizeli 1975. godine. Iz zbirke Josipa Grakalića

22 Glas Istre, Djeca palih boraca novi stanovnici Medulina, 1.5.1958.

23 Glas Istre, I djeca iz Austrije dala prilog za postradale u Skoplju, 23.8.1963.

24 Glas Istre, Delegacija Pule u Zagrebu, 13.1.1970.

25 Isto.

Pregled uređenja položaja i uloge predškolskog odgoja nakon Drugog svjetskog rata

Djelovanja predškolskih ustanova na pulskom području koncem Anglo-američke vojne uprave 1947. godine, počinje u ulici Stankovich (od 1948. Sarajevskoj) gdje je djelovao jedini vrtić i dnevni boravak za djecu različitog uzrasta.

Nakon odlaska časnih sestara u Italiju (koje su bile pod svetim Antunom i tu su držale asilo), u proljeće 1947. godine umjesto njih dolaze franjevke, Hrvatice iz Blata na Korčuli.¹ U Stankovichevoj nastavile su držati vrtić i cjelodnevni boravak za više uzrasta. Dolazila su tu djeca iz čitavog grada pa čak i s Verude. Tu sam počela učiti svirati klavir. Preko lita su nas Englezi kamionima prebacivali s Kaštanjera na Stoju, pripremili bi nam vojnici okrugle panine sa sirom i breskve i mi bi bili u kampu (pod nadzorom časnih) od 9 ujutro do 17 h poslijepodne.² (sl. 1.)

Slika 1. Časne sestre s djecom tijekom ljeta 1947. godine. U četvrtom redu šesta, s lijeva na desno, Giorgina Maračić. U trećem redu četvrti, s lijeva na desno, Anton Maračić (rođen u Premanturi 1938. godine, budući franjevac konventualac, provincijalni ministar Hrvatske provincije franjevaca u tri mandata). Iz zbirke Giorgine Aničić

„Prema 'Uputstvu za organizaciju i rad obdaništa' iz 1945. godine zabranjena je bilo kakva privatna inicijativa i predškolske su ustanove postale isključivo državne, odnosno društvenih asocijacija.“³

1 Časne sestre Kćeri milosrđa samostanskog reda sv. Franje
2 Razgovor s Gioginom Aničić vodio Andrej Bader 10.2.2022.
3 DOŠEN-DOBUD: *Slike iz povijesti predškolskog odgoja*, str. 15.-16.

„Samo mjesec dana nakon što su anglo-američke trupe napustile Pulu, Narodna vlast je, iako u to vrijeme s vrlo skromnim materijalnim i kadrovskim mogućnostima, paralelno uz ogromne napore u oživljavanju privredne aktivnosti, pristupila stvaranju uvjeta za odgoj najmlađih građana otvorišći prve dječje ustanove. Treba reći da su u gradu bili zatečeni neki oblici predškolskog odgoja, ali u sastavu crkve. Nosioci organizacije i oblika ovog odgoja bile su časne sestre. Preuzimanjem zgrade od časnih sestara u Sarajevskoj ulici br. 9, stvorena je prostorna mogućnost za otvaranje prve dječje ustanove, što je i učinjeno. Narodni odbor grada 15. listopada 1947. godine u ovoj zgradi otvorio je predškolsku ustanovu pod nazivom Dječje obdanište u Puli. Ovdje zapravo i počinje historijat današnjeg Dječjeg vrtića Štefanija Ravnić u Puli, odnosno historijat predškolskog odgoja u Puli, jer većina kasnije nastalih vrtića u gradu vezana je svojim porijeklom uz ovaj vrtić.“⁴ Nažalost, primjetna je predvidljiva ideološka zaođenost uvjetovana općim odgojnim ciljevima komunističkog društva.⁵ Prvi zadatak, koji je ondašnja pročelnica Povjereništva za narodno zdravlje i socijalnu politiku dobila od Narodnog odbora, bio je preuzeti djecu od časnih sestara i u što kraćem roku osposobiti za rad s djecom sve dječje ustanove koje su u gradu postojale prije dolaska Narodne vlasti.⁶ Časne sestre ostat će odgajateljice u vrtiću do konca 1947. godine, te je „definitivno useljenje obdaništa u zgradu izvršeno 2. siječnja 1948. godine“,⁷ nakon što su se iz zgrade iselile franjevke. Od tada je ova ustanova djelovala kao centralna predškolska ustanova u čijem sastavu su se nalazila sva zabavišta, današnji vrtići, u gradu, a od 1. rujna 1955. do 1. rujna 1958. godine i oni u selima.⁸

„Pitanje kadrova je jedan od razloga što sistem predškolskog odgoja nije zahvatio dublje korijenje. Nakon oslobođenja prišlo se brzom osposobljavanju kadrova putem jednogodišnjeg školovanja, jer je trebalo preuzeti rukovođenje ustanovama iz NOB-a. Godine 1948. otvorena je škola za odgajatelje u Zagrebu u koju su primani kandidati s nižim tečajnim ispitom.“⁹

„Već u 'Pravilniku o organizaciji i radu u dječjem vrtiću' iz 1949. godine, uz istaknutu brigu za zdravlje, umni razvoj, stvaranje higijenskih, radnih i navika kulturnog ponašanja, naglašeno se spominje razvoj ljubavi prema domovini, našim narodima, njegovim vođama, jugoslavenskoj armiji i svim trudbenicima, isticanje živih i svijetlih primjera iz NOB-a i izgradnje socijalizma. Od ukupno šest navedenih zadaća ova ideologizacijska bila je najopsežnija. Ideologizacijom su prožeti svi službeni dokumenti kojima se kreirala politika i prema predškolskim ustanovama i u njima samima.“¹⁰

Osim vrtića u Sarajevskoj ulici do konca 1952. godine u Pulskom kotaru postoje još samo dva vrtića, u Rovinju i Vodnjanu.¹¹ Ove ustanove nisu mogle izbjeći posljedice rata i neimaštine u prvim godinama postojanja. Osjećao se nedostatak opreme, sredstava, didaktičkog materijala i zbog ideološke isključivosti pomanjkanje stručnog odgajateljskog kadra, a prvo vrijeme i određene koncepcije rada u predškolskim ustanovama.¹²

Na području Pulskog kotara prva društva „Naša djeca“ osnovana su, s ciljem jačanja brige o djeci predškolske i školske dobi, početkom 1950. godine i to u Fažani, Vodnjanu, Kanfanaru i Krnici.

4 VUKOTIĆ, Đurđa: „Dvadeset godina u životu dječjeg vrtića Štefanija Ravnić u Puli“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967., str. 26.

5 Kako to nije slavodobitna jeka tek stvorenog društvenog sustava s novim vrijednostima pokazuje ružan i nepotrebno otrovan odnos prema Crkvi i djeci u tekstu iz Glasa Istre od 10.2.1970. godine, Sveci kao dječje igračke

6 VUKOTIĆ, isto.

7 Isto, str. 29.

8 Isto.

9 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., *Predškolske ustanove*, 49.

10 DOŠEN-DOBUD: *Slike iz povijesti predškolskog odgoja*, str. 18.

11 Glas Istre, Plan rada društva „Naša djeca“ na području pulskog kotara, 22.4.1955.

12 DOŠEN-DOBUD, Anka: „Dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967., str. 20.

„Radilo se na osnivanju dječjih zabavišta i vodilo računa o njihovom daljnjem radu, osnivala su se kazališta lutka, dječja igrališta, otvarale prostorije za pionire, dječje biblioteke i organizirale dječje priredbe, radilo se na pripremi djece za proslavu Dana Republike, Majčinog dana, Dana dječje radosti itd. kroz ove konkretne akcije rađala su se društva te su ljudi počeli shvaćati važnost i nužnost njihovog postojanja.“¹³

Provode se i poučavanja roditelja zašto je dobro slati djecu u vrtić. „Dijete do treće godine raste u obitelji i zadovoljava se onim što mu obitelji pruža. Njegovo iskustvo raste iz dana u dan. Igre mu postaju bogatije sadržajima, ali se mogu provesti samo uz sudjelovanje druge djece. Dijete je već putovalo ili vidjelo vlak. Ono hoće da se igra vlaka, ali on je dugačak i treba mnogo djece koja će biti 'vlak', pa prometnik itd. Za predškolsko dijete igra je vrlo važan faktor odgoja, jer u igri ponavlja i nadopunjuje svoje iskustvo. A tko može uz svoj posao, po čitav dan igrati se s djetetom? Bez nadzora pustiti ga na ulicu je nemoguće. Ono je premaleno da bi znalo ocijeniti opasnost: tu se gradi kuća, postavljene su skele, eto divne prilike za penjanje. A smetište koliko je puno privlačnih stvari - komadića stakla, praznih kutija, konzervi, krpa - sve se to da u igri divno upotrijebiti. Ili dijete se zaigra, sjedi na vlažnoj zemlji, na hladnom pločniku ili kamenu, pa eto bolesti. I što onda? I tako dijete ostaje zatočenik stana, balkona, malog dvorišta, ili sa djecom, koja mu nijesu vršnjaci. Na ulici se zadivlja. U kući otupljuje, a da bude dobro pripremljeno za školu, ono treba ne samo da jača svoje tjelesne snage, nego mora proširivati svoje iskustvo. Mora znati lijepo razgovjetno govoriti, posjedovati izvjestan stupanj discipline, treba već da zna i štošta nacrtati, izmodelirati, izraditi iz papira, baratati škaricama, iglom. Sve to doprinosi i tome, da ruka postaje spretnija. Ono dijete koje je raslo sa vršnjacima, osamostalilo se, a ono koje nije stidi se i sa strahom pristupa svemu: jer mu je mnogo toga novog. Dakle da bi se odgoj predškolske djece mogao pravilno vršiti, potrebno je da djeca žive u društvu svojih vršnjaka. Tu mogućnost pružaju zabavišta, koja kao odgojne ustanove pomažu roditeljima.“¹⁴

Nakon Drugog svjetskog rata pohađanje predškolskih ustanova bilo je besplatno ili financirano od strane roditelja. Uvijek se naglašavalo da financiranje mora biti ovisno o socioekonomskoj situaciji obitelji te da ne smije narušiti standard korisnika. Tijekom prvog desetljeća socijalističkog razdoblja, kao glavna prepreka bržem razvoju sustava ističu se upravo financijske poteškoće osnivanja i vođenja predškolskih ustanova, a situacija postaje naročito teška nakon 1959. godine kada se prelazi s proračunskog na samostalno financiranje od općina i SIZ-ova.¹⁵ Istodobno, krajnje je dvojbena (i nedovoljno znanstveno istražena) „socijalistička svijest“ o socioekonomskoj situaciji i imovinskom cenzusu jedne obitelji. Za ostvarivanje prava na dječji doplatok utjecali su prihodi članova domaćinstva i vrijednost nekretnina, odnosno zakonom određen cenzus. U cijelom poslijeratnom razdoblju dolazilo je do pojava da su pojedini privatni vlasnici svu ili dio svoje zemlje „darivali“ društvenoj zajednici. Zemlju su ponekad „poklanjali“ privatni vlasnici jer im je gore navedeni imovinski cenzus bio prepreka u ostvarivanju socijalnih prava po osnovu radnog odnosa ili nekom drugom osnovu (dječji dodatak, invalidska mirovina, obiteljska mirovina, stalna socijalna pomoć), tj. vlasnici koji zemlju nisu mogli obrađivati uslijed starosti i nemoći, a i dalje ih terete porezne obaveze. Primjerice, udovica s dvoje malodobne djece morala se odreći nekretnina (ako želi ostvariti pravo na dječji doplatok) koje u pravilu vrlo često ne bi bile pripisane državi, već lokalnim partijskim moćnicima.

¹³ Glas Istre, Plan rada društva „Naša djeca“ na području pulskog kotara, 22.4.1955.

¹⁴ Glas Istre, Zašto je potrebno da dijete pohađa dječji vrtić, 26.2.1954.

¹⁵ BARAN Jelena, DOBROTIĆ Ivana, MATKOVIĆ, Teo: „Razvoj institucionaliziranog predškolskog odgoja u Hrvatskoj: promjene paradigme ili ovisnost o prijednom putu?“, *Napredak Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* Vol. 152. No. 3-4, Zagreb 2011., str. 526.

Slika 2. Jesenska svečanost 1969. godine. Druga s lijeva pedagoginja Anka Došen-Dobud, četvrta direktorica pulskih jaslica Irma Rosanda i do nje Milka Crnobori, sedmi gradonačelnik Pule Josip Lazarić i do njega Anton Crnobori. Iz zbirke Sonje Crnobori-Žerjav

U razdoblju od 1960. do 1976. godine, tj. do umirovljenja, učiteljica i pedagog Milka Crnobori dala je veliki doprinos u afirmiranju predškolskog odgoja, unaprjeđivanju uvjeta rada u ustanovama i u stručnom usavršavanju odgajatelja za djecu predškolske dobi. Bila je zadužena za praćenje i unaprjeđivanje odgoja i obrazovanja u predškolskim ustanovama u Istri. Milki Crnobori bilo je jasno da odgoj male djece ima svojih posebnosti. „Ona ih je prepoznala, ulazeći u vrtiće i vrlo se pažljivo upućujući u neposredan rad s predškolskom djecom. Sve su te ustanove bile pod okriljem socijalnih službi, odakle su i financirane. No ipak je davno bilo prihvaćeno gledište da to nije samo čuvanje i nekakvo zabavljanje djece u vrijeme dok su im roditelji na radnim mjestima, nego nešto više i vrjednije, a u interesu same djece.“¹⁶ „Borba za prostor, sredstva i stručno osoblje bili su u stalnim sadržajima, konstanta djelovanja prosvjetne savjetnice Milke Crnobori, uz veću ili manju pomoć svih odgovornih. U tom se slučaju našla i težnja i želja da se predškolski odgoj iz socijalne domene preseli u cjelini u nadležnost prosvjete kao bližeg, razumljivijeg i pouzdanijeg područja. Društvena briga i pomoć zaposlenoj obitelji kao socijalna kategorija, ustupila je mjesto društvenoj brizi o djeci predškolske dobi. Donesen je u tom smislu 'Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta' 1974. godine s naglaskom na skrb o svim kompleksnim potrebama djece, za njegovom, zaštitom, odgojem. To će donijeti i nesumnjiva poboljšanja cjelokupnome području; predškolski odgoj će se tretirati kao prva stepenica u odgojno-obrazovnom sustavu.“¹⁷ (sl. 2.)

¹⁶ DOŠEN-DOBUD, Anka: „Predškolski izazovi prosvjetne savjetnice“, *50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula*, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997., str. 32.

¹⁷ Isto, str. 34.

Premantura, Pomer, Banjole

Premantura 1953. - 1958.

„Školski odbor sela Premanture na zahtjev mještana odlučio je uz školu obnoviti rad zabavišta za predškolsku djecu. Ubrzo je prikupljen namještaj sačuvan od ranije, a roditelji su dobrovoljno prikupili nešto sredstava za nabavku dječjih igračaka. U zabavište je upisano 20 djece koja imaju uvjete za polazak zabavišta. Savjet za prosvjetu kotara odobrio je zahtjev sela, imenovao odgajateljicu i rad je tiho počeo. Dvadesetak mališana otrgnuto je sa ulice i prikupljeno zdravom zabavom, igrom pod sigurnim nadzorom. Njihove majke i očevi lakše će obavljati svoje poslove, a kad oni pođu u školu kao pravi učenici, bit će im mnogo lakše savladati teške zadatke. U prvom redu u zabavištu njegovat će se pravilan hrvatski jezik.“¹⁸ (sl. 3.)

Slika 3. Premantura, škola i vrtić. Iz zbirke Andreja Badera

Prije nego što je osamnaestogodišnja Pomerka Nelida Družeta (sl. 4.) došla u Premanturu 1. travnja 1953. godine,¹⁹ neslužbeno je dva mjeseca vodila dječji vrtić u Pomeru, u potkrovlju škole. Prema sugestiji učitelja Srečka Mihovilovića, odlazi u Premanturu gdje će raditi kao predškolska odgajateljica u vrtiću smještenom u prizemlju, dok se nastava pohađala na prvom katu škole. U Premanturu je odlazila svaki dan pješke, preko brežuljka Drdenjaka, a kad joj je ujak poslao iz Italije biciklu, do najjužnijeg istarskog sela kretala se na dva kotača. Djecu je često vodila u šetnju do Stupica i Krša. U vrtiću su djeca dobivala marendu (komad kruha s namazom ili sirom). Od igračaka prevladavale su krpene lutke te drvene igračke i one od vune (domaća radinost).

18 Glas Istre, Nova dječja zabavišta u Premanturi i Galežani, 30.4.1953.

19 HR-DPA-89, Prosvjeta 1954., 92.

Slika 4. Pomerke Ondina Cukon i Nelida Družeta 1952. godine. Iz zbirke Marije Družete

Od veljače 1954. u vrtiću postoji lutkarsko kazalište. Početkom pedesetih godina „izniklo je na području kotara Pula 18 kazališta lutaka. Njih osnivaju društva Naša djeca, a glavni su pokretači rada prosvjetni radnici, u prvom redu odgajateljice dječjih zabavišta. Interes djece pa i starijih za 'pupe' velik je. Da bi se još više afirmirao rad tih kazališta i omogućio međusobnu izmjenu iskustva Kotarski savez društva Naša djeca za Pulu organizirao je smotre tih kazališta. Tako je 23. svibnja u Fažani održana prva smotra. Učesnici su bili iz Premanture, Fažane, Ližnjana, Medulina te Galižane. Po kvaliteti odskočila su kazališta iz Ližnjana te talijanska grupa iz Fažane. Kod svih grupa dobro je riješeno pitanje izbora glumaca (govornika), oprema lutki, pa i scena. Pored vođenja predstave odgajateljice organiziraju i rad oko izrade lutaka (glava i odijela), scena i dr.“²⁰ Nelida Družeta prestaje s radom u Premanturi u rujnu 1954. godine, te odlazi na dvogodišnji studij u Zagreb gdje je diplomirala psihologiju i pedagogiju. Po povratku u Istru radi u vrtiću u Marčani te u Puli. Odlaskom u Rijeku 1963. godine nastavlja živjeti svoj pedagoški poziv te godinama volontira u Dječjoj bolnici „Kantrida“ i radi s djecom. Nakon njenog odlaska odgajateljica u premanturskom vrtiću je „teta Zora“, supruga učitelja Srečka Mihovilovića²¹, dok

koncem godine 1954. godine nije došla na njeno mjesto Marija Mezulić.²²

U svibnju 1957. godine vrtić je pohađalo 19 mališana,²³ da bi se u jesen 1958. godine vrtić zatvorio zbog nedovoljnog broja djece (između 6 i 11 polaznika).²⁴

Pomer 1954. - 1956.

U subotu 23. siječnja 1954. godine održan je u Pomeru zbor mještana na kojem se usvajalo programske planove za tekuću godinu i diskutiralo o inim temama. „Pri kraju zbora birača, drug Rakić Rudi, tajnik osnovne organizacije SSRN u selu, upoznao je mještane sa zaključcima odbora Socijalističkog saveza o otvaranju dječjeg zabavišta i pozvao roditelje da pomognu materijalno ovu akciju koja je već počela. Odaziv mještana bio je veliki, te će kroz kratko vrijeme i djeca Pomera dobiti svoje zabavište koje će biti smješteno u donjim prostorijama osnovne škole.“²⁵ Koncem travnja otvoren je dječji vrtić, a prva odgajateljica bila je Anica Andričević.²⁶

20 Glas Istre, Smotre kulturno-umjetničkog rada pionira Labinskog kotara i kazališta lutaka kotara Pule, 4.6.1954.

21 Zahvaljujem Nelidi Molek (rod. Družeta) i Mariji Družeta na ustupljenim podacima.

22 HR-DPA-89, Prosvjeta 1954., 92.

23 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Spisak predškolskih ustanova na području NOK-a Pula 25.5.1957., 49.

24 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Izvještaj predškolskih ustanova na početku školske godine 1958/59., 49.

25 Glas Istre, Održan zbor birača u Pomeru, 29.1.1954.

26 HR-DPA-89, Prosvjeta 1954., 92.

„Materijalni položaj i financiranje bili su u razvoju dječjih vrtića stalna preokupacija rukovodećeg kadra, a kasnije i organa upravljanja. Sve do 1958. godine nije postojao zakon koji bi garantirao stalni izvor financijskih sredstava za osnovnu djelatnost ovih odgojno-obrazovnih ustanova. Sve je to ovisilo o materijalnoj moći komune, o organizaciji njenog administrativnog aparata i razumijevanju odgovornih faktora. Dok nije uveden roditeljski doprinos 1950. godine, u financiranju ustanova sudjelovalo je više organa. Jedan dio sredstava osiguravao je Narodni odbor grada u svom budžetu, jedan dio Fond za socijalne ustanove i Fond za dječju zaštitu, a nešto se dobilo i od radnih organizacija u sabirnim akcijama koje su vršile razne društvene i političke organizacije (Crveni križ, AFŽ i dr). Ovakav način financiranja ovisan o razumijevanju odgovornih faktora nije pružao dovoljno sigurnosti za pokretanje značajnijih akcija, vezanih za veće financijske izdatke, kao što su ulaganja u izgradnju i opremu novih odjeljenja ili temeljitiju adaptaciju starih. Ovo najbolje potvrđuje podatak da u ovom periodu nije izgrađena ni jedna nova ustanova za rad s predškolskom djecom, kao i to da je i oprema postojećih bila vrlo slaba.²⁷ Pomer se pokazao pozitivnim primjerom. Godine 1955./56. roditelji su uplaćivali mjesečnu svotu od 100 do 300 dinara. „Pula 300, Galižana, Ližnjan, Medulin, Pomer, Marčana, Šišan, Peroj, Pazin, Rovinj, Raša, Vodnjan, Fažana, Savičenta, Bale i Kanfanar po 200 dinara. Umag i Novigrad 150, dok u ostalim ustanovama roditelji ne uplaćuju ništa.“²⁸ Vrtić u Pomeru zatvoren je u lipnju 1956. godine, tijekom službovanja odgajateljice Milke Šajina. (sl. 5.)

Slika 5. Pomer 11.6.1956. Odgajateljica Milka Šajina. Stoje s lijeva na desno: Ivo Trošt, ____, Rita Cukon, Boris Buić, Slavica Mareković, Neven Rakić, Milan Trošt.
Sjede s lijeva na desno: Anka Rakić, Marija Bubnjić, ____, Silvano Rakić, Adelija Cukon, Dino Buić, Alma Cukon. Iz zbirke Stanka Buića

27 VUKOTIĆ: „Dvadeset godina u životu dječjeg vrtića Štefanija Ravnić u Puli“, str. 36.

28 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Polugodišnji izvještaj predškolskih ustanova NOK-a Pula 20.2.1956., 49.

Dica u Pomeru 1945. godine. Iz zbirke Ljubomira Žufića

Davor Cukon na Brnesticama u Pomeru 1973. godine. Iz zbirke Davora Cukona

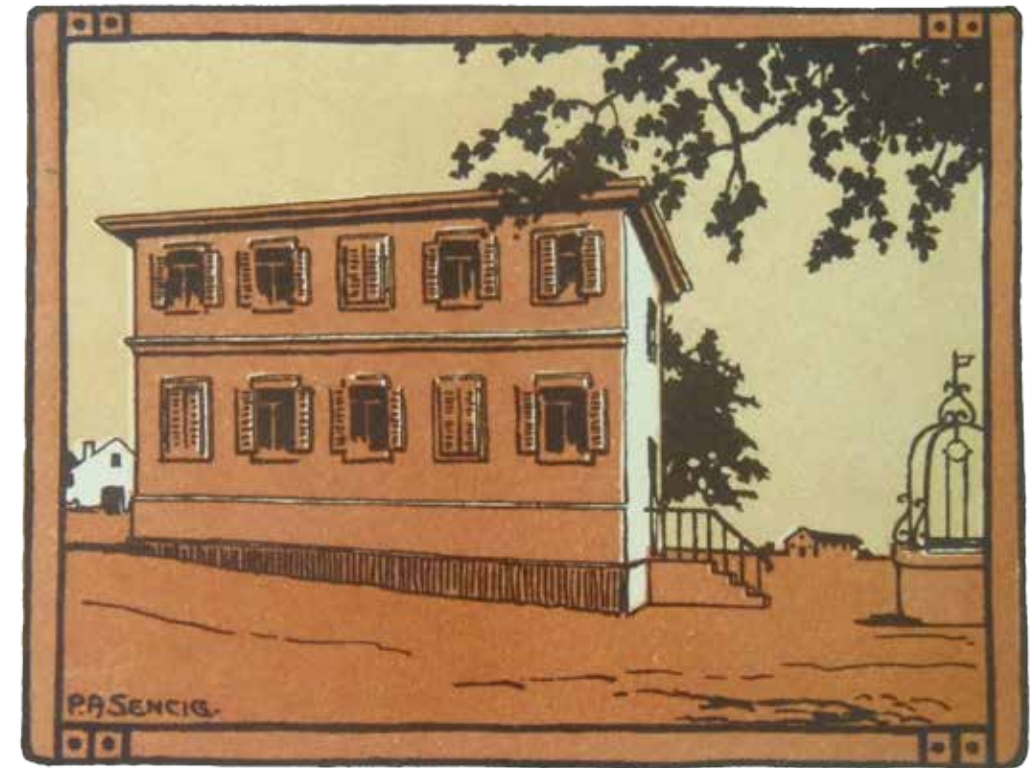
Banjole 1956. - 1962.

U prvoj polovici 1956. godine otvoren je dječji vrtić u prostorijama mjesne škole, koji broji 26 djece.²⁹ Prva odgajateljica bila je Ruža Ružić koja je prije premještaja radila u zabavištu u Medulinu.³⁰ Preko ljetnih praznika zabavišta su u pravilu bila zatvorena, no na zahtjev roditelja te su ustanove radile i tijekom ljeta u Fažani, Šišanu, Banjolama i vrtić „Slavko Grubiša“ u Puli.³¹

Iste godine izlazi prvi Zakon o dječjim vrtićima. Sustav područnih vrtića s jednom upravom, nije se mogao trajnije održati, pa su se područni vrtići počeli odvajati.³² Godine 1959. otvoreni su u Puli dječji vrtići „Ivan Jadreško“ i „Centar“ koji je obuhvaćao 9 vrtića, 5 gradskih i 4 seoska - u Banjolama, Šišanu, Ližnjanu i Medulinu. Radno vrijeme vrtića u gradu je od 7 do 13, a na selu od 8 do 14, tj. 5 sati efektivnog rada s djecom i jedan sat pripreme za rad. Svi su vrtići radili jednokratno izuzev dječjeg vrtića „Centar“ koji je radio od 7 do 18 sati. Svi vrtići radili su s većim brojem djece nego što je to dozvoljavao kapacitet ustanova, te je rad u istim bio otežan. Na primjer³³: u svibnju 1957. godine vrtić u Banjolama pohađalo je 25 mališana,³⁴ 1958. 30,³⁵ i premda je kapacitet vrtića bio za dvadesetpetero djece tu ih je 1958./1959. godine bilo 36. Raspored jednog dana u vrtiću izgledao je ovako: od 8 do 10 okupljanje djece, rad, slobodne igre, stvaralačke igre, dječje stvaralaštvo, kazalište lutaka: rad u grupi kao i individualni rad i slično. Od 10 razvijanje radnih sposobnosti kod djece. U 11.30 pranje ruku, užina, spremanje prostora. Do 13.30 igre na zraku ili šetnje s ciljem upoznavanja prirode. Od 13.30 do 14 sati pripreme za odlazak, kući i spremanje igračaka.³⁶ Prema izvješću iz 1958. godine inventar vrtića je „dotrajavao i manjkav, didaktičkih materijala nema. Odgajateljica Božena Milojević radila je s djecom sistematski i planski, primjenjujući u radu sve oblike odgojnog rada. Igre djece bile su siromašne i bez rekvizita, mada se drugarica trudila i nastojala da neke rekvizite i sama napravi. Svojim radom u vrtiću uspjela je okupiti svu djecu sela i da sa istim savlada znanje potrebno za njihovu dob. Radila je u društvenim organizacijama sela, i sa roditeljima održavala vezu i vršila kućne posjete.“³⁷

U izvješću iz 1962. godine navodi se kako je soba dnevnog boravka djece lijepa i prostrana za 21 dijete. „Inventar je manjkav i isti bi trebalo obnoviti ili dopuniti. Kanalizacija nije ispravna niti u zahodu niti u lavaboima, a što je jedan od velikih nedostataka. Mliječna kuhinja ne postoji jer se roditelji ne slažu.“³⁸ „Dvorište je lijepo, ali i neuređeno i bez ikakvih sredstava za igru djece.“³⁹

Konačno zatvaranje vrtića u Banjolama nije rezultat pomanjkanja djece u samom mjestu već je zatvaranje osnovnih škola u Premanturi 1962. i Pomeru 1964. godine, te prebacivanje učenika u Banjole uvjetovalo širenje prostora škole na štetu vrtića.

Škola i vrtić u Banjolama

Dušan Mišković na banjolskoj šterni 1957. godine

29 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Godišnji izvještaj predškolskih ustanova NOK-a Pula 1955/56., 49.

30 Razgovor s Vitomirom Papom vodio Andrej Bader 17.11.2022. godine

31 Glas Istre, Škole za najmlađe, 25.8.1956.

32 ĐURIĆ, Đurđica: „Predškolske ustanove od 1947. do 1967.“, 50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997., str. 12.

33 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Izvještaj predškolskih ustanova na početku školske godine 1958/59., 49.

34 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Spisak predškolskih ustanova na području NOK-a Pula 25.5.1957., 49

35 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Izvještaj predškolskih ustanova na početku školske godine 1958/59., 49.

36 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Izvještaj na kraju školske godine za 1959/60 Uprave dječjih vrtića "CENTAR", 49.

37 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Izvještaj predškolskih ustanova na početku školske godine 1958/59., 49.

38 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Polugodišnji izvještaj za školsku godinu 1961/62., 49.

39 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Podaci o problematici školstva, 4.2.1962., 49.

Slika 1. Medulin, prvi polaznici dječjeg vrtića 1953. godine, fotografirano pored škole. Gornji red s lijeva na desno: _____, Mario Cukon, Dragica Matika, Dušan Grakalić, Anka Cukon, Ljubo Cukon, Marija (Mia) Kirac, Budimir Kirac (Kire), Srednji red: Ivan Lorencin (Elijov); Nevenka Radošević, Alvino Kirac, Lela Miceu; Milan Vojnić, Branka Cukon, Emil Šironja, Boris Cukon, Duška Miceu, Milorad Šikobanja; Zlata Privrat, Josip (Pip) Vojak, Donji red: Biserka Radošević, Desanka Peleš, Jadranka Mofrdin, _____, Divna Demarin, Mirna Peruško. Iz zbirke Desanke Buić

Slika 2. Medulinski mališani u posjetu Puli s odgajateljicom i mamama 1953/54. godine. Gornji red s lijeva na desno: Divna Demarin, Milka Sironić, Mirjana Rikato, Duška Miceu, Zlata Privrat, Branka Cukon, Milan Grakalić, Josip Lorencin, Miroslav Lorencin. Donji red: Lela Miceu, Željko Lorencin, Ivica Lorencin, Vitorio Demarin, Milan Vojnić, Jadranka Mofrdin, Milena Rakić. Iz zbirke Milke Radošević

Medulin 1953. - 1974.

Početak 1953. godine otvoren je dječji vrtić u Medulinu.¹ Nalazio se na bočnoj strani raskošnog župnog dvora čiji je istočni dio od 1895. pripadao Općini, te je nakon tri godine opsežnih radova tu preseljena i otvorena pučka škola.² Nakon otvaranje nove (sadašnje) školske zgrade 1931. godine, prostor je ostao prazan sve do otvaranja zabavišta. Već prve godine rada djeca su se morala privikavati na četiri promjene odgajateljica. (sl. 1., 2.)

Nakon Nerine Urti, Štefice Ošuško i Zdenke Modrić, početkom 1954. godine dolazi Terezija Firšt, među djecom poznatija kao Ulika. (sl. 3.)

Slika 3. Medulin, 18.7.1954. godine. Fotografirano iza crkve Majke Božje od Zdravlja. Gornji red s lijeva na desno: Mirjana Rikato, Lela i Duška Miceu, Anica Pošić, Anka i Branka Cukon, Mirna Radošević, Jadranka Mofrdin, Mario Cukon, Milan Kirac, Paolina Radošević, Josip (Pino) Urti, Zlata Privrat. Sjede s lijeva na desno: Anka Vojak, Vesna Vojak, Alvino Kirac, Milan Vojnić, Vitorio Demarin, Emil Šironja, Milan Grakalić, Miroslav Lorencin. Odgajateljica Terezija Firšt. Iz zbirke Anice Ukotić.

Kada se opra ažilo mama me upisala 1953. lita, bila sam najmlađa u grupi, jer je bilo kad finiš 3 lita moraš u ažilo. Plaćalo se 30 dinara. Marendu smo nosili od doma, a u ažilu smo pili mliko u prahu. Pohađali smo ga od 8 do 13 sati. Imali smo drvene bojice, pa crtali stabla, tiće, cvijeće, kuće, pa smo imali gumene pupe, male teće, pjate, mi ženske smo kuhale, imali smo i drvene igračke, s vremenom smo dobili i bale za igrati. Učili smo pjevati, recitirati, slušati priče ča nam je pričala teta. U sjećanju su mi ostale priredbe jer san vajak učestvovala (i to gore na katu gdje je u Općini bila velika prostorija). U Koršu stariji ljudi bi se hladili na pragu svojih kuća, a mi dica kada bimo opasivali bi nas pitali: 'dica ćete nam ča otpjevati

¹ Glas Istre, Stanje školstva na području Pulskog kotara, 14.2.1953.

² Naša sloga, Škola u Medulinu, 6.10.1898.

ili recitirati ča ste učili u azilu?' Potle tega bimo dobili bombon ili jabuku i bili smo jako kuntenti jer smo pokazali ča znamo. Hodili smo u šetnju u Kazale, brali ljubičice i tratinčice i nosili doma mami. Kako smo resli smo se igrali graničara, na boje, škvilce, skakali sa špagon pa 'ide maca oko tebe, pazi da te ne ogrebe, čuvaj mio rep, nemoj biti slijep, ako budeš slijep, otpast će ti rep'. Tu smo igru puno igrali. Pikapake su bile igre na moru i to su ženske igrane. Uvečer smo se skupili oko banka i igrali tombolu, a prozvine brojeve smo pokrivali sa fermentunom (kukuruzom). Čovječe ne ljuti se, e tu je bilo plača ako dite ni dobilo. Dica ka nisu išla u ažilo su išla u koloniju u Pinetu i tamo su se igrali s drugom dicom.³

U listopadu 1954. u medulinski vrtić dolazi odgajateljica Ruža Ružić. „Spajanjem Narodnog odbora grada Pule s Narodnim odborom općine Pula u jednu komunuu, ovoj ustanovi pripojena su 1. listopada 1955. godine i zabavišta iz okolnih sela i to: Marčane, Medulina, Pomera, Šišana, Ližnjana, Premanture, Fažane i Galižane.“⁴

U jesen 1958. godine iz Fažane u Medulin dolazi odgajateljica Ana Orlić koja će generacijama djece ostati u pozitivnom i nezaboravnom sjećanju. U azilu san pošla sa 3 lita. Tetu u azilu smo zvali drugarica. Bila je prava i nije delala razliku. Među namin za nju smo svi bili isti. Vodila nas je van igrati (ako je bilo grdo vrime ostali bi u azilu). Učila nas je lijepom ponašanju, kako tribamo poštivati starije. Igrali bi se, kantali, povidala nan je bajke. Delali bi kolane od tratinčica, igrali bi lovice, trilju, laštik, šćinke, žmurice, pike-pake. U azilu mi je bilo najlipše igrat se pupami i padelan (ja nisan doma imala igračke). Imala san četiri brata i dvije sestre doma pa bin šila pupe od krpe. Kad ne bin bila u azilu našla bin se s mojon konpanijon na Mudotoru, poli crikve, na Placi, poli Svetog Križa.⁵ (sl. 4.)

Slika 4. Generacija 1958./59. godine s odgajateljicom Anom Orlić. Iz zbirke Ane Ostoni

3 Pisani zapis Ane Kirac rod. Vojak iz Medulina

4 VUKOTIĆ: „Dvadeset godina u životu dječjeg vrtića Štefanija Ravnić u Puli“, str. 32.

5 Pisani zapis Ane Ostoni rod. Privrat iz Medulina

Usprkos činjenici što izvješće Uprave dječjih vrtića „Centar“ za 1959./60. godinu ističe kako materijalno stanje medulinskog vrtića nije zadovoljavajuće, rad s djecom je na zavidnoj visini. „Vrtić je smješten u posebnim prostorijama za društveni rad sela. Inventar je dotrajavao i nalazi se u lošem stanju. Igračaka kao i didaktičkog materijala nedostaje i nema ga u dovoljnoj mjeri. Vrtić je posjećivalo 20 djece. Djeca su usvojila potrebno znanje za njihovu dob. U radu je drugarica Ana Orlić primjenjivala sve oblike odgojnog rada, samo je nekima pridavala više pažnje kao kulturno-higijenskim navikama, umnom odgoju, a zapostavljala, dječje stvaralaštvo i slobodne aktivnosti djece. Radni odgoj kod djece je na visini. Što se tiše rada drugarice Orlić osjećaju se mnogo bolji rezultati nego ranijih godina. Ista je mnogo doprinijela na estetskom izgledu samih prostorija tako da vrtić vrlo lijepo i privlačno djeluje. Također ja sa djecom uredila i malo dvorište koje se nalazi ispred vrtića. Nabavila je pijesak za igru i zasadila cvijeće. Odgojnu administraciju vodila je uredno i pravilno izuzev nekih manjih manjkavosti na koje joj je ukazano. Za muzički odgoj drugarica nema smisla, jer nema razvijen sluh.“⁶

Po dnevniku rada Ane Orlić iz 1959./60. vidimo da je dnevni plan rasporeda aktivnosti bio podijeljen na tri djela: Sakupljanje / Obavezna zanimanja / Slobodne igre i zanimanja na zraku. Tijekom okupljanja (sakupljanja) djeca su se po programskim smjernicama neobavezno igrala, slagali parne slike (krugove različitih boja), crtali kredom po ploči, igrali se u pijesku, ponavljali naučene recitacije, bojali slike, igrali se loptom u dvorištu.⁷

Među mališanima najpopularnija igra loptom bila je igra OE. Igra se bacajući loptu u zid (kuće) izvodeći pri tom određene figure. U njoj sudjeluje više igrača koji su u ulozi promatrača dok jedan igrač izvodi kretnje, a igra se na ispadanje. OE se sastoji od izvođenja 10 figura i cijeli se tijekom igre ponavlja iz početka za svaku njenu figuru.

1. O E (baciti loptu u zid i primiti je natrag)
2. ŠENCA MOVERE (baciti loptu u zid i primiti je natrag u stavu mirno)
3. ŠENCA RIDERE (baciti loptu u zid i primiti je natrag bez smijanja)
4. KON UN PIJEDE (baciti loptu u zid i primiti je natrag uz stajanje na jednoj nozi)
5. KON UNA MANO (baciti loptu u zid i primiti je natrag s jednom rukom)
6. BATO (baciti loptu u zid, pljesnuti dlanovima i primiti je natrag)
7. ŽIGOŽAGO (baciti loptu u zid, pljesnuti dlanovima ispred i iza tijela i primiti je natrag)
8. TOKO TERA (baciti loptu u zid, rukom dodirnuti pod, uspraviti se i primiti loptu natrag)
9. KIEŽA (baciti loptu u zid, prekrižiti ruke na prsima i primiti je natrag)
10. ĐIRANDOLA (baciti loptu u zid, zavrtiti se oko sebe i primiti je natrag)

Svaka se sljedeća serija igre izvodi uz onu figuru koja dolazi po redu. Npr. u 2. seriji se sve figure po redu izvode u stavu mirno, u 3. seriji se sve figure izvode bez smijanja itd. U 8. seriji se sve figure izvode uz istovremeno dodirivanje tla. U takvim se serijama ponovi određena figura (pod br. 8. dva se puta dodirne pod prije nego se uhvati loptu). U 10. seriji sve se figure izvode uz okret oko sebe i istovremeno izvođenje zadanih figura. Prilično zahtjevno! Ispada se uz najmanju pogrešku. Svi suigrači dobro prate tijekom igre. Nema popuštanja.⁸

6 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Izvještaj na kraju školske godine za 1959/60 Uprave dječjih vrtića „CENTAR“, 49.

7 Zahvaljujem Borisu Rotaru na ustupljenom materijalu.

8 Pisani zapis Mirjane Grakalić iz Medulina

U drugom dijelu (Obavezna zanimanja), uče se pjesmice, pričaju se djeci priče, razgovara se o čistoći, o voću i crta ga se, razgovara se o moru i njegovom bogatstvu te se izrađuju brodovi od papira. U ovaj segment spadaju i fiskulturni sat (jačanje grudnog koša, gornjih udova), razgovori o Danu Republike,⁹ Majčinom danu, vježbanje programa za proslavu Nove godine. (sl. 5., 6.)

Slika 5. Medulinski vrtić 1.1.1960. godine. Gornji red s lijeva na desno: Josip Rumak, Jadranka Rumak, _____, Sonja Pošić, _____, _____, Mirjana Grakalić. Donji red s lijeva na desno: _____, Meri Urti, _____, Marija Dragun, Damir Dragun, Lucija Miceu, _____

Slika 6. Recitacija Mirjane Grakalić u vrtiću 1.1.1960. godine. Iz zbirke Mirajne Grakalić

9 Ana Orlić navodi: „Djeca još nisu shvatila Rođendan Republike, te ću još kroz priče i recitacije utvrditi značaj toga dana.“

Treći dio aktivnosti - Slobodne igre i zanimanja na zraku – nisu bile samo šetnje uz more, uz obalu ili borovom šumicom. O tome u svom dnevniku piše Ana Orlić: „Na šetnji sam nastojala da djeca uvide razliku i promjene u prirodi, da nije vruće kako je bilo, da nema stranih turista koji se kupaju, da je lišće počelo padati, da seljaci beru grožđe i dr.“¹⁰

U polugodišnjem izvješću Uprave dječjih vrtića „Centar“ za 1961./62. godinu navodi se kako je: „Drugarica Orlić je sa mnogo truda i zalaganja za vrijeme školskih, ljetnih praznika uspjela urediti, odnosno okrečiti radnu sobu i da obojadiše inventar. U vrtiću je 34 djece.“¹¹ (sl. 7.)

Godine 1964. formiran je u Puli Dječji vrtić „Anka Butorac“ koji je kao krovna ustanova objedinjavao pet odgojnih grupa na području Stoje i Verude, te područna odjeljenja u Ližnjanu, Šišanu i Medulinu.¹²

Slika 7. Svibanj 1962. godine. Sjede s lijeva na desno: Marija Dragun, _____, Edo Cukon, Mario Lastić, Damir Lučić, Gordana Dragun, Ondina Urti, Ivica Radošević, Damir Cukon, Emil Jukopila, Josip Rumak, Boris Bišćan, Sanja Lorencin. Drugi red s lijeva na desno: Jadranka Rumak, Blanka Đukić, _____, Gordana Radošević, Meri Urti, Lučana Privrat, _____, Zdenko Lorencin, _____, Veljko Lorencin, Jasna Bišćan, Slađana Svedružić, Damir Dragun. Treći red s lijeva na desno: Davor Cukon, Edo Kirac, Nevija Vojak, Jadranka Cukon, Sonja Pošić, teta Ana Orlić, Mirjana Grakalić

10 Zahvaljujem Borisu Rotaru na ustupljenom materijalu.

11 HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Polugodišnji izvještaj za školsku godinu 1961/62., 49.

12 Glas Istre, Golem napredak u predškolskom odgoju, 8.3.1974.

Šezdesetih, igrali smo se trilje, špage (laštig), pike-pake, graničara. Vrlo često smo šetali od vrtića (na Placi) do kuće tete Ane Orlić, nama se ta hodnja činila kao višekilometarska udaljenost. Redovito smo imali predstave, a najdojmljivija mi je bila predstava 'Teta Jesen'. Danas se mi iz doba rođenih od 1959. do 1963. sastajemo jednom godišnje i sjećamo se našeg djetinjstva.¹³ (sl. 8.)

OKUPILI SE MEDULINSKI POLAZNICI VRTIĆA OD PRIJE PEDESET GODINA

Dica iz ažila opet skupa

Medulinska vrtićka djeca iz učiteljicom Anom Orlić

Naglasili su da njihov primjer može biti pokazatelj mladim generacijama, i njihovim roditeljima, koliko je važan predškolski odgoj i obrazovanje jer stvara neraskidive veze i međusobno prijateljstvo, ma gdje god bili i gdje god se našli

Ponovno skupa, nakon pedeset lit, našla su se u nedjelju u Medulinu "dica iz ažila" kako se tada nazivao vrtić. Bilo je to 1966. godine kada je i nastala slika na kojoj se nalaze djeca zajedno s učiteljicom Anom Orlić (1923.-2015.) koja je tada vodila vrtić.

U travnju mjesecu ove godine održan je u Medulinu trodnevni stručni skup u organizaciji Dječjeg vrtića Medulin u suradnji s Fakultetom za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Juriž Do-

brila, na kojem su djeca iz dječjeg vrtića Premantura recitala čakavsku pjesmu "Ažilo". Koliko je važan rad u dječjem vrtiću za odgoj i obrazovanje pokazao je stručni skup, ali to su pokazali i svi oni koji su se, nakon pola stoljeća, ponovno u nedjelju u Medulinu okupili ispred Malina (medulinske vjetrenjače).

Slika iz 1966. godine. Sjede na travi, s lijeva na desno: Dario Matika, Goran Jukopila, Anka Privrat, Borka Ranković, Vesna Bertanjo, Lena Radošević, Anka Grakalić, Milka Grakalić, Safet Kaori. Stoje s lijeva na desno: Vlado Kirac, Valter Kirac, Jadranka Jukopila, Nedeljko Privrat, Ranko Đokić, Mladen Urti, Mirjana Baran, Zoran Lučić, Snježana Henić, Biljana Čikada, Branka Cukon, Hari Lazić, (iza njega) Bojana Kirac, Boris Čikada, Davorka Bošković, Silva Radošević, Zdravka Lorencin

...i danas (nažalost bez nekih kojih više nema)

G. ROJNIĆ

Slika 8. Novinski memento u Glasu Istre 2016. godine povodom okupljanja „medulinske dice“

13 Pisani zapis Bojane Kirac iz Medulina

Posebno nosim u mislima naše igre u prirodi, oko kuće tete Ane Orlić u Sadu, u Kazalima, na mjestu današnjeg igrališta kod velikog mula na rivi. U Kazalima smo u žbunju radili kućice, brali tratinčice. Za moj rođendan uvijek smo se iz šetnje vraćali s puno cvijeća i vjenčića izrađenih u čast mog rođendana. Isto tako posebno mi je u sjećanju ostala proslava dolaska jeseni. Tada je naša teta Ana na sebe oblačila žutu haljinu, punu jesenjeg suhog lišća sa vijencem na glavi i košarom punom jesenjih plodova. To nam je uvijek bio veliki događaj i velika radost.¹⁴

Ja sam visio u medulinskom vrtiću nenormalno puno, jer otac je bio u službi pa bi nakon škole došao mami u vrtić i igrao se s tim klincima. Tako da sam u tom vrtiću ko doma bio. Uvijek kad je bilo lijepo vrijeme djeca su išla u šetnju i moja mama ih je najradije vodila na našu prostranu livadu omeđenu suhozidom u Sadu, gdje smo sagradili kuću. Zašto? Jer je tu bila najmirnija i znala je da tu nema zmija. Trava je bila pokošena. Oni su tu trčali, igrali se, uživali, a ona ih je kao sokolica gledala i pazila. Mi smo tu provodili dane i dane.¹⁵

Voljela sam klasične dječje igre, crtanje, recitacije, pjesmice, igrokaze, šetnje uz more, igre u pijesku, branje poljskog cvijeća i pletenje vjenčića, ali zanimali su me i ručni radovi, pa sam svoj prvi ručni rad napravila u proljeće 1966. godine sa šest godina. Latice cvijeća (đirana-arbasredla) 'lijepila' sam na nokte kako bi mi bili lijepi, dugi i 'lakirani'. U nižim razredima osnovne škole izrađivala sam 'blokiće' od papira u koji se zamatao kruh u dućanu. Peglala sam ga, karbofixom lijepila s jedne strane tako da dobijem blokić. Potom proštepala ispod ljepljenog dijela šivaćom mašinom (bez konca) kako bih dobila perforirani blokić. Koristila sam ga za ispisivanje doktorskih recepata, računa, ulaznica te dijelila prijateljicama kao ozbiljni šalterski djelatnik. Ljeti su u susjednu kuću (Centar 107) dolazili turisti iz Slavenskog Broda. Među njima je bilo djece mojih godina te smo u večernjim satima izvodili 'kazališne predstave', recitacije, igrokaze, sve što smo tijekom godine izvodili u školi. Bila je to zabava za male i velike jer smo roditeljima i susjedima prodavali ulaznice, sakupljenim novcem počastili bismo se sladoledom i limunadom kod Muje na Placi.¹⁶ (sl. 9.)

Slika 9. Sestre Dalia i Silva Radošević 1964. godine. Iz zbirke Silve Brajković

14 Pisani zapis Mirjane Rojnić rod. Baran iz Medulina

15 Razgovor s Borisom Rotarom vodio Andrej Bader 17.10.2019.

16 Pisani zapis Silve Brajković rod. Radošević iz Medulina

Slika 10. Medulinski vrtić opasan visokim zidom.
Iz zbirke Andreja Badera

Vrtić koji sam pohađala bio je smješten ispod zgrade Općine u centru Medulina. Bio je opasan visokim zidom dvorišta, a mi maleni osjećali smo kao da smo u rupi u koju su svi naginjući se na zid, s ceste, mogli gledati. (sl. 10.) Ulaz u dvorište bila su stara puna (puno drvo) vrata. Ulazeći u zgradu mogli ste vidjeti mali hodnik u kojem smo izuvali cipele, a obuvali papuče. Vrtić je činila mala prostorija s peći na drva i visokim stropom. U istoj smo prostoriji učili, jeli i imali priredbe tako da je bila odijeljena, po potrebi zavjesom. U lijevom kutu, bio je kutak za djevojčice, a ostatak za dečke. U sredini bili su smješteni niski stolovi i stolice za blagovanje. Kada je bilo lijepo vrijeme, odlazili smo u duge šetnje u tetino dvorište u kojemu sam bila jako žedna. Putem smo brali žute cvjetove koje bi poklanjali teti. Sjećam se obilježavanja prvog dana jeseni gdje nam je u posjet došla teta Jesen (odgajateljica iz Šišana) obučena u haljinu od suhog lišća. Bilo je to predivno i nezaboravno iskustvo.¹⁷ (sl. 11.)

Do sredine šezdesetih godina marendu se nosila u vrtić od kuće. Sjećam se da sam imala crvenu boršeticu i u njoj panin za ažilo. Te boršetice sa marendom smo mećali u drvenu kašetu ka je stala na ulazu u vrtiću.¹⁸

Od 1966. godine užina se dobivala u vrtiću: Najgore čega se danas sjetim je marena, teta nam je na kruh mazala nešto jako žuto, a to mi nikako nije bilo dobro.¹⁹

U to vrijeme televizor je bio prava rijetkost, a u ažilu nama je televizor bila drvena kutijica s dva koluta oko kojih su se vrtjele nacrtane slikovnice: Vuk i 7 kozlića, Crvenkapica, Snjeguljica i sedam patuljaka. Uživali smo gledati te crteže, slušajući priče koje nam je pričala teta Ana.

Slika 11. Glas Istre, 8.11.1968. godine

17 Pisani zapis Branke Puškadija rođ. Cukon iz Medulina
18 Pisani zapis Željke Mufić rođ. Kirac iz Medulina
19 Pisani zapis Mirjane Rojnić rođ. Baran iz Medulina

Često smo radili priredbe i igrokaze pa sam tako jednom glumila Crvenkapicu, bila sam si tad jako važna i posebna jer sam dobila glavnu ulogu. Za tu priliku dobila sam crvenu haljinicu, a teta mi je isplela crvenu francusku kapicu. Sreća do neba.²⁰ (sl. 12., 13.)

Slika 12. Predstava u vrtiću 1968. godine. Baka Branka Cukon, Crvenkapica Mirjana Baran.
Iz zbirke Mirjane Rojnić

Slika 13. Predstava u vrtiću 1968. godine. Baka Branka Cukon, lovac Goran Jukopila, crvenkapica Mirjana Baran. Iz zbirke Mirjane Rojnić

20 Pisani zapis Mirjane Rojnić rođ. Baran iz Medulina

Nastup djece u vrtiću 1968. godine. Prvi red s lijeva na desno: Dušica Pošić, Lidija Grakalić, Mariza Kirac, Ranko Privrat, Nikica Cukon, Tihomir Svedružić, Deana Ukotić, Sonja Sacco, Doris Ukotić, Iris Savani, Ranko Đokić, Vlasta Lorencin, _____, _____, Robi Hrelja
 Drugi red s lijeva na desno: _____, Jasna Cukon, Ingrid Kirac, Vesna Vesna Bertanjo, Mirjana Baran, Branka Cukon, Dario Matika, Vlado Kirac, Valter Kirac, Dario Cukon, Goran Jukopila, Hari Lazić, _____, Nevenka Vojak, Mirjana Damijanić. Iz zbirke Mirjane Rojnić

Medulin, vrtić 1968. godina. Sjede s lijeva na desno: Ingrid Kirac, Hari Lazić, Goran Jukopila, Vlado Kirac, Ranko Đokić, Dario Matika, Mariza Kirac, Sonja Sacco, Tonka Lazarić
 Prvi red stoje s lijeva na desno: Tatjana Injac, Valter Kirac, Lidija Grakalić, Anka Grakalić, Branka Cukon, Dario Cukon, Jasna Cukon, Mirna Damijanić
 Drugi red stoje s lijeva na desno: Nevenka Vojak, Srećka Vojak, Nikica Cukon, _____, Ranko Privrat, Tihomir Svedružić, Vlasta Lorencin, Tatjana Perić, Doris Ukotić, Iris Savani, Dušica Pošić, Igor Grgorović. Odgajateljica Ana Orlić. Iz zbirke Marize Radolović

Recitacija Marize Kirac u vrtiću 1968. godine. Iz zbirke Marize Radolović

Izlet s vrtićem u Vodnjan 1969. godine. Sjede s lijeva na desno: Mariza Kirac, Marino Privrat, Sonja Sacco, Adriano Privrat, Nikica Cukon, Tonka Lazarić, Igor Grgorović, Tihomir Svedružić
 Stoje s lijeva na desno: Mladen Godinić, Ranko Privrat, Dušica Pošić, Roberto Hrelja, Marjan Jukopila, Silvano Deković, Anka Grakalić, Nedeljko Privrat, Vlasta Lorencin, Sanja Lorencin, Aldo Šebelić. Odgajateljica Ana Orlić. Iz zbirke Marize Radolović

Godine 1969. u vrtiću. Sjede ispred odgajateljice Blanka Ličina i Dean Fasoli. Sjede s lijeva na desno: Neven Kirac, Mario Lazarić, Neven Baran, Tonka Lazarić, Mara Lazarić, odgajateljica Ana Orlić, Nadia Lorencin, Sanja Lorencin, Srećka Vojak, Mariza Kirac, Sonja Sacco
Stoje s lijeva na desno: Ivica Kocić, Nikica Duraković, Edo Urti, Iris Savani, Marino Privrat, Davor Pavelić, Nikica Cukon, Mladen Godinić, Deana Ukotić. Iz zbirke Marize Radolović

Uspon Djeda Mraza

Uvažavanje Božića kao istaknutog sakralnog datuma u novom društvenom poretku prisutno je još uvijek 1945. godine. No, već tada na Svetog Nikolu (6. prosinca) *Vjesnik* izvještava: „Djeci je objašnjavano da ti darovi ne dolaze iz nekog imaginarnog koša, nego da im to daju naše narodne organizacije (odbori Narodne fronte, sindikalne podružnice, Antifašistička fronta žena) da su to Titovi darovi“²¹, čime se transparentno aludira na kult ličnosti. Do konca 1946. Božić je i dalje bio državni praznik, no tijekom sljedeće godine dovršena je konsolidacija revolucionarne komunističke vlasti, čime su svi dotadašnji „kompromisi“ mogli biti anulirani.²² Božić je kao državni praznik službeno ukinut 1947. godine, i simptomatično je kako Država svjesna snage i javnog značenja praznika baš u prosinačko blagdansko vrijeme uvodi novi praznik, 22. prosinca slavi se Dan Jugoslavenske armije. Vrijeme je to darivanja, kojem se najmlađi najviše raduju te je znakovito (i ne slučajno) kako Armija (u pravilu) postaje pokrovitelj domova za djecu bez roditelja ili roditeljske skrbi, te na svoj Dan poklonima uveseljava najranjivije.

21 SKLEVICKY, Lydia: „Nova Nova godina – od mladog ljeta k političkom ritualu“, *Etnološka tribina* 11., br. 18. Zagreb 1988., str. 61.

22 Isto, str. 64.

Poslijeratni jugoslavenski nadomjestak svetom Nikoli – Djed Mraz, nije veseli debeljko (inkorporiran u reklame Coca-Cole), guste sijede brade koji živi na Sjevernom polu, gdje u njegovoj radionici vilenjaci izrađuju igračke, koje on za Božić u svojim letećim saonicama, raznosi djeci širom svijeta, već je uzor nađen u „bratskom“ Sovjetskom Savezu. Nakon 1917. godine i Listopadske (Oktobarske) revolucije, ukinuti su svi crkveni praznici. No, surogate za širitelje blagdanskih radosti sovjetska vlast nije pronašla pa je najprije 1935. godine „pomilovala“ božićnu jelku, te su drvca postavljana za Novu godinu u škole, domove za djecu, kulturne ustanove i kina, jer je obznanjeno kako je porijeklo tog blagdanskog običaja iz pretkršćanskog perioda. Pod istim uvjetima aboliran je i 1937. godine *Ded Moroz* koji odjednom više nema dodirne točke s buržujkim i kršćanskim vjerovanjima, već je lik iz ruskih bajki i personifikacija zime.

Nakon rezolucija Informbiroa 1948. godine pod povećalom partijske sumnje našao se Djed Mraz koji je kritiziran kao neuspješni boljševičko-klerikalni amalgam (Mraz ne donosi ništa, nikog ne predstavlja i nikog još nije usrećio)²³. U diskusijama o originalnijoj personifikaciji Nove godine tražio se pogodni lik iz jugoslavenske narodne književnosti. „Prijedlog da se uvede Baba Zima odbačen je budući da Nova godina mora zorno dočaravati početak novih uspjeha, novih radosti kako za djecu, tako i za čitav narod. Nakon nadahnutih i opširnih diskusija i konzultacija sa stručnjacima (pedagozima, književnicima i umjetnicima), odlučeno je da darove djeci dijeli *Nova godina*, personificirana mladom djevojkom odjevenom u živopisnu narodnu nošnju. Ona se može predstaviti tako kao da je na putu srela staru godinu koja joj je pričala o njihovu radu u staroj godini i predala darove za njih. Alternativa ovom prijedlogu bio je stari Partizan koji dolazi djeci da vidi kako ona čuvaju tekovine borbe i, pošto sazna za njihov rad i rezultate, nagrađuje ih. Iako je stari Partizan, simbol kontinuiteta s određenom historijskom prošlošću i kao takav pogodna građa za iznašašće tradicije, niti on, a niti mlada djevojka nisu uspjeli na dulji rok istisnuti Djeda Mraza.“²⁴

Glavni odbor AFŽ-a Hrvatske u okružnici od 3. prosinca 1948. godine svojim je nižim odborima ukazao na potrebu njihovog angažiranja u provedbi novogodišnje proslave: „U gradovima bi se moglo na trgovima ili raskršćima okititi veliku jelku, koja bi bila naročito lijepo okićena petokrakom, srpom i čekićem i slično.“²⁵ „AFŽ-u je povjereno koordiniranje suradnje sa svim organizacijama (pionirskom i omladinskom organizacijom, sindikatima, Crvenim križem, Savezom boraca, NF) i narodnom vlašću, te s armijom. Ministarstvo trgovine trebalo je osigurati dovoljnu količinu igračaka, slatkiša i voća, a Ministarstvo šuma jelke, vodeći računa da se to osigura, ne za Božić, nego za Novu godinu, tj. da ih stavi u slobodnu prodaju tek nakon 26. prosinca.“²⁶

Izrazita je potreba stvaranje sekularne svečarske ceremonije u odnosu na dojučerašnju vjersku. U prilog tome može se navesti uputa Ministarstva prosvjete NRH: „Imajući u vidu nastojanje da proslava Nove godine nosi obilježje narodnog praznika, te da potisne i suzbije značaj vjerskih praznika, sadržina tih priredbi treba da bude pažljivo prostudirana na osnovu lokalnih uslova, tako da budu radostan i lijep doživljaj za omladinu, a da se očiste od uticaja mističnih i simboličnih obreda koji su uz takve proslave često bili vezani.“²⁷ Misao vodilja nove vlasti bila je: „Mi imamo naše svečane dane, kao što je 29. novembar, 8. mart, 1. maj i Nova godina i na te dane ćemo mi darivati našu djecu i prirediti dječji praznik.“²⁸

23 Isto, str. 66.

24 Isto.

25 Isto, str. 59., 65.

26 Isto, str. 65.

27 Isto, str. 66.

28 Isto, str. 59.

Slika 14. Naslovnica časopisa *Pionir* 1952. godine

Ukidanjem vjerskih blagdana, pa tako i Božića, u novi jugoslavenski kalendar 1948. uvodi se novi praznik Dan dječje radosti koji se slavio 31. prosinca. „Upravo te su godine na zagrebačkome Trgu Republike povodom Dana dječje radosti umjesto Djeda Mraza darove dijelili Snješko Bijelić i Snježne pahuljice.“²⁹

„Dan dječje radosti trebao je postati praznik koji zamjenjuje razne ranije zimske crkvene praznike; praznik koji je prirodniji i bliži našoj društvenoj stvarnosti od raznih starovjekih i sredovječnih običaja i navika“³⁰. Stoga je žalosno-logičan zaključak AFŽ-a iz prosinca 1949. godine kako: „Ovogodišnja proslava Dana dječje radosti mora imati masovan karakter, zato se naša organizacija, kao i sve ostale organizacije moraju založiti da proslava što bolje uspije i da postane s vremenom narodni običaj i da zamijeni dosadašnji vjerski praznik.“³¹

Nakon četverogodišnjeg izgnanstva Djed Mraz se vraća u javni prostor, ali nikako šuljajući se na marginama novina već slavodobitno na naslovnici časopisa *Pionir* koncem 1952. godine. (sl. 14.)

U Puli je za svaki Dan dječje radosti nicao Grad bajki, kojeg se moglo tijekom pedesetih razgledati na posljednji dan stare i prvi dan nove godine.³² Riječ je o nizu drvenih kućica dekoriranih slikama i motivima iz bajki (često na Forumu ili u parku na Obali maršala Tita) s igračkama, slatkišima, vrtuljcima, ljuljačkama, streljanama s raskošnim ulazom i izlazom.³³ Istodobno, najmlađi su mogli prisustvovati lutkarskim predstavama u Pionirskom domu „Slavko Grubiša“, a dječji filmovi prikazivani su u jednom od gradskih kina.³⁴ Sva poduzeća u Puli davala su novac u jedan centralni fond iz kojeg su pribavljani darovi za djecu. Darovi su bivali raspoređeni u osnovnim organizacijama rada po broju djece, te su poklone podizali roditelji.³⁵ Od 1953. godine pokloni se napokon više ne dijele u poduzećima već ih osobno primaju djeca u školama, vrtićima (kasnije u Pionirskom domu ili na Puntizeli).³⁶

Šezdesetih godina Grad bajki mijenja naziv u Grad Djeda Mraza, a čarobni starac više ne dolazi u posjet djeci na staru godinu već ga od 1969. godine mališani dočekuju u Puli par dana prije Božića.³⁷ Posebno se pamti 1970. godina kada je Grad Djeda Mraza podignut u tadašnjem Muzeju narodne revolucije (danas Povijesni i pomorski muzej Istre). U nedjelju 20. prosinca u 17 sati Djed Mraz

29 DUDA, Igor: *Danas kad postajem pionir*, Srednja Europa, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb-Pula 2015., str. 206.

30 Isto.

31 SKLEVICKY, str. 59.

32 Glas Istre, Na dan dječje radosti, 30.12.1953.

33 Glas Istre, Na dan dječje radosti, 30.12.1953., Glas Istre, Svečana proslava Dana dječje radosti u Puli, 6.1.1961.

34 Glas Istre, Svečana proslava Dana dječje radosti u Puli, 6.1.1961.

35 Glas Istre, Na dan dječje radosti, 30.12.1953.

36 Glas Istre, Pripreme za dan dječje radosti, 11.12.1953.

37 Glas Istre, Danas stiže vlakom Djeda Mraz, 23.12.1969.

pojavio se iznenada na zidinama starog Kaštela u pratnji brojnih Eskima i pingvina. „Prvo su na zidinama razvedene straže, koje će u narednih deset dana čuvati grad, nakon čega se uz zvuke fanfara, Djed Mraz pojavio na zidinama. Uz njega bili su Sedam patuljaka, Mačak u čizmama, Snjeguljica, Petar Pan, Pinokio - veselo i razdragano kao u dječjoj mašti. Uz pjesmu Arsena Dedića *Kad bi svi ljudi na svijetu* koju su na Kaštelu otpjevala sva djeca, posjetioci su uživali u ritmu vatrometa koji je bio daleko iznad do sada viđenih u Puli (ispaljeno je oko 400 raketa). Nakon toga grupa malih Istrana u narodnim nošnjama, uz zvuke sopila i ritam baluna prodefilirala je zidinama i pozdravila Djeda Mraza na dijalektu. Nakon što im je otpozdravio, isto tako na dijalektu, Djed Mraz je pozvao djecu da svakog dana (do 30. prosinca) u 17 sati prisustvuju specijalnom programu u njegovom gradu i obećao je djeci da će ih obići i tamo gdje se ne nadaju.“³⁸ Osim što je Djed Mraz stolovao u svom gradu od 21. prosinca krenuo je na obilazak djece po istarskim mjestima. Tako je u prvom danu svog posjeta obišao u prijednevrim satima Medulin, Ližnjan, Šišan, Jadreške, Vareške, Kavran, Krnicu i Rakalj.³⁹ Programi su se odvijali i u Pionirskom domu. U glavnoj dvorani prikazivani su inserti i cjelovečernje predstave pionirskog i lutkarskog kazališta, takmičenje u recitiranju i pjevanju, folklor, balet, a bili su prisutni i specijalni gosti večeri. Istodobno u dvorani Pionirski kutić bile su projekcije crtanih filmova.⁴⁰ (sl. 15.)

Slika 15. Posjet Pionirskom domu, prosinac 1974. godine. Iz zbirke Zlate Pinčan

38 BUCALO, Nedjeljko: Stigao je Djed Mraz!, Glas Istre 22.12.1970.

39 Glas Istre, Djed Mraz krstari Istrom, 23.12.1970.

40 Glas Istre, Program preselio u Pionirski dom, 23.12.1970.

Godine 1973. napokon je „Djed Mraz“ svoj djeci darovao podjednako vrijedne darove.⁴¹ „Kako sve radne organizacije nemaju jednake mogućnosti da obraduju mališane svojih radnika, dosad se događalo da su jedni primali bogate poklon-paketiće krcate igračkama i slatkišima, drugi daleko skromnije, a treći nikakve. Već nekoliko godina pojedine su se društvene organizacije zalagale da darovi, koje pripremaju poduzeća, budu jednaki za sve i da se na jednom mjestu na svečan način dijele svima.“⁴² U studenom „tridesetak radnih organizacija dogovorilo je na sastanku u Općinskom odboru društva Naša djeca da će ove godine za mališane svojih radnika organizirati jednoobrazne darove. Čime će se prvi put, makar i djelomično, ostvariti nastojanje Sindikata i društva Naša djeca da se barem po novogodišnjim darovima izjednače djeca radnika siromašnijih i bogatijih radnih organizacija. Nastojat će se također da se u svečanosti dječjih radosti uklope i djeca roditelja koji ne rade u pulskim radnim organizacijama, a u tome će se pomoć potražiti od mjesnih zajednica.“⁴³

Dječji vrtić u Medulinu blagdanske je dane 1973. godine dočeka s novom odgajateljicom. Dugogodišnju omiljenu tetu Anu Orlić naslijedila je Milojka Urti iz Ližnjana. (sl. 16.)

Slika 16. Gornji red s lijeva na desno: Nensi Klarić, Danijela Čović, Snježana Šošarić, Daniela Kirac, Marina Vojak, Dalija Lorencin, Jadranka Lorencin, Vili Demarin, Aldo Amoroso, Blanka Ličina, Sandra Mihaljević, Laura Matika. Odgajateljica Milojka Urti. Drugi red sredina, s lijeva na desno: Siniša Lorencin, Mladen Cukon, Flavio Cukon, Tanja Lorencin, Željka Kirac, Danijela Lorencin, Kristina Bobanović, Robert Jukopila, Toni Lorencin, Romina Brenko. Treći red, s lijeva na desno: Eduard Lorencin, Nenad Radošević, Serdo Lorencin, Josip Grakalić, Biserka Deković, Nataša Lorencin, Siniša Vudragović, Aleksander Vojak. Iz zbirke Josipa Grakalića.

41 Glas Istre, Djed Mraz svima jednako, 12.11.1973.
42 Glas Istre, Djed Mraz svima jednako?, 26.10.1973.
43 Glas Istre, Djed Mraz svima jednako, 12.11.1973.

Osim što bi Djed Mraz znao pohoditi mjesta u tadašnjoj Općini Pula, vrlo često su kolegice odgajateljice iz susjednih mjesta ili roditelji postajali mitski Djed Mraz koji bi posjetio dječji vrtić. No, ponekad je potraga za najbitnijom prosinačkom figurom bila mukotrpna. *Imali smo pedagoško vijeće i trebali smo izabrati neku odgajateljicu ili spremačicu za Djeda Mraza. Bila je to moja prva godina u Dječjem vrtiću Medulin, 1976. godine. I ja im kažem: 'Što ćemo se mučiti! Imam ja u Medulinu pravog Djeda Mraza, s bradom i brkovima!' I upitam ja Dragu Brulca (koji je imao kćerku u vrtiću): 'Hoćeš li ti biti Djeda Mraz?' I on odmah ispali: 'Hoću!' Valjda je (kao i ja) mislio da će biti Djed Mraz samo u Medulinu. Dakao, bio je kako smo se dogovorili u Medulinu, ali čovjek se nije ni snašao i već je bio Djed Mraz u Ližnjanu, Šišanu, Savičenti. Kao i u svim područnim odjeljenjima vrtića Anke Butorac - Galižani, Stoji i Verudi. I tako se Drago Brulc naputovao. Vozili su ga od mjesta do mjesta.*⁴⁴ (sl. 17.)

Slika 17. Sjede s lijeva na desno: Kristijan Šebelić, Ivan Šebelić, Kristijan Tanger, Damir Grmoja, Dražen Ladavac, Tomislav Perica, Gracijano Sironić, Kristina Vudragović, Davorka Bertanjo, Gornji red sjede s lijeva na desno: Žaklina Hrvatina, Elda Mihaljević, Tanja Lorencin, Nataša Božičević, Drago Brulc kao Djed Mraz, Alen Grakalić, Monika Bičanić, Ines Dorić, Gordana Grakalić. S odgajateljicom Božicom Siladić su Zrinka ___ i Nataša Leverić. Iz zbirke Božice Siladić

44 Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

Medulin 1974. – 1978.

Konstantno veliki broj vrtičke skupine (preko 30 od 3 do 7 godina) uvjetovao je potrebu traženja trajnog, kvalitetnog, funkcionalnog i poticajno opremljenog prostora za boravak djece. Rješenje je nađeno 1974. godine u suradnji s „Arenaturistom“¹, odnosno „Medulinskom rivijerom“, koja je imala u vlasništvu restoran tijekom ljeta otvoren, a ostali dio godine zatvoren.

Godine 1912. objekt je izgradio poduzetni Josip Cukon prvenstveno za ugostiteljske svrhe pod nazivom *Restauracija J. Zuccon*.² (sl. 1.)

Slika 1. *Restauracija J. Zuccon* 1917. godine. Iz zbirke Branke Grakalić

Od svibnja 1925. godine u svakom većem mjestu djeluje organizacija *Opera Nazionale Dopolavoro* (OND). Cilj te organizacije je promicanje „zdravog i svrhovitog slobodnog vremena“. *Casa di dopo lavoro* je svojevrсни društveni dom, klupski prostor i mjesto okupljanja u slobodno vrijeme. Otvaranjem talijanskih škola, dječjih vrtića (*asila*) i društvenih domova (*Dopolavora*) u gotovo svakom selu, talijanizacija se pokušala provoditi „masovnije“, te uvesti „modernu i nacionalnu“ talijansku kulturu. Restoran tada preuzima Andrea Damiani, dok je njegov brat Giovanni (Zaneto) držao drugu gostionicu u centru mjesta.

¹ U lipnju 1974. godine „Južnoistarska rivijera“, združeno poduzeće turističkih radnih organizacija Pule, promijenilo je ime Odlukom radničkog savjeta, kojeg su činili predstavnici OOUR-a „Veruda“, „Medulinska rivijera“, „Rivijera“ i „Turist biro Pula“. Poduzeće je dobilo ime „Arenaturist“, sa sjedištem u Puli. Do promjene imena došlo je na prijedlog E. Matikija, v. d. direktora OOUR-a „Medulinska rivijera“. Zbog neadekvatnosti, dužine i kompliciranosti pri sporazumijevanju sa stranim partnerima naziv „Južnoistarska rivijera“ jednoglasno je zamijenjen adekvatnijim imenom „Arenaturist“.

² Postojale su i ranije oštarije, konobe no one su bile prenamijenjene i prvotno su izgrađene kao obiteljske kuće, te su djelom to i ostajale.

Slika 2. *Dopolavoro* 6.6.1937. godine. Preuzeto iz knjige *Come ervamo*, autor Piero Delbello

Andrea je bio omiljen među djecom jer bi u ljetnim mjesecima pripremao neodoljivi sladoled i s *kareton* dolazio do Place i Pinete.³ (sl. 2., 3.)

Nakon Drugog svjetska rata ugostiteljski objekt preimenovan je u *Krčma Vrčevan*, ali je i dalje među mještanima kolokvijalni naziv bio *Dopolavoro*. Tijekom ljeta 1964., 1965., 1966. na terasi su svirali rock sastavi *Silute* iz Beograda i *Sateliti* iz Pule (u kojima je basist bio Franci Blašković).⁴

Sporazumom između Dječjeg vrtića „Anka Butorac“ i „Arenaturista“ Dječjem vrtiću „Medulin“ ustupljen je na devet mjeseci u godini središnji dio i lijevo krilo ugostiteljskog objekta, dok su u desnom krilu ostale stvari *Krčme Vrčevan* koja bi nastavila raditi u ljetnim mjesecima.⁵

Slika 3. *Karet* za sladoled kojim je Andrea Damiani obilazio Medulin. Iz zbirke Vlaste Lorencin-Petrović

³ Razgovor s Marijom Kirac vodio Andrej Bader 23.2.2022.

⁴ Razgovor s Flaviom Brulc vodio Andrej Bader 23.2.2022.

⁵ Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

Iste godine kada su djeca u Medulinu napokon dobila novi vrtički prostor, u Puli je početkom srpnja otvorena prva prava dječja robna kuća u čijim su predivno dekoriranim prostorima podjednako uživali i mali Puležani i djeca iz bliže i šire okolice grada. Idući ukorak s vremenom (i suvremenim zahtjevima potrošača) organi upravljanja trgovačkog poduzeća „Istra“ odlučili su dotadašnju trgovinu namještajem u Prvomajskoj 57 (danas Ulica Sergijevaca 49) preurediti za prodaju artikala namijenjenih isključivo djeci. Robna kuća zvala se „Ciciban“.⁶ Bila je opskrbljena svim artiklima za djecu od njihova rođenja do 14. godine. Tu se posebno mogao naći veliki izbor različitih odjevnih predmeta (osim obuće). Ulaskom u mini robnu kuću prodajni prostor bi odmah očarao mališane. Zidovi su bili oslikani likovima iz poznatih bajki, no najdojmljiviji je bio veliki Kalimero koji je u svojim crtanim

Slika 4. Prosinac 1974. godine. Gornji red stoje, s lijeva na desno: Fredi Petrić, Jasminka Lapić, Ivica Privrat, Ljiljana Bilić, Branko Bestulić, Dolores Leverić, Romina Brenko, Serdo Lorencin, Aleksander Vojak, Edo Lorencin
Srednji red sjede, s lijeva na desno: Dolores Krepčić, Ines Kirac, Rozalia Privrat, Elizabeta Salih, Roberto Sironić, Anelka Pošić, Kristina Lorencin, Nataša Lorencin, _____
Donji red sjede, s lijeva na desno: Josip Grakalić, Saša Leverić, Božidar Prašnikar, Danijela Lorencin, Alen Perić, Saša Žmak, Darko Lorencin, Sanja Hrvatin, Serdo Šugar. Odgajateljica Milojka Šimunić. Iz zbirke Saše Leverića

Slika 5. Doček Djeda Mraza 1974. godine, na fotografiji samo mlađa vrtička skupina. Stoje s lijeva na desno: Kristijan Lorencin, Eta Nekić, Jasminka Lapić, Danijela Privrat, Saša Leverić, Ines Kirac, Serdo Šugar, Dolores Krepčić, Fredi Petrić, Robertina Milovan
Sjede, s lijeva na desno: Slavica Šupe, Sanija Jusuf, Kristina Lorencin, Simeon Ukotić, Roberto Sironić. Odgajateljica Mirna Leverić. Iz zbirke Saše Leverića

epizodama vječito jadikovao „*Nepravda, pa to ti je!*“ ili „*Pa to je prava pravcata nepravda*“ dok se u „Cicibanu“ nije mogao ni na što požaliti jer je bio glavna zvijezda. U ovoj reprezentativnoj trgovini mogle su se kupiti sve moguće igračke uključujući bicikle te Disneyeve 8 milimetarske crtane filmove za kućnu projekciju. „Ciciban“ je bio otvoren svaki dan od 7 do 20 sati, a nedjeljom od 7 do 10 sati.⁷

U jesen 1974. godine odgajateljica mlađe vrtičke skupine na Mudotoru je Mirna Leverić (i u tom zvanju će ostati naredne dvije godine), dok će stariju grupu na Placi voditi Milojka Šimunić. (sl. 4., 5.)

Ono što se godinu dana ranije činilo spasonosnim rješenjem već je sljedeće godine bilo razlogom povišenih tenzija i razdora. Dio roditelja, čija su djeca pohađala organizirani vrtički program u prostorijama gostionice „Vrčevan“, a koja su se pred ljetnu sezonu morala dogovorno iseliti, nije to primio s odobravanjem. „Treba reći da nerazumijevanje za potrebe djece Medulina pokazuje upravo ona radna organizacija, koja svoju sezonsku radnu snagu (većinom žene-majke) crpi upravo iz Medulina, pa tako uskraćuje djeci tih žena bezbrižan boravak uz stručni nadzor dok njihove majke rade.“⁸ (sl. 6., 7.)

⁶ RADOŠEVIĆ, Ratko: Djeca dobivaju robnu kuću, Glas Istre 14.2.1974.

⁷ RADOŠEVIĆ, Ratko: Otvoren „Ciciban“, Glas Istre 5.7.1974.

⁸ ŽMAK, Maja: Gostionica da – vrtić ne, Glas Istre 15.5.1975.

Slika 6. Glas Istre, 15.5.1975.

Slika 7. Glas Istre, 21.5.1975.

Glas Istre 14.5.1976.

Prvog rujna 1976. godine počinje s radom u Dječjem vrtiću Medulin odgajateljica Božica Siladić (i ostat će dijelom najljepšeg perioda djetinjstva malim Medulincima sve do odlaska u mirovinu 30.12.1998. godine). Priložene fotografije dio su programa „Jesenskih svečanosti“ u kojima se zrcale dosezi dječje spoznaje o godišnjem dobu što odmiče i nalazi svoj izričaj u tradicionalnim svečanostima što se održavaju u dječjem vrtiću. (sl. 8., 9.)

Slika 8. Mlada vrtićka skupina 1976. godine. Gornji red s lijeva na desno: Odgajateljica Božica Siladić, Barbara Brulc, Žaklina Hrvatina, Patricija Tušek, Kristijan Tanger, Ines Dorić, Elda Mihaljević. Donji red s lijeva na desno: Damir Grmoja, Tanja Lorencin, Dražen Ladavac, Gracijano Sironić, Nataša Leverić, Tomislav Perica, Vedran Korva, Davorka Bertanjo, Ivan Šebelić, Kristijan Šebelić i Kristina Vudragović. Iz zbirka Nataše Leverić

Slika 9. Starija vrtićka skupina 1976. godine. Gornji red s lijeva na desno: odgajateljica Milojka Šimunić, Damir Boljunčić, Kristina Lorencin, Saša Žmak, Branko Bestulić, Nataša Lorencin, Sabina Vojak, Perica Radošević. Srednji red s lijeva na desno: Saša Lorencin, Dinka Črnac, Robi Kirac, Ines Kirac, Serdo Lorencin, Robertina Milovan, Rozalia Privrat, Fredi Petrić, Sanja Hrvatina, Roberto Sironić, Simeon Ukotić, Ivica Privrat, Anđelka Pošić. Sjede u donjem redu s lijeva na desno: Saša Leverić, Eta Nekić, Sandra Siladić, Kristijan Lorencin, Dolores Krepčić, Pavelić. Iz zbirke Saše Leverića

Godina 1977. gornji red stoje s lijeva na desno: Ines Dorić, Elda Mihaljević, Kristina Lorencin, Robert Kirac, Tomislav Perica, Saša Lorencin, Dinka Črnac, Ivo Lorencin, Alan Blašković, Barbara Brulc, _____
Donji red s lijeva na desno: Nataša Leverić, Davorka Bertanjo, Andrijana Kocić, Vedran Korva, Kristina Vudragović, Liza Blašković, Davorka Pavelić (Biba), Sandra Siladić, Tatjana Šošarić. Odgajateljica Milojka Šimunić. Iz zbirke Ines Savić

Koncem 1977. godine pri završetku su bili radovi na uređenju prostorija koje je koristio dječji vrtić u objektu gostionice *Vrčevan*. „Budući da nedostaje oprema za taj dječji vrtić, a također i sredstva za njezinu kupnju, očekuje se da će u nabavci opreme sudjelovati *Arenaturist* i *Mjesna zajednica Medulin*.“⁹

No, baš kad je sve napokon krenulo u najboljem smjeru vrijeme je pokazalo svoju okrutnu narav i tijekom čitavog prosinca 1977. i siječnja 1978. godine padale su neumoljive kiše, te su netom uređene prostorije u potpunosti poplavljene. Zbog nemogućih uvjeta rada mlađa vrtićka skupina seli se u prostorije na Placi pa je naredna tri mjeseca u starom vrtiću bilo preko četrdesetoro mališana.

U navedenom periodu Dječji vrtić Medulin prelazi iz područne jedinice za predškolski odgoj „Anka Butorac“ u radnu jedinicu „Ivan Jadreško“. Našavši se pod upravom Rižanske¹⁰ čija je voditeljica tada bila Vera Udovičić, nađeno je zadovoljavajuće, dugoročno kvalitetno rješenje. Mjesnoj zajednici „Medulin“ i „Arenaturistu“ predložena je zamjena - vrtićki prostor na Placi za čitav objekt gostionice *Vrčevan*. Dogovor je postignut. Sanirana je šteta nastala u zimskom periodu, postavljen je parket umjesto dotadašnjeg toplog poda i u proljeće se mlađa grupa vratila u svoj vrtić, no ovog puta ne kao podstanar već kao vlasnik prekrasnog objekta s raskošnim vrtom i prostorom za igru.

⁹ Glas Istre, Novi dječji vrtići, 5.12.1977.

¹⁰ Tako se razgovorno, uobičajeno nazivao vrtić Ivan Jadreško, danas Centar

Do jeseni opremljena je i desna prostorija, pa se i starija grupa s Place preselila. Kao i do tada vrtić radi od 8 do 14 sati, uz jednu bitnu novost, a to je da djeca više ne moraju nositi marendu od kuće već se doručak sprema u vrtiću. U njihov dojučerašnji prostor na Placi uselila se Limena glazba Medulin.¹¹

U Šijanskoj šumi 20.11.1978. Gornji red s lijeva na desno: Liza Blašković, Davorka Pavelić (Biba), Nataša Leverić, Kristina Vudragović, Ines Dorić, Patricija Skoko, Davorka Bertanjo, Gracijano Sironić, Kristijan Šebelić, Kristijan Tanger, Alen Grakalić, Petra Vidosavljević
Donji red s lijeva na desno: Elena Šupe, Neven Macan, Gordan Grakalić, _____, _____, Kristina Cukon, Klaudia Leverić, Alison Žufić, Damir Grmoja. Odgajateljica Božica Siladić. Iz zbirke Ines Savić

¹¹ Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

Predškolska djeca kroz pjesmu i igru, Arena 27.5.1978. godine. Zbirka obitelji Fištrović

..... i Tito nije došao

„Ciljevi odgoja bitna su sastavnica vrijednosno-normativne kulture društva. Na razini države ciljevi odgoja oslikavaju ideologijsku paradigmu: od dogmatizma do demokracije. Druga polovina dvadesetog stoljeća (nakon završetka Drugog svjetskog rata) vrijeme je burnih društveno-političkih i ekonomskih promjena. U novonastalim socijalističkim državama koje karakteriziraju jednopartijski sustavi i marksistička ideologija odgoj ima, prije svega, instrumentalnu zadaću izvedenu iz državno-partijskih ciljeva. Ona se ostvaruje intenzivnim 'podruštvljenjem', odnosno institucionalizacijom i hijerarhijskim ustrojstvom cjelokupnog sustava odgoja i obrazovanja. S druge strane, životna, ekonomska i tehnološka realnost također utječu na socijalnu politiku u smislu različitih oblika intervencije koju ostvaruju socijalna zaštita i ekonomska učinkovitost. U području predškolskog odgoja to je značilo zbrinjavanje i zaštitu djece zaposlenih roditelja i djece iz 'socijalno ugroženih' obitelji. Zbrinjavanje i zaštita djece u smislu njihove socijalne i zdravstvene sigurnosti uključuju i odgojno-obrazovne 'intervencije' kojima se ostvaruje odgojni ideal (ogledalo ideologijskog sustava) i priprema djeteta za učenje u školi.“¹

¹ BABIĆ, Nada, IROVIĆ, Stanislava: „Ciljevi institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine“, *Dijete, vrtić, obitelj* : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima Vol. 5., No. 17., Zagreb 1999., str. 3.

U sklopu jedinstvenih odgojno-obrazovnih ciljeva, zakonskih dokumenata i predškolskih programa od 1945. do 1990. godine zadaci za konkretne odgojne skupine i konkretna odgojno-obrazovna područja dani su u obliku „zahtjeva - što treba 'osigurati', na što djecu treba 'navikavati', što treba 'formirati', 'ispravljati', 'utvrđivati', 'razvijati', na što treba 'utjecati', što djeca 'moraju' itd. Nije teško iščitati da se iza tako postavljenih ciljeva nalazi vrijednosna orijentacija u kojoj je stožerna vrijednost konvencionalnost u smislu poštivanja društvenih normi, institucionalnog autoriteta, tradicije i proklamirane vrijednosti socijalističkog društva.“²

„U nastojanju da se s rezultatima odgojno-obrazovnog rada u vrtiću upozna što šira javnost, dječje ustanove organizirale su manifestacije javnog karaktera ili učestvovalе u njima jer su one bile doprinos planu rada na afirmaciji predškolskog odgoja u zajednici. To su bile prije svega svečanosti koje se organiziraju tijekom školske godine u vrtiću za djecu, roditelje i uzvanike, zatim javne manifestacije djece u okviru ustanove bile su vezane za društvene i prigodne praznike. To su: Jesenska svečanost, Dan Republike, Dan Armije, Nova godina, 8. mart, Dan proljeća i završna godišnja svečanost. Na neke od njih (Dan Republike, 8. mart, Završna svečanost) pozivani su i roditelji djece i uzvanici.

² Isto, str. 7.

Npr. organizacija Jesenske svečanosti ima za cilj rezimiranje znanja djece o prirodnim događajima koji se zbivaju u jesen, dok organizacija proslava vezanih uz društvene praznike približava djeci društvene događaje koji pobuđuju moralna i patriotska osjećanja djece prema našim narodima i njihovim vođama.³

Kada se s vremenske distance odmaknemo od gordo blistavih karnevalskih aluzija na patronizirajuću mitomaniju o velikom vođi ili vođama ostaje jednostavna činjenica da djeca u tom periodu nisu bila ideološki indoktrinirana (niti su zbog svoje starosne dobi mogla biti), niti je većina odgajateljica imala ikakve primisli i odgojno-obrazovne tendencije u „ideološkom“ smjeru već su to bili deklarativni ciljevi. Neminovno je morao postojati odnos između življenja, odgoja i sistema, no on se potvrđivao kroz stvaralački odjek: „Djeca su u pripremanju proslava vrlo marljiva jer su u njima aktivni učesnici i aktivni promatrači. Sam cilj proslave na kojoj će djeca pred roditeljima i ostalim uzvanicima demonstrirati svoja znanja iz svih odgojnih područja potiču djecu na konkretne akcije, na ustrajnost u radu. Daju im mogućnost estetskog i emocionalnog doživljavanja. Djeca se raduju jer osjećaju da čine radost drugima, a to kod djece izaziva najkonkretniju želju da što ljepše i bolje urade ono što se od njih traži. Oni se trude da što ljepše uredi svoje prostorije za doček roditelja i uzvanika, da što bolje otpjevaju ili odrecitiraju svoje pjesme i odigraju igre. Nastoje da budu što ljubazniji prema gostima, da vode računa o kulturnom ponašanju.“⁴

Svakako, ne treba biti naivan i zaključiti kako je sve bilo krajnje bezazleno. U prilog govori program organiziran 9. lipnja 1977. godine: „Sindikata radnika odgoja, obrazovanja i znanosti, Pedagoško-književni zbor i aktivni saveza komunista osnovnog i srednjeg obrazovanja, organiziraju sutra svečanu akademiju s nazivom *Mi, djeca mira - voljenom Titu*. U koncepciji programa, koji će se, s početkom u 17 sati odvijati u koncertnoj dvorani Doma JNA, koordinacioni se odbor manifestacije usmjerio željom da se javnosti prezentira dječje stvaralaštvo posvećeno drugu Titu, a izvođači su iz predškolskih ustanova, osnovnih škola i škola usmjerenog obrazovanja.“⁵

Dvadeset trećeg svibnja 1987. godine održana je na Forumu u Puli javna manifestacija pod nazivom „Predškolska djeca maju i Titu“. Organizatori su bili Općinski Savez društava „Naša djeca“ i RO „Dječje jaslice i vrtići“. U programu je nastupilo 750 mališana iz svih pet vrtićkih centara općine Pula. Na Trgu i pred Augustovim hramom izveden je prigodni program s nizom recitacija i pjesama. „Održavanjem ove manifestacije obilježava se 50. godišnjica osnivanja KP Hrvatske i dolaska druga Tita na čelo KP Jugoslavije.“⁶

Treba spomenuti i obljetnice Dana zrakoplovstva, kopnenih snaga, mornarice, ritualne dane koji su vremenom dobili općeniti, paradni karakter kada su vojarne i aerodromi bili otvoreni za građanstvo, učenike i polaznike vrtića. (sl. 1. i 2.)

Najdirektniji oblik neprikrivene izgradnje kulta ličnosti je proslava *Dana mladosti* 25. svibnja, koji je proglašen i rođendanom Josipa Broza Tita⁷, (sl. 3.) te svakog lipnja završna svečanost vrtićke godine koja je bila popraćena pjesmom, recitacijama, glumom i plesom djece. (sl. 4.) Time se jugoslavenskog vođu željelo jače vezati uz mlade, stvarajući idealiziranu sliku Tita kao narodnog idola i uzora.

3 VUKOTIĆ, Đurđa: „Dvadeset godina u životu dječjeg vrtića Štefanija Ravnić u Puli“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967., str. 64.

4 Isto.

5 Glas Istre, *Mi, djeca mira – voljenom Titu*, 8.6.1977.

6 Glas Istre, *Mališani maju i Titu*, 22.5.1987.

7 Premda Tito nije rođen 25. već 7. svibnja

Slika 1. Posjet medulinskih mališana vojnom aerodromu 21.5.1976. godine. Iz zbirke Josipa Grakalića

Slika 2. Posjet medulinskih mališana vojnom aerodromu 21.5.1977. godine. Iz zbirke Božice Siladić

Slika 3. Obilježavanje Dana mladosti u medulinskom vrtiću 1977. godine. Iz zbirke Božice Siladić

Slika 4. Završna svečanost u Premanturi 1982. godine. Iz zbirke Danijele Michelich

Najimpresivnije predškolsko obilježavanje Dana mladosti na istarskom poluotoku bilo je 27. svibnja 1978. godine. U subotu, u pulskom amfiteatru s početkom u 17 sati, priređena je izuzetna manifestacija na kojoj je sudjelovalo tisuću i devedesetoro mališana iz predškolskih ustanova pulske općine koji su uvježbanim korakom i slobodnim stilizacijama pokreta, u pjesmi i igri izveli bogat program točaka s nazivom *Predškolska djeca kroz pjesmu i igru*. Ova se manifestacija održavala u povodu 30. obljetnice rada predškolskih ustanova u Puli, 86. rođendana Josipa Broza Tita i Dana mladosti te 35. obljetnice pripojenja Istre matici zemlji. Razigrano slavlje mališana započelo je stvaranjem formacije *Vrtuljak*. Zatim je slijedilo dvadesetak točaka pjesme, plesa i igre, podijeljenih u tri bloka: *Što se u vrtiću radi*, *Plesovi naših naroda* i *Mi smo Titovi, Tito je naš*.⁸ Vrhunac čitave priredbe (koji je čuvam u tajnosti) trebao je biti dolazak Josipa Broza Tita u Arenu, no on nije došao. I gotovo nitko nije bio razočaran njegovim izostankom jer se nije ni znalo da „najveći sin svih naroda i narodnosti treba doći.“⁹ (sl. 5.)

Slika 5. *Predškolska djeca kroz pjesmu i igru*, Arena 27.5.1978. godine. Iz zbirke Andreja Badera

⁸ Glas istre, *Predškolska djeca kroz pjesmu i igru*, 25.5.1978.

⁹ Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

Vinkuran 1977. – 1984.

Slika 1. Marija Crnobori ispred škole u Vinkuranu 1.7.1979. godine, pored nje su Vladimir Kapuralin i Albino Crnobori. Iz zbirke Sonje Crnobori-Žerjav

Slika 2. Marija Crnobori i Anton Kapuralin u vinkuranskoj školi 1.7.1979. godine. Iz zbirke Sonje Crnobori-Žerjav

U staroj jezgri Vinkurana, u nekadašnjoj osnovnoj školi koja je podignuta zahvaljujući sredstvima Družbe sv. Ćirila i Metoda početkom 20. stoljeća, uređen je tijekom kolovoza 1977. godine dječji vrtić. Desno od ulaznih vrata još uvijek postoji mramorna ploča na kojoj piše *Osnovna škola braće Luke i Mije Rosanda*, ali tada je to bio tek područni odjel Osnovne škole 43. istarske divizije iz Pule sa samo petoro učenika, dok je u Vinkuranu bilo 15 mališana predškolske dobi, koji su od te jeseni imali svoj veseli kutak.¹

Dječji vrtić „Vinkuran“ počinje s radom 12. rujna 1977. i područna je jedinica pulskog Dječjeg vrtića „Štefanija Ravnić“. Prva odgajateljica bila je Ines Dvorski, a nakon par mjeseci pridružuje joj se kolegica Jožica Grubiša. Periodično je tijekom 1979. godine kao zamjena dolazila odgajateljica Doris Dragosavac, a u posljednjem periodu, u pedagoškoj godini 1983./84. Mirjana Hervat.²

U nedjelju, 1. srpnja 1979. godine, u zgradi osnovne škole u Vinkuranu održan je kolokvij „Vinkuran, Pomer i Premantura - jučer i danas“, što su ga organizirali Katedra Čakavskog sabora Pula, Mjesna zajednica Banjole i Premantura te Centar za scenske i likovne djelatnosti Pula.³ Pred početak kolokvija otvorene su i dvije izložbe: jedinstveni prikaz fotografija spomenika s tematikom NOB-a, te izložba radova Dječjeg vrtića „Vinkuran“, OŠ „Medulin“ i OŠ „43. istarska divizija“ na tematiku iz NOB-a.⁴ Svečanost kolokvija uveličala je prvakinja Jugoslavenskog dramskog kazališta, Marija Crnobori, recitirajući stihove Balote, Gervaisa i izbor stihova iz usmene narodne lirike. (sl. 1. i 2.)

U vrtićima i jaslicama na području općine Pula, u lipnju 1983. godine nakon sređenih podataka o upisima, koji su se odvijali u svibnju za nadolazeću školsku godinu, pokazalo se da ispisivanja oko stotinjak djece iz vrtića nisu bila trenutnog karaktera, već pokazatelji trenda opadanja broja djece obuhvaćene ovim vidom odgoja i obrazovanja. Poseban problem predstavljalo je opadanje djece zahvaćene poludnevnom i cjelodnevnom boravkom u prigradskim vrtićima. Tako je, za cjelodnevni program u Premanturi bilo prijavljeno svega troje djece, u Banjolama 15 i u Vinkuranu 10, a planirano je bilo da ih u Premanturi i Vinkuranu bude 24, te Banjolama 20.⁵ Razloga za takvu situaciju bilo je više, međutim glavni razlog je bila visoka cijena vrtića. Skala po kojoj se određivalo koliko će roditelji plaćati temeljila se na kriteriju socijalne sigurnosti, a to je zbog povećanih materijalnih troškova naraslo na 85 posto od ekonomske cijene vrtića. Samohrane majke više nisu imale nikakve popuste već samo prioritet kod upisa djeteta.⁶ Svi su ti razlozi ponukali roditelje (koji su to mogli, posebice u seoskim sredinama) da se okrenu „baka servisima“. Uz to osjetan je i demografski pad. U godinama koje su slijedile nakon otvaranja vrtića u Vinkuranu, otvoren je vrtić u Premanturi 1979. i Banjolama 1982. godine, što je rezultiralo disperzijom polaznika predškolskog programa. Takva kretanja uvjetovala su zatvaranje pojedinih vrtića pa je 15. svibnja 1984. godine zatvoren vrtić primarnog programa u Vinkuranu.⁷

1 IVETAC, Jus: Kasni turizam u Vinkuranu, Glas Istre, 27.8.1977.

2 Razgovor s Ines Dvorski vodio Andrej Bader 6.2.2023.

3 Glas Istre, Znanstveno – o najjužnijem dijelu Istre, 2.7.1979.

4 Razgovor s Ines Dvorski vodio Andrej Bader 6.2.2023.

5 Glas Istre, Vrtići nepopunjeni, jaslice pune, 22.6.1983.

6 Glas Istre, Vraćam se bako tebi, 1.11.1983.

7 ĐOKOVIĆ, Mirjana, et.al: „Razdoblje intenzivnog razvoja PU (80/96.)“, 50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997., str. 41.

Djeca iz vrtića „Vinkuran“ s odgajateljicama
1982. godine. Iz zbirke Tee Radovanović

Posjet Puljankinoj trgovini u Vinkuranu, s odgajateljicom Jožicom Grubiša
1984. godine. Zbirka Roni Krbavčić

Slika 1. Dječji vrtić fotografiran s premanturskog turnja. Iz zbirke obitelji Fištrović

Premantura 1979. - 1996.

Istodobno s otvaranjem dječjeg vrtića u Premanturi 1953. godine, u prostorijama nekadašnjeg predratnog *ažila* i današnje predškolske ustanove otvoreno je odmaralište Zavoda za socijalno osiguranje Čakovec koje je tu djelovalo do konca rujna 1966. godine. Nakon tog perioda zdanje je napušteno te je dvanaest godina propadalo. (sl. 1.)

Od jeseni 1978. godine u svim predškolskim ustanovama na pulskome području boravilo je oko 2.600 mališana, što ranije nije bio slučaj, te prilikom upisa nije bilo „prekobrojnih“ budući da je komisija SIZ-a (Samoupravne interesne zajednice) za društvenu brigu o djeci predškolskog uzrasta odlučila udovoljiti svim zahtjevima roditelja. Da bi se to ostvarilo, u gradu i selima trebalo je otvoriti više novih odjeljenja. U Premanturi prostor za dječji vrtić uređivali su sami mještani, a SIZ je za nabavu opreme uložio novčana sredstva.¹

Dan žena i Međunarodna godina djeteta u Premanturi su u srijedu 8. ožujka 1979. godine obilježeni vrijednim radnim rezultatom. Svečano je, u prisutnosti društveno-političkih radnika pulske komune, mještana i predstavnika pulskih organizacija udruženog rada koji su dobrovoljnim priložima u novcu i materijalu omogućili realizaciju, otvoreno Područno odjeljenje dječjeg vrtića „Štefanija Ravnić“. U odjeljenju je u kombinaciji poludnevnog i cjelodnevnog boravka boravilo 25 djece dok su u ljetnim mjesecima premanturski vrtić koristila i gradska djeca iz vrtića „Štefanija Ravnić“.² Prve odgajateljice u Premanturi bile su Svetlana/Ceca Gotovina i Daniela Michelich. (sl. 2. a, b)

¹ Glas Istre, U predškolske ustanove – 2.600 mališana, 24.8.1978.

² Glas Istre, Otvoren Dječji vrtić u Premanturi, 9.3.1979.

Slika 2.a Odgajateljica Ceca Gotovina s djecom u drugom redu između dvije Premanturke u proljeće 1979. godine. Iz zbirke Cece Gotovina

Slika 2.b Odgajateljica Daniela Michelich (desno) s djecom i kuharicom Milenom Periša, 1979. godine. Iz zbirke Daniele Michelich

SIZ društvene brige o djeci predškolskog uzrasta uložio je u adaptaciju vrtića 210 tisuća dinara, dok su dobrovoljnim radom, novcem i materijalom mještani i pulske organizacije udruženog rada prikupile još 130 tisuća dinara.³ U sklopu opremanja vrtića tada je u dvorištu postavljen krajnje neprimjeren betonski tunel za dječju igru (kojeg se tada moglo naći u svakom gradskom parku). (sl. 3.)

Konac 1979. godine djeca u Premanturi dočekat će s odgajateljicama Laurom Biletić i Danielom Michelich u okruženju svojih dobro poznatih vršnjaka.⁴ (sl. 4.)

Slika 3. Betonski tunel, prvo dječje „igralo“ 1979. godine. Iz zbirke Daniele Michelich

Slika 4. Osim na Puntizelu i Pionirski dom djeca su odlazila Djeda Mrazu i u središnji gradski vrtić. Na fotografiji su premanturski mališani u zbornici vrtića „Štefanija Ravnić“ koncem 1979. godine s odgajateljicama Laurom Biletić i Danielom Michelich. Iz zbirke Daniele Michelich

³ Isto.

⁴ Laura Biletić ostat će u Premanturi samo par mjeseci, a na njeno mjesto od 1980. do 1982. dolazi Dušanka Bijelić.

No, već sljedeće 1980. zbog nedostatka mjesta u pulskim vrtićima i (već!) malog broja domicilnih mališana, primjenjivat će se za današnje pojmove neobična praksa popunjavanja broja djece (što vrtić čini rentabilnim). Od 1980. do 1982. pulska su djeca išla u Premanturu u vrtić. Teret organizacije dolaska djece u najjužnije istarsko mjesto potpao je pod radnu obvezu odgajateljica, pa je primjerice Daniela Michelich (koja je živjela u Banjolama) morala ustajati rano ujutro i s autobusom odlaziti do Pule, gdje bi ispred Dječjeg vrtića „Štefanija Ravnić“ dočekivala djecu i s njima krentala put Premanture. No, tu dnevnoj epopeji nije bio kraj budući da je autobus vozio samo do Banjola, pa su djeca s odgajateljicom čekala drugi autobus za Premanturu. Srećom, poslijepodnevni povratni autobus bio je bez presjedanja.⁵

Godine 1981., listopadske vesele *Jesenje svečanosti*, djeca su provodila u dugim šetnjama po Kamenjaku, skupljajući lišće i cvijeće raznih toplih boja, te plodove jeseni, a čitavu svečanost su zaokružili igrom, plesom i pjesmom. (sl. 5. a, b, c, d)

Slika 5. a, b, c, d. *Jesenje svečanosti* na Kamenjaku 1981. godine. Iz zbirke Daniele Michelich

⁵ Razgovor s Danielom Michelich vodio Andrej Bader 10.3.2023.

U proljeće 1982. upućen je javni poziv mještanima Premanture s molbom da se pridruže radnoj akciji uređenja vrtića. Nakon čišćenja i okopavanja vrta uslijedila je marena uz druženje za velike i male. (sl. 6. a, b i sl. 7.)

Slika 6. a Proljetna radna akcija 1982. godine. Iz zbirke Daniele Michelich

Slika 6 b. Proljetna radna akcija 1982. godine. Iz zbirke Dušanke Bijelić

Slika 7. Marena i druženje nakon subotnjeg rada. Krajnje lijevo stoje odgajateljice Daniela Michelich i Dušanka Bijelić. Iz zbirke Daniele Michelich

Od 1974. godine počela su organizirana zimovanja u: Velikim Blokama, Petehovcu, Bjelolasici, Skradu, Velenju, Kranjskoj Gori i Slovenj Gradecu. Posebnost premanturskog odlaska u slovenske planine je što su djeca s odgajateljicama išla u lipnju 1982. godine, te je riječ o prvim ljetnim Velikim Blokama. (sl. 8.)

Slika 8. Ljetne Velike Bloke s odgajateljicama Dušankom Bijelić i Doris Tidić koja u naručju drži trogodišnjeg Nevena Ivešu. Iz zbirke Nevena Iveše

Po odlasku Daniele Michelich u novootvoreni vrtić u Banjolama u rujnu 1982., i Dušanke Bijelić u Pulu, u Premanturi od 1983. rade odgajateljice Laura Grubišić i Marina Buršić, (sl. 9., 10., 11.) dok su kuharice bile najprije Milena Periša, i nakon nje Blanka Župarić. Neobično često mijenjanje odgajateljica nastavit će se i narednih godina pa o djeci od predškolske godine 1984./85. skrbe Gabrijela Vugrinec i Jožica Grubiša, koja je nakon zatvaranja vrtića u Vinkuranu došla u Premanturu. (sl. 12.)

Slika 9. Laura Grubišić i Marina Buršić u Premanturi 1983. godine. Iz zbirke Zlate Pinčan

Slika 11. Premantura 8. ožujak 1983. godine, s odgajateljicom Laurom Grubišić. Primjetna je ugradnja centralnog grijanja. Iz zbirke Nevena Iveše

Slika 10. Premantura, siječanj 1983. godine. Iz zbirke Nevena Iveše

Slika 12. Susret s Djedom Mrazom na Puntizeli u prosincu 1984. godine. Uz odgajateljice Gabrijelu Vugrinec i Jožicu Grubiša. Iz zbirke Nevena Iveše

U siječnju 1988. godine umjesto odgajateljice Jožice Grubiša dolazi Anka Vitasović te uskoro i odgajateljica Mirjana Levak. (sl. 13., a, b 14.) Od ljeta 1988. godine, vrtić u Premanturi popunjavao se s djecom sezonskih radnika koji su radili na području općine Pula.⁶ Za njihov smještaj u periodu od 1. travnja do 1. listopada 1989. nije pronađeno optimalnije rješenje pa su djeca putovala u Premanturu i te godine. „Jedini izlaz vidi se u budućnosti kada će se izgraditi nova škola u Medulinu, gdje bi bio i novi vrtić, s time da se sadašnji prostor u Medulinu namijeni djeci sezonskih radnika.“⁷ Do 1996. godine u Premanturi će još raditi odgajateljica Diana Kostović.

Slika 13. a Krabulje u Premanturi, veljača 1988. godine, s odgajateljicom Ankom Vitasović. Iz zbirke Petre Vuković

Slika 13. b Prosinac 1988. u Dječjem vrtiću Premantura. Marino Silić u ulozi Djeda Mraza. Iz zbirke Anke Vitasović

⁶ Glas Istre, Prostora nikad dosta, 25.8.1988.

⁷ Glas Istre, Gdje smjestiti djecu sezonaca?, 10.3.1989.

Slika 14. Odgajateljice Anka Vitasović i Mirjana Levak s djecom u Stupicama 1990. godine. Iz zbirke Silvije Bader-Božić

Vrtić u Premanturi. Autor fotografije Andrej Bader

Jolanda Verbanac s djecom iz jaslica 1981. godine

Jaslice tete Jolande

Propisivanje obveze osnivanja zasebnih SIZ-ova za vrtiće 1974. godine omogućilo je podmirivanje troškova boravka većem broju djece što se očitovalo u ekspanziji sustava i povećanom udjelu polaznika predškolskih institucija s beneficiranom cijenom programa tijekom 1970-tih.¹ No, istodobni demografski rast ukazao je na problem podkapacitiranosti prostora za predškolski odgoj. Kriterij za upis djece u vrtiće pulske općine bio je u skladu s odredbama pravilnika, odnosno poštovani su sljedeći kriteriji: prednost samohranih roditelja, zdravstveno stanje roditelja, broj djece u obitelji (posebno predškolskog uzrasta) i materijalne prilike. Problem nedostatka prostora ogledao se i u tome što je jedna grupa djece predškolskog uzrasta ostala u jaslicama, tako da nije ostvaren plan SIZ-a da se u 1980. godini izvrši pomjeranje dobne starosti jasličkog uzrasta u korist predškolskog. Sva djeca rođena u prosincu 1977. godine i dio iz studenoga mjeseca, morala su ostati u jaslicama jer u vrtićima nije bilo mjesta.² Iako su normativi dopuštali smještaj 234 mališana u dječje jaslice, njihov broj je dosegao skoro četiri stotine. Da bi se izbjegle negativne posljedice podkapacitiranosti, organiziran je rad s djecom vrtićkog i jasličkog uzrasta u dvjema obiteljima.³ Kao izdvojeni odjeli pulskih vrtića djelovale su u 10-satnom (od 6 do 16 sati) programu jaslice kod obitelji Verbanac u Valdebeku i vrtićki 6-satni program kod obitelji Šarić na Velom Vrhu.

Nakon četveromjesečne edukacije u Zagrebu Jolanda Verbanac otvorila je u siječnju 1981. godine jaslice u Valdebeku.⁴ „U početku bilo je dosta nepovjerenja prema toj novosti, mnogi su bili sumnjičavi, vjerujući da to baš neće biti dobro rješenje, da nema perspektive. Ipak, roditelji su djecu povjerali, Jolandi Verbanac i nisu se pokajali! Tome u prilog govori i pismo što su ga roditelji te djece nedavno uputili SIZ-u predškolskog odgoja, Dječjim jaslicama, te mjesnim zajednicama G. Revelante, Mirna i Banjole. U tom pismu oni izražavaju zadovoljstvo načinom na koji se Jolanda Verbanac brine o njihovoj djeci i naglašavaju da je nestalo i ono malo nepovjerenja, kojeg su u početku imali prema tom novom obliku zbrinjavanja svoje djece. Posjetili smo mini - jaslice u Valdebeku, a u dvorištu obiteljske kuće Verbančevih dočekali su nas veseli dječji smijeh i vriska. Zatekli smo šestoro mališana što su se pod budnim okom tete Jolande igrali. Točnije, igrali su se Edo, Daniela, Andrea, Ernest i Tanjin, a mala Greta, najmanja u grupi, u međuvremenu umorila se od igre i zaspala. Djeca se osjećaju kao kod svoje kuće. Imaju jednu prostoriju za igru, jednu za spavanje, sanitarni čvor i ostalo. Hrana se djeci dovozi iz jaslica u Puli, a svjež i čist zrak, daleko od gradskog zagađenja, ostavlja vidljive tragove i na rumenim dječjim obraščićima. Pitamo Jolandu Verbanac da li je teško raditi s tako malom djecom i dobijamo odgovor da nije ako čovjek voli djecu i zna postupati s njima. Ona je odgojila svoje dvije, sad već odrasle kćeri, pa joj je ovaj rad s mališanima zapravo repriza. Radi za osobni dohodak koji dobiva preko jaslica, odnosno SIZ-a.“⁵ Jaslice u Valdebeku bile su otvorene do 1984. godine. Pohađala su ih djeca iz Pule, Valdebeka, Pomera, Vinkurana i Banjola. Godine 1989. Jolandina kćer Davorka otvorila je u istoj obiteljskoj kući područni odjel za dvije jasličke skupine, a 1991. godine Dječji vrtić „Veseljko“.⁶

1 BARAN Jelena, DOBROTIĆ Ivana, MATKOVIĆ, Teo: „Razvoj institucionaliziranog predškolskog odgoja u Hrvatskoj: promjene paradigme ili ovisnost o prijednom putu?“, *Napredak Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* Vol. 152. No. 3-4, Zagreb 2011., str. 526.

2 Glas Istre, U predškolskim ustanovama riješeno 70 posto molba, 1.7.1980.

3 Glas Istre, Briga za najmlađega svoga, 1.9.1980.

4 Razgovor s Davorkom Verbanac Hošnjak vodio Andrej Bader 1.2.2023. godine.

5 TRGOVČIĆ; Nikola: Mališani tete Jolande, Glas Istre 3 i 4.10.1981.

6 Razgovor s Davorkom Verbanac Hošnjak vodio Andrej Bader 1.2.2023. godine.

Mališani tete Jolande od 1981. do 1983. godine

Banjole 1982. – 1991.

Dječji vrtić u Banjolama otvoren je 13. rujna 1982. godine kao područna jedinica vrtića „Štefanija Ravnić“.¹ Naravno, taj veseli, vibrantni trenutak nije u ovom mjestu donio nezapamćenu pojavu (budući da je vrtić već postojao od 1956. do 1962. godine) već je riječ o društvenom dosegu koji je uvjetovan demografskim rastom, ali i mjerilima za financiranje programa rada predškolskih ustanova. Izvan svake sumnje, djetinjstvo mališana u Banjolama tijekom dva desetljeća nepostojanja vrtića time nije bilo opterećeno, ipak riječ je o drugom vremenu kada je mjesto činilo malu heterogenu zajednicu (s aktivnim „baka servisima“) s važnom činjenicom da je od 1977. godine u samo nekoliko kilometara udaljenom Vinkuranu postojao dječji vrtić. I prije nego što će otvaranje vrtića 1982. donijeti hvalevrijednu, dodatnu pedagošku kvalitetu u životima najmlađih postojali su primjeri dobre prakse koji su činili djetinjstvo u Banjolama „čarobnijim“. Bilo da je riječ o predstavama ili kino projekcijama za djelatnike i mještane u krugu lokalne (legendarne) tvornice za preradu ribe ili inicijativama Općinskog saveza Društva „Naša djeca“. Tako je, primjerice, u listopadu 1981. godine, društvo „Naša djeca“ za mališane organiziralo u Banjolama premijeru lutkarske predstave „Medvjeda kućica“.²

U mjesnoj osnovnoj školi dio je prostora adaptiran za rad vrtića, kapaciteta 25 djece, dok je sredstva osigurao SIZ.³ U rujnu 1982. prve vrtićance dočekale su odgajateljice Ljiljana Jakovljević (sl. 1.) i Daniela Michelich, da bi od 19. listopada iste godine dugogodišnji tandem činile Nena Taljat-Milojević i Daniela Michelich. (sl. 3.)

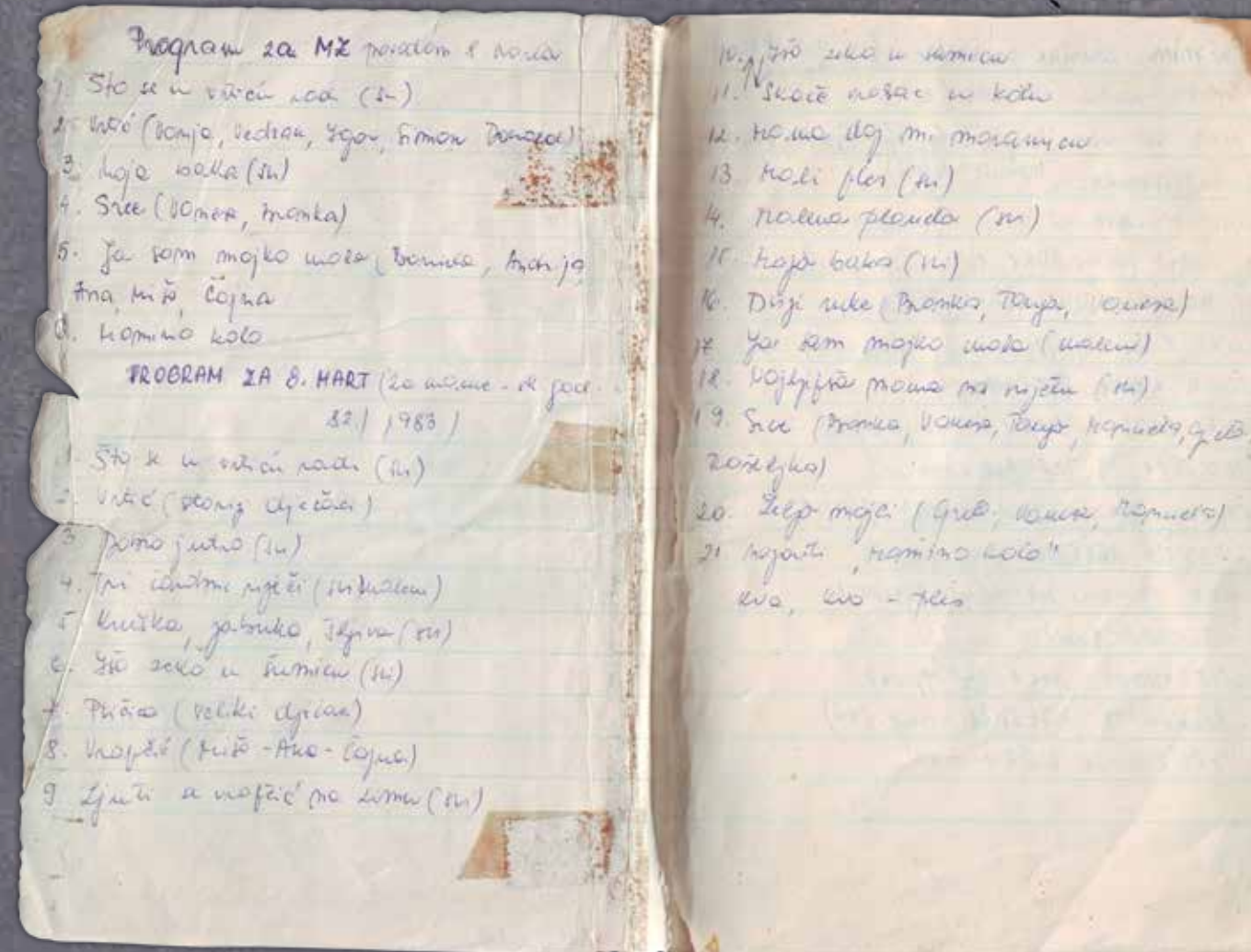

Slika 1. Odgajateljica Ljiljana Jakovljević s djecom u Banjolama 1982. godine. Iz zbirke Čajne Kos

1 Zahvaljujem gospodi Neni Taljat-Milojević na podatku.

2 Glas Istre, Kazalište lutaka, 13.10.1981.

3 ĐOKOVIĆ, Mirjana, et.al: „Razdoblje intenzivnog razvoja PU (80/96.)“, 50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula, Predškolska ustanova Dječji vrtići Pula, Pula 1997., str. 49.

Slika 2. Program obilježavanja Dana žena u Dječjem vrtiću „Banjole“ 1983. godine. Iz zbirke Daniele Michelich

Osmi ožujak (ili kako je i vizualno i mentalno još uvijek percipiran kao 8. mart) od konstituiranja SFRJ desetljećima je neraskidivo bio vezan za socijalističku tradiciju. Pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća jugoslavenski je sistem nominalno podupirao prisustvo žena u političkoj, radnoj i javnoj sferi života propagirajući kako su neravnopravnosti ukinute u naprednom sistemu samoupravljanja, ali su istodobno malo činili da bi se „drugarice“ uistinu drugačije društveno pozicionirale u odnosu na tradicionalnu ulogu žene. Revolucionarni plamen realnog socijalizma tijekom mirnodopskih desetljeća sve se više pretvarao u revolucionarni plamičak te je Dan žena postajao sinonim za Majčin dan. „S povlačenjem žena iz javnog života, vraćanjem u kuću i ulogama koje iz tog okruženja proizlaze i Osmi mart se postupno odvajao od svoje prvobitne orijentacije i mijenjao svoj smisao i sadržaj. Umjesto nekadašnjeg borbenog dana, preobrazio se šezdesetih godina u Majčin dan, praznik roditeljice i odgajateljice.“⁴ (sl. 2.)

4 ZAHARIJEVIĆ Adriana, LONČAREVIĆ Katarina: 8. mart istorija jednog praznika, Ženski informaciono-dokumentacioni centar, Beograd 2011., str. 5.

Slika 3. Odgajateljice Nena Taljat-Milojević i Daniela Michelich s djecom u posjeti Djedu Mrazu, prosinac 1983. godine na Puntizeli. Iz zbirke Čajne Kos

Zimske radosti za djecu predškolskih ustanova općine Pula bile su najčešće organizirane u Sloveniji, odnosno Kranjskoj Gori, Velikim Blokama ili Titovom Velenju. U pravilu boravak na snijegu bio je podijeljen u tri do četiri smjene po tjedan dana za 130 mališana po grupi. SIZ društvene brige o djeci predškolskog uzrasta snosio je sve troškove vezane za prijevoz djece, rad odgajatelja i stručnih osoba s djecom, kao i participacijom dijela ukupnih troškova. Sveukupni troškovi boravka jednog djeteta na zimovanju bili su relativno niski pa su si gotovo svi mogli priuštiti taj izdatak. Za djecu kojoj roditelji nisu bili u mogućnosti snositi troškove boravka na snijegu, troškovi bi se putem SIZ-a podmirili iz drugih izvora. Za svu djecu bila je osigurana zdravstvena zaštita (s njima bi, uz odgajateljice i pedagoge, krenuo jedan liječnik i viša medicinska sestra). Također je u suradnji s Jugoslavenskim dječjim rekreacijskim centrom „Puntizela“ bilo osigurano korištenje gojzerica, saonica i skija bez naknade ili bi besplatnu opremu dobili na samoj destinaciji. Isto tako bio je osiguran i učitelj skijanja. (sl. 4.)

Slika 4. Zimske radosti malih Banjolaca u Titovom Velenju 1984. godine. Iz zbirke Nene Taljat-Milojević

Vrtićka skupina u Banjolama s odgajateljicom Danielom Michelich 13.5.1985. godine. Iz zbirke Aljoše Ukotića

Djed Mraz u posjeti vrtićancima u Banjolama, prosinac 1985. godine. Iz zbirke Mirjane Grbac

U novom Društvenom domu koji je svečano otvoren sedam mjeseci ranije po prvi puta se u veljači 1986. godine organizirao maskenbal za djecu. Više od četrdesetoro djece zajedno sa svojim nastavnicima iz škole, odgajateljima iz dječjeg vrtića, spremili su maštovite krabulje, a podijeljene su i nagrade najuspjelijim maskama. Nagrade su pripale Lini Steblaj za masku Napoleona, Damiru Mihoviloviću za masku pajaca, a za najuspješnijeg najmlađeg maškaranog učesnika proglašen je Goran Titulić, (sl. 5.) s maskom dimnjačara. Prvi maskenbal nastao je u zajedničkoj organizaciji Društva „Naša djeca“, Osnovne škole i Dječjeg vrtića. Dnevni tisak zabilježit će dane Pusta i sljedeće godine. (sl. 6.)

Zbog kontinuirane potrebe Osnovne škole „Banjole“ za prostorom društveni vrtić je prestao s radom 31. ožujka 1991. godine. Kao zamjene u vrtiću su još radile odgajateljice Vlasta Adamenko, Mirjana Levak, Edita Borojević, Dijana Rakić i Anka Vitasović.

Slika 5. Goran i Marin Titulić na maskenbalu 1986. godine. Iz zbirke Nene Taljat-Milojević

RASPJEVANO KOLO MASKI

BANJOLE, 2. ožujka — ...Maskare, ča mogu, maškare... pjevala su djeca u prepunom domu MZ Banjole. Društvo naša djeca, aktivisti MZ i voditelji u vrtiću i nastavnici u školi, organizirali su svojim mališanima pravi maskenbal. Bilo je tu, u raspjevanom kolu različitih maski: balerina, Tomija i Đerija, ninda, serifa i majmuna — da se razumije: samo maski — a maskirali su se, za ovu priliku i roditelji. Skinuli su s lica strogu masku prijekora i ukora pa stavili nasimjanu i sretnu masku držeći se za ruke s djecom u kolu. Vani, na malom trgu, ispred doma MZ Banjole, čekaio je svoju „strasnu“ sudbinu Pust... I on je dobio ono što je i zaslužio. Spaljen je; platio je on i za poneke male batine koje, ovaj nikako da zaobidu nestasnu dječicu.

Tekst i snimak: Mate CURIC

Slika 6. Glas Istre 3.3.1987. godine

Vinkuran 1986. – 1991.

Nakon dvije godine prisilne stanke, 30. rujna 1986. otvoren je Dječji vrtić „Vinkuran“ kao područna jedinica pulskog Dječjeg vrtića „Štefanija Ravnić“.¹ Razlog ponovnog otvaranja vrtića u Vinkuranu nije bio potaknut posebnim altruizmom prema djeci ovog mjesta već činjenicom što je Radna organizacija „Dječji vrtići i jaslice“ Pula popunila sve svoje postojeće prostore te je obnovila vrtić u Vinkuranu kako bi prekobrojne mališane iz grada zbrinula u ovom prigradskom naselju. Stoga je pola odjeljenja dopunjeno djecom iz Pule koji su svaki dan autobusom dolazili u ovaj vrtić.² Tijekom petogodišnjeg perioda odgajateljica je bila Majda Poldrugovac, a zbog nedostatka sredstava u Radnoj organizaciji „Dječji vrtići i jaslice“ Pula, 1. studenog 1991. godine zatvoren je vrtić u Vinkuranu.³

Vinkuran 1989. godine. *Dane jeseni* uz djecu obilježavaju domaćica Luca i odgajateljica Majda Poldrugovac (desno).
Iz zbirke Mirne Mihovilović

- 1 ĐOKOVIĆ, Mirjana, et.al: „Razdoblje intenzivnog razvoja PU (80/96.)“, 50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997., str. 42.
- 2 ČURIĆ, Mate: Kuda s prekobrojnim mališanima?, Glas Istre, 10.9.1986.
- 3 Glas Istre, Manje odgojnih grupa i radnika, 13.11.1991.

Roditelji i odgajatelji u radnoj akciji uređenja okoliša škole i vrtića u Vinkuranu 1989. godine.
Iz zbirke Mirne Mihovilović

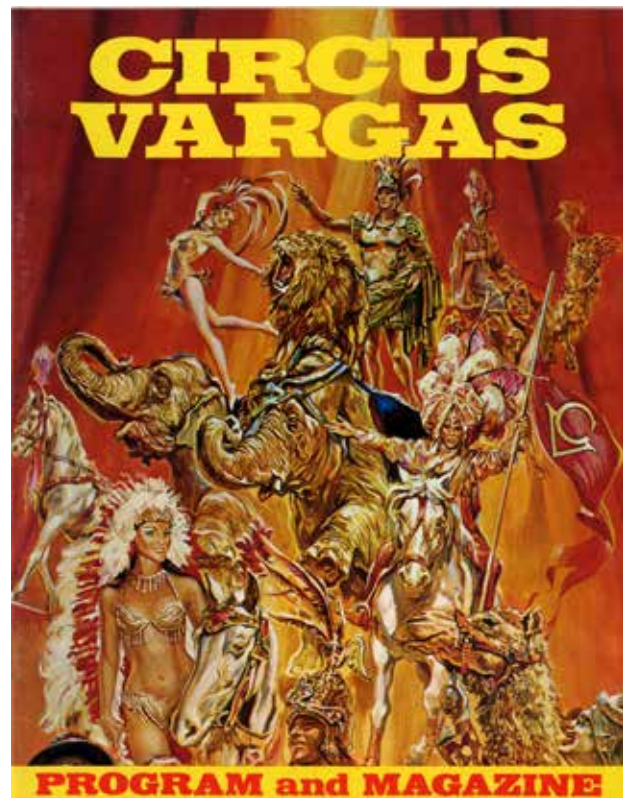

Doček Djeda Mraza u Vinkuranu 1989. godine. Iz zbirke Mirne Mihovilović

Vrtićka skupina s tajnicom Društva „Naša djeca“ Jadrankom Jurica u Vinkuranu 1990. godine.
Iz zbirke Mirne Mihovilović

Medulin 1979. - 1996.

A to je trebalo biti i u interesu Hotela, jer je time teren uvijek spreman prihvatiti njihove goste, sportske ekipe iz raznih krajeva naše zemlje. A onda je prošlog tjedna dogovor prekršen: cirkus Vargas razapeo je svoj šator, igralište pretvorio u parkiralište za svoja vozila... Nogometaši su bili neugodno zatečeni, Mjesna zajednica također. Turistička organizacija mora osigurati zabavu za svoje goste, ali ne da drugima stvara brige: organizacija koja je već ušla u drugo desetljeće svoga poslovanja, već je sigurno trebala odrediti (i urediti) mjesto gdje bi cirkus mogao razapeti šator.“² I tako su djeca bila presretna zbog cirkusa, dok su medulinski nogometaši bili gnjevni zbog tutnjave slonova po sportskom terenu.

Godina 1979. (ako izuzmemo ovaj neozbiljni uvod) protječe u kadrovskim promjenama. Iz Dječjeg vrtića „Medulin“ odlazi Milojka Šimunić i dolazi (na godinu dana) Mirjana Dražić. Godine 1980. otvara se u sklopu vrtića cjelodnevni boravak, te s radom započinje odgajateljica Ruža Tešija i jedna spremačica na pola radnog vremena. Poludnevni vrtić radio je od 8 do 13, a cjelodnevni od 8 do 16 sati.³ (sl. 1.)

Osjetilna, vidna i zvučna arabeska koja je obilježila mnoga djetinjstva i koja je u svom blještavom (ali s pravom neprihvatljivom) vidu napuštena te poprimila nove karakteristike imanentne umjetničke kreacije je cirkus. Za odlazak u to dječje carstvo magije i čuđenja u pravilu se moralo otići u grad. No, u ljeto 1979. godine cirkus je došao u Medulin. I tu započinje seoski teatar po snazi humoristične groznice na razini *Našeg malog mista*¹. Medulinski nogometaši su tijekom godina uložili stotine dobrovoljnih radnih sati kako bi teren (u vlasništvu OOUR-a „Hoteli Medulin“) pretvorili u pristojno igralište koje odgovara svim propisima. U proljeće 1979. godine usuglasili su se da u drugom dijelu prvenstva na njemu ne odigraju niti jednu utakmicu samo da bi narasla trava. „Poštivali su dogovor s Hotelima prema kojem nitko ne može koristiti igralište bez obostrane suglasnosti.

1 Popularna televizijska serija
2 RADOŠEVIĆ, Ratko: Cirkus naljutio nogometaše, Glas Istre 27.8.1979. godine
3 Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

Slika 1. Odgajateljice Božica Siladić i Ruža Tešija s polaznicima vrtića 1983. godine. Iz zbirke Zdenke Lazarić

Dan žena (koji je nekada svoj djeci bio sinonim za Majčin dan) bio je poseban period kreativne radosti kada se pripremalo čestitke i marljivo izrađivalo pečate od krumpira, te utiskivala na čestitke mamama i bakama srca raznih boja. U medulinskom Hotelu „Belvedere“, u sklopu turneje izvođača priredbe *Djeca pjevaju*, 5. ožujka 1980. godine izveden je kulturno-umjetnički program posvećen Danu žena. „Sudionike i posjetitelje priredbe pred ulazom u hotel dočekao je orkestar limene glazbe iz Medulina, izvodeći splet kompozicija iz svog repertoara. Aplauzi oduševljenja pozdravljali su, zatim, svaki nastup izvođača, a vidjeli smo i čuli: najmlađe pjevače i recitatore osnovne škole i dječjeg vrtića u Medulinu te drugih škola. Iz samog mjesta u kome je program izveden, nastupili su Mješoviti pjevački zbor i Folklorna grupa medulinskog Kulturno-umjetničkog društva. Kao i u drugim mjestima općine Pula gdje je dosad priredba *Djeca pjevaju* izvedena i ovdje je do izraza došao sav šarm programa u kome su glavni protagonisti djeca. Točke u programu govorile su o ženi i majci, a male pjevače pratio je za ovu prigodu oformljen zabavni orkestar kojim je dirigirao Renato Pernić.“⁴

4 Glas Istre, 7.3.1980.

DAN ŽENA — KAKO GA VIDE NAJMLADI
Mame su važnije ...

Kao i svake godine tako je i ove, u ovo vrijeme, atmosfera Dana žena u zraku. Cvijeće u buketima, cvijeće u vazama i mnogo lijepih želja. Majčin dan svojevrstan je događaj u dječjim vrtićima gdje se uvježbavaju prigodni programi i biranim riječima pjesme, teriću najljepše čestitke. U trenutku kraćeg predaha porazgovarali smo s najmlađima u Dječjem vrtiću „Ivan Jadrsko“ o svemu pomalo u vezi s Danom žena. Evo što smo doznali.

Ivan ČUKERIĆ: Dan žena se slavi zato jer uvijek dolazi kada je najljepše, kad smo svi radostni i kada počinje proljeće. Zato je dolazi proljeće, dolazi i Dan žena.

Olivera IKANOVIĆ: Još nije došlo proljeće...

Admir KOS: Muški ne slave Dan žena zato jer nisu ženski. A majke slave zato jer su nas rodile. One u „Ujanihu“ i kod kuće moraju raditi. Ono što će se njima darovati to mora biti tajna.

Danijel VIDAIĆ: Ja mamu perem i brišem sude. A za dar ću recitirati jednu pjesmu: „Ako srećeš svoju baku, na ulici i sokaku, ti joj pridi greš laka, k'o da je i tvoja baka“.

Tamara KROG: Ja kod kuće imam jednu kosicu. Dosta je teška i moći ću mamu kupiti nešto. Najbolja je halica za čaj.

Jurica FRANJEŠEVIĆ: Dan žena ćemo slaviti jer su mame važnije jer one bolje odgajaju djecu. Kupiti ću parfem i kozmetiku. Da se iminka i da može izaći, jer ljudi moraju izaći... malo pričaju a onda se vrate.

Dejan ALAMBASIĆ: Mame slave jer su to žene zaslužile. One nas paze kada padnemo, one nas hrane i tuže ako smo zlobestli. Kad se vraćamo iz vrtića onda nam tepaju.

Renato RAJKIĆ: Mami ću darovati vasu cvijeća i halji nu sa cvjetovima.

Dunja BUDKIN: Ja mamu mogu darovati šlogod ja hoću.

Mira DOHLANOVIĆ: Mami mama tepa: „Miliću moj, Kad sam dobra, a kad nisam onda me malo s rukom udari. Drugarica je zaslужila čestitke i poklon jer ne više na nas. Kad bude priredba gotova i kada se sve završi, izaći ćemo i reći: „Drugarice, sretno vam Osmi marti!“

DANIEL NACINOVIĆ

Glas Istre, 6.3.1981.

Godine 1981. smanjio se broj djece, pa ostaje samo cjelodnevna vrtićka grupa (umjesto poludnevnog programa) te se u sklopu vrtića otvara Mala škola koju je vodila Nevenka Lorencin.⁵ (sl. 2., 3.) U pulskim dječjim vrtićima iz godine u godinu bilo je sve više programa za skraćene oblike predškolskog odgoja djece koja su bila pred polaskom u osnovnu školu. S tom kategorijom polaznika vrtića odgajatelji su radili poslije podne u postojećim objektima, nakon rada s djecom uključenom u jutarnje programe. Odgojno-obrazovni programi su u vremenskom trajanju od 2 sata i 30 minuta (zbog koncentracije pažnje), prema ocjeni pedagoga, postigli dobar uspjeh. „Putem skraćenih oblika predškolskog odgoja djeca su stekla elementarne spoznaje iz svih odgojnih područja, razvila su odgovarajuću sposobnost izražavanja, stekla emocionalnu sigurnost i prihvatila određene norme društvenog ponašanja te u osnovnu školu pošla spremnija za daljnji odgoj i obrazovanje.“⁶

Odlukom Skupštine SIZ-a za društvenu brigu o djeci predškolskog uzrasta, 1984. godine sva djeca su se prije polaska u osnovnu školu morala uključiti u programe predškolskog odgoja i obrazovanja. Ovaj program Male škole bio je besplatan za roditelje.⁷

Koncem svibnja 1984. godine roditelji i odgajateljice u Dječjem vrtiću „Medulin“ zasukali su rukave i uredili prostor za igru djece. Pokraj vrtića sagradili su ogradni zid i obavili druge radove koji će mališanima omogućiti bolji i ugodniji boravak u vrtiću.⁸

Slika 2. Odgajateljice Ruža Tešija i Nevenka Lorencin s polaznicima vrtića 1984./1985. Iz zbirke Martine Folo

5 Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

6 Glas Istre, 10.1.1980.

7 Glas Istre, Svi u malu školu, 22.3.1985.

8 Glas Istre, Medulinskoj djeci, 31.5.1984.

Slika 3. Mala škola 1985./1986. u Medulinu. Odgajateljica Nevenka Lorencin. Iz zbirke Bruna Radoševića

Mame na roditeljskom sastanku 1987. godine. Iz zbirke Zdenke Lazarić

Odgajateljica Ruža Tešija s djecom na Petehovcu 1987. godine. Iz zbirke Zdenke Lazarić

Recitiranje u vrtiću. Pedagoška godina 1988./1989. s odgajateljicom Božicom Siladić

Luis Kirac i odgajateljica Božica Siladić u prijateljskom rukovanju 12.2.1987. godine

Rodendansko slavlje Dijane Vidušin 12.2.1988. godine

Susret s Djedom Mrazom u Hotelu „Belvedere“. Prosinac 1989. godine. Iz zbirke Božice Siladić

Medulin, idealno mjesto za stvaranje novih lijepih uspomena

Pred *armagedonski* osvit raspada Jugoslavije Titova uzdanica i miljenica, Jugoslavenska narodna armija, zlorabi svoj položaj i poistovjećuje se sa srpskom vojskom braneći *status quo* kao jamac vlastitog parazitiranja, stvarajući preduvjete za nadolazeći užas. Koncem srpnja 1991. godine iz ratom zahvaćenih krajeva stižu prvi prognanici u Istru. „Nesretni ljudi koji odlaze iz svojih, mukom stvaranih domova svakodnevica su življena u sve većem broju hrvatskih krajeva u kojima bjesni rat.“⁹ Mnogi od njih tražeći utočište svakodnevno su stizali i u Pulu, javljajući se Crvenom križu. Tridesetak mališana iz Petrinje bili su odmah smješteni u Dječji rekreacijski centar Puntizela, koji je mogao primiti još stotinjak djece i organizirati prehranu za njih. U Medulinu je bilo spremno 36 dvoležajnih i 62 četveroležajna apartmana u koje će se planirano smještati uglavnom obitelji.¹⁰ Župni ured crkve u Medulinu uključio se početkom kolovoza u akciju Caritasa sakupljanja novčane pomoći za izbjeglice iz ugroženih krajeva Hrvatske. Dio mještana Medulina koji su posjedovali apartmane ili druge stambene prostore, a koji su inače iznajmljivali turistima, iste su ponudili za smještaj evakuiranih osoba.¹¹ U organizaciji općinskog Odbora za prihvatanje osoba s ratom zahvaćenih područja Republike, u prvom tjednu kolovoza stiglo je i smješteno u medulinski Hotelu „Belvedere“ 104 djece i odraslih što su napustili svoje domove s područja Vukovara. Na područje pulske općine, osim navedenih, stigla je grupa od 135 osoba iz Vinkovaca, koji su bili smješteni pretežno među obiteljima u Puli i Medulinu, te dio u Arenaturistove objekte u Medulinu u koje se očekivao dolazak još 700 izbjeglica.¹² Na konferenciji za novinare 5. kolovoza 1991. godine, gradonačelnik Pule Luciano Delbianco izvijestio je kako je na područje pulske općine stiglo oko 1.200 izbjeglica, u velikoj većini djece i nešto majki. U obiteljima iz Pule i Medulina bilo je smješteno oko 200 djece, Puntizela je primila 83 osobe iz Siska i Vukovara, u Ferijalnom savezu Pule nalazilo se 65, na Valovinama 327, te u prepunom Hotelu „Medulin“ 470 djece i majki.¹³ Nakon prvih i prioritarnih akcija u prihvatu i zbrinjavanju prognanika, osiguranju smještaja i ishrane, zdravstvenoj i higijensko-epidemiološkoj zaštiti, na pulskom području organizirani su dodatni programi. U Medulinu gdje je u istoimenom hotelu bio smješten najveći broj izbjeglica, uglavnom djece i majki, u prvom tjednu kolovoza započela je s radom dječja igraonica po četverosatnom dnevnom programu kojeg s provodile odgajateljice iz medulinskog dječjeg vrtića. Igraonica je proširena i sportsko-rekreativnim aktivnostima.¹⁴

S Puntizele, iz Medulina, Valovina, Duge uvale i Ferijalnog saveza, krenulo je dvadeset prvog¹⁵ i dvadeset drugog kolovoza 1991. godine 17 Autotransovih autobusa s ukupno 900 izbjeglih građana Vukovara koji su se odlučili vratiti u ratom zahvaćeni rodni grad. Premda su u Istri bili primljeni s iznimnom empatijom Vukovarčani su krenuli na neizvjestan put svojim kućama, te su bili primjetno uzbuđeni, dijelom zbog toga što ne znaju što ih očekuje, a dijelom i zato što se vraćaju svojim očevima, supruzima i prijateljima koji su ostali braniti njihova ognjišta.¹⁶ *I došli su autobusi u Medulinu, i nama je to bilo tako strašno, neshvatljivo, zašto idu nazad? I onda su se vratili pred tenkove u Vukovar.*¹⁷ Odluka o odlasku iz Istre u prijetecu budućnost donesena je od najviše instance državne vlasti u Zagrebu, a taj suludo jezovit naputak rezultirao je katastrofalnim posljedicama.

9 Glas Istre, Prva stigla djeca, 30.7.1991.

10 Isto.

11 Glas Istre, Pomoć iz Medulina..., 2.8.1991.

12 Glas Istre, Stigle nove izbjeglice, 5.8.1991.

13 Glas Istre, Prihvat i smještaj izbjeglica, 6.8.1991.

14 Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020., Glas Istre, dječja igraonica za izbjeglice, 7.8.1991.

15 Glas Istre, Izbjegli Vukovarčani krenuli kućama, 22.8.1991.

16 Glas Istre, Neizvjestan povratak na ognjišta, 23.8.1991.

17 Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

Tijekom kolovoza u Medulinu je iskorišteno ljetno vrijeme kako bi se obnovila zgrada dječjeg vrtića (lakirani su parketi, ofarbani zidovi, postavljena nova rasvjeta i popravljen krov) te uredio okoliš.¹⁸ *Dvadeset petog kolovoza dječji vrtić se seli u Hotel „Medulin“ zbog adaptacije i „Arenaturist“ nam nije naplatio ništa, pustili su nam i u bazenima vodu da se djeca mogu brčkati. Nakon uređenja vratili smo se u vrtić 4.1.1992. godine.*¹⁹

Početkom rujna izbjeglice nalaze svoju sigurnost u Banjolama,²⁰ a u listopadu 1991. u medulinskom Hotelu „Belvedere“ svoj novi „dom“ i utočište pred ratnim strahotama pronašao je 109 prognanika iz Dalja, Tenje i Osijeka.²¹ O tim vremenima iznosi svoja sjećanja nekadašnja mala prognanica, danas odgajateljica u Dječjem vrtiću Medulin Jelena Jelkić Zečević: *Godina 1991. rana jesen, vrijeme kada djeca sjedaju u školske klupe i raduju se novoj školskoj godini i pričanju raznih događaja koja su se odvijala za vrijeme ljetnih praznika. Ali ja se zbog ratnih zbivanja u rodnoj Slavoniji ne vraćam u školsku klupu već odlazim otamo. Dječji smijeh i igru konstantno je prekidala sirena za uzbunu koja je značila odlazak u podrume. Kako to i inače biva kada je ratno stanje...muškarci ostaju braniti svoju Domovinu, a žene i djeca odlaze na sigurno, niti mi nismo bili iznimka u tom slučaju. Otac sa svojih 28 godina ostaje braniti rodni kraj, a majka tada s troje malodobne djece u dobi od 8, 6 i 2 godine odlazi u jedno malo mjesto Cerna koje je tada bilo „sigurno“! Svi smo se nadali da će se sve ubrzo smiriti i da ćemo se brzo vratiti u svoj dom i nastaviti sa svojim životom. Nažalost, to je bilo daleko od istine...Dok je otac bio na bojištu, majka je s nama boravila u Cerni. Za neke sasvim običan dan, 18.10.1991. godine, ali taj dan je nama zauvijek promijenio život, otac smrtno stradava u oslobodilačkoj akciji, a majka ostaje udovica s troje malodobne djece. Majka odlučuje otići iz Slavonije i potražiti mirnije okruženje za svoju obitelj te se odlučuje za odlazak u Pulu, daleko do ratnih zbivanja. Gdje će njezina djeca moći nesmetano uživati u igri na dvorištu. Vlakom iz Vinkovaca odlazimo do Zagreba i nastavljamo vlakom za Pulu, sjećam se da smo dosta putovali. U jednom trenu kondukter govori: „Pula, Pula!“ , a sestre i ja pogledamo kroz prozor i ja ugledam natpis na kojem piše „Pula“. Silazeći iz vlaka pogledam oko sebe i ugledam kraj tračnica i more. Pritom moja baka kroz osmijeh govori: „To je zadnja stanica, dalje nema!“ U nepoznatom gradu s tri putne torbe odlazimo taksijem u Crveni križ gdje nas upućuju za smještaj u Hotel „Belvedere“ u Medulinu. Taksi nas je doveo do Hotela „Belvedere“, prilikom ulaska u hotel sve je bilo puno svjetla, osoblje na recepciji nas je dočekalo s osmijehom na licu i s toplom riječi dobrodošlice. Odmah su nas odveli do naše sobe koja se nalazila u prizemlju na lijevoj strani dolje po stepenicama, mislim da je broj sobe bio 003. U tom sam hotelu prvi put probala rižu s mlijekom 😊 Sjećam se konobara koji nas je posluživao za vrijeme obroka u restoranu, bio je crne puti i imao je brkove. On je uvijek imao lijepu riječ za nas te se često šalio s djecom 😊 Osjećali smo se prihvaćeno u nepoznatom. U hotelu smo ostali par mjeseci te smo ubrzo otišli u Pulu gdje smo dobili vojni stan na Rivi. U Puli sam završila osnovnu i srednju Ekonomsku školu te diplomirala na Sveučilištu Jurja Dobrile, Smjer odgajatelj. Godine 2011. vidjela sam oglas za posao odgajatelja u DV Medulin na koji sam se prijavila i krenula raditi. Nedugo zatim dobivam stalno zaposlenje u vrtiću. U Medulinu sada živim i radim, stariji sin pohađa Osnovnu školu Mate Demarina, mlađi sin pohađa vrtić u Medulinu, a najmlađa članica će također pohađati jaslice kada dođe vrijeme. U Medulinu je „počeo“ jedan „novi“ period mog života, ali kako život piše priče ponovno sam se vratila u ovaj kraj 😊 mislim da je Medulin idealno mjesto za stvaranje novih lijepih uspomena i sjećanja kao što je bilo i na početku prilikom dolaska.*²²

18 Glas Istre, Vrijeme popravka, 1.8.1991.

19 Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020.

20 Glas Istre, Bijeg pred minama smrti, 3.9.1991.

21 Glas Istre, Novi prognanici u Medulinu, 19.10.1991.

22 Pisani zapis Jelene Jelkić Zečević

Glas Istre, Topli dom za izbjeglice, 17.11.1991.

tragičnim sudbinama, da im pokažu da u ovim teškim trenucima nisu sami, da će im Puljani pružiti ono što u ovim ratnim vremenima mogu. Na peronima gužva građani su došli sa sendvičima, toplim čajem, kolačima, sokovima. Vlak ulazi u stanicu za tri minute, na peron tri, čuje se na razglasu. Treba napraviti mjesta za prolaz. Svi se okreću k vlaku, tišina postaje sve veća. Vlak se zaustavlja, a Puljani su zanimali. Bila je to jedna od najdužih minuta šutnje tuge i patnje zbog živih i mrtvih. Iz vagona izlaze ljudi, mlade i starije žene s djecom u naručju, putnim torbama i najlon vrećicama u rukama. Lica su im blijeda, ozbiljna, nekima oblivena suzama. Puljani priskaču da pomognu nositi prtljagu. Jedan djed kroz prozor dodaje putnu torbu. Pomislim, cijeli život u toj je torbi! Što da ih pitam, što da im kažem? Tu pitanja postaju suvišna, sve se čita na njihovim licima. Negdje je dijete zaplakalo, žena ga je privila k sebi. Peron se polako prazni, ljudi ulaze u autobuse koji će ih odvesti u Medulin. Dom i život utkan u njemu, ostao je u ruševinama Vukovara, u ispaćenim dušama ovih stradalnika.²³ U prosincu izbjeglice iz Osijeka i Vinkovaca dolaze u hotele „Medulin“ i „Mutila“ u Medulinu, njih 760.²⁵ U Hotelu „Belvedere“ boravilo je istodobno 850 prognanika pretežno iz Osijeka, Vukovara i obližnjih mjesta.²⁶

23 Glas Istre, Dječji pozdrav mirnoj jeseni, 16.11.1991.

24 BODLAJ-IVASIĆ, Silva: Noć kada su stigli Vukovarčani, Glas Istre, 25.11.1991.

25 Glas Istre, Stigla nova grupa izgnanika, 5.12.1991., Glas Istre, Najviše prognanika iz Osijeka, 13.12.1991.

26 Glas Istre, S nadom u mir, 2.1.1992.

U studenom 460 izbjeglica iz Vukovara, Borova Naselja, Dubrovnika, Zadra, Gospića nalazi se u medulinskom Hotelu „Belvedere“. Među njima je 170 djece, od kojih 42 polaznika vrtića. Ovi najmlađi prognanici priredili su predstavu „Jesenka“, bio je to pozdrav jeseni, njenim šarenim bojama i ukusnim plodovima. Odgajateljice Marjana Božanović iz Borova Naselja i Vera Velcer iz Osijeka pjesmom, igrom, recitacijom, barem su na tren odagnale djeci i njihovim majkama misli od tragedije rodnog doma i strepnje za očevima i muževima.²³

Šest dana nakon pada Vukovara u mrkloj, hladnoj noći 24. studenog zaustavila se na trećem peronu pulske željezničke stanice najpotresnija kompozicija vlaka s 300 prognanika iz tog napaćenog, herojskog mjesta. „Dolazak se očekivao oko 1 sat, ali mnogi su Puljani već oko ponoći bili na željezničkoj stanici, a drugi su, čuvši obavijest na televiziji da se dolazak Vukovaraca u Puli očekuje pohitali su da izraze svoje suosjećanje s njihovim

Istrani, ugledni poslovni ljudi i obrtnici, koji već godinama žive u New Yorku, u više su se navrata i na različite načine uključivali u sakupljanje i slanje humanitarne pomoći Hrvatskoj. Nakon značajne pošiljke od tri kontejnera hrane i deterdženata, početkom 1992. godine u pulski Caritas upućena je i pošiljka, kontejner dječjih igračaka, vrijedna 12 tisuća dolara. Sredinom siječnja ova je humanitarna pošiljka najnovremenijih igračaka distribuirana iz pulskog Caritasa malim prognanicima smještenim u turističkim objektima i naseljima u Puli, Medulinu, Dugoj uvali i Rovinju. Organizacijski teret te ukupni posao sakupljanja obavili su Lidija Bastijanić, Puljanka, vlasnica uglednog restorana u New Yorku, Mario Peruc iz Boljunskog polja, te Luigi Valenta podrijetlom iz Poreča.²⁷ Tijekom veljače 1992. godine u Medulinu je, u Hotelu „Belvedere“, preostalo još 530 osoba. Među njima je oko 180 školske i predškolske djece. Volonteri koji su radili s njima, Jasna Lazić i Sanja Lorencin, u okviru dnevnog boravka u poslijepodnevним satima, nisu propustili da obilježe protekli Dan zaljubljenih Valentinovo.²⁸

Božićna i novogodišnja čestitka koju su sama izradila djeca prognanici

27 Glas Istre, Kontejner dječjih igračaka, 14.1.1992.

28 Glas Istre, Tko voli – izdržat će, 17.2.1992.

Na prijelazu iz 1991. na 1992. godinu mijenja se naziv, pa više nismo bile drugarice već su nas djeca trebala zvati odgajateljice, no u prvom periodu djeca su bila zbunjena pa bi nas oslovili s prijateljice. Od 1992. godine Mala škola radi samo od siječnja do lipnja u poslijepodnevnom vremenu od 16 do 18 sati. Kasnije će djeca predškolskog uzrasta imati Malu školu u jutarnjem terminu od 9.30 do 12 sati. U jesen 1992. godine otvorene su u Dječjem vrtiću Medulin jaslice, te su u skupini s najmlađima radile Zlatica Mihovilović i Gordana Pamić. Hrana se dovozila iz gradske središnjice, odnosno iz Rižanske. U jaslčkoj grupi mijenjale su se često odgajateljice, pa su u prvoj polovici dvedsetih tu još radile Sonja Savić i Branka Kostelić. Na Brijunsko otočje prvi put s djecom odlazimo 1992. godine, a nakon toga posjeti su se zaredali.²⁹

Odgajateljice s jaslčkom skupinom u Medulinu. Iz zbirke DV Medulin

Na molu u Fažani 1992. s odgajateljicom Ružom Tešijom. Iz zbirke Božice Siladić

Brijuni, uvala Verige 1992. godine. Djeca s odgajateljicom Božicom Siladić. Iz zbirke Božice Siladić

Slika 1. a, b, c – Eko-projekt
čišćenja okoliša oko medulinske
Stare lokve 1996. godine.
Iz zbirke DV „Ciciban“

Dječji vrtić Ciciban 1990. – 2019.

Tijekom 1990. i 1991. godine otvoreno je u bivšoj općini Pula 17 privatnih vrtića za djecu jasličke i vrtičke dobi, koji su brinuli za 355 djece i zapošljavali 34 odgajatelja. „Svi registrirani privatni

vrtići dobili su zeleno svjetlo za sufinanciranje iz Fonda društvene brige o djeci predškolskog uzrasta. U isti položaj dovedeni su svi nosioci programa, kako privatni tako i društveni. Osnovni kriterij bio je izabrati bolje. Ulaskom u fondovsko sufinanciranje ne znači miran san i sljedeće radne godine. Kvalificirana komisija pratit će realizaciju programa, unaprijed utvrđenog zadanim kriterijima. Tu spadaju uvjeti rada s djecom, stručna zastupljenost, praćenje pedagoškog rada i zdravstvene zaštite. Na kraju radne godine dat će se ocjena i na osnovu nje izabrati programi za sljedeću godinu.“¹

Dječji vrtić „Ciciban“ u Medulinu osnovan je 17. rujna 1990., kao prvi privatni vrtić na području buduće općine Medulin. Vlasnica i ravnateljica vrtića bila je gospođa Đurđica Bohucki. U početku je vrtić imao jednu grupu djece, mješovitog uzrasta, u 6-satnom programu za 24 djeteta.² Nakon tri godine prelazi na 10-satni program. S vremenom su se potrebe mijenjale pa se tako i povećavao broj djece i grupa.³

U srpnju 1991. godine „Ciciban“ je organizirao u zatvorenom bazenu Hotela „Belvedere“ školu plivanja za najmlađe neplivače uzrasta od tri do šest godina. Školom je rukovodio profesor tjelesne i zdravstvene kulture Josip Bohucki. U tečaj je bilo uključeno dvadesetak mališana iz Medulina i Pule, koji su nakon demonstracije plivanja 30. srpnja primili diplome o položenoj početnoj plivačkoj obuci.⁴

Godine 1992. u „Cicibanu“ je počela s radom baletna grupa „Pirueta“, koja se kasnije proširila i prerasla u poznati baletni studio.⁵

Svijest o valorizaciji i očuvanju medulinske Stare lokve potekla je prvotno od Dječjeg vrtića „Ciciban“ 1996. godine. (sl 1. a, b, c, d) Riječ je lokvi koja je gospodarski i povijesno nezaobilazna i važna te se spominje prvi put u izvješću od 27. rujna 1563. godine, izaslanika mletačkoga Magistrata za neobrađena dobra, inženjera Zuan Antonia dell'Oce. „Budući da se naš vrtić nalazi u njoj neposrednoj blizini, mi često tuda prolazimo te promatramo život i zbivanja cijele godine. Na žalost, primijetili smo da se ljudi veoma neodgovorno odnose prema njoj te da bacaju razne otpatke (gume, kante, boce) pa je to jednom prilikom rezultiralo ugibanjem riba. Ove pojave navele su nas na uvođenje djece u osnove eko-kulture te odgovornijem odnosu prema prirodi koja nas okružuje. Vratimo se na početak, kada je lokva bila čista. Dolaskom proljeća mi postajemo česti posjetioци lokve i promatrači života u njoj i oko nje. Prvo što primjećujemo sa zatopljenjem mnoštvo je malih punoglavaca koji se hitro kreću u rubnom dijelu vode. To nas je navelo da načinimo svoj mali akvarij u vrtiću, u koji smo stavili punoglavce iz bare. Doneseni u vrtić, oni svakodnevno privlače pozornost djece koja ih promatraju, opisuju, uočavaju promjene, pa čak ih pokušavaju uzeti u ruku. Tako prate njihov preobražaj: pojava stražnjih nogu, zatim prednjih, smanjivanje repa, te na kraju njegov nestanak. ⁶ Sve ovo pruža našoj djeci mogućnost upoznavanja prirode, biljnog i životinjskog svijeta, njeno proučavanje, doživljavanje kao dijela svog života i uvažavanje njenog značenja u cjelokupnom

¹ ORLIĆ, Jasna: Svi vrtići grada, Glas Istre 6.9.1991.

² Glas Istre, Privatni vrtić u Medulinu, 25.9.1990.

³ Medinfo, „Druga dječja kuća“, Općina Medulin br. 32., Medulin 2013., str. 18.

⁴ Glas Istre, Škola plivanja u Medulinu, 25.7.1991.

⁵ Medinfo, „Druga dječja kuća“, Općina Medulin br. 32., Medulin 2013., str. 18.

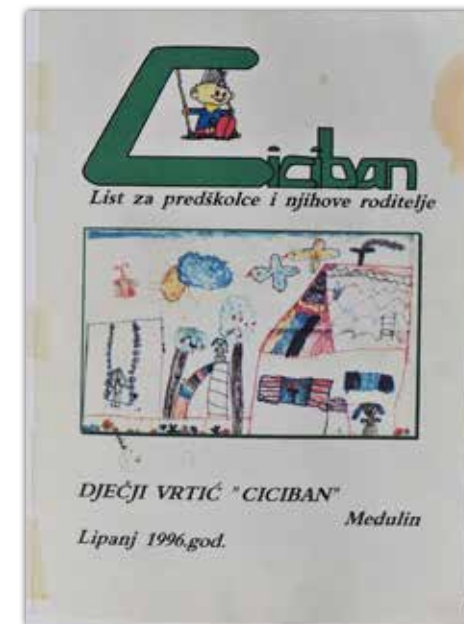
⁶ BOHUCKI, Đurđica: „Eko – projekt Voda“, Zrno br. 21., Zagreb 1996., str. 35.

životu. Stoga smo se neugodno iznenadili kad smo nakon ljetnih praznika ugledali smeće oko naše bare. Kao uvod u ovu eko – tematiku koristili smo priču 'Priča iz bare' u kojoj se govori o tome kako su žabe i druge životinje morale napustiti baru koju su ljudi zagadili smećem. Tek pošto su djeca očistila to smeće, žabe su se mogle ponovno vratiti. Tom pričom motivirali smo ih da i oni mogu čistiti našu baru, što smo kasnije učinili u jednoj radnoj akciji. Budući da se radi o sitnijem otpadu, za to su nam bile potrebne crne vreće, kontejner (koji se nalazi u blizini), te najlonske rukavice. Nakon toga smo postavili eko- poruke na očišćenom terenu. Napravili smo ih od drvenih ploča u obliku znakova zabrane, s prikazom boce, limenke, plastične ambalaže i drugo. U vrtiću smo proveli eko - igru s kockom 'Put do bare', u kojoj žabica i ribica idu prema lokvi nailazeći na prepreke - otpad. Nakon toga smo proširili naše proučavanje i istraživanje vode: njene čistoće i zagađenosti, važnosti u životu ljudi, životinja i biljaka. Iako smo se orijentirali na slatku vodu, nismo zaobišli more i život u njemu. Stoga smo organizirali posjet Centru za istraživanje mora "Ruđer Bošković" u Rovinju i njegovom akvariju. Efekti uvođenja djece u osnove eko-kulture brzo su se pokazali u konkretnom ponašanju. Reagirali su na svako bespotrebno trošenje pitke vode, osuđivali su neodgovorne postupke ljudi koji su bacali otpad u prirodu, redovito su skupljali papire i ostalo smeće koje bi vjetar nanio u naša dvorišta. Često su nam prepričavali svoja konkretna iskustva i reakcije iz obitelji vezane za zaštitu čovjekove okoline. To nam je bio pokazatelj da smo u djeci počeli razvijati novi aktivan odnos prema prirodi, u kojoj oni nisu samo promatrači već direktni sudionici, a svoj rad ne možemo završiti na ovoj temi, već ćemo je proširivati i na drugim područjima - zrak, zemlja, šuma, buka i drugo.“⁷

Slika 1. d – Eko-projekt čišćenja okoliša oko medulinske Stare lokve 1996. godine. Iz zbirke DV „Ciciban“

⁷ Isto, str. 36.

Slika 2. Ciciban, list za predškolce i njihove roditelje. Iz zbirke DV „Ciciban“

„Zasadimo stablo“ u parku kod Hotela „Mutila“, uz pomoć djelatnika Istrasjemena. Tom prilikom ravnateljica Bohucki naglasila je: „Ove godine posebno radimo na upoznavanju biljnog svijeta. Posebnu pažnju stoga pridajemo okolišu vrtića, a u dogovoru s roditeljima željeli smo napraviti ovakvu eko-akciju u kojoj smo sada zasadili stabla čiji ćemo rast pratiti, odnosno brinuti se o njima, a sve to kako bi djeca osjetila što veću pripadnost prirodi.“¹¹ Ista inicijativa ponovljena je i sljedeće godine na Dan planeta Zemlje kada su mališani medulinskih vrtića posadili ispred Hotela „Belvedere“ 50 sadnica grmolikog ukrasnog bilja.¹² (sl. 3)

Slika 3. Cicibani u sadnji mladica 1997. godine. Iz zbirke DV „Ciciban“

Od 1996. objavljivali su godišnjak – novine koje čine radovi, novosti, fotografije, crteži, razne zgode iz vrtićkog života.⁸ (sl. 2.)

Aktivno su se uključivali u sva društvena zbivanja u Medulinu: dječju polnočku, eko-akcije, kulturne i sportske manifestacije, te edukativne posjete (uljara, pošta, pekara, vatrogasci, prometna policija, tvrđave u našoj okolini, akvarij i sl.), redovno su odlazili na kazališne predstave te surađivali s medulinskom osnovnom školom i drugim vrtićima.⁹ Zimi se organizirano odlazilo na snijeg, a krajem pedagoške godine u obilazak Istre.¹⁰

U svibnju 1997. godine pedesetak mališana iz medulinskih dječjih vrtića „Medulin“ i „Ciciban“ zasadili su sedamnaest mladica thuye, plavog čempresa i magnolije u sklopu eko-akcije „Neka moja Istra blista“ i

⁸ Medinfo, „Druga dječja kuća“, Općina Medulin br. 32., Medulin 2013., str. 18.

⁹ Isto.

¹⁰ Zahvaljujemo gospođi Silviji Bolković na ustupljenim podacima

¹¹ Glas Istre, Eko-akcija mališana dječjih vrtića, 1997.

¹² Glas Istre, Volimo Zemlju, 23.4.1998.

Kada je riječ o maštovitosti i kreativnosti „Ciciban“ je sa svojim Malim maškarama iz godine u godinu dokazivao i potvrđivao svoju originalnost. Djeca su birana za najoriginalniju grupnu masku 1997., 1999., 2000., 2001., 2002., 2003. godine.

Cicibani kao *Bubamare* 2003. godine. Iz zbirke DV „Ciciban“

Najoriginalnija grupna maska iz 1997. godine. Iz zbirke DV „Ciciban“

Slika 4. Cicibani kao glumci u igrokazu „Neposlušne zvjezdice“. Iz zbirke DV „Ciciban“

Cicibani kao *Jagodice* 2000. godine. Iz zbirke DV „Ciciban“

Slika 5. Dječja olimpijada u Medulinu 2017. godine, mališane su podržale mame i odgajateljice. Iz zbirke DV „Ciciban“

Koncem 2003. godine Cicibani su prezentirali svoje glumačko umijeće. Nakon što su odgajateljice osmislile igrokaz „Neposlušna zvjezdica“ o Isusovom rođenju, predstavu su mališani izveli na blagdanskoj misi u crkvi svetog Antuna u Puli, u crkvi Sv. Marije od Zdravlja u Hreljićima, te na dječjem odjelu pulske Opće bolnice. Glumili su Leonarda Novoselac, Fanika Hlubočki, Patricija Gerguri, Bruno Ivić, Anamarija Gerguri, Marin Petrović, Alen Kranjčević, Mateja Pliško i Robi Gerguri, a igrokaz su na inicijativu djece potpisale tete iz vrtića Marica Pliško i Kristina Bucci-lvis. (sl. 4.)

Godine 2013. vrtić je imao dvije grupe vrtičkog uzrasta i jednu jasličku. Odgojno-obrazovni rad nastojao se prilagoditi individualnim potrebama, mogućnostima i interesima djeteta. Osnovni zadatak bio je postaviti temelje za zdrav tjelesni, intelektualni, duhovni, emocionalni te socijalni razvoj djece i pripremiti ih na pozitivno funkcioniranje i ostvarivanje u društvenoj zajednici.¹³ Svake godine „Ciciban“ je sudjelovao na Olimpijskom festivalu dječjih vrtića pa tako i 2017. godine kada su osvojili četiri medalje. Jedno zlato, dva srebra i jednu broncu. (sl. 5., 6.)

U veselim i razigranim danima karnevala mali i veliki Cicibani oprostili su se od svojeg vrtića posljednjim nastupom u malim maškarama u veljači 2019. godine.¹⁴

Slika 6. ...a i navijači su bili zapaženi. Iz zbirke DV „Ciciban“

¹³ Medinfo, „Druga dječja kuća“, Općina Medulin br. 32., Medulin 2013., str. 18.

¹⁴ Medinfo, „Ciciban-odgojna ustanova i član obitelji“, Općina Medulin br. 56., Medulin 2019., str. 24.

SUNČICA

Dječji vrtić Sunčica

Osamnaestog prosinca 1990. utemeljen je privatni vrtić „Sunčica“ d.o.o., na Kamiku, tromedi i čvorištu između Premanture, Pomera i Banjola. Koncem ožujka 1991. godine dotadašnji državni vrtić u Banjolama prestao je s radom zbog nedostatka prostora. Škola u kojoj je državni vrtić djelovao imala je potrebe za proširenjem te je otkazala daljnje korištenje prostora. „Sunčica“ od prvog travnja 1991. godine zbrinjava 27 djece vrtićkog i jasličkog uzrasta iz Banjola, Pomera i okolnih sela. „Obiteljska kuća okružena je velikim zelenim površinama, a u prizemlju, cijela je etaža uređena za djecu. Na 80-ak četvornih metara dva su dnevna boravka, jedna spavaonica, kuhinja i trpezarija, te

sanitarije i garderoba. Na spisku je desetero djece jasličkog uzrasta, do tri godine, a redovno dolazi i sedamnaest starijih mališana. Pogodnost za roditelje je i ta što dvoje djece različitog uzrasta mogu smjestiti u jednom vrtiću. Tako ima više slučajeva braće - jedno u jaslicama, a drugo u vrtićkoj grupi. O djeci se brinu dvije odgajateljice i jedna medicinska sestra. Pored suvlasnice Nene Taljat-Milojević, odgajateljica je i Kristina Košuta koja je imala sreću da se neposredno nakon završetka školovanja zaposli. Kako veli majka Nene, Borka Milojević, također suvlasnica vrtića, cijela je obitelj uključena u rad: 'Suprug nabavlja namirnice, a ja se brinem o vođenju administrativnih poslova, kuhanju hrane i još mnogo čemu. Posla je na pretek. U ovoj djelatnosti velika su ulaganja. Na početku smo rada i puno toga trebalo je kupiti, pa su nam trenutno veći rashodi od prihoda. Morali smo udovoljiti strogim uvjetima uređenja prostora. U kuhinji je trebao biti dupli sudoper, mašina za pranje suđa, skladištenje i čišćenje grube hrane izvan kuhinje. Svemu smo udovoljili.' – Borka Milojević po struci ekonomist, sada u mirovini, cijeli je radni vijek provela u predškolskoj djelatnosti. 'Nakon godinu i pol u mirovini uhvatio me neki nemir. Željela sam ponovno početi raditi i odlučila sam da to bude ono što znam. Najljepši je rad s djecom kada njima možeš nešto pružiti. U velikim vrtićima dijete vidi samo odgajatelja i jednom mjesečno pedagoga. Ovdje se svi brinemo o njemu i prilagođavamo njihovim potrebama. Brinemo se da borave u zdravoj sredini. Svakodnevno dezinficiramo igračke, djeca puno borave vani na zraku, a za to ovdje stvarno imamo uvjeta. Ljeti odlazimo na more.' Zavirili smo u lonce. Toga dana za ručak pripremala se kokošja juha, juneće šnicle u saftu, dinstana riža i tikvice. Vele da nastoje kuhati raznovrsnu hranu kako bi djeca na sve navikla. Vrtić je radio čitavo ljeto, a prema potrebama i praznikom. Razgovaramo s djecom u vrtiću. Zabavljeni su crtanjem. Manueli Grbac tri i pol je godina i veli da je i njen brat ovdje u vrtiću. Najdraže su joj igračke slagalice. S time se složila i godinu dana starija Hani Burić. Za petogodišnju Bojanu Deranja omiljen je kutić frizera, a bilo joj je drago ići na more s vrtićem, gdje je i naučila plivati. Dnevni boravak djece ugodno je opremljen dječjim namještajem, ocrtanim zidovima, dobrim igračkama. - Program bi željeli obogatiti učenjem stranih jezika – veli Borka Milojević. Dva ili tri puta tjedno uz igru i naravno stručno vodstvo, djeca bi se upoznala s osnovama engleskog ili njemačkog jezika.“¹

1 ORLIĆ, Jasna: Svi vrtići grada, Glas Istre 6.9.1991.

Samo ime vrtića - „Sunčica“ - odbljesak je djetinje uspomene osnivačice Nene Taljat-Milojević i evocira na glavni lik lutkarske predstave koji je ostavio vrlo jak emotivni trag na petogodišnju djevojčicu. Logotip vrtića je grafički oblikovao pulski slikar Boris Nemeš.

U suradnji s Glazbenom školom Ivana Matetića Ronjgova iz Pule, tijekom pedagoške godine 1992./1993. godine, osnovana je u vrtiću glazbena sekcija koju su vodile: Linda Milani, Biserka Kuhta i Tonka Lazarić.

U više od 30 godina postojanja vrtića organizirano je niz edukativnih izleta koji svojim raznolikim sadržajima i poticajima neposredno djeluju na razvoj svijesti o zavičajnoj pripadnosti, doprinose stvaranju emotivnog odnosa u segmentu poimanja „etno –kulture“. Pri tome se djeci ukazuje na zemljopisni smještaj, kulturnu baštinu, povijesne elemente, a sami izleti i boravci u prirodi - neposredni su doživljaj okruženja.²

Početak 1997. godine na devetoj svjetskoj izložbi dječjih likovnih radova u Yokohami, županije Kanagawa u Japanu, nagrađeni su radovi petogodišnje Anje Hule iz Dječjeg vrtića „Monte Zaro“ i Tee Rabac iz Dječjeg vrtića „Sunčica“ iz Banjola. „Prema napatku Uprave za školstvo, a putem Ministarstva prosvjete i športa

te Istarske županije, predškolske i školske ustanove poslale su, u rujnu 1996. godine, radove svojih učenika koji se održava od 1980. godine. dobnih skupine: od četiri do sedam te od osam do tom međunarodnom umjetnosti natjecao 132 zemlje i pet su se slali preko ili direktno u Japan.

dječje umjetnosti, na upoznavanje svijeta. Dopis o nagrađenima stigao nagrađene vrtiće. Planirane su dvije obuhvaća tri putovanja u Japan, te druga zlatne i srebrne medalje. U drugu vrstu Banjola. Crtež Tee Rabac pod nazivom *To sam ja* izrađen je temperom na papiru. - U našem vrtiću uvijek smo puno pričali o Japanu, a sada posebno. Izrezujemo priloge iz raznih časopisa i igramo igre istraživača. Ukupno smo poslali 22 rada s četiri teme i zajedno s radovima jedno poster-pismo sa željom da nam se javi neki vrtić iz Jokohame', veli Snježana Taljat-Milojević, ravnateljica Dječjeg vrtića „Sunčica“ iz Banjola.“³ (sl. 1.)

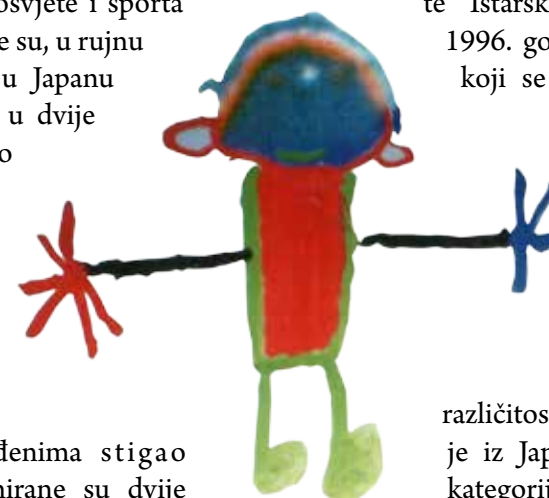
Nakon što je u ožujku stigla prva vijest, nagrađenoj mladoj likovnjakinji Tei Rabac stigao je u lipnju nagradni paket s diplomom, srebrnom medaljom i katalogom izložbe.⁴ Za Teu i ostalu djecu koja su svoje radove poslala u Japan, a nisu ušli u konkurenciju za nagrade, odgajateljice privatnog vrtića „Sunčica“ priredile su 24. lipnja 1997. godine svečani program u Maloj dvorani Istarskog narodnog kazališta, gdje su nakon nastupa učenika Glazbene škole Ivana Matetića Ronjgova, čestitali Tei Rabac.⁵ (sl. 2 a, b)

2 GOTOVINA Svetlana, TALJAT Snježana: „S kraja na kraj Istre“, *Dijete Vrtić Obitelj*, Zagreb 1999., str. 24.

3 Glas Istre, Anji i Tei nagrade iz dalekog Japana, 25.3.1997.

4 Glas Istre, Svečanost vrtića „Sunčica“, 24.6.1997.

5 Glas Istre, Vesele vijesti iz zemlje izlazećeg sunca, 26.6.1997.

Međunarodni festival među ostalim, potiče različitosti života i kultura svih naroda je iz Japana 13. ožujka direktno u kategorije nagrada: prva kategorija kategorija koja se sastoji od posebne, kategorija spadaju vrtići iz Pule i

Slika 2 a,b Tea Rabac prima nagradu iz Japana, svečana dodjela u INK, uručuje Gorka Ostojić Cvajner. Iz zbirke DV „Sunčica“

Utjecaj vanjskih čimbenika na likovno-estetski razvoj djeteta bitan je moment u kreativnom stvaranju. „Upravo stoga veliku važnost pridajemo vanjskim utjecajima,⁶ od kojih su izložbe, kao oblik percipiranja likovnih vrijednosti, prepoznatljiv čimbenik našeg djelovanja. Naše sudjelovanje na Svjetskoj izložbi dječjih crteža u Japanu bio je neplanirani sadržaj, koji je u velikoj mjeri obilježio rad predškolske godine i ostavio neizbrisive tragove u dječjim spoznajama i sjećanjima.“⁷ Vrtić „Sunčica“ se tijekom nadolazećih godina nastavio javljati na likovne natječe pa je Sara Periša nagrađena na izložbi pod nazivom „*Volim svoju obitelj*“ u Zagrebu 2006. godine. (sl. 3.)

Petnaestog ožujka 1999. godine posjetili su „Sunčicu“ članovi Centra za humanitarni rad „Suncokret“ iz Japana. Za vrijeme dvosatnog gostovanja u vrtiću, Nasuno Mitsuko, Yoshida Atsuko, Kigawa Kazuko i Matsui Takashi, prezentirali su mališanima japanski jezik i pismo, oblikovanje papirom (origami) i pokazali tradicionalne japanske nošnje. Svako dijete dobilo je i papir sa svojim imenom napisanim japanskim katana pismom. Djeca su pripremila prigodan program za svoje goste - u istarskim nošnjama zaplesala balun.⁸

Slika 3. Glas Istre, 14.12.2006. godine

6 GOTOVINA, Svetlana: „Sunčica u Japanu“, *Zrno* br. 30.-31., Zagreb 1998., str. 27.

7 Isto, str. 28.

8 Glas Istre, Mališani upoznali japanske običaje, 16.3.1999.

Slika 4. Leon Titulić i Paola Ćubić u lipnju 2011. godine. Iz zbirke DV „Sunčica“

Dječji vrtić godinama radi na folklornoj prepoznatljivosti: „Folklorna baština svojim je obilježjima dio neposredne dječje svakodnevice; čakavski dijalekt, glazbene specifičnosti: zvuk napjeva, instrumenti, nošnja, prepoznatljivost istarske kuhinje. Zato smo razmišljali o doživljajima koji će biti trajniji i temeljiti se na procesu osobnog spoznajnog iskustva. U vrtiću smo šili narodnu nošnju (prema uzorku posuđenog para muške i ženske dječje nošnje, fotografijama i slikama), dogovorili smo s djecom nabavu materijala, vrste tkanina, potrebnog konca, trake i šivaćeg stroja. Djeca su tijekom dva tjedna, u različitim vremenskim razdobljima, imala mogućnost pratiti cjelokupan proces nastajanja dijelova odjeće i sudjelovati u pomoći odgajatelju: krojenje, sastavljanje elemenata, šivanje i obrada odjeće te ukrašavanje nošnje. Rad šivaćeg stroja djeci je bio jako zanimljiv. Istarsku narodnu glazbu slušali smo vrlo često, a naučili smo i plesati balun - narodni ples. Ritam kretanja i elemente koreografije prilagodili smo uzrastu te su zato djeca na brzinu usvojila sadržaj i bila vrlo samoinicijativna u daljnjem uvježbavanju, posebno djevojčice koje su na sebe preuzele ulogu učitelja mlađoj djeci. Tea je svima objasnila: *To ti niti nije teško, samo hodaš i tresesh se kao struja*. Čitali smo čakavske stihove iz zbirke D. Kalca i igrali se intervjuiranja na čakavskom dijalektu. To je stvaralačka igra nastala inicijativom manje grupe djece. Uloge ispitivača i ispitanika tijekom cijele aktivnosti stalno su se izmjenjivale i imale vrlo jasna pravila - prostorna postava, pitanje i odgovori, imitacije raspoloženja. Sastavljali smo istarski jelovnik. Jednom tjedno smo planirali prehranu s tipičnim istarskim jelima i namirnicama: maneštra, fuži, masline, kukuruz, fritule... i pomagali u pripremi obroka. Čistili smo povrće, praćenje procesa kuhanja, svečano postavljanje stola, pospremanje kuhinje nakon jela.“⁹ (sl. 4.)

9 GOTOVINA, TALJAT: „S kraja na kraj Istre“, str. 25.

Slika 5. Sunčice u Medulinu 2002. godine. Iz zbirke DV „Sunčica“

Nezaobilazni dio pusnih svečanosti su Male maškare. U veljači 2002. godine Sunčice su obasjale Medulin svojim zlatnim nitima. (sl. 5.)

Godine 2004. mališani iz dječjeg vrtića „Sunčice“ Valentinovo su iskoristili za plemenitu akciju - posjetili su sve umirovljenike-samce u Banjolama i poklonili im svijeće od krep papira te prigodne čestitke s porukama ljubavi.¹⁰

Godine 2005. i 2008. odgajateljice vrtića „Sunčica“ pripremile su i organizirale dvije predstave za djecu. „Uspavanku za medu“, autorice Irene Budija, djeca i roditelji mogli su vidjeti za prosinačke blagdane 2005. godine u prostorijama Mjesnog odbora „Banjole“. U predstavi glumci u interakciji s djecom i gledateljima traže i pozivaju Djeda Mraza, koji ih zabavlja plesom i pjesmom, a potom daruje.¹¹ Koncem travnja 2008. u Banjolama je održana predstava za djecu „A tko si ti?“ zagrebačkog kazališta Mala scena.¹²

Inspirirani pričom *Jelen Jelenko* djeca vrtića „Sunčica“ od Božića 2013. godine sa svojim odgajateljicama ukrašavaju velike smrikve voćem i povrćem kako bi se i životinje mogle počastiti u blagdanskome periodu.

10 Glas Istre, Valetinovska akcija mališana Sunčice, 20.2.2004.

11 Glas Istre, Dječja predstava „Uspavanka za medu“, 22.12.2005.

12 Glas Istre, Dječja predstava u Mjesnom domu Banjole, 30.4.2008.

Od 2015. godine traje poticajna suradnja između mještanke Banjola, umjetnice Marie-Luise Kumar i vrtićanaca „Sunčice“ koji su predani polaznici njene radionice keramike. (sl. 6. a, b) Maštoviti radovi polaznika vrtića predstavljeni su već početkom lipnja iste godine na izložbi u *Zavičajnoj galeriji Crnobori* u Banjolama, a otvorenje izložbe bilo je popraćeno tradicijskim plesom, te recitacijskim izvedbama mališana koji su igrom boja i oblika pokazali svu svoju dječju kreativnost. „Izložbom koju su nazvali 'Priča iz Sunčice' ispričali su svoju priču kroz maštovite keramičke i slikarske radove, a priloženim fotografijama pokazali su kako su radovi nastajali u vrtiću, ali i u ateljeu kod tete Luise.“¹³ (sl. 7.)

Slika 6. a, b Polaznici radionice keramike 2015. godine. Iz zbirke DV „Sunčica“

Slika 7. Autori izložbe „Priča iz Sunčice“ 2015. godine. Iz zbirke DV „Sunčica“

¹³ Glas Istre, Izložba radova mališana iz vrtića Sunčica, 9.6.2015.

Slika 8. Olimpijci Sunčice 2016. godine. Iz zbirke DV „Sunčica“

Pod geslom „I ja ću biti olimpijac“ svake se godine u organizaciji Sportske zajednice Općine Medulin i Dječjeg vrtića Medulin, održavaju Olimpijski festivali dječjih vrtića, s kojih se Sunčice uvijek vraćaju s medaljama. (sl. 8.)

Tijekom dugogodišnjeg rada, u vrtiću su brojni studenti stekli svoju praktičnu edukaciju, a mladi se odgajatelji uveli u rad pod mentorskim vođenjem Cece Gotovine.¹⁴ Na taj se način prije 20-tak godina formirao i stručni tim „Sunčice“, koji i danas djeluje u istom sastavu.¹⁵

Za kraj priče o „Sunčici“ najbolje je zaokružiti ovaj mali opus njihovim riječima: „Brigom o potrebama, mogućnostima i interesima svakog pojedinog djeteta, s naglaskom na uvažavanju, otkrivanju i razvijanju djetetovih 'jačih strana', poštujemo individualnost i različitost, a što je vrlo važan odgojni segment s kojim djecu ispraćamo u život nakon vrtića.“

¹⁴ Od 20.3.1998. godine preustrojem prema Zakonu o ustanovama postaje suosnivač uz Nenu Taljat-Milojević

¹⁵ Nena Taljat-Milojević, Sanja Frezza, Sabina Gravkić

Dječji vrtići Medulin

U ožujku 1995. godine donijeta je Odluka o prijenosu osnivačkih prava nad dijelom Predškolske ustanove Dječji vrtići i jaslice Pula na jedinice lokalne samouprave,¹ odnosno, dvije godine ranije konstituiranu Općinu Medulin. Trgovački sud u Rijeci registrirao je s danom 1. srpnja 1996. godine osnivanje ustanove pod nazivom Predškolska ustanova Dječji vrtići Medulin koju su činili vrtići u Premanturi i Medulinu.

Od Predškolske ustanove u Puli preuzeti su svi djelatnici koji su obavljali poslove vrtićke djelatnosti na području općine Medulin:

Ruža Tešija - odgajatelj (od rujna 1996. ravnateljica)
Božica Siladić - odgajatelj
Anka Vitasović - odgajatelj
Zlatica Mihovilović - odgajatelj
Zdenka Ivandić - odgajatelj (primljena 1.9.1996.)
Gabrijela Vugrinec - med. sestra

Za polaznike vrtića u Medulinu pripremio je načelnik Općine Dario Mezulić svečani prijem u listopadu 1996., (sl. 1.) dok je kalendarski kraj godine ostao zabilježen izradom božićnih figurica i postavljanjem jaslca u crkvi u Medulinu.

Slika 1. Kod načelnika Općine Medulin Darija Mezulića 1996. godine. Iz zbirke Božice Siladić

¹ ĐOKOVIĆ, Mirjana, et.al: „Razdoblje intenzivnog razvoja PU (80/96.)“, 50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997., str. 45.

Pred dolazak Djeda Mraza pripremljen je nadasve zanimljiv igrokaz - *Čarobna trubljica*, dramaturgizirana priča u kojoj životinje u iščekivanju Djeda Mraza pokušavaju odmrznuti Snjegovića, kako bi ga i on dočekaao. To im je na koncu i uspelo, te ih je Djed Mraz nagradio.²

U svibnju 1997. godine pedesetak mališana iz medulinskih dječjih vrtića „Medulin“ i „Ciciban“ zasadili su sedamnaest mladica thuye, plavog čempresa i magnolije u sklopu eko-akcije „Neka moja Istra blista“ i „Zasadimo stablo“ u parku kod Hotela „Mutila“, uz pomoć djelatnika Istrasjemen. Akciju su inicirali medulinski dječji vrtići, novčano su je podržali Turistička zajednica Medulina i Istrasjeme, a sudjelovao je i Arenaturist koji je male učesnike počastio kolačima i sokovima. Nakon što su lopatama iskopali zemlju, djeca su uz pomoć svojih teta pokraj zasađenih stabla postavila table s eko-porukama, a sama su stabla označili ceduljicama sa svojim imenima.

U sklopu jesenskih radionica i tjedna posvećenom kruhu i plodovima zemlje u svim odgojnim skupinama provodile su se maštovite i poučne aktivnosti, dok je završna svečanost bila u Premanturi budući da je u dvorištu vrtića postavljen tobogan. (sl. 2.) Sljedeće godine *Dani kruha* obilježeni su odlaskom u pekaru Brionke u Puli, a jesenska svečanost i druženje vrtića „Medulin“, „Premantura“, „Ciciban“ i „Sunčica“ bilo je u Medulinu 8. studenog 1998. godine.

Slika 2. Završni dio *Jesenskih svečanosti* u Premanturi 8.11.1997. godine. Iz zbirke DV Medulin

Težište odgojno-obrazovnog rada tijekom pedagoške godine 1999./2000. bilo je na realizaciji projekta *Klinčići, klončići kamo grete* čiji je cilj bio upoznavanje s kulturnim nasljeđem i tradicijom zavičaja. Educiranje o kulturnoj i prirodnoj baštini, te stvaranje pozitivnih emocija prema zavičaju odvijalo se kroz konkretne aktivnosti. Izrađene su narodne nošnje za djecu.

² KOLENKO, Mladen: Djed Mraz u Medulinu, Glas Istre, 26.12.1996.

Pričane su zanimljive i intrigantne *Štorijice o Premanturi* i njenoj prošlosti. Projekt je veliku važnost pridao procesu građenja kulturnog identiteta.³ Djeca identitet prepoznaju kroz zabavu, igru, odijevanje, stanovanje, hranu, stvaralaštvo, jezik, dijalekte, glazbu, ples, predaje, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; tradicijska umijeća i obrte. Koncem studenog 1999. godine mališani iz Dječjeg vrtića Medulin imali su priliku zakoračiti u drevni medulinski *palac* iz 1778. godine, gdje ih je ugostio Ivica Grakalić, vrsni čuvar i poznavatelj medulinske prošlosti, povijesti i kulture. (sl. 3.) Finale zavičajnog programa djeca su prezentirala u maškarama 7. ožujka 2000. godine kada je njihov slogan bio *Mi smo stari ljudi iz Medulina*. (sl. 4.)

Slika 3. Posjet istarskoj kući i domaćinu Ivici Grakaliću 28.11.1999. Iz zbirke DV Medulin

Program glazbene igraonice organiziran je u vrtiću Premantura od prosinca 2000. do svibnja 2001. godine. Vodila ga je odgajateljica Barbara Pliško, a koristilo ga je 14-ero djece.

U listopadu 2001. godine tijekom *Dječjeg tjedna* ravnateljica Dječjih vrtića Medulin, Ruža Tešija, zajedno je s mališanima primljena na prvi „radni sastanak“ gdje je načelniku Emilu Jukopili iskazana želja i molba za novim vrtićem, te je tom prilikom načelniku priložen i nacrt vrtića koji su djeca izradila. (sl. 5.)

³ Buduće generacije odgajatelja će, izvan svake sumnje, morati prilagoditi ciljeve programa zbog neminovnih migracijskih procesa. Premda je neosporno važno poticati razvoj zavičajnog identiteta od rane dječje dobi kako bi djeca stekla ljubav prema zavičaju i tradiciji, tu trebamo biti terminološki pažljivi. Kao prvo čijeg identiteta? Projekti često „potiču“ kod djece interes za tradiciju, ali čiju tradiciju? Sve je više djece čiji roditelji ili bake i djedovi nisu iz sredine u kojima žive i pohađaju vrtić, te se neće moći identificirati, niti motivirati jer nisu dio lokalne kulture. Stoga bi cilj zavičajnog programa trebao biti educiranje djece o kulturnom naslijeđu zavičaja u kojem žive (ili trenutno žive). Dakako, kultura se može usvojiti, te se osoba može s tradicijskim vrijednostima identificirati. Upravo u kulturnoj identifikaciji leži svojevrsni paradoks. Danas je temeljna identifikacijska odrednica folklor, tradicijska duhovna kultura, narodna umjetnost. Odnosno, velika većina onoga što su naši preci samovoljno, bez prisile odbacili prihvaćajući nove vrijednosti, dok ih mi danas percipiramo kao kulturnu baštinu koju pomno čuvamo. Neovisno o paradoksu baština je temeljna, (ali) fleksibilna kategorija za polaganje prava na kulturu i prava temeljenih na kulturi.

Slika 4. *Mi smo stari ljudi iz Medulina* 7.3.2000. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 5. Posjet načelniku Emilu Jukopili u listopadu 2001. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 6. Nova igrala u Premanturi 21.3.2002. godine. Iz zbirke DV Medulin

U proljeće 2002. godine djeca su u Premanturi dobila novo igralo u dvorištu, penjalicu i ljuljačku (sl. 6.) dok su mali Medulinci sami oslikali zidove svog vrtića te ih učinili čarobnim i veselim. (sl. 7., 8., 9.) Gotovo dvadeset godina kasnije u rujnu 2021. učenici OŠ dr. Mate Demarina oslikali su na istom unutarnjem zidu dvorišta Centra Šantadur⁴ mural u pratnji i pod vodstvom profesorice likovne kulture Mirjane Konta. Učenici su odabrali i iscrtali motive vezane uz prirodnu baštinu istarskog kraja i ovog mjesta, poput smokve, kestena, ptica i koze te time doprinijeli uređenju cijelog prostora. (sl. 10.)

Slika 7. Oslikavanje unutarnjeg zida u proljeće 2002. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 8. Čitav mural unutarnjeg zida u ljeto 2003. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 9. Ljeto 2003. godine u medulinskom vrtiću. Iz zbirke DV Medulin

Slika 10. Oslikavanje istog zida u rujnu 2021. godine. Iz zbirke Centra Šantadur

⁴ Centar kulturne baštine i održivog razvoja - Šantadur

U listopadu 2002. godine djeca su svjedočila čitavom procesu nastanka ulja. Prvo su uz pjesmu, smijeh i igru punili kantice svojim maslinama, koje su brale odgajateljice, te su plodove svoga rada odnijeli u Uljaru „Veli Vrh“, gdje su upoznati s postupkom prerade maslina, a kao finale dobili su svoje ulje. (sl. 10., 11., 12. 13.)

Slika 10. Branje i skupljanje maslina 7.10.2002. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 11. Skupljanje maslina 7.10.2002. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 12. Djeca su odnijela masline u uljaru, 18.10.2002. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 13. Dobili smo svoje ulje. Iz zbirke DV Medulin

Težište rada tijekom pedagoške godine 2002./2003. temeljilo se na projektu „Zdrav život“ te je ostvarena i uspješna suradnja s Dječjim vrtićem „Kvarner“ iz Rijeke, a sadržaji njihovog projekta realizirani su pod nazivom „Rastemo zdravo“. Polaznici Dječjih vrtića Medulin posjetili su Rijeku 20. studenog 2002., dok je 76 mališana iz četiri skupine riječkog vrtića „Kvarner“ pohodilo Medulin u svibnju sljedeće godine, te su dan proveli kod Hotela „Mutila“ u sportskim igrama primjerenim njihovoj dobi.⁵

Na svjetski Dan bolesnika u utorak 11. veljače 2003. godine dvadesetak djece, polaznika dječjih vrtića iz Medulina i Premanture, u pratnji ravnateljice Ruže Tešija te odgajateljica Zdenke Ivandić i Zlatice Mihovilović posjetilo je Dječji odjel pulske Opće bolnice. Uz prigodni program, pjesmice i recitacije, vrtićka su djeca bolesnim prijateljima, kako su ih nazvali, uručila igračke, sokove, voće i slatkiše. Darove su prikupila djeca uz pomoć roditelja, „a namjera nam je bila da ih senzibiliziramo prema bolesnima“, rekla je ravnateljica Tešija.⁶ (sl. 14.)

Slika 14. Posjet Dječjem odjelu pulske Opće bolnice. Iz zbirke DV Medulin

⁵ Glas Istre, Druženje medulinskih i riječkih mališana, 10.5.2003.

⁶ Glas Istre, Darovi za naše bolesne prijatelje. 12.2.2003.

Na Dječjem karnevalu u Puli 1. ožujka 2003. godine, predstavili su se i *Bomboni* iz Medulina i *Kasper* iz Premanture. (sl. 15. a, b)

Slika 15a. Maškarana skupina *Bomboni* iz Medulina. Iz zbirke DV Medulin

Male maškare u Medulinu 2004. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 15b. Maškarana skupina *Kasper* iz Premanture. Iz zbirke DV Medulin

Početak pedagoške godine 2004./2005. obilježava otvaranje vrtića u Vinkuranu koji će djelovati u sklopu Dječjih vrtića Medulin. Za tu svrhu obnovljena je zgrada stare škole u centru mjesta. Novootvorena skupina počela je s radom 6. rujna 2004. godine s 22 djece (20 djece 10-satnog i 2 djece 6-satnog programa). Prve odgajateljice bile su Tea Radovanović i Zdenka Ivandić. Svečano otvaranje bilo je mjesec dana kasnije, 8. listopada. Tom prigodom načelnik Emil Jukopila istaknuo je da je Općina uložila 1,1 milijuna kuna u uređenje i da je obnovom vrtića u mjesto vraćen život.

Slika 16a. Svečano otvaranje Dječjeg vrtića u Vinkuranu. Iz zbirke DV Medulin

Slika 16b. Svečano otvaranje Dječjeg vrtića u Vinkuranu. Iz zbirke DV Medulin

Velečasni Joel Catary blagoslovio je objekt, a prije toga održan je kulturno- zabavni program u kojem su nastupili polaznici dječjeg vrtića te pjesnik i svirač narodnih istarskih instrumenata Drago Draguzet.⁷ (sl. 16. a, b, c.) Od uzvanika vrijedno je istaknuti doajene pedagoške misli i mještane Vinkurana bračni par Milku i Antona Crnoborija, (sl. 17.) Anku Došen-Dobud, te svećenika Marcela Krebela.

Slika 16c. Svečano otvaranje Dječjeg vrtića u Vinkuranu. Iz zbirke DV Medulin

Slika 17. Sonja Crnobori-Žerjav, s roditeljima Antonom i Milkom Crnobori

⁷ Glas Istre, Otvorena obnovljena stara škola, 9.10.2004.

U organizaciji Saveza sportova Istarske županije na Uljanikovom stadionu 28. svibnja 2004. godine održan je 3. Olimpijski festival dječjih vrtića Istre. U olimpijskim disciplinama prilagođenima dobi natjecatelja takmičilo se 240 mališana iz osam vrtića Pule, Medulina, Fažane i Buzeta. U malonogometnom turniru najbolji su se pokazali dječaci iz vrtića Medulin. Pokrovitelj natjecanja bio je Hrvatski olimpijski odbor, a ono se istovremeno odvijalo u Umagu, Pazinu i Rovinju.⁸ (sl. 18.) Ta će sportska priredba biti poticaj Dječjim vrtićima Medulin za organiziranje sličnih sportskih okupljanja. (sl. 19., 20., 21.)

Slika 18. Treći Olimpijski festival dječjih vrtića Istre u Puli 2004. godine. Na fotografiji vrtićka skupina iz Vinkurana i *Plimni val* iz Premanture. Iz zbirke Anke Vitasović

Slika 19. Olimpijada Dječjih vrtića Medulin 3.6.2005. godine. Iz zbirke DV Medulin

⁸ Glas Istre, Najbolji mališani bužetskog vrtića „Grdelin“, 29.5.2004.

Slika 20. Ekpa za Olimpijadu Dječjih vrtića iz Medulina 25.5.2006. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 21. Sportski susret Dječjih vrtića Medulin 12.5.2007. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 22. Kamenjar, prvi eko-projekt vinkuranskog vrtića.
Iz zbirke DV Medulin

Dolazak proljeća mališani iz vrtića „Vinkuran“ obilježili su 2006. godine uređivanjem kamenjara u svom dvorištu. To je bio njihov prvi eko-projekt, a akcija je počela puno ranije. Tete iz vrtića, Tea Radovanović i Zdenka Ivandić, s polaznicima su prikupljale ljekovito bilje te ga prešale u albumu. Iz raznih časopisa izrezivale su njihove sličice, a u maloj čitaonici čitav je niz knjiga i enciklopedija o ljekovitom bilju i vrtovima. Roditelji su donijeli izabrane grote, Ratko Lorencin je donirao zemlju, dok je 26 polaznika vrtića imalo i stručnu suradnicu za ljekovito bilje, Nadu Lorencin. Ukupno je zasađeno 30-ak autohtonih vrsta biljaka koje se može naći na livadama, uz more

i u šumama, poput patuljaste paprati, lavande, kadulje, origana, sljeza, majčine dušice, tratinčica i drugog. Posebna zahvala upućena je nonu Silviju Široli koji je vrtiću poklonio mali kažunić. Povodom Vinkuranske fešte 3.lipnja svoje radove izložila su i djeca tog mjesta, djeca vrtića „Vinkuran“. Izloženi dječji radovi su dio projekta *Kamenjar*, koji je započeo krajem ožujka. Od radova mogle su se vidjeti slike u kombiniranoj tehnici s istarskim motivima, kažunića naslikanih tušem i napravljenih od kolaža. Izložena je i maketa kamenih suhozida i kažuna. Treba istaknuti kreativnost i darovitost djece koja su sama razbijala škrilice u sitne komadiće, te samostalno gradila izložene zidove i kažune. (sl. 22.)

Istodobno u Dječjem vrtiću „Vinkuran“ održana je završna svečanost povodom odlaska desetoro mališana u školu. „Mali budući školarci svojim su roditeljima pripremili točke pod nazivom *Avantura malog Jujua* i plesnu koreografiju *Kad u školu krenem*. No, i mališani su bili ponosni na svoje roditelje koji su za njih pripremili scenski igrokaz, na temu djeci jako drage priče, *Ribica Srebrica*. Kostime raznoraznih morskih životinja roditelji su sami izradili i u tajnosti dva tjedna uvježbavali igrokaz. Bio je to dar roditelja djeci.“⁹ (sl. 23.)

Slika 23. Završna svečanost u Vinkuranu 20.6.2006. godine. Iz zbirke DV Medulin

9 Glas Istre, Kad mame i tate glume, 22.6.2006.

Svjetski Dan kretanja 20.4.2007. godine obilježen je pješaćenjem po planinarskom putu do prekrasnog vidikovca i sela Skitača. (sl. 24. a, b, c)

Slika 24. a Frendice u busu. Svjetski Dan kretanja 20.4.2007. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 24. b, c Svjetski Dan kretanja 20.4.2007. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 25. a Posebno priznanje za likovni rad. Iz zbirke DV Medulin

Slika 25. b Grupni rad djece medulinskog vrtića „Pogled s Vrčevana“. Iz zbirke DV Medulin

Od 1995. do 2014. godine provodila se na području Istarske županije akcija *Neka moja Istra blista*. Cilj projekta bio je uključivanje što većeg broja sudionika iz predškolskih i školskih ustanova, jedinica lokalne samouprave, turističkih zajednica, poduzeća kao i građana pojedinaca u očuvanje zdrave i čiste životne okoline. Svake godine u sklopu aktivnosti provodili su se likovni i literarni natječaji. Na likovnom natječaju sudjelovala su djeca vrtićkog i osnovnoškolskog uzrasta, a na literarnom djeca starijeg školskog uzrasta. U lipnju 2007. godine grupni crtež djece medulinskog vrtića „Pogled s Vrčevana“, dobio je posebno priznanje za likovni rad. (sl. 25. a, b)

Kutak za najmlađe

Predškolska godina 2006. / 2007.

Predškolska godina 2006. / 2007.

Predškolska godina 2007. / 2008.

Mala strašila iz Medulina 2008. godine

Vinkuran 2008. Iz zbirke obitelji Grakalić

Izlet na Kamenjak 25.4.2008. godine

Male maskare 2008. godine

Male maskare 2008. godine

Nina Vugrinec, Šumarica s Kamenjaka 24.2.2009. godine. Iz zbirke Anke Vitasović

Pastoralni posjet župi Premantura i dječjem vrtiću porečko-pulskog biskupa Ivana Milovana 2.3.2009. godine. Iz zbirke Anke Vitasović

Sika 26. Idejno rješenje novog vrtića.

Nakon pet godina priprema u ponedjeljak 23. veljače 2009. godine potpisan je ugovor o početku gradnje vrtića u Medulinu između općinskih vlasti i izvođača radova, tvrtke Međimurje gradnja, dok je projektantica vrtića Vesna Gojak. Općinski načelnik Emil Jukopila naglasio je da se radi o projektu vrijednom 10,5 milijuna kuna. (sl. 26.) Odlučeno je kako će novi vrtić biti sagrađen blizu osnovne škole, na samom ulazu u naselje. Time će se izbjeći prometne gužve prilikom ostavljanja i prihvata djece u toj predškolskoj ustanovi. Dva mjeseca kasnije, nakon svečanog programa ravnateljica Ruža Tešija je 29. travnja položila „kamen“ temeljac novog vrtića. (sl. 27.)

Sika 27. Načelnik Emil Jukopila i ravnateljica Ruža Tešija prilikom polaganja „kamen“ temeljca. Iz zbirke DV Medulin

Zavičajni kutak 2009. godine. Iz zbirke DV Medulin

U predškolskoj godini 2008./2009. težište odgojno-obrazovnog rada bilo je *Prirodni okoliš kroz sva godišnja doba*, a zadaće su uspješno realizirane projektima: *Kamenjak, Sredozemna medvjedica, Ptice, More, Mravi, Gljive, Od sjemenke do biljke*. Stručno usavršavanje djelatnika tijekom godine bilo je raznovrsno te je svaka odgajateljica sudjelovala na nekoj od radionica u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje. Uz to na nivou Ustanove organizirana je cjelodnevna radionica za sve odgajatelje koju je vodila psihologinja Jasenka Pregrad s temom *Granice u odgoju*.

Upisima djece u programe ustanove Dječji vrtići i jaslice Medulin u 2009. godini ponovo se aktualizirao problem prekapacitiranosti, odnosno nedostatka prostora u samoj ustanovi. Budući da se isti problem ponavlja već nekoliko godina, Općina Medulin inicirala je pokretanje postupka proširenja mreže vrtića i zahvaljujući razumijevanju i spremnosti na suradnju Mjesnog odbora i mještana Pomeru vrlo se brzo našlo prostorno rješenje. U suradnji s nadležnim institucijama definirani su uvjeti i okviri te se preciziralo da se u navedenom prostoru Mjesnog odbora Pomeru mogu uz minimalne intervencije stvoriti uvjeti za jednu jasličku skupinu od 14 djece. Cilj je bio da ova jaslička skupina ima privremeno rješenje do otvaranja novog vrtića. Tijekom ljetnih mjeseci pristupilo se realizaciji projekta za koji je predviđeno 92.000 kuna, od čega 30.000 za građevinske i instalaterske radove, a ostatak investicije za opremu. U suradnji s mještanima osiguran je i vanjski prostor za boravak i igru djece koji će biti adekvatno opremljen. Istodobno je ustanova Dječji vrtići i jaslice Medulin provela natječaj za prijem u radni odnos djelatnika – odgajatelja za rad u jaslicama u Pomeru. Tako su u jaslicama zaposlene dvije odgajateljice, Iva Rogulj Hrelja i Denise Cukon Petretić te jedna spremačica. Jaslice u Pomeru započele su s radom 14. rujna 2009. godine. (sl. 28.)

„Građevinska inspekcija“ u novom vrtiću 2009. godine. Iz zbirke DV Medulin

Sika 28. Nove jaslice u Pomeru 14.9.2009. godine. Iz zbirke DV Medulin

Najmlađima je, uz načelnika Općine Gorana Buića, pripala čast otvaranja vrtića

Dana 1. rujna 2010. otvoren je novi vrtić u Medulinu. Vrtić je namijenjen za 120 djece, odnosno šest skupina: dvije jasličke, jednu međuskupinu te tri vrtićke. U vrtiću će raditi 20-ak djelatnika i to 10 odgajatelja, psiholog, pedagog, domar, spremačice, kuhar i pomoćna kuharica. Općina Medulin je uložila puno entuzijazma, truda i financijskih sredstava da bi se novi vrtić otvorio.

„Ovo je ostvarenje sna, ali isplatilo se čekati“, rekla je ravnateljica Ruža Tešija. Svim odgajateljicama uručeni su buketi, a djeca su uživala u animacijama likova iz bajke, mađioničaru Stefanu, klaunu Mareku i nastupu Antonije Šola. Čast da svečano prerežu vrpce imale su mažoretkinje iz DV Medulin, a nakon toga, u samom vrtiću, počela je prava bajka. Uz zabavu s raznim likovima, animatorima i mađioničarom svi su mogli uživati u dječjem domjenku.

Mnoštvo Medulinaca na svečanosti

Biskup Ivan Milovan i medulinski župnik Ante Močibob blagoslovlili su vrtić

Autor fotografija Mario Rosanda

Otvaranjem novog vrtića u Medulinu djeca su podijeljena u 6 odgojnih skupina:

	<i>Pužići</i> mješovita jaslička (od 1 do 3 godine)	
	<i>Bubamare</i> mješovita jaslička (od 1 do 3 godine)	
	<i>Kolibri</i> mješovita vrtićka (djeca u dobi 3 do 5 godina)	
	<i>Pčelice</i> mješovita vrtićka (djeca u dobi 4 do 6 godina) u rujnu 2013. <i>Pčelice</i> postaju <i>Leptirići</i>	
	<i>Zvezdice</i> mješovita vrtićka (djeca u dobi 4 do 6 godina)	
	<i>Delfini</i> mješovita vrtićka (djeca u dobi 3 do 4 godine)	

te u tri područna odjela:

	<i>Žabice</i> u Pomeru, mješovita jaslička (djeca u dobi od 1 do 3 godine)
	<i>Ježići</i> u Vinkuranu, mješovita vrtićka (djeca u dobi 4 do 6 godina)
	<i>Premišići</i> mješovita vrtićka skupina u Premanturi (djeca u dobi 3 do 6 godina) Premišići su izvedenica od naziva mjesta Premantura

Temeljem natječaja za dječje vrtiće koji je 1. siječnja 2011. godine raspisao Glavni ured Hrvatske turističke zajednice u Turističku zajednicu Istarske županije pristiglo je mnoštvo individualnih i zajedničkih radova iz 22 istarske predškolske ustanove. Nakon izbora objavljeni su najbolji likovni radovi. Treće mjesto osvojio je Dječji vrtić Vinkuran, s individualnim dječjim radom Livije Poldrugo iz skupine *Ježići*.¹⁰ (sl. 29)

Projekt „Šetnja s dinosaurima“ započeo je u rujnu 2011. te je trajao do lipnja. 2012. godine. Vođen je od strane voditeljice Karmen Uljanić, odgajateljice iz Rovinjskog sela i dr.sc. Lidije Vujčić u ulozi supervizora. Financiran je iz fondova EU. Projekt je bio usmjeren na učenje djece predškolske dobi na nov način, iskustveno i suradničko učenje, kao temelj za zdravo odrastanje. Inovativan po tome što se po prvi puta u rad vrtića uključuju znanstvenici koji zajedno s djecom rade na promoviranju i očuvanju geološke baštine, a u istom projektu pruža se mogućnost za znanstvena istraživanja odgajatelja uvođenjem novih iskustvenih metoda učenja i praćenja interesa i mogućnosti djece te dokumentiranja toga rada. (sl. 30. a, b)

Sika 29. Šterna u Vinkuranu. Iz zbirke DV Medulin

Sika 30. a, b Terensko istraživanje na Pinižulama, na premanturskom Kamenjaku. Iz zbirke DV Medulin

Općinsko vijeće Medulina je na sjednici održanoj 21. studenog 2012. godine donijelo rješenje o imenovanju Severke Verbanac ravnateljicom Dječjih vrtića Medulin. Odmah na početku svog mandata iznijela je svoje pedagoške smjernice i credo: „Vrtići bi po svojim obilježjima trebali biti mjesta življenja djece i odraslih. Mjesta u kojima će se svatko osjećati dobrodošao i pronalaziti prilike za zadovoljavanje svojih interesa. U prvom redu mislimo na djecu, njihove interese i potrebe vezane uz njihov razvoj i individualne sposobnosti. Mislimo zatim i na niz aktivnosti kojima će djeca

¹⁰ Medinfo, „Učimo iz prirode“, Općina Medulin br. 27., Medulin 2011., str. 32.

i odrasli koji s njima rade u vrtiću ili borave kod kuće, usvajati bogatstvo znanja o svijetu koji nas okružuje. Usmjereni k ostvarivanju ovih zadaća odlučni smo na putu kontinuiranog obogaćivanja programa i aktivnosti za djecu i roditelje, ali i programa kojima ćemo postajati sve prepoznatljiviji u našoj društvenoj sredini. Prateći aktualna događanja vezana uz pristupanje Europskoj uniji, a u suradnji sa Zakladom za poticanje partnerstva i razvoj civilnog društva odgajateljice skupina *Pčelice, Zvezdice, Premišići i Ježići* osmislile su sadržaje i aktivnosti kojima su djeca i odrasli učili o EU. Nizom samostalno izrađenih didaktičkih igara, kojima je prethodio rad na stručnoj literaturi i intenzivna potraga za izvorima znanja, svakodnevno su pobuđivale interese djece prema kulturi, običajima, jezicima, glazbi, kulinarstvu, plesu, znamenitostima, glavnim gradovima, zastavama i grbovima, poznatim skladateljima i piscima i drugim obilježjima zemalja članica Unije kojoj ćemo se uskoro i mi pridružiti. Svojim didaktičkim umijećima vješto su oblikovale ponudene materijale na način svojstven sveobuhvatnom razvoju djeteta. Kao rezultat rada dobili smo didaktički materijal zanimljiv svojoj djeci i odraslima koji žele naučiti više o zajednici kojoj idemo u susret. Svjesni potrebe da svako dijete živi kao aktivan član svoje društvene zajednice i promotor svoga kraja, svoje kulture i svoga jezika u namjeri da se ta tradicija očuva i prepozna u ranije navedenom kontekstu, nastavili smo nuditi djeci sadržaje kojima će se sačuvati medulinske besede i običaji. U želji da naš rad kontinuirano unapređujemo i sustavno promišljamo uspostavili smo suradnju s Nacionalnim centrom za vanjsko vrednovanje. Uključili smo se u projekt Samovrednovanja ustanova za rani i predškolski odgoj koji se ostvaruje pri navedenom centru te je osnovan tim za kvalitetu koji će u koordinaciji sa svim subjektima u vrtiću sustavno promišljati sva područja rada.¹¹ (sl. 31. a, b, c, d)

Sika 31. a, b, c, d Samostalna izrada didaktičkih igara. Iz zbirke DV Medulin

11 VERBANAC, Severka: „Dodatni izvori ideja za zajedničku igru“ *Medinfo* br. 32., Općina Medulin, Medulin 2013., str. 18.-19.

Na osnovi iskazanih interesa i u cilju širenja ponude vrtića u društvenoj sredini pored redovitih 10-satnih i 6-satnih programa od 1. rujna 2013. godine u sjedištu vrtića provodio se redovni program obogaćen sadržajima na engleskom jeziku (skupina *Leptirići*) odobren od strane Ministarstva znanosti, prosvjete i sporta. „Znanstveno je dokazano da djeca najviše usvajaju strani jezik u dobi od druge do četvrte godine života. Svjesni naše uloge u tom periodu razvoja djeteta, kao i potrebe za obogaćivanjem programa koji se djeci nude, od rujna 2013. ovaj program pohada 21 dijete u dobi od tri do šest godina. Želja nam je pridonijeti razvoju predispozicija za učenje i usvajanje stranog jezika, a s obzirom na univerzalnost engleskog vjerujemo da će ovaj program predstavljati značajan doprinos učenju te spoznajnom i jezičnom razvoju djece. Posebno nas veseli kontinuirani interes polaznika i drugih korisnika redovnih programa. Kako je interes za učenjem i drugih stranih jezika velik, od siječnja 2014. u područnom objektu Premantura provodit će se i kraći program učenja talijanskog jezika.“¹²

Dječji vrtići Medulin odazvali su se UNICEF-ovom projektu iz 2013. godine „Škole za Afriku – Škole za život“, te su intenzivno radili na razvijanju dječje svijesti o životu i potrebama djece u Africi, na upoznavanju i prihvaćanju različitosti i poticanju potrebe za djelovanjem u cilju zaštite prava i života sve djece svijeta. U vrijeme prosinačkih darivanja Dječji vrtići Medulin u suradnji s Općinom Medulin i udrugom MedulinArt organizirali su humanitarno-prodajno izložbu dječjih radova pod nazivom „Dječji vrtići Medulin – za djecu Afrike“. Sredstva prikupljena ovom izložbom bila su namijenjena školovanju djece najugroženijih zemalja Afrike.¹³ (sl. 32., 33.)

Slika 32. Pozivnica za humanitarnu izložbu. Iz zbirke DV Medulin

Slika 33. Humanitarna akcija - prodaja radova koje su izradila djeca iz Dječjih vrtića Medulin za djecu Afrike u 3MC-u. Iz zbirke DV Medulin

12 VERBANAC, Severka: „Kad se male ruke slože ...“ *Medinfo* br. 35., Općina Medulin, Medulin 2013. str. 19.

13 Isto.

Slika 34. „Može li biti drugačije?! Kako to istražuju djeca?“
Iz zbirke DV Medulin

Može li biti drugačije?! Kako to istražuju djeca? bio je projekt iz 2014. godine usmjeren na učenje djece rane i predškolske dobi, na nov način. Podrazumijevao je iskustveno i suradničko učenje kako bi se približavanjem prirodnih znanosti utkali znanost i znanstveno razmišljanje u svakodnevni život djece već od najranije dobi. U projekt je pored Dječjih vrtića Medulin, djece i odgajatelja podružnice Vinkuran – skupine *Ježići* bilo uključeno ukupno sedam vrtića Istre.

U veljači 2014. godine, s ciljem da se osigura djeci uvjete za eksperimentiranje i istraživanje, te da ih se potakne na znanstveno razmišljanje, u sportskoj dvorani medulinske Osnovne škole Dr. Mate Demarina održana je znanstvena predstava *Fizika na dar*. Predstavu je pratilo ukupno 160 djece Dječjih vrtića općine Medulin. Multimedijalni centar 3MC u Medulinu, pod pokroviteljstvom Općine Medulin, nekoliko je dana imao funkciju interaktivnog muzeja, u kojem je bilo izloženo 30 eksponata iz različitih područja fizike. Ujedno, izložba je otvorila brojne mogućnosti za daljnja istraživanja prirodnih pojava. Tijekom ožujka u skupini *Ježići* realizirane su radionice *Novi mediji u dječjem stvaralaštvu – video, grafika, te istraživanje zvuka*.¹⁴ (sl. 34.)

Osamnaestog lipnja 2014. godine na Placi u Premanturi mnogobrojni gosti prisustvovali su svečanoj prezentaciji zbirke igara za djecu i odrasle „*Priča o Kamenjaku*“, uz bogat kulturno-zabavni program, te uz popratnu istoimenu izložbu dječjih radova. Zbirka se sastoji od sedam vrsta igara za djecu i odrasle. Suradnjom Dječjeg vrtića Medulin i Javne ustanove „Kamenjak“, kojih je osnivač Općina Medulin, definirani su ciljevi projekta i to: pridonosenje razvoju istraživačko-spoznajnih vještina djece te odnosa prema prirodnim bogatstvima i potrebe za očuvanjem istih, upoznavanje populacije s bogatom bioraznolikošću Kamenjaka, podizanje svijesti i savjesti o važnosti očuvanja prirodnih vrijednosti u općini Medulin, razvijanje participirajućeg pristupa roditelja u programima valorizacije prirodne i kulturne baštine na Kamenjaku i dugoročno utjecanje na održivi razvoj općine Medulin. Dječji vrtić Medulin svoje je djelovanje usmjerio na upoznavanje bioraznolikosti Kamenjaka te na nužnost educiranja najmlađih naraštaja u njenom očuvanju. Implementacijom projekta dao se značaj ovom zaštićenom području i dugoročno utjecalo na ostvarivanje prava djece i odraslih na zdrav i očuvan okoliš. Materijale za zbirku igara tijekom rada s djecom pripremili su odgajatelji Nina Antunović Radić, Lena Beletić, Melita Benčić, Denise Cukon Petretić, Mirjana Duras Komparić, Alenka Hrvatina, Zdenka Ivandić, Ivana Kožul, Vilma Križanac, Manuela Livić, Zdenka Lorencin Detoffi, Ivana Marić, Maja Marjanović, Sara Paulišić, Tea Radovanović, Iva Rogulj Hrelja, Zlatica Skoko, Antonela Škuflić, Anka Vitasović i Olivera Živković. Zbirku su uredili Severka Verbanac, Lorena Pliško Seferagić i Sanja Tatković, a tiskala ju je tiskara MPS iz Pule. Financijsku i stručnu potporu u realizaciji projekta pružili su Općina Medulin i Javna ustanova „Kamenjak“. Kao

¹⁴ PLIŠKO-SEFERAGIĆ, Lorena: „Medulinski vrtić inkubator razvoja kvalitete odgoja“ *Medinfo* br. 36., Općina Medulin, Medulin 2014., str. Str. 15.

rezultat ovog projekta nastala je istoimena kutija igara tiskana u 300 primjeraka i promovirana u lipnju 2014. godine, a na poklon ju je dobila svaka obitelj korisnika programa vrtića. (sl. 35., 36.)

Slika 35. Igra „*Priča o Kamenjaku*“. Iz zbirke DV Medulin

Slika 36. Načelnik Goran Buić, ravnateljica Severka Verbanac i odgajateljice vrtića tijekom promocije u Premanturi 18.6.2014. Autor fotografije Vladimiro Gagliardi

Slika 37. Premijera „Zvezdane bajke“ u prosincu 2014. godine

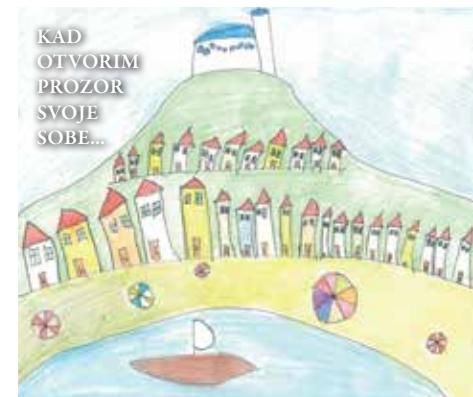
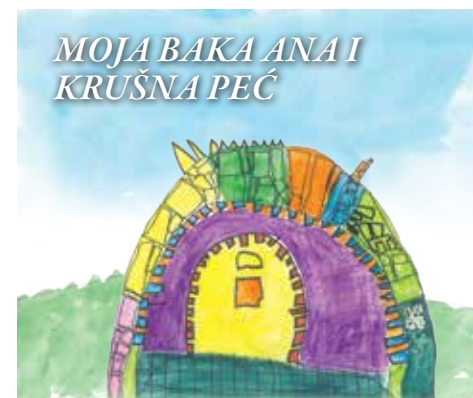
Medulin”. Poseban značaj ovog projekta bio je u očuvanju i spoznaji kulturne baštine te raznolikoj povijesti i znamenitostima općine. U primarne ciljeve ovog projekta postavljeni su temelji razvoju istraživačko spoznajnih vještina djece, likovnog i verbalnog izričaja, razvoj odnosa prema kulturnim, povijesnim i prirodnim bogatstvima i potrebe za očuvanje istih. Nastojao se pobuditi dječji interes i mašta, kreativnost i inovativnost te oživjeti brojne priče našeg kraja. Jačanjem zavičajnog identiteta nastojalo se podići svijest o važnosti očuvanja bogatstava iz društvene sredine te razviti participativni pristup roditelja u programe valorizacije prirodne i kulturne baštine i dugoročno utjecati na održivi razvoj općine Medulin. Kao krajnji produkt ovog projekta nastala je istoimena zbirka slikovnica koju su izradila i osmislila djeca u dobi od 3 do 7 godina. Zbirka se sastoji se od devet naslova: *Medulinsko prijateljstvo*, *Markus Gabilus Lucius Vukus*, *Kako je Štrigun spasio kamen*, *Priča o dvije vjetrenjače*, *Moja baka Ana i krušna peć*, *Mali ribar*, *Kad otvorim prozor svoje sobe...*, *Stari turanj i njegova priča*, *Priča o kapetanu Robertusu i sireni Mirandi*. (sl. 38.) „Svakom slikovnicom daju se naslutiti povijesni likovi i događaji te prirodna i kulturna obilježja općine Medulin i nastoji se pobuditi interes za njihovo daljnje istraživanje.

Uloženim trudom i dodatnim vremenom, odgajateljice su za prosinačke blagdane pripremile predstavu za djecu vrtića i svu ostalu djecu općine Medulin – „Zvezdana bajka“. (sl. 37.)

U predškolskoj 2014./2015. Dječji vrtići Medulin nastavili su s ostvarivanjem zajedničkih projekata koji su tijekom cijele godine zahtijevali usku suradnju svih djelatnica vrtića, a posebice stručnog kadra. U sklopu zavičajne nastave potaknut je od strane Istarske Županije projekt „Od stine do stine kroz povijest općine

Slika 38. Slikovnice „Od stine do stine kroz povijest općine Medulin“

Slika 39. Plesni program promocije u Pješčanoj Uvali.
Autor fotografije Mario Rosanda

Slikovnice sadrže tek djelić povijesti općine Medulin, prirodne, kulturne i povijesne znamenitosti poput kamenoloma i uvale Soline u Vinkuranu, Vižule, starih mlinova i crkve Sv. Agneze u Medulinu, tornja (*turnja*) i krušne peći u Premanturi, starog mozaika i gotovo nepoznate maritimne vile u Pomeru, ribara u Banjolama, crkve Sv. Nikole, park-šume Soline i marine u Pješčanoj Uvali, povijesnih nalazišta u Vintijanu poput tzv. Domine i

brojne druge.¹⁵ Projekt je zaokružen prezentacijom likovnih radova i zbirke u prostoru Društvenog doma Pješčana Uvala u lipnju 2015. godine. (sl. 39.) Na temelju zbirke slikovnica „*Od stine do stine kroz povijest općine Medulin*“ nastao je kalendar Dječjeg vrtića Medulin za 2016. godinu.

U ožujku 2015. godine Radio Istra je kroz projekt zavičajne nastave Istarske županije raspisao likovni natječaj za dječje vrtiće „*Torba Velog Jože puna Istre*“. Svrha projekta bila je popularizacija zavičajne književnosti te priča i mitova vezanih uz Istru. Natječaju su s velikim entuzijazmom pristupile sve skupine Dječjeg vrtića Medulin. Žiri je u svibnju između čak 60 grupnih radova koji su pristigli na natječaj s područja cijele Istarske županije, prvu nagradu dodijelio Dječjem vrtiću Medulin, podružnica Vinkuran, skupini *Ježići*. Nagrada je dodijeljena za kreativan i maštovit rad koji prikazuje Istru, ističući pritom posebnosti istarskih gradova i mjesta s odlično uklopljenom tradicijom, kulturom, običajima i legendama. Žiri je istaknuo da rad potiče na interakciju s promatračem, a otkrivanjem svakog novog poklopića - istarskog mjesta, zanimanje raste. (sl. 40., 41.)

Slika 40. Laureati 19. lipnja 2015. godine u pazinskom Spomen domu.
Iz zbirke DV Medulin

Slika 41. Pobjednički rad *Ježića* iz Vinkurana.
Iz zbirke DV Medulin

15 ROSANDA, Mario: „Predstavljena zbirka slikovnica - Od stine do stine kroz povijest Općine Medulin“, *Medinfo* br. 41., Općina Medulin, Medulin 2015., str. 26.

U nizu aktivnosti koje su se događale u Dječjem vrtiću Medulin u predblagdanskim periodu 2015. godine, odgajatelji Dječjeg vrtića Medulin pored odrađenih brojnih radionica, druženja s roditeljima, prezentacije kalendara i nastupa, prosinački program upotpunili su i novogodišnjom predstavom „*Čarolija u zemlji zaborava*“. Priču o crnom i bijelom, hrabrosti i strahu, dobru i zlu pogledala su sva djeca korisnici programa Dječjeg vrtića Medulin kao i djeca s područja Općine koja nisu obuhvaćena predškolskim odgojem. Predstava je u potpunosti autorski rad odgajatelja koju potpisuju od režije, scenografije, glazbe do kostimografije. Uz izvrsnu scenografiju i uvijek posebne kostime djeca su mogla doživjeti Zemlju zaborava, uživati u dobro odabranoj glazbi te otići s predstave sa snažnom porukom „*Sestrinska ljubav, ljubav braće, prijatelja je najjača*“. (sl. 42.)

Slika 42. Odgajateljice-glumice u predstavi „*Čarolija u zemlji zaborava*“.
Iz zbirke DV Medulin

„Svečanim otvaranjem 20. travnja 2016. godine započeo je međunarodni stručno-znanstveni skup *Suvremeni modeli rada u dječjem vrtiću i kompetencije odgajatelja* u organizaciji Dječjeg vrtića Medulin te u suradnji s Fakultetom za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Skup je bio namijenjen prezentaciji i razmjeni znanstvenih i stručnih radova istraživača i predavača koji se bave područjem ranog i predškolskog odgoja i izobrazbom odgajatelja te stručnim suradnicima, odgajateljima i ravnateljima predškolskih ustanova u Republici Hrvatskoj koji svojim radom doprinose kvaliteti i unapređivanju rada u dječjim vrtićima. Svečano otvaranje održano je u Hotelu „Park Plaza“ Medulin, a mnogobrojne uzvanike iz struke i javne osobe, pozdravila je ravnateljica Dječjeg vrtića Medulin Severka Verbanac, kao domaćin skupa. U ime Općine Medulin uzvanicima su se obratili načelnik Općine Medulin Goran Buić, pročelnica Upravnog odjela za opće poslove i društvene djelatnosti u Općini Medulin Suzana Racan Stern, zamjenica župana Istarske županije Viviana Benussi te voditeljica Službe za predškolski odgoj i obrazovanje pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta Marija Ivanković. Ciljevi međunarodnog stručno-znanstvenog skupa bili su prikazati suvremena postignuća u području izobrazbe i provođenja programa u ranom i predškolskom odgoju, omogućiti direktnu razmjenu iskustava i spoznaja stečenih u neposrednom radu s djecom na usvajanju vrijednosti prirodnog, povijesnog i kulturnog nasljeđa, objediniti teorijske i praktične dimenzije prilikom osposobljavanja i usavršavanja za rad s djecom rane dobi te kvalitetnim metodičkim pristupima osigurati uvjete za udovoljavanje razvojnim potrebama djece u dječjem vrtiću.“¹⁶

Dana 14. lipnja 2016. godine povodom obilježavanja Dana Općine Medulin, u Pješčanoj Uvali upriličena je prezentacija publikacije „*Iskrice moga zavičaja*“ koja donosi presjek aktivnosti u vrtiću u pedagoškoj 2015./2016. godini. Njegujući ono što su nam naši preci ostavili kao zavičajnu mudrost i sve aktualniju potrebu da se ponovno osvrnemo na čovjeka koji živi u skladu s vlastitim identitetom, nastajali su preduvjeti za publikaciju koja donosi prikaz tradicijskih običaja, kulturološke vrijednosti

16 PAMIĆ Sanja, TATKOVIĆ Sanja: „Osigurati uvjete za udovoljavanje razvojnim potrebama djece u dječjem vrtiću“, *Medinfo* br. 45., Općina Medulin, Medulin 2016., str. 24.

Slika 43. Završna svečanost 16. lipnja 2016. godine u Medulinu. Autorica fotografije Lara Vujica

vezane uz štokavsko-čakavski govor općine Medulin, mediteransku kuharicu naših baka, začinsko i ljekovito bilje te temu more kao nepresušan izvor interesa i poticaja u radu s djecom. Publikacija je bogata dječjim crtežima, izjavama i fotografijama koje plijene pozornost čitatelja. Velika završna svečanost svih odgojnih skupina Dječjeg vrtića održana je dva dana kasnije u dvorištu centralne zgrade vrtića. Nakon službenog obraćanja nazočnima, uslijedio je bogat kulturni program. Pored plesnih točaka „Mažoretkinje“ i „Polka“ izvedena je dramatizacija basne „Cvrčak i mrav“ koju je na premanturski govor prilagodio prof. Miroslav Mišković. Veliki pljesak i osmijeh na lica prisutnih izmamila su djeca pjevajući pjesme „Plovi barka“ i „Istra terra magica“.¹⁷ (sl. 43.)

Kadi sunce svitli tamo se i hlibi peču govorile su stare Medulinke, ukazujući kako su za gospodarski rast potrebni prirodni, ali i društveni preduvjeti. Dječji vrtići od 1979. obilježavaju Dane kruha u listopadu svake godine raznim edukativnim i poučnim aktivnostima. Djeca s odgajateljima mijese tijesto, peku kruh i palačinke, (sl. 44., 45.) likovno se izražavaju na samu tematiku, čitaju priče,

Slika 44. Prodaja palačinki 2003. godine u Dječjem vrtiću Premantura. Iz zbirke DV Medulin

Slika 45. Radost otkrivanja tijesta i brašna u vrtićkoj skupini Pužići, listopad 2011. godine. Iz zbirke DV Medulin

¹⁷ Medinfo: „Djeca pjesmom Plovi barka i Istra terra magica izmamila pljesak roditelja“ Općina Medulin br. 45., Medulin 2016., str. 23.

pjevaju pjesmice, provode dramatizacije, ponekad im u goste dolaze starije mještanke koje među prstima čuvaju vještinu pravljenja pinci i šišarica, fritula i kroštula, a česti su obilasci prekrasne krušne peći u Premanturi. Mališani su se u svojim ranijim projektima već upoznali s mlinovima i pohodili su staru kamenu kulu na obali mora. No, od 15. srpnja 2016. godine to više nije bio tužan, uznositi svjedok prošlosti već veseli, živi malin na vitar, vjetrenjača koja lovi svojim jedrima burine i maestrane. Djeca su po prvi put mogla vidjeti pravi mlin, pogon i proizvodni proces u čitavoj svojoj tehničkoj cjelovitosti. Doprinos vrtića bio je u organizaciji i realizaciji svečanog programa (plesom, pjesmom, recitacijama) te sudjelovanju u humanitarnoj izložbi za Vukovarski vodotoranj. Djeca svih skupina izradila su crteže u različitim tehnikama te ih ponudila na prodaju, a vrtić je pripremio domaću maneštru i fritule. (sl. 46.) Finalni rezultat ovog fizičkog, taktalnog, misaonog i edukativnog putovanja kroz poimanje rada i prehrane je društveno didaktička igra Malin na vitar koja je prezentirana u Općinskom multimedijalnom centru 3MC 15. prosinca 2016. godine. (sl. 47.)

Slika 46. Polaznici Dječjeg vrtića Medulin stigli su do Malina barkama medulinskih barkariola, a zatim je uslijedio njihov nastup uz Serda Valića. Autor fotografije Mario Rosanda

Slika 47. Pozivnica za prezentaciju društveno didaktičke igre Malin na vitar

Slika 48. Otvorenje veselih pješačkih prijelaza u listopadu 2016. godine. Autor fotografije Mario Rosanda

U sklopu Dječjeg tjedna uz razigranu maštu djece, odgajateljica i učitelja osmišljeni su i oslikani veseli pješački prijelazi ispred Dječjeg vrtića Medulin i Osnovne škole dr. Mate Demarina. Cilj veselih pješačkih prijelaza u općini Medulin bio je uključivanje djece i dječjih ideja u zajednički projekt, poticanje najmlađih na korištenje pješačkih prijelaza te povećanje sigurnosti u prometu i bolja vidljivost. Cijeli projekt usklađen je sa Zakonom o prometu na cestama te Pravilnikom o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, a Signal sistem d.o.o. koristio je boje predviđene za bojanje kolnika u skladu s propisima. Veselim pješačkim prijelazima prošetala je povorka razigrane djece uz pratnju predstavnika Općine Medulin, odgajatelja i učitelja, a puštanje stotine šarenih balona razveselilo je sve prisutne. (sl. 48.)

U mjesecu prosinačkog darivanja, odgajatelji Dječjeg vrtića Medulin tradicionalno su, kao i svake godine, pripremili božićnu predstavu za svoje korisnike i djecu općine Medulin. Predstava „Čudesna svjetlost vilinskog svijeta“ je autorski rad odgajateljica koju potpisuju režiju, scenografiju, glazbu i kostimografiju. Namijenjena je djeci predškolskog uzrasta te nižih razreda osnovne škole. Priča se odvija u davna vremena, kada još nije postojao svijet kakav poznajemo. Svijetom tada nisu vladali ljudi, već neka druga mistična bića. Bilo je to vrijeme vila, vilenjaka, patuljaka, vražićaka i svakojakih čudernih bića. Vile vatre, vode, zemlje i zraka imale su velike moći, no nešto im je nedostajalo. Iz čarobne sjemenke, vile su stvorile Dijete Svjetlosti. No, što će se dogoditi u strašnoj oluji? Hoće li svijet biti jednako lijep? Čiji je zadatak povezati vile i spasiti svijet? Predstava se održavala u dvorani Dječjeg vrtića Medulin od 19. do 21. prosinca 2016. godine. (sl. 49. a, b)

Slika 49. a, b „Čudesna svjetlost vilinskog svijeta“ u prosincu 2016. godine. Autor fotografija Mario Rosanda

Povodom obilježavanja Dječjeg tjedna i Međunarodnog dana djeteta u listopadu 2017. godine svečano je predstavljeno kako je Dječji vrtić Medulin prvi u cijeloj Istarskoj županiji uveo Montessori program koji zasad obuhvaća jednu kupinu s 23 djece u dobi od 3 do 4,5 godine. Program je verificiralo Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Svečanosti predavljanja prisustvovali su načelnik Općine Medulin Goran Buić, pročelnice i stručne suradnice Upravnih odjela Općine Medulin te odgajatelji i stručni suradnici vrtića s kojima se ostvaruje bliska suradnja. Nakon pozdravnog govora ravnateljice vrtića Severke Verbanac u kojem se osvrnula na motive ponude ovog programa, voditeljica podružnica Lorena Pliško Seferagić, psihologinja Sanja Tatković i odgajateljice u Montessori programu Romina Batajlić i Nina Vale pripremile su prezentaciju o načelima rada Marije Montessori, upriličen je veseli dnevni vatromet za djecu te su i odrasli dobili priliku direktno se upoznati s materijalima i aktivnostima koja se djeci nude. (sl. 50)

Slika 50. Predavljanje verificiranog Montessori programa. Autor fotografije Mario Rosanda

„Štorija male Lučice predstavlja iskricu u sveobuhvatnom radu s djecom na otkrivanju tragova prošlosti. U škrinjici s blagom najjužnije Istre djeca skupine Premsići u Premanturi sa svojim odgajateljicama svakodnevno su otkrivali trenutke, događaje, mjesta radnje i živote ljudi iz davnih vremena. Premantura, izazovna po svojem geografskom položaju i pod utjecajem kulture brojnih turista koji je posjećuju, ustrajno čuva svoju tradiciju u tragovima, a interesi njezinih najmlađih stanovnika za te fragmente garancija su očuvanja vrijednosti koje je donijela u živote današnjeg stanovništva. Usmjeravanje interesa djece prema povijesti, kulturi i tradiciji te prirodnim vrijednostima okoliša u kojem živimo zadaća je na kojoj se u Dječjem vrtiću Medulin kontinuirano radilo. Logičan slijed događaja bio je prihvatiti poziv Istarske županije za rad u projektu *Institucionalizacije zavičajne nastave u ustanove predškolskog odgoja i obrazovanja*.¹⁸ Nakon niza tematskih radova u skupini Premsići realiziran je projekt na temu *Premantura je doživljaj*, koji je prezentiran na stručnom skupu održanom u Rovinju Istra u očima djece - dijete u prošlosti 5. svibnja 2017. godine te je izrađena slikovnica *Štorija male Lučice*. „Odgajateljica Anka Vitasović osnažena dugogodišnjim iskustvom u radu s djecom upravo u vrtiću koji djeluje na području Premanture i svojim obiteljskim korijenima koji njezino najranije djetinjstvo vežu uz ovaj kraj, tražeći nove poticaje kojima će zaintrigirati dječju maštu i interese, osmislila je *Štoriju male Lučice*. Sa svojom kolegicom Zlaticom Skoko (dugogodišnjom odgajateljicom u Premanturi čije obiteljsko naslijeđe također krasi premanturski kraj) prenijela je na papir sjećanja i emocije i učinila ih izazovnim za učenje djeci i odraslima. Uz podršku, vrijedan rad i ideje svoje kolegice u skupini Ive Rogulj Hrelja s kojom je radila na projektu *Premantura je doživljaj*, Lučica postaje djevojčica iz današnjeg vremena s kojom se djeca identificiraju i stvaraju novi medij učenja. U tom procesu nastaje slikovnica čiji je cilj očuvati kulturne i povijesne vrijednosti premanturskog kraja na način koji je svojstven djeci i to prijenosom znanja s djeteta na dijete.“¹⁹ Slikovnica *Štorije male Lučice* prezentirana je u prosincu 2017. godine povodom novogodišnjeg kalendara.

18 VERBANAC, Severka: *Štorije male Lučice*, Dječji vrtić Medulin, Medulin 2017.
19 Isto.

Slika 51. Susret s velebnim Apoksiomenom 9. veljače 2018. godine. Autorica fotografije Sonja-Barbara Bader

„Prateći suvremene pristupe u radu s djecom rane i predškolske dobi te implementirajući načela nacionalnog kurikulum, tijekom pedagoške godine 2017./2018. u Dječjem vrtiću Medulin realiziran je projekt *Priče potopljenih brodova uz obalu Istre*.²⁰ Ostvarena je intenzivna suradnja s povjesničarom Andrejem Baderom. Osnovna premisa bila je kako predstaviti more i svakodnevni život primorskog mjesta kao kulturno-povijesni prostor. Srećom, istodobno s razvojem tog zahtjevnog projekta u Trstu je trajala izložba *Nel mare dell' intimità*, koja je idejno slijedila knjigu „*Mediteranski brevijar*“ književnika i profesora Predraga Matvejevića: „Atlantik ili Pacifik su mora razdaljina, Mediteran je more susjedstva, Jadran more bliskosti.“²¹ More intimnosti. Tisuće predmeta iz muzeja u Italiji, Hrvatskoj, Sloveniji i Crnoj Gori prvi put se susrelo na jednoj zajedničkoj izložbi. Podmorje, krajolici, ljudi i priče iz povijesti Jadranskog mora, nudili su se pogledu posjetitelja iz kuta kako ih vide arheolozi. Izložbu su 9. veljače posjetili svi polaznici Dječjih vrtića Medulin, te je stvoren odličan referentni temelj za prezentacije i izlaganja koja su uslijedila u narednim tjednima po vrtićkim skupinama. (sl. 51.) Osmomjesečni rad podijeljen je u šest cjelina (za 170 djece koja su se nalazila u šest vrtićkih skupina). Udružujući profesionalne i metodičke vještine i znanja 15 odgajateljica s bogatim stručnim znanjem povjesničara, ravnateljice, voditeljice i psihologinje vrtića nastojalo se ispreplesti povijesni kontekst, koji je naravno, za predškolsko dijete vrlo imaginaran. No, promišljanjem i ponudom različitih strategija za igru omogućava se iskustveno učenje što je najprimjereniji oblik učenja za razvojnu dob djece (od treće do sedme godine života) koja su sudjelovala u projektu.²²

20 VERBANAC, Severka: „Iz projekta *Priče potonulih brodova uz obalu Istre*“, *Medinfo* br. 57., Općina Medulin, Medulin 2019., str. 26.

21 MATVEJEVIĆ, Predrag: *Mediteranski brevijar*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1987., str. 24.

22 VERBANAC: „Iz projekta *Priče potonulih brodova uz obalu Istre*“, str. 26.-27.

Prva cjelina, „*Zlatno runo i priča o Argonautima*“, je mitološka slika koja u formi bajke pripovijeda o tajanstvenom osnivanju Pule i važnosti kamena te njegovoj ulozi u tradicionalnoj gradnji. Arenu, najimpresivniju kulturnu znamenitost Pule drevni su Rimljani izgradili od vinkuranskog kamena stoga je bilo logično i očekivano da se upravo skupina *Ježići* zaputi u amfiteatar i obližnji antički kamenolom. Zahvaljujući odgajateljicama koje su bile kreatorice niza interpretativnih aktivnosti djeca su se identificirala s mitskim likovima. Povijest može biti uzbudljiva, intrigantna, poticajna ali nikad toliko urnebesno vesela kao u Vinkuranu dok su *Ježići* pripremali „*Medejin čarobni napitak*“. (sl. 52.)

„*Histarske barke i priče o Istri*“ (skupina *Zvezdice*) i „*Gusari, uskoci, hajduci*“ (skupina *Premšići*) priče su o identitetu. Histri, narod po kojem naš poluotok nosi ime, naseljavali su današnji Medulin, pradavnu Mutilu. Veze Histra s morem bile neraskidive i životno nužne. Prilikom posjeta izložbi *Nel mare dell'intimità* vrtićke skupine vidjele su dio prapovijesnog šivanog broda iz Zambratije. Zbog svojih arhitektonskih karakteristika, tipa gradnje i rane datacije brod možemo smatrati tradicionalnim histarskim plovilom kojim se plovilo uz obale Medulina. Što će kasnije *Zvezdicama* biti poticaj za različite aktivnosti. (sl. 53.)

Slika 52. Učinak „*Medejinog čarobnog napitka*“ u Vinkuranu. Iz zbirke DV Medulin

Slika 53. Brod iz Zambratije. Autorica fotografije Sonja-Barbara Bader

Slika 54. *Premišći* u Trstu sa svim maketama jadranskih brodica. Iz zbirke DV Medulin

Razlozi planskog naseljavanja Premanture, tj. organizirane kolonizacije 1585. godine, nisu isključivo demografski, gospodarski, već i vojni. Razni povijesni izvori spominju u ovom mjestu uskoke, hajduke i gusare. Stoga je bio cilj vrtičkoj skupini *Premišći* približiti navedene pojmove ukazujući kako to nisu trajne kategorije ljudskog duha, nego nastaju u pojedinim kulturama i mijenjaju se zajedno s njihovom promjenom. Sve tri društvene skupine pojavljuju se i djeluju tijekom 17. stoljeća kroz istodobne ili različite periode. Vrlo brzo je čitav premanturski vrtić postao srednjovjekovni brod u kojem se tragalo za blagom ili se nadmetalo u gusarskoj atmosferi. (sl. 54.)

Posljednje tri cjeline „*Premanturska Pulena*“ (skupina *Pužići*), „*Rimski brod na Debeljaku*“ (skupina *Leptirići*), „*Apoksiomen – priča o rimskim vilama na području općine Medulin*“ (skupina *Bubamare*) priče su o pomorskim putevima, trgovini, svakodnevnim nedaćama (problemu grijanja) te kontinuitetu življenja od antike do danas na prostoru općine Medulin. Sve vrtičke skupine posjetile su u travnju 2018. godine uvalu Debeljak na Kamenjaku i Pećinu na Gradini u kojoj je pronađena antička željezna sjekira grčkog tipa. (sl. 55.) Djeca su na neizmjereno zadovoljstvo autora ovih crtica shvatila srž priče o pramčanoj figuri kao i važnost prikupljanja grančica za ogrjev: „Prilikom izleta u uvalu Debeljak djeca su imala mogućnost da traže i prikupljaju fraške prepoznajući ih po njihovom specifičnom obliku i strukturi te da ih vezuju i nose po uzoru na neka davna vremena. Također, omogućili smo im da se oprobaju u potrebnoj vještini vezivanja fraški, u pripremi za transport te da osjete težinu tereta kako bi istovremeno mogli zaključiti o odnosu Premanturaca prema vrijednosti pulene.“²³ (sl. 56. a, b)

23 ANTUNOVIĆ RADIĆ Nina, DERENČINOVIĆ Mariana: „Omogućiti djetetu holistički doživljaj identiteta radom na temi Premanturska pulena – pramčana figura potopljenog broda“, *Tragovi u moru*, Dječji vrtić Medulin, Medulin 2019., str. 73.

Slika 55. U uvalu Debeljak 19.4.2018. godine s povjesničarom Andrejom Baderom. Iz zbirke DV Medulin

Slika 56. a Odgajateljica Iva Rogulj Hrelja priprema naramak fraški za male nadničare. Iz zbirke DV Medulin

Slika 56. b Radna jedinica sa svežnjevima drva. Iz zbirke DV Medulin

Slika 57. Društvena igra „Put fraški“ skupine Pužići. Iz zbirke DV Medulin

Odgajateljice skupine *Pužići* osmislile su i niz aktivnosti od kojih se posebno ističe društvena igra „Put fraški“ (sl. 57.). Odgajateljice skupine *Leptirići* poticale su igre građenja i konstruiranja raznim materijalima na temu „Rimski brod“, društvene i stolno manipulativne igre, likovne aktivnosti raznim tehnikama te su organizirale radionicu s roditeljima na temu antičkog brodogradnje. (sl. 58.)

Skupina *Bubamare* izradila je slikopriču „Zbog čega Apoksiomen nije stigao na Vižulu?“.

Obišli su nesuđenu Vižulu i ostatke rezidencijalne maritimne vile, te

razgovarali s arheolozima. Odgajateljice su s djecom ostvarile brojne aktivnosti vezane uz teme iz rimskog doba, a koncem travnja posjetili su i pravog Apoksiomena na Malom Lošinju. (sl. 59.)

Slika 58. Radionica s roditeljima na temu rimskog broda. Iz zbirke DV Medulin

U pedagoškoj 2018./2019. godini na temelju projekta *Priče potonulih brodova uz obalu Istre* nastaje knjiga *Tragovi u moru*. „Knjiga predstavlja svojevrsan metodički priručnik u kojem se ravnateljica Severka Verbanac osvrće na utemeljenost rada s djecom kroz suvremene znanstvene spoznaje i literaturu, na razvoj kompetencija djeteta te na tijek ostvarivanja projekta, na aktivnosti ostvarene s djecom i međusobno putem stručne refleksije, sadržaje, materijale i metodičke pristupe koji čine

glavno obilježje projekta, na istraživački rad djeteta, misaone procese i kreativne proizvode koji iz takvog rada proizlaze. Presentacija knjige ostvarena je 17. svibnja 2019. godine u Medulinu, na rivi kod *Malina na vitar*, a u njoj su sudjelovala djeca i odgajateljice te recenzenti: prof. dr. sc. Lidija Vujičić, dekanica Učiteljskog fakulteta u Rijeci, dr. sc. Ivona Orlić, etnologinja pri Etnografskom muzeju Istre u Pazinu u ime recenzentice Tamare Nikolić Đerić, etnologinje i kulturne antropologinje.“²⁴ Autori knjige su: Nina Antunović Radić odgajateljica, Andrej Bader, mag. hist., vanjski stručni suradnik na projektu, Romina Batajlić, odgajateljica, Melita Benčić, odgajateljica, Denise Cukon Petretić, odgajateljica, Mariana Derencinović, odgajateljica, Mirjana Duras Komparić, mag. paed., Alenka Hrvatin, odgajateljica, Manuela Livić, odgajateljica, Zdenka Lorencin Detoffi, mag. paed., Kristina Ljevar, mag. paed., Iva Rogulj Hrelja, odgajateljica, Lorena Pliško-Seferagić, mag. paed., Zlatica Skoko, odgajateljica, Sanja Tatković, prof. psih., Nina Vale, odgajateljica, Severka Verbanac, prof.ped., Anka Vitasović, odgajateljica, Alena Vranković, odgajateljica. (sl. 60.)

Slika 59. Posjet Apoksiomenu na Malom Lošinju 27.4.2018. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 60. *Tragovi u moru*. Autorica fotografije Lara Vujica

24 VERBANAC: „Iz projekta *Priče potonulih brodova uz obalu Istre*“, str. 26.

Olimpijski festival dječjih vrtića, Medulin 2015. godine. Iz zbirke DV Medulin

Olimpijski festival dječjih vrtića, Medulin 2016. godine. Autor fotografije Mario Rosanda

Olimpijski festival dječjih vrtića, Medulin 2017. godine. Iz zbirke Mirjane Duras Komparić

Olimpijski festival dječjih vrtića, Medulin 2016. godine. Autor fotografije Mario Rosanda

Olimpijski festival dječjih vrtića, Medulin 2018. godine. Iz zbirke DV Medulin

Bicikljada u Šišanu 2018. godine. Iz zbirke Marija Vukovića

Olimpijski festival dječjih vrtića, Medulin 2017. godine

Olimpijski festival dječjih vrtića, Medulin 2018. godine. Iz zbirke DV Medulin

Autorica fotografije Lara Vujica

„Dječji vrtić Medulin i Općina Medulin bili su domaćini prvog stručnog skupa i 4. Festivala zavičajnosti Istarske županije kojima je bio cilj rasprava o osnovnim polazištima u kreiranju kurikulumu odgojne skupine vrtića na temeljnim vrijednostima Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, povezati zavičajni identitet i tradicijsku kulturu kao polazišta u odgojno-obrazovnom procesu, usvojiti tehnike povezivanja stečenih teorijskih znanja sa situacijama za učenje koje proizlaze iz neposrednog doticaja sa zajednicom, koristiti suvremene medije i tehnologije u dokumentiranju odgojno-obrazovnog rada s djecom. Stručni skup pod nazivom *Istra u očima djece – medijima do očuvanja baštine s podtemom Očuvanje istarskog zavičajnog identiteta i tradicijske kulture u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja* održan je u petak, 25. svibnja 2018. u Hotelu Park Plaza Belvedere Medulin, a okupio je oko 150 stručnih djelatnika iz vrtića Istarske županije te tristotinjak djece koji su organizirano i pod stručnim vodstvom obišli desetak lokaliteta u Medulinu i Premanturi.

Skup je održan pod pokroviteljstvom Ministarstva znanosti i obrazovanja RH, a organizatori skupa bili su Dječji vrtić Medulin i Općina Medulin u suradnji s Istarskom županijom i Agencijom za odgoj i obrazovanje kao pokroviteljima. Ravnateljica DV Medulin Severka Verbanac, na otvorenju skupa izložila je aktivnosti implementacije zavičajnosti u kurikulum Dječjeg vrtića Medulin i tom prilikom prezentirala edukativan film na temu projekta *Priče potopljenih brodova uz obalu Istre*, a koji je publici predočio cjelogodišnji rad s djecom u ovoj predškolskoj ustanovi kao ogledan primjer pristupa radu s djecom predškolske dobi na projektima ovakve vrste.

U plenarnom dijelu programa predavanje na temu „*Očuvanje kulturnog identiteta: iskoraci u oblikovanju kurikulumu dječjeg vrtića*“ održala je dekanica Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci izv. prof. dr. sc. Lidija Vujičić. Predstavnice Etnografskog muzeja Istre etnologinja, kustosica Tamara Nikolić Đerić i Ivana Čehić Rabljenović mag. novih medija, održale su izlaganje na temu *Raznolikost medija u prenošenju tradicijskih znanja* te predstavile rad dr. sc. Ivone Orlič na temu *Tradicijiski odgoj u Istri*. Andrej Bader, mag. hist. održao je izlaganje na temu *Istarski zavičajni identitet i tradicijska kultura naselja Medulin* i prezentirao povijesne lokalitete i aktivnosti na kojima se

temeljio rad s djecom predškolske dobi ostvaren tijekom stručnog skupa. Članice radne skupine za implementaciju zavičajnosti u kurikulumu predškolskih ustanova Istarske županije: Karmen Uljanić, mag. paed., Mariza Kovačević, prof. ped., Sandra Brakus, odgajatelj savjetnik i odgajateljica Elida Lukić sudionicima su izložile kontinuitet razvoja projekta u Istarskoj županiji i aktivnosti koje su ostvarene u prethodnom periodu. U poslijepodnevnom dijelu održale su se radionice tijekom kojih su predstavnice 16 predškolskih ustanova Istarske županije prezentirale svoj rad s djecom na projektima pod zajedničkim nazivnikom zavičajnosti. Paralelno s održavanjem programa stručnog skupa (radionica i panel diskusije) u Hotelu „Belvedere“, od 9 do 12 sati na području općine Medulin ostvarivale su se aktivnosti za 300 djece predškolske dobi iz čitave Istarske županije. Ovom prilikom djeci su predstavljene lokalitete: Vižula, Lokva, Malin (sl. 61.), Funtana (sl. 62.), Bunar, crkva sv. Agneze, „loža na Placi“ u Medulinu te u Premanturi Kuća prirode – JU „Kamenjak“, turanj te tzv. Turski kraj i krušna peć. Ovakav projekt zahtijevao je kvalitetnu pripremu, ali i informiranost o povijesnom značaju i vrijednostima lokaliteta na koje smo povelili djecu. U organizaciji i realizaciji ove izuzetno opsežne manifestacije sudjelovalo je gotovo 50 entuzijasta, prijatelja djece i vrtića.“²⁵

Slika 61. Mlinarica Irene Šugar s djecom ispred Malina na vitar. Autorica fotografije Lara Vujica

Slika 62. Ines Savić objašnjava kako se nekada na Funtani prala roba. Autorica fotografije Lara Vujica

25 VERBANAC, Severka: „U hotelu Belvedere održan skup Istra u očima djece-medij u očuvanju baštine“, *Medinfo* br. 54., Općina Medulin, Medulin 2018., str. 12.-13.

U jesen 2018. godine u DV Medulin provedena je edukacija odgajatelja za primjenu načela učenja djece u prirodi. „U vrijeme sjedilačkog načina života, djeca sve više vremena provode pred ekranima i u zatvorenim prostorima. Slobodno vrijeme većini predškolske djece strukturirano je kroz pohađanje različitih aktivnosti kao što su učenje stranih jezika ili sporta. Nameće se pitanje koliko se vremena u danu djeca slobodno igraju, koliko borave u prirodi jer upravo prirodno okruženje glavni je izvor osjetilnih podražaja i osnova za razvoj senzornog sustava. Vanjski prostor (šuma, potpuno prirodno okruženje) neiscrpan je za dječja istraživanja, zadovoljavanje potrebe za kretanjem, razvijanje mašte, kreiranje iskustva suradnje te njegovanje održivog načina života. Po uzoru na slovenske vrtiće, a u suradnji s Dječjim vrtićem „Mali svijet“ iz Pule, nekolicina djelatnika Dječjeg vrtića Medulin godinama je surađivalo s Institutom za šumsku pedagogiju iz Slovenije i educiralo se u tom području. Uz podršku ravnateljice, isti tim djelatnika potaknuo je održavanje prvog odgajateljskog vijeća u šumi i na taj način dokazao da je spreman za daljnji rad i boravak s djecom u prirodi kao i za izobrazbu u navedenom smjeru i primjenu stečenih spoznaja u radu s djecom. Zanimljiva je, primjerice, činjenica kako svi djelatnici škola i predškolskih ustanova u Finskoj i Škotskoj moraju biti educirani za rad u prirodi, tj. šumi. Ovakvi programi u skandinavskim zemljama pokrenuti su prije 24 godine. Svjesni osnovnih potreba djece pokrenuli su preventivne programe (u šumi) i na taj način smanjili vjerojatnost pojave razvojnih poteškoća od najranije dobi. Cilj ovakvog pristupa radu s djecom je djecu vratiti u prirodu i omogućiti im slobodnu i nesputanu igru. Nametala se izjava *pa djeca se stalno igraju*. No, koliko vremena provode u prirodi, u okruženju koje nisu osmislili i dizajnirali odrasli? Kada se govori o povratku djece u prirodu, nažalost, odrasli su ti koji se moraju vratiti prirodi jer neka djeca tamo još nisu ni bila u pravom smislu te riječi (penjali se na stablo, gradili skrovište u šumi, proveli čitav dan u šumi...). Danas su djeca previše zaštićena i to u najboljim nastojanjima roditelja da budu što bolji i da djeci pruže što više. Takvim pristupom djeca ne postaju odgovorni odrasli. Prirodno okruženje ne zaštićuje, već uči odgovornosti jer je logična posljedica iza sljedećeg stabla, na truloj grani ili u mokroj travi, a iz tih neposrednih događaja dijete gradi svoje vještine i životno iskustvo. Na koji način učiniti prirodu saveznikom za zadovoljavanje potreba djece danas, a u skladu s kurikulumom kao zakonskom obvezom pitanja su na koja ćemo nastojati odgovoriti na daljnjim edukacijama i daljnjom suradnjom sa stručnjacima iz ovog područja.“²⁶

²⁶ DURAS KOMPARIĆ Mirjana, TATKOVIĆ Sanja: „U DV Medulin edukacija odgajatelja za primjenu načela učenja djece u prirodi“, *Medinfo* br. 55., Općina Medulin, Medulin 2018., str. 18.

Autorica fotografije: Mirjana Duras Komparić

Već tradicionalno svake godine, odgajateljice u sklopu prosinačkih svečanosti pripremaju dječju predstavu. Godine 2018. uprizorena je predstava pod nazivom *Velike avanture malenih čudovišta* koju su u cijelosti pripremile i ostvarile odgajateljice DV Medulin. Ulogu glavne redateljice imala je odgajateljica Lena Beletić čija je priča u potpunosti autorsko djelo, a uloga scenografa te tehničke podrške pripala je odgajateljici Ivani Marić. Likove u predstavi interpretirale su: Lena Beletić, Nina Vale, Romina Batajlić, Iva Rogulj Hrelja, Zdenka Ivandić i Alenka Hrvatini. Veliki doprinos, kao i svake godine, dala je Irena Buić Mitrović koja je i ovaj put šivala originalne kostime i rekvizite za sve likove u predstavi. Ideju i inspiraciju odgajateljice su pronašle u svakodnevnom radu s djecom te su na jedan šaljiv i djeci atraktivan način poslale poruku dobrote, iskrenosti i prijateljstva. Predstava je u periodu od 17.12. do 20.12. odigrana 16 puta, a pogledalo ju je gotovo 700 djece predškolske dobi i nižih razreda osnovne škole. Predstave su bile ostvarene u jutarnjim i poslijepodnevnim terminima. Tom prilikom Općina Medulin pripremila je novogodišnje darove za svu djecu predškolske dobi u općini.

Iz zbirke DV Medulin

Početkom pedagoške godine 2018./2019. započet je projekt *Od kamena, zemlje škrte i ribara od davnina....* Njime se nastojalo aktivno participirati u projektu implementacije zavičajnosti u kurikulumu predškolskih ustanova kojemu je nositelj Istarska županija i u kojem je Dječji vrtić Medulin sudjelovao već niz godina. Željelo se kod djece razviti osjećaj za nematerijalne vrijednosti zavičaja u kojem žive, a koje posebno obilježavaju tradicijske i kulturne vrijednosti. U suradnji s povjesničarem Andrejem Baderom nastaju teme koje su u suradnji s istim ostvarivala djeca i odgajateljice po skupinama: *Rakovice, Školjkaši, Solane, Srdela, Kamen i grbovi u Medulinu i Turizam u Medulinu*. U traženju različitih izvora spoznaje ostvareni su kontakti s brojnim subjektima,

povjesničarima, biologima, s osobama iz društvene sredine koji su svjedočili vremenima kada su rakovice, konkule, solane, tvornica srdela imali važnu ulogu u gospodarskom razvoju općine Medulin, ali i s osobama koje su mogle prenijeti brojna znanja i informacije iz područja razvoja turizma. U suradnji s JU „Kamenjak“ također su ostvarivane radionice za djecu kojima se nastojalo povijesni suodnos navedenih tema povezati s prirodnim obilježjima vrste te produbljivati intrinzičnu motivaciju djece, pronalaziti izvore spoznaja koji su predstavljali temelj za oblikovanje poticaja i materijala koje su odgajateljice nudile djeci. U tom kontekstu nastala je i suradnja sa Sveučilištem Jurja Dobrile u Puli, Odjel za prirodne i zdravstvene studije. Biolog Neven Iveša i suradnici, djeci su ispričali i zorno prikazali brojne morske skupine i život podmorja, uvjete za njihov rast i očuvanje. (63. a, b)

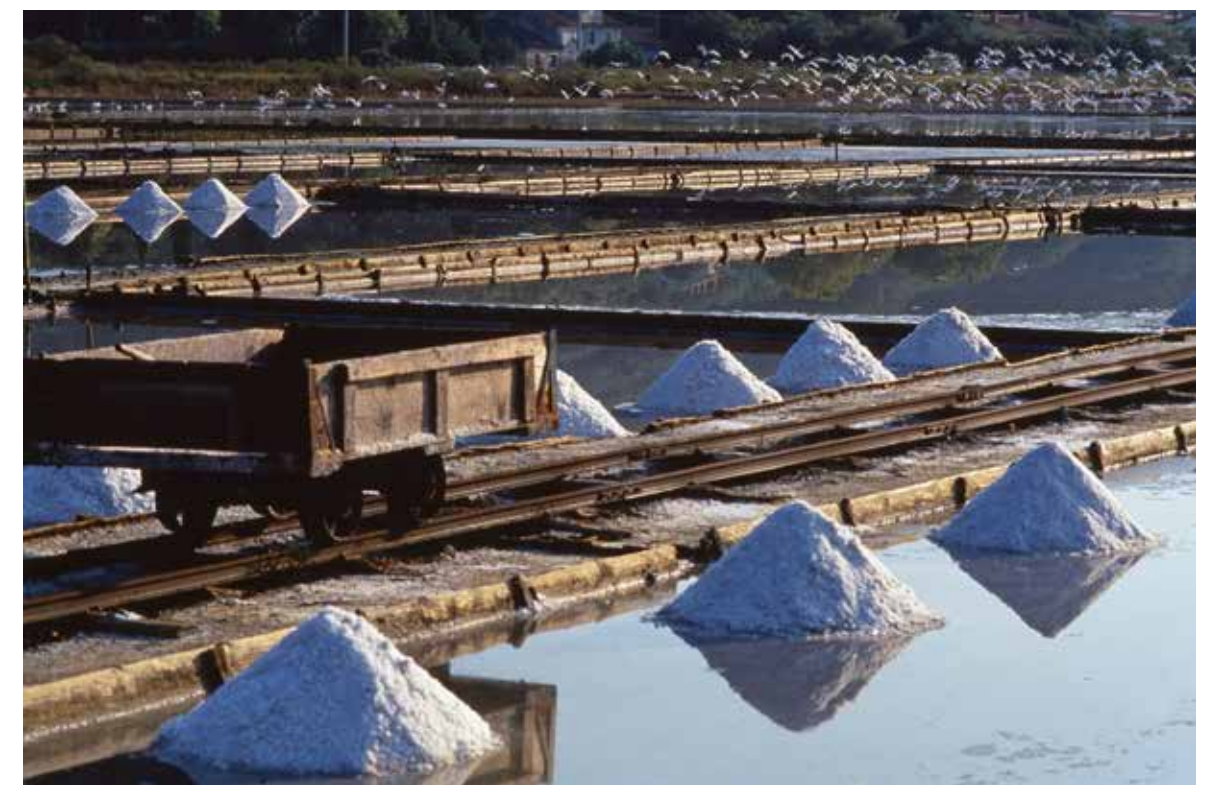

63. a, b Radionice u sklopu projekta s vanjskim suradnikom Nevenom Ivešom. Iz zbirke DV Medulin

Na području današnje općine Medulin solana više nema, ali su ostale sačuvane kroz toponime, arheološke materijalne ili kroz povijesne pisane izvore. Svakako je blizina i dužina obale mora odigrala presudnu ulogu u pribavljanju hrane sakupljanjem školjaka, puževa, ribolovom i skupljanjem soli (vinkuranska *vala Soline*, medulinska *Bieca* i pomerska *Ščuza*) koja je imala presudnu ulogu u uzgoju domaćih životinja, ponajprije koza i ovaca. Sve tri solane zadesila je ista sudbina kada je neprestanim, postepenim podizanjem morske razine voda postala previše visoka da bi se na navedenim lokalitetima eksploatirala sol, te s vremenom sve tri uvale postaju ribogojilišta. Spominjući sol kao povijesno-zavičajnu vrijednost općine Medulin djeca skupine *Ježići* usvojila su i brojne jezične pojmove koji se vežu uz korištenje alata i proizvodnju soli, ali i kemijske pojave i procese. U istraživačkim aktivnostima ostvarenim s djecom ističe se i posjet Muzeju soli u Portorožu te Solani „Strunjan“ (Slovenija). (sl. 64., 65.)

64. Posjet muzeju soli u Portorožu 15.3.2019. godine. Autorica fotografije Sonja-Barbara Bader

65. Posjet Solani „Strunjan“ 15.3.2019. godine.

Male maskare 2015. Autor fotografije Mario Rosanda

Male maskare 2016. Autor fotografije Mario Rosanda

Male maskare 2019. Autorica fotografije Lara Vujica

Male maskare 2018. Iz zbirke DV Medulin

Male maskare 2017. Iz zbirke Petre Vuković

Male maskare 2016. Autor fotografije Mario Rosanda

Male maskare 2018. Autor fotografije Mario Rosanda

Male maskare 2016. Autor fotografije Mario Rosanda

Male maskare 2016. Autor fotografije Mario Rosanda

Male maskare 2019. Autorica fotografije Lara Vujica

Male maskare 2018. Autor fotografije Mario Rosanda

Treba istaknuti sadržaje i aktivnosti s djecom u jasličkim skupinama u kojima se ogledala usmjerenost na razvoj individualnih kompetencija djeteta u smislu usvajanja životno - praktičnih vještina, senzibilizacije osjetila i vještina opažanja, komunikacije i kreativnog izričaja. Iz zbirke DV Medulin

Posebno obilježje u ovoj pedagoškoj godini predstavljale su i redovne sportske aktivnosti u koordinaciji s odgajateljicom – trenericom kako bi se i na ovaj način istaknula važnost tjelesnog i zdravstvenog statusa djece, držanje tijela te usavršavali različiti oblici kretanja. Kao značajne projekte na području sporta vrijedno je istaknuti školu plivanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu ostvarivanu od veljače do svibnja na bazenu Hotela „Park Plaza Belvedere“ u suradnji s RSK „Mladost – Medulin“ te obuku neplivača u ljetnom kampu vrtića. Treba istaknuti biciklijadu u Šišanu u kojoj su sudjelovale skupine iz Vinkurana i Premanture, (sl. 66.) školu skijanja ostvarenu tijekom petodnevog zimovanja djece te Olimpijski festival dječjih vrtića. (sl. 67.)

Slika 66. Biciklijada u Šišanu 2019. godine. Iz zbirke Petra Vukovića

Slika 67. Olimpijski festival dječjih vrtića u Medulinu 2019. godine. Iz zbirke DV Medulin

Slika 68. Kamenčići temeljčići.
Autorica fotografije Lara Vujica

Gradnja novog vrtića u Pomeru službeno je započela 13. veljače 2020. godine. Ovom svečanom činu prisustvovali su načelnik Općine Medulin Goran Buić, zamjenik načelnika Damir Demarin, ravnateljica Dječjeg vrtića Medulin Severka Verbanac, vijećnici Općinskog vijeća Općine Medulin, članovi Upravnog vijeća Dječjeg vrtića Medulin, direktori općinskih tvrtki i ravnatelji ustanova, pročelnici i suradnici Općine Medulin, projektantica, izvođači radova, nadzori, suradnici na projektu, odgajateljice i ostali djelatnici Dječjeg vrtića Medulin te drugi gosti i uzvanici uz najveće zvjezdice ovog

dana – mališane iz Dječjih vrtića Medulin. „Veselim se što s ovim prvim korakom otvaramo proces gradnje vrtića za koji želimo da, uz roditelje, bude druga obiteljska kuća. Pozitivne misli i dobre želje koje smo ispisali na naše kamenčiće temeljčiće želimo prenijeti u svaki kvadratić našeg budućeg vrtića. Ove naše zajedničke dobre želje i misli, predstavljaju i simboliziraju sinergiju s kojom Općina Medulin i Dječji vrtić zajednički razvijaju ne samo kapacitete za obuhvat djece već i kvalitetne kurikulume, programe i načela za rad s djecom rane i predškolske dobi. „ - rekla je ravnateljica Verbanac. (sl. 68.) Početak radova na izgradnji Dječjeg vrtića Pomer obilježeno je polaganjem kamenčića temeljčića na koje su djeca i svi prisutni ispisali svoje dobre želje te poruke za buduću vrtić i djecu koja će u njemu boraviti, a koje će zauvijek ostati kao pravi temelj našeg novog vrtića u Pomeru, izgrađenog na dobrim željama djece i svih prisutnih. (sl. 69.)

Slika 69. Svečano polaganje kamenčića temeljčića uz pomoć načelnika Gorana Buića i zamjenika načelnika Damira Demarina.
Autorica fotografije Lara Vujica

Male maškare 2020.

Od rujna 2019. do ožujka 2020. sve aktivnosti odvijale su se po postavljenom planu i programu rada vrtića, a od 16. ožujka 2020. godine temeljem odluka i preporuka HZJZ rad je obustavljen u svim predškolskim ustanovama čime je prekinut slijed aktivnosti i onemogućena realizacija svih postavljenih smjernica. Zadaća koja je nepredviđeno dobila apsolutni prioritet postala je zdravstvena preventiva i održavanje primjerenih higijensko-zdravstvenih uvjeta usmjerenih na zdravstvenu zaštitu djece i radnika u cilju sprječavanja širenja pandemije virusa COVID -19. Vrtić je za svu djecu bio zatvoren u periodu od 16. ožujka 2020. do 11. svibnja 2020. godine, (a za radnike od 16. ožujka do 3. svibnja 2020.), a po povratku na rad nastojalo se biti dosljedan u izvršavanju primljenih uputa HZJZ te istovremeno pružiti djeci i roditeljima osjećaj sigurnosti i u optimalnoj mjeri održati raznovrsnost sadržaja i aktivnosti koje doprinose cjelovitom razvoju svakog djeteta.

Svečani govori ravnateljice Severke Verbanac i načelnika Gorana Buića tijekom otvaranja vrtića u Vinkuranu.
Autor fotografije Mario Rosanda

Rekonstrukcija vrtića „Vinkuran“ započela je 6. velječe 2019. godine, a okončana je tehničkim pregledom unutarnjeg prostora dana 26. rujna 2019. godine. Nažalost, djeca su pedagošku godinu morala započeti u polivalentnoj dvorani vrtića u Medulinu, a u objektu „Vinkuran“ započet je rad s djecom od 30. rujna 2019. godine. Radovi na vanjskom prostoru završeni su tek u rujnu 2020. godine. Tijekom svečanog otvaranja načelnik Općine Medulin Goran Buić ukazao je kako je u dječji vrtić u Vinkuranu uloženo 1.252.918,75 kuna, a dio radova je Općina Medulin prijavila na čak dva natječaja. U 2019. godini Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku putem „Programa podrške poboljšanju materijalnih uvjeta u predškolskim ustanovama /dječjim vrtićima“ za rekonstrukciju vrtića i uređenje dječjeg igrališta Općini Medulin dodijelilo je 177.024,00 kuna, dok je nabava potpuno nove kuhinje omogućena putem natječaja LAG-a Južne Istre „Ulaganje u pokretanje,

Autor fotografija Mario Rosanda

poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu“ u iznosu od 111.600,00 kuna. Dječji vrtić Medulin uložio je iz vlastitih sredstava 200.000,00 kuna, a ostali iznos investicije bio je osiguran proračunom Općine Medulin. Severka Verbanac, ravnateljica Područnog vrtića „Vinkuran“ istaknula je kako su ova ulaganja prvenstveno ulaganja u poboljšanje materijalnih uvjeta u predškolskim ustanovama te da je vrtić u Vinkuranu usklađen sa Zakonskim normama koje bi svi dječji vrtići trebali imati. Naglasila je kako joj je iznimno drago da su napokon i djeca iz dječjeg vrtića u Vinkuranu dobila potpuno nove uvjete te da će se nastaviti ulagati u sve vrtiće na području općine Medulin.

Dječji vrtić u Pomeru. Autor fotografije Igor Karasi

Impresivan je podatak kako je usprkos makabralnoj psihozi koja je izazvana pandemijom, vrtić u Pomeru svečano otvoren u ponedjeljak, 28. rujna 2020. godine samo sedam mjeseci nakon postavljanja kamenčića temeljčića. Investicija vrijedna 8.430.743,33 kuna predstavlja izraziti iskorak ulaganja u infrastrukturu predškolskog odgoja na području općine Medulin i dugoočekivani projekt u naselju Pomer. Za realizaciju ovog projekta Općini Medulin je dodijeljeno 5.619.423,60 kn bespovratnih sredstva financiranih iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Ovim projektom ostvarila se dugogodišnja želja, ali i goruća potreba Općine Medulin i svih mještana za izgradnjom novog i adekvatnog vrtića u Pomeru koji će udovoljavati potrebama obuhvata djece jasličke i vrtićke dobi za naselja Pomer, Premantura i Banjole. Ravnateljica Dječjih vrtića Medulin Severka Verbanac izrazila je veliko zadovoljstvo i sreću što je završen ovaj izuzetno vrijedan projekt te uputila zahvale svima koji su sudjelovali u provedbi i prijavi projekta, osobito dobavljačima opreme za Dječji vrtić, svom radnom timu Dječjeg vrtića te istaknula kako je ovaj dan za ustanovu Dječjeg vrtića Medulin iznimno važan i poseban. Načelnik Goran Buić u svom pozdravnom govoru nije krio oduševljenje i sreću završetkom izgradnje Dječjeg vrtića Pomer, namijenjenog najmlađima. Zahvalio se svim prisutnim gostima na podršci, kao i radnom timu koji je bio zadužen za samu prijavu, ali i provedbu projekta, svojim stručnim službama i naravno, ravnateljici Dječjeg vrtića Medulin i odgajateljicama. Iskazao je iskrene pohvale svima na izvrsno odrađenom poslu u rekordnom roku.

Autor fotografija Lara Vujica

S obzirom na epidemiološku situaciju nastojalo se djeci ponuditi što duži boravak na otvorenom prostoru te se već tradicionalno organizirao boravak djece u ljetnom kampu i biciklijadu za najmlađe na Vižuli povodom Dječjeg tjedna 2020. godine.

Iz zbirke DV Medulin

Šterna i vrtićanci u Premanturi 4.4.2023. godine. Autorica fotografije Iva Rogulj Hrelja

„Okončanjem radova na izgradnji i opremanju objekta u Pomeru stvoreni su uvjeti za prihvata skupine djece iz Premanture. Njihovo je preseljenje uzrokovano dobrim i vrijednim investicijama i ulaganjima u očuvanje zgrade vrtića u Premanturi. Slijedom natječaja Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije putem Projekta ulaganja u zajednicu, krajem lipnja 2020. godine potpisan je Ugovor o sufinanciranju radova i usluga za projekt „Sanacija krovšta i cisterne u Dječjem vrtiću Premantura“. Radovi su se izvodili od 5. do 30. listopada 2020. Ulaganjem u zgradu vrtića ispunila se jedna od potreba lokalne zajednice za obnovom i očuvanjem građevina javne namjene s ciljem jačanja socijalne kohezije i izvornih vrijednosti te dodatna ulaganja u sigurnost i uvjete boravka najmlađih stanovnika naselja Premantura u objektu vrtića. Specifičnost objekta čini autentičnost zgrade izgrađene u 19. stoljeću u centru Premanture koja je s vremenom dobila namjenu ostvarivanja programa predškolskog odgoja. U posljednjih nekoliko godina skupinu je pohađalo u prosjeku 22 djece, a aktivnosti na kojima se između ostalog kreirao sadržaj odgojno-obrazovnog rada bile su usmjerene upravo na očuvanje tradicije i kulturno-povijesnih vrijednosti samog naselja. Zajednička usmjerenost Općine Medulin i Dječjeg vrtića Medulin prema očuvanju ovakvih objekata i u budućnosti će predstavljati temelj za nastavak radova.“²⁷

²⁷ VERBANAC, Severka: „Dobivena sredstva za obnovu krova i stare šterne“, *Medinfo* br. 61., Općina Medulin, Medulin 2020., str. 20.

„Od ljeta do ljeta, više od stoljeća, ladonja je simbol medulinske Place na kojoj, uz komunski zid, crkvicu Majke Božje od Zdravlja i venecijansku ložu, živi s mještanima i mjestom. No, to više nije tek jedno stablo jer okrunjena titulom Hrvatskoga stabla 2020. godine, ponosno je u veljači predstavljala Republiku Hrvatsku na međunarodnom natjecanju za izbor Europskog stabla 2021. godine. Na ladonjinom

putu u Europu našlo se zaista divnih ljudi koji su željeli pomoći i zahvaljujući kojima je ostvaren niz aktivnosti i suradnji, pokrenuti su novi zanimljivi projekti. Ostvarene su na području općine akcije sadnje, u sklopu nacionalne kampanje kolektivne sadnje *Zasadi stablo, ne budi panj*. U jednom danu, više od 100 mališana iz područnih vrtića „Vinkuran“, „Pomer“ i „Premantura“ te područne Osnovne škole „Banjole“, sadilo je mlade ladonje i vočke. Zasađeno je tom prilikom osam mladih ladonja, po jedna u svakom naselju općine te deset mladih voćaka trešnje i badema. Med Eko Servis financirao je nabavu i sadnju ladonja, a vočke je donirala udruga *Zasadi stablo, ne budi panj*, čija je predstavnica za Istarsku županiju Simona Mrlak provela edukativne radionice i s predstavnicima Općine obišla navedene vrtiće i PO Banjole. Najmlađi su mještani učili o ladonji i značaju stabala kroz radionice i prezentacije šumarskog stručnjaka. Djeca iz Dječjeg vrtića Medulin s pjesmicom posvećenoj ladonji, gostovala su u nekoliko televizijskih emisija nacionalne televizije.“²⁸ (sl. 70.)

Slika 70. Skupina Delfini tijekom Pusta 2021. godine ispred najstarije Medulinke. Iz zbirke DV Medulin

28 BADER; Sonja-Barbara: „Što sve može jedno stablo?“, *Medinfo* br. 62., Općina Medulin, Medulin 2021., str. 30.-31.

Godišnja nacionalna kampanja *Zasadi stablo, ne budi panj*, potaknula je 2022. godine jasličku skupinu *Loptice* iz Pomerana na ekološku akciju koja je provedena u Kampu „Arena Hospitality“ (Glamping Pomer). Djeca su spretnim ručicama i s velikim oduševljenjem posadila svoje stablo, svoj bor, kojemu su dali ime Boro. Boro će dobiti oznaku kako bi djeca skupine *Loptice* znala da je baš to njihov bor i kako bi zajedno mogli pratiti njegov rast. Djelatnici Kampa pripremili su djeci prigodne grickalice te su se svi zadovoljni, sretni, puni novih iskustva i prljavi od zemlje vratili u vrtić. (sl. 71. a, b, c)

Slika 71. a, b, c *Loptice* u projektu *Zasadi stablo, ne budi panj*. Iz zbirke DV Medulin

Usprkos raznim izazovima svakodnevnice težnja Dječjeg vrtića Medulin bila je omogućiti djeci sigurno i zdravo okruženje za rast i razvoj, poticanje znatiželje, učenje i otkrivanje uz igru, kako bi u što manjoj mjeri osjetili složenost i težinu općedruštvene ugroze. Dan planeta Zemlje obilježava se diljem svijeta, svake godine, 22. travnja, a 2021. godine na području općine Medulin nizom je edukativnih i zabavnih aktivnosti i sadržaja organiziran program za najmlađe mještane. Na dvije posebne lokacije – obje zelene oaze, mališani iz Dječjeg vrtića Medulin te područnih vrtića „Pomer“, „Vinkuran“ i „Premantura“, uživali su, učili o prirodi i očuvanju okoliša i zabavili se tijekom prekrasnog prijedpodneva posvećenog ovom eko datumu. Arheološki park „Vižula“ i njegov antički mediteranski vrt, poslužio je kao inspiracija te su djeca iz pristiglih vrtićkih skupina odigrala igru memory na temu bilja iz antičkog vrta na Vižuli, a koju su im pripremile odgajateljice. Smješteni uza sam vrt, mališani su sudjelovali na radionicama slikanja ružinim laticama i prirodnim pigmentima te su posebno pripremljenim oznakama s nazivima i slikama svake biljke označili biljke u antičkom vrtu. Kod infopunkta u parku razgledali su izložbu likovnih radova koje su vrtićanci i osnovnoškolci iz svih naselja općine pripremili tijekom veljače, kada je naša ladonja s medulinske place predstavljala Republiku Hrvatsku na natjecanju za Europsko stablo godine. Istovremeno su u Pomeru tamošnji mališani zajedno s malim Vinkurancima uživali u također posebnom programu. Edukatori Javne ustanove „Kamenjak“ su kroz tematske radionice, organizirane na samoj morskoj obali, upoznali mališane sa stanovnicima mora te s prijetnjama koje ugrožavaju njihov opstanak. Potom su djeca, uz svoje odgajatelje, izrađivala kreativne radove sa češerima i sudjelovala u radionici utiskivanja morskih puževa i školjki u glinu.²⁹

²⁹ BADER, Sonja-Barbara: *Na Vižuli i u Pomeru najmlađi mještani obilježili Dan planeta Zemlje*, Novosti Općine Medulin 25.4.2021. <http://medulin.hr/vizuli-pomeru-najmladi-mjestani-obiljezili-dan-planeta-zemlje/>

Po skupinama ostvarene su i različite posjete i izleti (krajem pedagoške godine). Tako su *Delfini* posjetili Zvezdarnicu „Višnjak“, a *Bubamare* Sensory park „Amans“ smješten na obiteljskom gospodarstvu u uvali Budava gdje su vrijeme proveli u druženju u prirodi, jahanju uz trenere i članove kluba, hranjenju konja, u igrama u Sensory parku, šetnji do mora. *Leptirići* su također posjetili Sensory park „Amans“, a *Pčelice* su podijelile čestitke povodom novogodišnjih blagdana najstarijim mještanima Pomeru, posjetile su lučicu Puč te bile u posjetu seoskom domaćinstvu gdje su brale trešnje. *Pčelice* su također prisustvovala susretu na bunaru pod nazivom „Kako se nekad živjelo u Pomeru“ te bile vlakom na izletu u Maružinima u posjetu seoskom domaćinstvu.

Ljetni kamp u Medulinu 2015. godine. Iz zbirke DV Medulin

Od 2014. u sklopu Godišnjeg plana i programa, održava se ljetni kamp za djecu. Tradicionalno, programi ljetnog kampa odvijaju se u suradnji sa Sportskom zajednicom Općine Medulin, NK „Medulin“ i SRK „Mladost“. Pored uobičajenih aktivnosti u kampu su ponuđene aktivnosti s trenerima navedenih klubova - „nogometna početnica“ i škola plivanja. Svake godine ljetni kamp provodi svoje aktivnosti u tri termina tijekom srpnja te omogućava da se u njega uključe sva djeca polaznici vrtića od napunjene četvrte godine života

pa sve do polaska u školu.³⁰ „Sam boravak djece u ljetnom kampu pomno je isplaniran uvažavajući potrebe djece predškolske dobi. Četvero odgajateljica i pripravnica promišljaju o aktivnostima primjerenima razvojnim potrebama uključene djece. Pored planiranih aktivnosti djeca provode vrijeme na moru, u istraživačkim projektima i društvenim igrama. Posebno vrijedi istaknuti nesebičan doprinos gospodina Uravića koji svake godine djecu razveseli vožnjom turističkim vlakčićem tijekom koje djeca mogu vidjeti prirodne ljepote općine Medulin. Odgajateljica iz vrtića koja se bavi sportskim ronjenjem upoznaje djecu s ovim sportom i primarnom opremom. Cilj organiziranja ovakvog oblika aktivnosti je omogućiti provođenje odgojno-obrazovnog rada u poticajnom okruženju na otvorenom prostoru. Boravak u ljetnom kampu djeci omogućava upoznavanja kako prijatelja, tako i odgajatelja iz drugih odgojnih skupina te na taj način djeca razvijaju svoje socijalne kompetencije. Provođenje vremena u prirodi kao i odmak od institucionalne organizacije odgojno-obrazovnog rada u vrtiću pozitivno utječe na cjelokupni razvoj ličnosti djeteta.“³¹ Godine 2022. osim u Medulinu dječji kamp imao je svoj program u Banjolama i Pomeru.

30 ŠKALEC, Nikol: „Dječji vrtić Medulin već šestu godinu zaredom omogućava uključivanje djece u ljetni kamp“, *Medinfo* br. 1., Općina Medulin, Medulin 2021., str. 26.

31 Isto.

Ljetni kamp u Medulinu 2021. godine. Iz zbirke DV Medulin

Ljetni kamp u Medulinu 2021. godine. Iz zbirke DV Medulin

Ljetni kamp u Medulinu 2015. godine. Iz zbirke DV Medulin

Ljetni kamp u Medulinu 2018. godine. Iz zbirke DV Medulin

Ljetni kamp u Banjolama 2022. godine. Iz zbirke Petra Božića

Kao i ranijih godina, u pedagoškoj 2021./2022. nastojao se osigurati odgojno-obrazovni rad usmjeren na dijete s ciljem razvoja osobne, tjelesne, emocionalne, socijalne i obrazovne dobrobiti u skladu s razvojnim mogućnostima i interesima svakog ponaosob. U svakodnevnim aktivnostima poticala se radoznalost, istraživački duh, snalaženje, samostalnost, uočavanje specifičnosti u neposrednom živom i prirodnom okruženju. Kod djece se uočio napredak u spretnosti, snazi i koordinaciji pokreta nakon kontinuiranih tjelesnih aktivnosti. Posebna važnost se pridavala razvijanju samostalnosti uz istovremeno poštivanje drugih te se takva poruka prenosila i roditeljima djece. Nastojao se poticati razvoj emocionalne stabilnosti, samopouzdanja, samoprihvatanja, poštivanja granica u odgoju i modela ponašanja u emocionalno izazovnim trenucima kroz razne prigodne priče, razgovorom i analizom postupaka likova iz priče, korištenjem dramatizacije, fotografija i sličica, a najviše situacijskim razgovorima. Pridavala se posebna pažnja specifičnostima u razvoju pojedine djece uključujući i odstupanja u govorno-jezičnom razvoju te poticanje artikulacijskih vježbi.

U Vinkuraniu je 24. listopada 2021. godine održana završnica projekta „Obnova tradicijskog suhozida na blatu u Vinkuranskoj vali (uvali Soline)“, u čijoj je realizaciji bila uključena i vrtička skupina Ježići. Projekt je uključivao periodična terenska istraživanja Ježića u Vinkuranskoj vali (promatranje urušenog suhozida, ljekovitog blata, šetnju park-šumom Soline, učenje o suhozidu, škrljčevcu te flori i fauni). Koristile su se edukativne tabele, istraživanja na internetu te se dokumentiralo znanje djece kratkim video uratkom s audio zapisom. Osmišljena je igra građenja „Gradimo kamene ograde za masline, kašune, krušne peći“. Organizirana je edukativna radionica na temu „Bioraznolikost“ u Vinkuranskoj vali i šumi Soline u suradnji s Javnom ustanovom „Kamenjak“. Udruga „4 grada Dragodid“ prezentirala je djeci osnovnu tehniku zidanja. Povodom svečane završnice „na šetnici iznad obnovljenog suhozida bili su izloženi dječji kreativni radovi vrtičke skupine Ježići, koji su nastali tijekom projekta: šareni crteži suhozida i krajobraza akvarelom i pastelama te minijature suhozida od škrljčevca i gline.“³²

Slika 72. a Ježići u Vinkuranskoj vali. Autor fotografije Đulijano Belić

32 Medinfo br. 2, „Obnovljen stoljetni suhozid na blatu u Vinkuranskoj vali – u obnovi je sudjelovalo 150 volontera“, Općina Medulin, Medulin 2022., str. 23.

Slika 72. b Ježići u Vinkuranskoj vali. Autor fotografije Đulijano Belić

Djeca su sudjelovala i na Festivalu zavičajnosti u Pazinu prezentacijom projekta „Suhozid u Vinkuranskoj vali“. (sl. 72. a, b)

U veljači 2022. godine nakon provedenog natječaja ravnateljicom Dječjih vrtića Medulin imenovana je Mirjana Duras Komparić. Kao magistrica ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja i dugogodišnja djelatnica vrtića ukazuje na izazove s kojima se susrećemo: „Živimo u vremenu do sada najintenzivnijeg tehnološkog razvitka kad nam roboti mogu usisavati kuće, kad se probudimo ujutro i još dok smo u krevetu imamo informacije s drugog kraja svijeta nadohvat ruke, ali ništa, baš ništa, ne može zamijeniti komunikaciju čovjeka s čovjekom, topao dodir, nema zamjene za vršnjačke interakcije. To sve dijete uči i uvježbava. I zato s posve malom djecom treba pričati i kad oni ne pričaju, čitati im dok još ne čitaju, biti zainteresirani za njih i tražiti njihov pogled, njihovu pažnju i od toga ne odustati. Svjedoci smo da te poglede, trenutke pažnje danas kradu ekrani, a za te ukradene trenutke odgovorni smo mi, odrasli. Djeca ne mogu biti odgovorna – njih samo zanima svijet koji ih okružuje. A mi smo model koji oni vide i oponašaju, stoga treba biti oprezan s korištenjem ekrana, posebice mobilnih telefona. Suvremena znanstvena istraživanja naglašavaju važnost osjećaja sigurnosti i povjerenja, opuštene i uvažavajuće okoline, kako bi se rast i razvoj djeteta optimalno odvijao. Dječje učenje je iskustveno, stoga je posao roditelja i odgajatelja kreirati prilike i pomoći djetetu stvarati pozitivna iskustva. U vrtiću se svake godine odvija mnoštvo različitih aktivnosti i ostvaruju suradnje, obilježavaju se važni datumi, ugošćuju gosti. Odgajatelji nastoje fotoaparatom uhvatiti posebne trenutke, dokumentirati ih, te ih obitelji i zajednici učiniti dostupnima. Međutim, ima i onog nečeg što nije vidljivo, nije opipljivo, nešto za što znaju samo djeca, roditelji i odgajatelji, ono što se ne može prikazati fotografijom. To je onaj osjećaj koji dijete nosi i koji je temelj motivacije za sve daljnje aktivnosti.“³³

33 DURAS KOMPARIĆ, Mirjana: „Što se u vrtiću radi?“, Medinfo br. 3., Općina Medulin, Medulin 2022., str. 20.

Slika 73. Plesni nastup skupine *Premišći* 2019. godine. Autorica fotografije Lara Vujica

„Nakon dvije godine pauze, 29. travnja 2022. kod *Malina na vitar* u Medulinu održana je plesna manifestacija Svjetski dan plesa 2022. Organizatori su bili Plesni studio 'Pirueta' iz Medulina te Općina Medulin, a tijekom jednoipolsatnog programa predstavilo se 120-ak plesačica i plesača s područja općine. U zajedničkom plesnom zagrijavanju uz taktove vesele Macarene sudjelovali su i sudionici – okupljeni mještani i posjetitelji. Uslijedile su plesne točke i koreografije svih uključenih plesnih skupina: od najmanjih plesača vrtičke dobi do najstarije skupine srednjoškolki. Pod vodstvom voditeljice Studija i idejne začetnice manifestacije, Paole Šimunović, zaplesalo je 10 skupina PS-a 'Pirueta' te po jedna skupina iz Dječjeg vrtića Medulin i Dječjeg vrtića 'Sunčica' iz Banjola.“³⁴ (sl. 73.)

„Od 28. kolovoza do 1. listopada 2022 godine Arheološki park 'Vižula' u Medulinu bio je baza novog i jedinstvenog projekta Udruge 'Art studio Pula', pod nazivom '*Vižula Art Atelje*'. Pulska udruga dugi je niz godina aktivna na području općine Medulin, a navedeni projekt očuvanja, valorizacije i prezentacije lokalne povijesti i baštine provela je u partnerstvu s medulinskom Udrugom 'Sakramenski' i uz financijsku podršku Općine Medulin. Na Vižuli su u svojevrsnom ateljeu na otvorenom, tijekom pet uzastopnih vikenda održane umjetničke radionice izrade replika i reinterpretacije predmeta pronađenih na ovom i okolnim arheološkim nalazištima. Pod vodstvom Igora Fabrisa, Monike Petrović, Sare Pancun i Sonje Milotić Šesto više od 160 polaznika sudjelovalo je u ukupno 10 radionica izrade mozaika, keramike, antičkog nakita od stakla i nakita od keramike. Polaznici dviju radionica na Vižuli bili su i najvrjedniji i najkreativniji mali umjetnici, učenici Osnovne škole dr. Mate Demarina iz Medulina te mališani Dječjeg vrtića Medulin koji su izradili tri zajednička rada – replike mozaika pronađenih na Vižuli i obližnjim Burlama. Njihova nemala remek-djela krasit će zidove medulinskog vrtića i škole, a treći mozaik koji je po dovršetku uručen načelniku Ivanu Kircu izložen je u vijećnici Općine Medulin.“³⁵ (sl. 74. a, b, c)

³⁴ *Medinfo* br. 2.: „U Medulinu obilježen Svjetski dan plesa 2022.“, Općina Medulin, Medulin 2022., str. 23.

³⁵ BADER, Sonja-Barbara: „Projekt *Vižula Art Atelje* umjetnošću oživio zeleno srce Medulina“, *Medinfo* br. 3., Općina Medulin, Medulin 2022., str. 13.

Slika 74. a, b, c Vrtićanci u stvaralačkom procesu. Iz zbirke Art studija Pula

U pedagoškoj 2022./2023. godini Dječji vrtić Medulin broji 12 odgojno-obrazovnih skupina, 208 djece na četiri lokacije:

Središnjica u Medulinu, s dvije jasličke i četiri vrtičke skupine

	Ime skupine	Odgajatelj 1	Odgajatelj 2	Uzrast
	<i>Pužići</i>	Nina Antunović Radić	Duška Dragojlović	jaslice
	<i>Bubamare</i>	Zdenka Ivandić	Kristina Ljevar	vrtić
	<i>Leptirići</i>	Alenka Hrvatin	Lena Beletić	vrtić
	<i>Zvezdice</i>	Mariana Derenčinović	Romina Rosin	vrtić
	<i>Delfini</i>	Ivana Marić	Alena Vranković / Kristina Laginja (zamj.)	jaslice
	<i>Ribice</i>	Olivera Živković	Tea Radovanović	vrtić

Područni odjel Vinkuran

	Ime skupine	Odgajatelj 1	Odgajatelj 2	Uzrast
	<i>Ježići</i>	Zlatica Skoko	Melita Benčić	vrtić

Područni odjel Premantura

	Ime skupine	Odgajatelj 1	Odgajatelj 2	Uzrast
	<i>Premišići</i>	Anka Vitasović	Iva Rogulj Hrelja	vrtić

Područni odjel Pomer, dvije vrtičke i dvije jasličke skupine

	Ime skupine	Odgajatelj 1	Odgajatelj 2	Uzrast
	<i>Lavići</i>	Manuela Livić	Iva Cukon	jaslice
	<i>Pčelice</i>	Denise Cukon Petretić	Vilma Križanac	vrtić
	<i>Loptice</i>	Iva Gasparini	Nina Vale Deltin	jaslice
	<i>Žabice</i>	Ivana Ovničević	Zdenka Lorencin Detoffi, Iris Peruško	vrtić

Vrtići „Medulin“ i „Pomer“ otvoreni su kontinuirano tijekom cijele godine. Vrtić „Premantura“ zatvara se početkom srpnja kad započinje boravak djece na moru i kad se u većoj mjeri koriste prirodni resursi u organizaciji odgojno-obrazovnog rada, a za mlađu djecu organizira se boravak u Područnom odjelu „Vinkuran“ koji je otvoren do kraja srpnja.

Premanturski Premišići na Cukijadi u Feštinama 12.10.2022. godine. Iz zbirke DV Medulin

Petehovac 2016. godine. Iz zbirke DV Medulin

Na skijalištu Sella Nevea 2018. godine. Iz zbirke DV Medulin

Petehovac 2017. godine. Iz zbirke DV Medulin

Na skijalištu Sella Nevea 2018. godine. Iz zbirke DV Medulin

Petehovac 2018. godine. Iz zbirke Marije Božić

Petehovac 2023. godine. Iz zbirke DV Medulin

Maškare 2023. godine

Pročelnica Upravnog odjela za opće poslove i društvene djelatnosti Suzana Racan Stern, načelnik Općine Medulin Ivan Kirac i ravnateljica Dječjeg vrtića Medulin Mirjana Duras Komparić, 30.3.2023. godine tijekom potpisivanja ugovora.
Iz arhive Općine Medulin

Tridesetog ožujka 2023. godine načelnik Općine Medulin Ivan Kirac potpisao je Ugovor o dodjeli bespovratnih sredstva za projekt „Ulaganje u nadogradnju i opremanje Dječjeg vrtića Medulin“ za koji su Općini Medulin odobrena sredstva u iznosu od 649.810,87 eura za nadogradnju i opremanje Dječjeg vrtića Medulin. „Projekt su u općinskoj vijećnici predstavili načelnik Općine Medulin Ivan Kirac, ravnateljica Dječjeg vrtića Medulin Mirjana Duras Komparić te v.d. pročelnica Upravnog odjela za opće poslove i društvene djelatnosti Suzana Racan Stern, a tom prilikom je načelnik Općine Medulin javno potpisao Ugovor o dodjeli bespovratnih sredstava. Potreba za boravkom u vrtiću se povećava svake godine, a pedagoška godina 2020./2021. zabilježila je značajan porast od čak 18,96% u odnosu na godinu prije. Prateći trendove porasta broja djece koji se bilježi u prethodnim godinama prepoznala se potreba za osiguravanjem dodatnih odgojnih skupina, osobito jasličkih. 'Ovo je velik dan za našu Općinu i naše mještane, ovim projektom nadogradit ćemo cijeli novi kat iznad postojećeg vrtića u Medulinu i time osigurati smještaj za 4 nove skupine (3 vrtičke i 1 jaslička skupina), dok ćemo uređenje i opremanje ostale dvije skupine financirati iz proračuna Općine Medulin. Svjesni smo da broj djece na području naše općine iz godine u godinu raste i želimo biti spremni i na vrijeme osigurati smještaj za svu našu djecu. Porast broja djece nas veseli, to nam je na ponos te ovakve projekte radimo s najvećom dozom ponosa i veselja. Naši su vrtići novi, moderno opremljeni i doista želimo osigurati najbolje, a nastaviti ćemo ulagati i u ostale područne vrtiće kako bi svaki naš vrtić imao jednake uvjete,' izjavio je načelnik Ivan Kirac. Zahvalio je i pročelnici Suzani Racan Stern te njezinom EU timu na uspješnoj prijavi ovog vrijednog projekta, ravnateljici Mirjani Duras Komparić na pomoći te svim odgajateljicama i djelatnicima Dječjeg vrtića Medulin koji

čine srž uspješnog rada s djecom u općini Medulin na zadovoljstvo svih mještana. V.d. pročelnica Suzana Racan Stern podsjetila je kako je Općina Medulin vrtić u Medulinu izgradila 2010. godine te kako su tada vjerovali kako će njegovi kapaciteti biti dostani za mnogo više godina, ali ponosna je što je vrtić ipak puno prije prvotnih projekcija popunjen. Tada je u izgradnju i opremanje Dječjeg vrtića Medulin uloženo 2,5 milijuna eura, a smještaj je osiguran za 120 djece. Istaknula je također, kako se Općina Medulin redovito prijavljivala na Europske fondove za izgradnju, nadogradnju i opremanje ostalih vrtića na svom području te je tako prije nepune tri godine uz pomoć europskih sredstava otvoren novoizgrađeni vrtić u Pomeru čija vrijednost 1.130.000,00 eura, a bespovratna sredstva dobivena su iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj u iznosu od 743.000,00 eura. Isto tako 2019. i 2020. godine vrtić u Vinkuranu gotovo je u potpunosti obnovljen uz pomoć sredstava LAG-a Južne Istre (13.000,00 eura) te Ministarstva demografije, obitelji i socijalne politike (25.000,00 eura) dok je ukupna vrijednost investicije iznosila 166.000,00 eura. Vrtić u Premanturi također je djelomično renoviran (najmanji vrtić na našem području), a u njega je uloženo 50.000,00 eura, dok je iz Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije dobiveno 14.000,00 eura. Koliko je važan ovaj projekt za mještane i roditelje s područja općine Medulin istaknula je i ravnateljica Dječjeg vrtića Mirjana Duras Komparić 'Ovako velika investicija nama u vrtiću znači mnogo iz razloga što ćemo moći zadovoljiti svaku obitelj i svako dijete s područja općine Medulin primiti u naš vrtić. Ovim projektom Općina Medulin gleda korak unaprijed, već sada procjenjujemo da bi mogli napuniti 1-2 skupine, dok će do završetka projekta zasigurno sve ostale skupine već biti popunjene.' Ravnateljica je istaknula i važnost da svako dijete bude dio predškolskog odgoja jer, kako pokazuju i istraživanja, djeca uključena u predškolski odgoj u budućnosti puno bolje i jednostavnije usvajaju znanja i vještine. Zahvalila se načelniku i Općini na podršci njihovom radu, projektima i idejama, te svojem kolektivu koji odgovorno, stručno i s puno ljubavi obavlja svoj posao. 'Ključ uspjeha je upravo suradnja svih dionika', istaknula je.³⁶

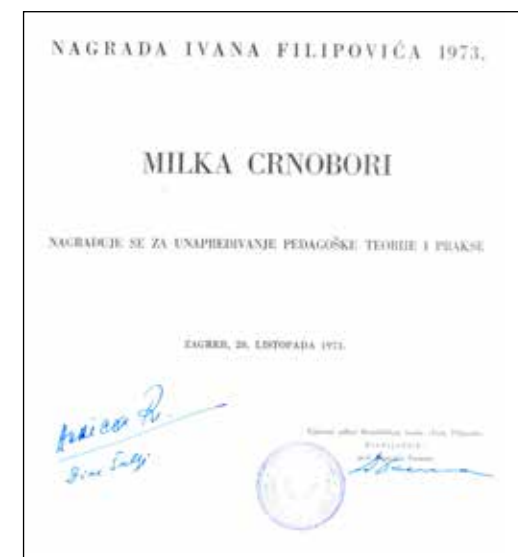
³⁶ <http://medulin.hr/opcina-medulin-zapocinjje-s-provedbom-projekta-nadogradnje-djecjeg-vrtica-medulin/>

DOAJENI PEDAGOŠKE MISLI

Milka Crnobori (rođ. Rosanda), pedagog, rođena 9. veljače 1921. u Vinkuranu. U Puli je nakon osnovne škole pohađala *Istituto tecnico commerciale* - osmogodišnju ekonomsku školu,¹ te je ovdje završila i učiteljsku 1939. godine. Godine 1944. odlazi u partizane i kao mlada učiteljica uključuje se u ponovno otvaranje osnovnih škola na hrvatskom jeziku. Po istarskim mjestima organizirali su se tečajevi za pripremanje učitelja za nastavu na hrvatskom jeziku pa se tako i Milka uključila u tečaj u selu Prnjani.² U rujnu iste godine po odluci ratnog Odjela narodne prosvjete postavljena je za referenta u Prosvjetnom odjelu Kotarskog NOO-a Pula.³ Zajedno sa suprugom, Tonom, radila je na otvaranju malih partizanskih škola po selima Žminjštine i Barbanštine. Po oslobođenju, od 1945. do 1957. godine, Milka se zajedno sa suprugom nastanila na Bujštini gdje je kao učiteljica radila u Savudriji, Medigi, Bujama i Umagu. Kad se s obitelji preselila u Pulu, zaposlila se u

Milka Crnobori 1974. god. Iz zbirke Sonje Crnobori-Žerjav

Osnovnoj školi „Moša Pijade“ u Puli gdje je radila do 1960. godine. Kao istaknutog prosvjetnog radnika 1961. godine općinske su je vlasti postavile za referenticu za predškolski odgoj. Po konstituiranju Prosvjetno pedagoške službe za općinu Pula (1963.) postala je 1964. članicom njena tima kao savjetnica za predškolski odgoj.⁴ Godine 1966. imenovana je savjetnicom za predškolski odgoj u Zavodu za unapređenje osnovnog obrazovanja u Rijeci. Kao priznanje za njen samoprijegoran i uspješan rad, dodijeljena joj je 1973. godine prestižna nagrada *Ivan Filipović* koja se dodjeljuje zaslužnim prosvjetnim radnicima koji su se istakli u unaprjeđivanju pedagoške teorije i prakse. Preminula je 2008. godine.

¹ DOŠEN-DOBUD, Anka: *Istarska učiteljica*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb 2014., str. 217.

² VLAHOV, Dražen: „Dokumenti za povijest partizanskog školstva u Istri“, *Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu* Vol. 25., Rijeka-Pazin 1982., str. 208.

³ Isto, str. 240.

⁴ DOŠEN-DOBUD, Anka: „Predškolski izazovi prosvjetne savjetnice“, *50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula*, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997., str. 32.

Iz zbirke Sonje Crnobori-Žerjav

Tone Crnobori, pedagog i publicist, rođen 24. rujna 1917. u Banjolama. Osnovnu školu završio je u Vinkuranu. Gimnaziju je pohađao u Puli, te je 1936. završio talijansku Učiteljsku školu u Zadru, zatim Višu pedagošku školu u Zagrebu 1956., a 1966. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je talijanistiku, latinski jezik i književnost. Kao učitelj službovao je u Krapnu kod Labina (1937.), zatim u Svetoj Katarini kod Plomina i u Belom na Cresu. Odlazi na odsluženje vojnog roka u talijansku vojsku, a nakon kapitulacije Italije priključuje se 1944. godine kao učitelj narodnooslobodilačkom pokretu kada završava hrvatski učiteljski tečaj u Prnjanima te obavlja dužnost prosvjetnog referenta pri Kotarskom NOO-u u Žminju.

Nakon rata bio je tumač i prevoditelj za talijanski jezik u Oblasnom NOO-u za Istru (1945.- 1946.), pa učitelj u hrvatskoj osnovnoj školi u Podlabinu i u Medegiji (1946.-1949.), kao i školski inspektor za osnovne škole s talijanskim nastavnim jezikom na Bujštini (1949.-1953.) te upravitelj osnovne škole s talijanskim nastavnim jezikom u Umagu (1953.-1956.). Nakon toga, obnašao je dužnost inspektora za opće obrazovanje za škole i vrtiće s hrvatskim i talijanskim nastavnim jezikom u Puli (1956./1957.), pa dužnost načelnika Sekretarijata za prosvjetu i kulturu NO kotara Pula (1957.-1959.), te direktora Zavoda za školstvo u Puli (1959.-1963.), dok je kasnije bio načelnik Odjela za prosvjetu i kulturu i, do umirovljenja 1977. godine, direktor Centra za obrazovanje i kulturu Skupštine općine Pula. Od 60-ih godina na ovamo Tone Crnobori se kontinuirano bavi publicističkom i prevoditeljskom djelatnošću. Prvenstveno se zanimao za razvoj obrazovnog sustava u Istri (organizaciju obrazovanja u Istri tijekom Drugog svjetskog rata, razvitka školstva u Peroju itd.), ali bavio se i poviješću socijalne borbe i napose radničkim pokretom u Puli i južnoj Istri, te objavljuje svoje tekstove u gotovo svim znanstveno-popularnim časopisima koji su se bavili Istrom tijekom proteklih pola stoljeća. Dobitnik je nagrade *Dr. Mijo Mirković* (1970.), godišnje nagrade *Ivan Filipović* (1980.),⁵ te nagrade Grada Pule (2007.). Tone Crnobori preminuo je 28. ožujka 2013. godine.

⁵ MANIN, Marino: „Kulturni krug“, *Monografija Općine Medulin*, Općina Medulin, Medulin 2013., str. 394.

Josip Demarin, pedagog i prevoditelj, rođen je 16. siječnja 1895. u Medulinu. Učiteljsku školu pohađao je u Kastvu i Arbanasima kraj Zadra (1909.-1913.). Kao učitelj službovao je u hrvatskim školama u Medulinu i Hreljčima pored Barbana (1913.-1915.). Godine 1915. mobiliziran je i upućen na istočno bojište gdje je 1916. dospio u rusko zarobljeništvo. Uključio se u jugoslavenske dobrovoljačke jedinice, pa u Crvenu armiju te je bio predavač na tečajevima za zapovjednike u Moskvi. Godine 1921. vratio se u Istru i službovao kao učitelj u Vodicama na Čičariji (1922.-1926.), kada je zbog pritiska fašističkih vlasti emigrirao u Kraljevinu SHS. U Zagrebu je završio četverogodišnji studij na Višoj učiteljskoj školi, te se zaposlio kao profesor u Učiteljskoj školi u Mariboru (1930.-1932.) i u Učiteljskoj

školi u Zagrebu (1932.-1941.). No, malim je Istranima ostao najpoznatiji kao ravnatelj Istarskog đakčkog internata u Zagrebu. Predavao je metodiku na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu (1941.-1945.) i u Splitu (1945.-1947.) te opet u Zagrebu (1947.-1950.), kada je umirovljen, ali sve do 1965. nastavio je honorarno surađivati s Višom pedagoškom školom, odnosno Pedagoškom akademijom u Zagrebu. Od 1929. bio je dopisni, a od 1934. redoviti član Hrvatskog pedagoško-književnog zbora u Zagrebu te je bio dugogodišnji član njegovog Upravnog odbora, a i njegov predsjednik (1941.-1944.). Godine 1974. proglašen je njegovim počasnim članom. O pedagoškoj problematici započeo je pisati već kao maturant učiteljske škole u pulskoj *Narodnoj prosvjeti* 1913., a od pred kraj 20-ih godina kontinuirano se bavio pisanjem pedagoških rasprava, recenzija i drugih priloga iz područja pedagogije te je objavljivao u svim najvažnijim hrvatskim pedagoškim časopisima i listovima. „Stalno je i u predavanjima i u člancima naglašavao da su odgoj i zaštita djece najvažnija socijalna pitanja i uvijek se borio za poštovanje ljudskog dostojanstva djeteta.“⁶ Nagradu *Ivan Filipović* za životno djelo dobio je 1969. godine. Josip Demarin umro je 15. listopada 1981. u Rijeci.⁷

Mate Demarin, pedagog, rođen je 15. rujna 1899. u Medulinu. Osnovnu školu, kao i njegov stariji brat Josip, pohađao je u rodnom Medulinu. U Arbanasima kraj Zadra 1914. upisuje se u Učiteljsku školu. Njegovo je školovanje za vrijeme Prvog svjetskog rata bilo nekoliko puta prekidano; prvi put 1915., kada je ulaskom Italije u rat proveo potresne godine izbjeglištva u Mađarskoj, ruralnim krajevima Austrije i logoru Gmünd. U siječnju 1916. nastavlja u Češkoj, u slavenškoj sredini, učiteljsku školu i savladava češki jezik. No, ratne godine nisu mimoišle ni njega, mobiliziran je i poslan na pripremni časnički tečaj u Graz, a zatim u Beč i na frontu u Tirol, blizu Bolzana. Nakon rata upisuje Učiteljsku školu u Kastvu, gdje i maturira 1919. godine. Kao mladi učitelj počinje raditi u Istri. U nepunih pet

godina talijanske su ga vlasti premještale četiri puta. Mate Demarin pripada onima koji postojano, neograničenom nepomirljivošću, vode borbu protiv okupacije Istre i protiv fašizma. Zbog takvog svog ponašanja u obrani materinjeg jezika u školi, neprestano su ga proganjale talijanske vlasti te

⁶ Glas Istre, 16.1.1975.

⁷ MANIN, str. 395.

je na kraju školske godine 1923./24., otpušten iz službe. S obzirom na to da je u opasnosti, odlazi iz Istre u Kraljevinu SHS. U Zagrebu studira na Višoj pedagoškoj školi pedagošku grupu predmeta (1924.-1928.), a zatim i filološku grupu predmeta na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1945.-1949.). Pri istome je fakultetu 1965. doktorirao s disertacijom *Hrvatsko školstvo u Istri u doba denacionalizacije i otpora naroda za njegovo očuvanje (1918.-1943.)*. Kao učitelj službovao je na Labinštini, u Drenju i u Diminićima (Sv. Lovreč), te u Gračišću i, na kraju, u Smoljancima nedaleko Svetvinčenta. Bio je profesor učiteljske škole u Kastvu (1928./1929.) i u Gospiću (1929.-1940.). Zatim je u Prosvjetnom odjelu Banovine Hrvatske u Zagrebu bio referent za učiteljske škole (1940./1941.) te profesor pedagogije, psihologije i talijanskog jezika na Hrvatskom državnom konzervatoriju (1941.-1945.). Nakon Drugog svjetskog rata bio je profesor Učiteljske škole u Zagrebu (1945.-1961.), zatim Pedagoške akademije u Čakovcu (1961.-1963.), dok je kasnije predavao na Pedagoškoj akademiji u Petrinji (1963.-1973.), gdje je bio honorarno angažiran i nakon umirovljenja. Ranih 20-ih godina XX. stoljeća počeo je surađivati s hrvatskim listovima u Istri, u kojima je pisao o položaju Hrvata pod talijanskom upravom, a i o položaju učitelja te o pedagoškim problemima s kojima se susretao kroz školsku praksu. Bio je najprije dopisni član (od 1929.), a zatim i redoviti član (od 1931.) Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Glavninu njegovog opusa sačinjava 10-ak knjiga, a pored onih s pedagoškom tematikom, značajni su i naslovi posvećeni razvoju školstva u Istri i napose sudbini ovdašnjih hrvatskih škola za vrijeme talijanske uprave. Mate Demarin dobio je 1970. nagradu *Ivan Filipović* za životno djelo. Preminuo je 25. kolovoza 1992. u Zagrebu. Po svom uglednom sumještaninu Osnovna škola Medulin preimenovana je 1999. godine u Osnovnu školu dr. Mate Demarina. Od 2000. godine u školi se organiziraju međunarodni znanstveni i stručni skupovi o humanističkom pristupu u predškolskom i školskom odgoju i obrazovanju, poznati pod nazivom *Dani Mate Demarina*.⁸

Anka Došen-Dobud, pedagog i publicist, rođena je 1. siječnja 1920. godine u Krnjeuši kraj Bosanskog Petrovca (Bosna i Hercegovina). Osnovu školu završila je u Zagrebu, a građansku i učiteljsku školu u Sarajevu. Godine 1941. dobila je učiteljsko namještenje u Breškama (Tuzla). Paralelno s učiteljskom službom završila je više razrede gimnazije i stekla gimnazijsku maturu. Po završetku Drugog svjetskog rata, 1945. godine, upućena je na rad u Istru. Pored učiteljskog službovanja obnašala je i odgovorne dužnosti u prosvjetnoj struci. Izvanredni studij pedagogije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je 1957. godine. Tijekom studija postavljena je za prosvjetnu inspektoricu u Vrginmostu, a potom je upućena u Buje gdje je obnašala istu dužnost. Usljedio je premještanje u Pedagoški centar u Puli gdje je obavljala dužnost direktorice (1956.). Po diplomiranju postavljena je za profesoricu Učiteljske škole u Puli (1957.). U školskoj godini 1960./61. obnaša i dužnost direktorice. S tog radnog mjesta prešla je na Pedagošku akademiju u Puli gdje je radila do 1971. godine. Pored općih kolegija zajedničkih svim studijskim programima na tadašnjoj Pedagoškoj akademiji (Pedagogija, Historija pedagogije, Didaktika, Filozofija i Sociologija), predavala je i na Katedri za razrednu nastavu (Metodika razredne nastave s praktičnim vježbama) te na katedrama s talijanskim nastavnim jezikom. Od 1967. do 1971. godine bila na dužnosti dekanice Pedagoške akademije u Puli. Nakon toga zasniva radni odnos na Pedagoškoj akademiji u Zagrebu. Nakon umirovljenja, 1978. godine, honorarno je nastavila raditi na istoj ustanovi te na Pedagoškoj akademiji u Puli (Katedra za predškolski odgoj). Objavila je veći broj knjiga i priručnika. Suradivala

8 MANIN, str. 395.- 396.

je u različitim pedagoških časopisima. Niz radova iz područja predškolskog odgoja objavila je u časopisima *Pedagoški rad* (Zagreb), *Obrazovanje i rad* (Zagreb), *Pogledi i iskustva u reformi školstva* (Zagreb), *Umjetnost i dijete* (Zagreb) i *Roditelj i škola* (Zagreb) te zbornicima radova različitih stručnih i znanstvenih skupova. Velik broj priloga objavila je u tjedniku *Školske novine*. Bila je članica uredništva pedagoških časopisa *Novim putovima* (Pula, 1956-1958), *Dijete, vrtić, obitelj* (Zagreb, 1996-2001) te izdavačkog savjeta časopisa *Predškolsko dete* (Beograd, 1978-1990). Bila je članica savjeta časopisa *Školski vjesnik* (Split). Istakla se i u književnom radu. Godine 1977. objavila je monografiju *Odgoj i obrazovanje u vrtiću* (Zagreb: PKZ). Knjiga je izašla u tri izdanja. To je ujedno prva knjiga domaćeg autora, nakon djela Antonije Cvijić iz 1895. godine, koja detaljno razmatra različita pitanja odgojno-obrazovnog procesa u dječjem vrtiću. Na stranicama te knjige odgajane su generacije naših odgajatelja predškolske djece. Usljedile su i knjige: *Odgoj i slobodne aktivnosti predškolskog djeteta* (1982.), *Malo dijete veliki istraživač* (1995.) *Predškola* (2001.), *S djecom u jaslicama* (2004.), *Slike iz povijesti predškolskog odgoja* (2013.), *Istarska učiteljica* (2014.) i još čitav niz drugih naslova. Za svoj rad nagrađena je različitim priznanjima i nagradama: godišnja nagrada *Ivan Filipović* za unapređivanje odgojno-obrazovnog sustava (1968.), državno odlikovanje *Orden rada* i dr. U prosincu 2012. godine Filozofski fakultet u Splitu, kao dugogodišnjoj vanjskoj suradnici na Katedri za predškolski odgoj od 1971. do 1977. godine, dodijelio joj je *Povelju zahvalnosti za trajan doprinos obrazovanju učitelja i odgajatelja*.⁹ Bila je dugogodišnja žiteljka Vinkurana. Preminula je 5. veljače 2022. godine.

Anka Došen-Dobud. Iz arhiva Glasa Istre

9 MENDEŠ, Branimir: „Anka Došen-Dobud reformatorica predškolske pedagogije“, *Slike iz povijesti predškolskog odgoja*, Centar za istraživanje djetinjstva-Učiteljski fakultet u Rijeci, Filozofski fakultet Split, Rijeka – Split 2013., str. 115. do 117.

Iz zbirke Željke Kolveshi

Irma Rosanda, ekonomistica, ravnateljica ustanove Dječje jaslice Pula (Sisak, 1.11.1921. – Zagreb, 3.2.2004.). Generacije Puljana dobro se sjećaju i s poštovanjem govore o Irmi Rosanda, ravnateljici Dječjih jaslica Pula od 1969. do 1981. godine. Zaposlenici s kojima je radila, suradnici, djeca i njihovi roditelji, baš svi koji su je poznavali, ističu njezinu predanost na poslu, ljubav i odgovornost, brigu i nesebičnu požrtvovnost za stvaranje boljih uvjeta za skrb, odgoj i sretne dane djece u najmlađoj dobi, a čime je osigurala i povjerenje i smirenost njihovih zaposlenih roditelja. Po roditeljima i u srcu prava Istranka (otac Josip iz Vinkurana i majka Paškva rođ. Jurlina iz Banjola) rodila se u Sisku, prvoj postaji na kojoj je hranitelj mlade obitelji mogao naći posao (mašinski tehničar iz Arsenala u Puli zaposlio se u riječnom brodogradilištu na Savi) nakon što je obitelj svojevrijem izbjegla iz Istre pod Italijom 1919. godine. Nakon kraćeg boravka u Sremskoj Kamenici najduže su živjeli u Novom Sadu, u gradu velike kolonije Istrana iste sudbine,

povezani sa zavičajem preko Istarskog kluba. U Novom Sadu Irma je završila osnovnu školu i Trgovačku akademiju. Prva radna iskustva stekla je u Zagrebu gdje je obitelj preselila kada je izbio Drugi svjetski rat. S obzirom na svoje obrazovanje radila je računovodstvene poslove u bolnicama na Brestovcu, na Svetom duhu te naposljetku u Domu za nezbrinutu djecu u Nazorovoj ulici gdje je već tada nesebično pomagala domskoj djeci uz svoj redovan posao s brojkama. Pulu je doživjela samo kao dijete za vrijeme kratkotrajnih boravaka ljeti kada je s majkom i sestrama dolazila u posjet rodbini. No, kada je završen put njihovog egzodusa roditelji su se vratili u Istru 1950-e, nastanili u Puli, a ubrzo je doselila i Irma. Zaposlila se u Društvu „Naša djeca“ (djelovalo je u sklopu Pionirskog doma) i ponovno je, pored svojeg posla u Društvu, godinama bila izravno uključena u organizaciju raznih aktivnosti i manifestacija, programa za djecu predškolske i školske dobi te djecu iz Dječjeg doma „Ruža Petrović“. Oduvijek se uz njezinu osobnost isticao pojam dobroćinstva. Usporedno s time željela je profesionalno napredovati, usavršavati se, širiti prijateljstva i horizonte u društvenom životu tadašnje Pule. Diplomirala je uz rad na Višoj ekonomskoj školi „Dr. Mijo Mirković“, pohađala je tečajeve engleskog jezika, sudjelovala u radu esperantskog društva Pula. Ipak, profesionalno i osobno najviše je zadužila Pulu i njezine građane svojim radom u Dječjim jaslicama Pula. Na mjesto ravnateljice ove društvene ustanove stupila je 1969. i vodila je ustrajno ka boljitku do odlaska u mirovinu 1981. godine. Uspješno vođenje ove ustanove koja skrbi za odgoj djece najranije dobi preuzela je s najvećom odgovornošću. Istu razinu odgovornosti kao i težnju za boljim i uspješnim rezultatom koju je zadala sebi postavila je i zaposlenicima jaslica. Njezina vizija uspješnosti i dobrobiti jaslica za društvo zasnivala se na postulatima stručnosti, humanosti, poštenja i ljubavi za djecu kao i prema poslu. Godine 1971. zaposlila je prvu medicinsku sestru u Dječjim jaslicama (Ružica Mršić) koja je potom upućena na studij predškolskog odgoja na Višoj stručnoj pedagoškoj školi u Rijeci gdje je stekla status odgajateljice. Slijedom toga trajno je poticala stručno obrazovanje postojećeg kadra, bolničarke i dječje njegovateljice odlazile su na doškolovanje kako bi se poboljšao i osuvremenio odgojno – obrazovni proces u pristupu rada s djecom. I sama je, nakon što je 1975. otvorena Katedra za predškolski odgoj na Pedagoškoj akademiji u Puli, upisala studij, studirala, polagala ispite no diplomirala nije, važno joj je bilo da se obrazuje za posao koji je radila. Uz to njezin ekonomski nerv nije mirovao. Znala je osigurati financijsku stabilnost ustanove, kontrolirala završne račune, nagrađivala predanost na poslu, organizirala zdravu prehranu te odjeću za djecu. Brinula je o svemu. Čuvala dijete ako je roditelj kasnio. Takvu je pamte i danas: stroga, ali pravična, odgovorna i empatična, otvorena za svaku pomoć,

sveprisutna. U vrijeme njezina ravnateljstva Dječje jaslice preselile su 1975. iz stare zgrade iznad Giardina u novoizgrađenu modernu zgradu na Verudi, na adresi Kamenjak 6. Godine 1978. organizirala je obilježavanje 30. obljetnice rada Dječjih jaslica u Puli, 1948. – 1978.. Tom prigodom izdana je skromna brošura, umnoženi listovi iz pisane mašine, u kojoj se može naći njezino ime u Pregledu zaposlenog osoblja 1. V 1978.: Rosanda Irma, direktor.¹⁰

Iz zbirke Bojane Kirac

Tone Peruško, prosvjetni, kulturni, društvenopolitički i znanstveni djelatnik, rođen je 27. veljače 1905. u Premanturi. Njegovo djetinjstvo i školovanje prekida Prvi svjetski rat i evakuacija civilnog stanovništva južne Istre kada s majkom i braćom 1915. odlazi u prihvatne logore u Austriji. Najteže dane provodi u Gmündu, logoru gladi i smrti, gdje mu u dobi od sedam mjeseci umire najmlađa sestra. Povratkom u Istru 1918. nadanja njegovih roditelja o nastavku školovanja na materinjem jeziku pokazat će se neostvarivima zbog talijanske aneksije Istre i denacionalizacijske politike. Od 1922. živio je u Kraljevini SHS, školovao se najprije u Zadru, a potom u Šibeniku. Nakon mature 1926. prihvaća prvo učiteljsko mjesto u Dugopolju u Dalmatinskoj zagori, gdje zbog svojega rada biva omiljen. Zahvaljujući iskazanom pedagoškom talentu upućen je 1933. na studij na Višu pedagošku školu u Zagrebu,

gdje potom upisuje i završava studij pedagogije s metodikom na Filozofskom fakultetu. Tijekom 30-ih godina izrazito je aktivan suradnik emigrantskog lista *Istra*, u kojem je od prosinca 1931. do veljače 1936. glavni urednik njegov prijatelj iz djetinjstva, Ive Mihovilović. Na tom ga je mjestu naslijedio upravo Peruško koji ga vodi do lipnja 1939. godine. Tijekom Drugoga svjetskoga rata surađuje s Narodnooslobodilačkim pokretom, sudjelujući u osnivanju NOO-a Istrana u Zagrebu krajem 1942. godine kada je izabran za člana Izvršnog odbora. Posebno se na sastancima odbora zanimao za provedbu sustava školstva u Istri nakon njezina oslobođenja. Netom nakon svršetka rata odlazi prvo u Pulu, a zatim u Rijeku s partijskim zadatkom organizacije hrvatskog tiska. Zamjenik je glavnog urednika *Glasa Istre*, član redakcije *Novog lista*. Istovremeno radi u Rijeci kao profesor Učiteljske škole i Talijanske gimnazije te Talijanske učiteljske škole, a uz njegovo ime veže se i ravnateljstvo u Prvoj riječkoj gimnaziji. Već 1949. premješten je u Zagreb gdje je imenovan ravnateljem X. gimnazije, inspektorom Ministarstva prosvjete, a potom je izabran i za profesora metodike u Višoj pedagoškoj školi. U Istru se vraća 1961. kada u Puli osniva Pedagošku akademiju kao prvu učiteljsku školu u Istri, preuzima dužnost ravnatelja, a istovremeno u njoj i sam predaje. Nije na Pedagošku akademiju gledao samo kao na školsku ustanovu. Želio je da ona i posredno, ali i neposredno, djeluje prosvjetiteljski, da potakne razvoj hrvatske kulture, da utječe na stvaranje civilizacijske osnove u čitavoj Istri tako da to pomogne njenom bržem svekolikom razvitku. Na njegov je prijedlog uveden novi predmet *Nastava o zavičaju*, a zaslužan je i za uvođenje studija na talijanskom jeziku kako bi se osposobljavali učitelji i za talijanske škole na poluotoku. Nove planove prekinula je prerana smrt 27. srpnja 1967., spriječivši ga da vidi iznimne društvene dosege njegovih studenata koji su nastavili oplemenjivati Istru slijedeći radne i etičke putokaze koje im je ostavio.¹¹

¹⁰ Autorica teksta Željka Kolveshi, povjesničarka umjetnosti i muzejska savjetnica

¹¹ RADOŠEVIĆ, Milan: „Kulturni krug“, *Monografija Općine Medulin*, Općina Medulin, Medulin 2013., str. 400.-401.

REGISTAR ODGAJATELJICA

Ravnateljice Dječjih vrtića Medulin od 1996. godine

Ruža Tešija
Severka Verbanac
Mirjana Duras Komparić

Voditeljica podružnica

Lorena Pliško – Seferagić

Stručni suradnik psiholog

Sanja Tatković
Nikol Škalec

Odgajateljice

Od 1953. do 2023. godine

Dječji vrtić Medulin

Nerina Urti
Štefica Ošuško
Zdenka Modrić
Terezija Firšt
Ruža Ružić

Ana Orlić
Milojka Urti/Šimunić
Mirna Leverić
Božica Siladić
Mirjana Dražić
Ruža Tešija
Nevenka Lorencin
Gordana Pamić
Zlatica Mihovilović/Skoko
Zdenka Ivandić
Sonja Savić
Branka Kostelić
Barbara Pliško/Štulić
Melita Benčić
Manuela Livić
Lorena Pliško - Seferagić
Alenka Hrvatin
Iva Rogulj Hrelja

Tea Radovanović
Tihana Putinja (zamjena)
Nina Antunović Radić
Ivana Buždon (zamjena)
Zdenka Detoffi Lorencin
Lena Beletić
Mirjana Duras Komparić
Nina Vale /Deltin
Romina Batajlić/Rosin
Alena Vranković
Diana Ambrozić Banović (zamjena)
Kristina Stjepanović/Ljevar
Jelena Jelkić Zečević
Olivera Živković
Ivana Vidaković /Kožul/ Ovničević
Vilma Križanac
Maja Marjanović (zamjena)
Sara Paulišić
Antonela Škuflić (zamjena)
Fani Travalja (zamjena)
Marijana Derenčinović
Duška Dragojlović (zamjena)
Kristina Laginja (zamjena)
Ivana Marić

Dječji vrtić Vinkuran

Ines Dvorski
Jožica Grubiša
Doris Dragosavac (zamjena)
Mirjana Hervat (zamjena)
Maja Poldrugovac
Zdenka Ivandić
Tea Radovanović
Tihana Janić
Lorena Pliško-Seferagić
Ivana Vidaković /Kožul/ Ovničević
Melita Benčić

Dječji vrtić Premantura

Nelida Družeta
Zora Mihovilović
Marija Mezulić
Svetlana-Ceca Gotovina
Daniela Michelich
Laura Biletić/Grubišić
Dušanka Bijelić
Doris Tidić
Marina Buršić
Gabrijela Vugrinec
Jožica Grubiša
Anka Vitasović
Mirjana Levak
Diana Kostović
Zlatica Mihovilović/Skoko
Kristijana Brljavac
Barbara Pliško/Štulić
Iva Rogulj Hrelja

Dječji vrtić Pomer

Nelida Družeta
Anica Andričević
Milka Šajina
Denise Cukon Petretić
Iva Rogulj Hrelja
Ivana Marić
Manuela Livić
Iva Cukon
Vilma Križanac
Iva Gasparini
Nina Vale Deltin
Ivana Vidaković /Kožul/ Ovničević
Zdenka Lorencin Detoffi
Iris Peruško (zamjena)

Dječji vrtić Banjole

Ruža Ružić
Božena Milojević
Daniela Michelich
Ljiljana Jakovljević
Nena Taljat-Milojević
Vlasta Adamenko (zamjena)
Mirjana Levak (zamjena)
Edita Borojević (zamjena)
Dijana Rakić (zamjena)
Anka Vitasović (zamjena)

BROJ UPISANE DJECE OD 1996. DO 2023. GODINE

Pedagoška godina 1996./1997.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin	24	7
Premantura	13	
Ukupno	44 djece	

Pedagoška godina 1997./1998.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin	26	13
Premantura	13	
Ukupno	52 djece	

Pedagoška godina 1998./1999.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin	25	13
Premantura	15	
Ukupno	53 djece	

Pedagoška godina 1999./2000.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin	24	10
Premantura	7	
Ukupno	41 dijete	

Pedagoška godina 2000./2001.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin	26	12
Premantura	12	
Ukupno	60 djece	

Pedagoška godina 2001./2002.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin	30	14
Premantura	20	
Ukupno	64 djece	

Pedagoška godina 2002./2003. - 59 djece
 Pedagoška godina 2003./2004. - 56 djece
 Pedagoška godina 2004./2005. - 85 djece
 Pedagoška godina 2005./2006. - 90 djece
 Pedagoška godina 2006./2007. - 94 djece
 Pedagoška godina 2007./2008. - 91 dijete

Pedagoška godina 2008./2009.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin	28	13
Premantura	24	
Vinkuran	24	
Ukupno	89 djece	

Pedagoška godina 2009./2010.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin	27	13
Premantura	24	
Vinkuran	26	
Pomer		15
Ukupno	105 djece	

Pedagoška godina 2010./2011. - 146 djece

Pedagoška godina 2011./2012. - nema podataka

Pedagoška godina 2012./2013.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Jaslička (1 do 3 godine)
Medulin		
<i>Pužići</i>		13
<i>Bubamare</i>		12
<i>Kolibri</i>	20	
<i>Pčelice</i>	23	
<i>Zvezdice</i>	24	
<i>Delfini</i>	21	
Premantura		
<i>Premsići</i>	18	
Vinkuran		
<i>Ježići</i>	24	
Pomer		
<i>Žabice</i>		15
Ukupno	170 djece	

Pedagoška godina 2013./2014.

Odgojne skupine	Vrtićka (3 do 6 godina)	Mlađa jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (od 1 - 2,5 godina)
Medulin			
<i>Pužići</i>			14
<i>Bubamare</i>		15	
<i>Kolibri</i>	19		
<i>Leptirići</i>	21		
<i>Zvezdice</i>	18		
<i>Delfini</i>	19		
Premantura			
<i>Premsići</i>	19		
Vinkuran			
<i>Ježići</i>	23		
Pomer			
<i>Žabice</i>			15
Ukupno	163 djece		

Pedagoška godina 2014./2015.

Odgojne skupine	Vrtićka (5 do 7 godina)	Vrtićka (3 do 4 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlađa jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (od 1 - 2,5 godina)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin						
<i>Pužići</i>				16		
<i>Bubamare</i>		22				
<i>Kolibri</i>	22					
<i>Leptirići</i>			18			
<i>Zvezdice</i>					14	
<i>Delfini</i>	22					
Premantura						
<i>Premsići</i>			21			

Vinkuran						
<i>Ježići</i>			24			
Pomer						
<i>Žabice</i>						13
Ukupno	172 djece					

Pedagoška godina 2015./2016.

Odgojne skupine	Vrtićka (5 do 7 godina)	Vrtićka (4 do 5 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlađa jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin					
<i>Pužići</i>		22			
<i>Bubamare</i>		23			
<i>Ribice</i>				13	
<i>Leptirići</i>			24		
<i>Zvezdice</i>					15
<i>Delfini</i>	21				
Premantura					
<i>Premišići</i>			23		
Vinkuran					
<i>Ježići</i>			24		
Pomer					
<i>Žabice</i>					13
Ukupno	178 djece				

Pedagoška godina 2016./2017.

Odgojne skupine	Vrtićka (4 do 7 godina)	Vrtićka (3 do 6 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlađa jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin					
<i>Pužići</i>	25				
<i>Bubamare</i>	25				
<i>Ribice</i>					15
<i>Leptirići</i>			24		
<i>Zvezdice</i>					20
<i>Delfini</i>					15
Premantura					
<i>Premišići</i>		25			
Vinkuran					
<i>Ježići</i>		24			
Pomer					
<i>Žabice</i>					14
Ukupno	187 djece				

Pedagoška godina 2017./2018.

Odgojne skupine	Vrtićka (6 do polaska u školu)	Vrtićka (2 do 4 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlađa jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin					
<i>Pužići</i>			22		
<i>Bubamare</i>	25				
<i>Ribice</i>					15
<i>Leptirići</i>			25		
<i>Zvezdice</i>		22			
<i>Delfini</i>					15
Premantura					
<i>Premišići</i>			23		

Vinkuran					
<i>Ježići</i>			20		
Pomer					
<i>Žabice</i>					14
Ukupno	181 dijete				

Pedagoška godina 2018./2019.

Odgojne skupine	Vrtićka (6 do polaska u školu)	Vrtićka (2 do 4 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlada jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin					
<i>Pužići</i>			24		
<i>Bubamare</i>				15	
<i>Ribice</i>					18
<i>Leptirići</i>			22		
<i>Zvezdice</i>			22		
<i>Delfini</i>		20			
Premantura					
<i>Premsići</i>			21		
Vinkuran					
<i>Ježići</i>			23		
Pomer					
<i>Žabice</i>					15
Ukupno	180 djece				

Pedagoška godina 2019./2020.

Odgojne skupine	Vrtićka (6 do polaska u školu)	Vrtićka (2 do 4 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlada jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin					
<i>Pužići</i>				15	
<i>Bubamare</i>					16
<i>Ribice</i>		19			

<i>Leptirići</i>			24		
<i>Zvezdice</i>			23		
<i>Delfini</i>			20		
Premantura					
<i>Premsići</i>			18		
Vinkuran					
<i>Ježići</i>			24		
Pomer					
<i>Žabice</i>					15
Ukupno	174 djece				

Pedagoška godina 2020./2021.

Odgojne skupine	Vrtićka (6 do polaska u školu)	Vrtićka (2 do 4 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlada jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin					
<i>Pužići</i>					16
<i>Bubamare</i>			23		
<i>Ribice</i>			21		
<i>Leptirići</i>			24		
<i>Zvezdice</i>					17
<i>Delfini</i>			24		
Premantura					
<i>Premsići</i>			16		
Vinkuran					
<i>Ježići</i>			24		
Pomer					
<i>Pčelice</i>			17		
<i>Žabice</i>					12
<i>Loptice</i>			13		
Ukupno	207 djece				

Pedagoška godina 2021./2022.

Odgojne skupine	Vrtićka (6 do polaska u školu)	Vrtićka (2 do 3 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlađa jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin					
<i>Pužići</i>					14
<i>Bubamare</i>			22		
<i>Ribice</i>			23		
<i>Leptirići</i>			22		
<i>Zvezdice</i>		15			
<i>Delfini</i>			23		
Premantura					
<i>Premsići</i>			22		
Vinkuran					
<i>Ježići</i>			21		
Pomer					
<i>Pčelice</i>			21		
<i>Žabice</i>		15			
<i>Loptice</i>					12
Ukupno	210 djece				

Pedagoška godina 2022./2023.

Odgojne skupine	Vrtićka (6 do polaska u školu)	Vrtićka (2 do 4 godine)	Vrtićka (3 do 7 godine)	Mlađa jaslička (1 do 2 godine)	Mješovita jaslička (1 do 3 godine)
Medulin					
<i>Pužići</i>					15
<i>Bubamare</i>			22		
<i>Ribice</i>			18		
<i>Leptirići</i>			21		
<i>Zvezdice</i>			22		
<i>Delfini</i>				13	
Premantura					
<i>Premsići</i>			18		
Vinkuran					
<i>Ježići</i>			18		
Pomer					
<i>Lavići</i>				12	
<i>Pčelice</i>			20		
Žabice			16		
<i>Loptice</i>					12
Ukupno	207 djece				

IZVORI I LITERATURA

ARHIVSKI IZVORI

Dnevnik Župe Medulin od 1928. do 1964. godine

HR-DPA-89 Prosvjeta 1954., 92.

HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Predškolske ustanove, 49.

HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Godišnji izvještaj predškolskih ustanova NOK-a Pula 1955/56., 49.

HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Polugodišnji izvještaj predškolskih ustanova NOK-a Pula 20.2.1956., 49.

HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Spisak predškolskih ustanova na području NOK-a Pula 25.5.1957., 49.

HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Izvještaj predškolskih ustanova na početku školske godine 1958/59., 49.

HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Izvještaj na kraju školske godine za 1959/60 Uprave dječjih vrtića „CENTAR”, 49.

HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Polugodišnji izvještaj za školsku godinu 1961/62., 49.

HR-DPA-93 Problematika dječjih vrtića 1952.-1962., Podaci o problematici školstva, 4.2.1962., 49.

TISAK

Grazer Zeitung, 5.4.1871.

La Provincia, 16.11.1873., 1.5.1876.

Il Risorgimento, 20.4.1879.

Pola, 17.5.1885., 5.9.1885.

Il Giovine Pensiero, 19.10.1887., 3.10.1891., 13.7.1895.

Il Diritto Croato, 18.1.1893.

L'Istria, 12.11. 1898.

Il Popolo Istriano, 14.4.1900., 28.4.1900., 14.7.1900.

Il Giornaleto di Pola, 20.10.1900., 20.9.1903., 4.12.1904., 22.2.1906., 17.11.1906., 1.3.1908., 15.2.1911., 16.7.1912., 4.12.1912., 17.7.1914.,

Naša sloga, 6.10.1898., 9.3.1899., 15.2.1901., 19.3.1901., 31.5.1901., 18.2.1902., 12.1.1905., 31.8.1911., 15.2.1912., 23.1.1913., 17.7.1913., 27.11.1913.

Omnibus, 4.1.1908., 6.5.1908.

Pučki prijatelj, 29.12.1921.

Istarska riječ, 31.1.1924., 19.3.1925., 6.8.1925., 25.2.1926.

L'Azione, 30.1.1919., 14.9.1919., 11.1.1927.

San Antonio e i suoi orfanelli: La partenza per Medolino, kolovoz 1940., God XIII. No. 8., kolovoz 1942., God XV. No. 8.

Glas Istre, 1.8.1946., 22.8.1947., 18.6.1948., 19.8.1949., 6.9.1952., 14.2.1953., 30.4.1953., 11.12.1953., 30.12.1953., 26.2.1954., 4.6.1954., 22.4.1955., 2.9.1955., 25.8.1956., 1.5.1958., 5.9.1958., 6.1.1961., 23.8.1963., 23.8.1968., 8.11.1968., 23.12.1969., 13.1.1970., 10.2.1970., 1.9.1970., 23.12.1970., 26.10.1973., 12.11.1973., 8.3.1974., 16.1.1975., 15.5.1975., 21.5.1975., 14.5.1976., 8.6.1977., 5.12.1977., 25.5.1978., 24.8.1978., 9.3.1979., 2.7.1979., 10.1.1980., 7.3.1980., 1.7.1980., 1.9.1980., 13.10.1981., 22.6.1983., 1.11.1983., 31.5.1984., 22.3.1985., 3.3.1987., 25.5.1987., 25.8.1988., 10.3.1989., 25.7.1991., 30.7.1991., 1.8.1991., 2.8.1991., 5.8.1991., 6.8.1991., 7.8.1991., 22.8.1991., 23.8.1991., 3.9.1991., 25.9.1990., 19.10.1991., 13.11.1991., 16.11.1991., 5.12.1991., 13.12.1991., 2.1.1992., 14.1.1992., 17.2.1992., 26.12.1996.,

25.3.1997., 24.6.1997., 26.6.1997., 23.4.1998., 16.3.1999., 12.2.2003., 10.5.2003., 20.2.2004., 29.5.2004., 9.10.2004., 22.12.2005., 22.6.2006., 14.12.2006., 30.4.2008., 9.6.2015.

PISANI ZAPISI

Pisani zapis Antona Cukona Mrgankinog iz 1981. godine.

Igre u medulinskoj loži. Po kazivanju Mikule Lorencina zapisao Giuliano Lorencin

Pisani zapis Ane Kirac, rođ. Vojak iz Medulina

Pisani zapis Liliane Kliman, rođ. Cukon iz Medulina

Pisani zapis Nježe Družeta, rođ. Sironić iz Medulina

Pisani zapis Silve Brajković, rođ. Radošević iz Medulina

Pisani zapis Renata Klimana (Bumbaro) iz Banjola

Pisani zapis Remiđa Družete iz Pomera

Pisani zapis Ratka Crnoborija, koji je pohađao je premanturski „ažilo“ 1937. i 1938. godine.

Pisani zapis Ane (Anite) Cukon, rođ. Vojak

Pisani zapis Ane Cukon, rođ. Šugar

Pisani zapis Nelide Molek (rođ. Družeta) i Marije Družeta

Pisani zapis Ane Ostoni, rođ. Privrat iz Medulina

Pisani zapis Mirjane Grakalić iz Medulina

Pisani zapis Bojane Kirac iz Medulina

Pisani zapis Mirjane Rojnić, rođ. Baran iz Medulina

Pisani zapis Branke Puškadija, rođ. Cukon iz Medulina

Pisani zapis Željke Mufić, rođ. Kirac iz Medulina

Pisani zapis Jelene Jelkić Zečević

USMENA SVJEDOČANSTVA

Razgovor s Perom Radoševićem vodio Andrej Bader 16.8.2008. godine

Razgovor s Petrom Cukonom vodio Andrej Bader 20.8.2012. godine

Razgovor s Marizom Grmoja vodio Andrej Bader 22.5.2019. godine.

Razgovor s Aurelijom Peteh vodio Andrej Bader 9.6.2019. godine

Razgovor s Borisom Rotarom vodio Andrej Bader 17.10.2019. godine

Razgovor s Milkom Boljun vodio Andrej Bader 18.1.2020. godine

Razgovor sa Serafinom Benčićem vodio Andrej Bader 7.9.2020. godine

Razgovor s Anicom Ramić vođen u Medulinu 26.10.2020. godine

Razgovor s Božicom Siladić vodio Andrej Bader 12.2.2020. godine

Razgovor sa Silvanom Wruss vodio Andrej Bader 17.9.2020. godine

Razgovor s Marijom Kirac vodio Andrej Bader 23.2.2022. godine

Razgovor s Flaviom Brulc vodio Andrej Bader 23.2.2022. godine

Razgovor s Rajkom Polić vodio Andrej Bader 4.6.2022. godine

Razgovor s Vitomirom Papom vodio Andrej Bader 17.11.2022. godine

Razgovor s Davorkom Verbanac Hošnjak vodio Andrej Bader 1.2.2023. godine.

Razgovor s Ines Dvorski vodio Andrej Bader 6.2.2023. godine

Razgovor s Danielom Michelich vodio Andrej Bader 10.3.2023. godine

TONSKI ZAPISI

Tonski zapis razgovora sa Srećkom Cukonom Nebeskovim u Medulinu 4.8.2008. godine.

Tonski zapis razgovora s Josipom Cukonom, 4.7.2016. godine.

Tonski zapis razgovora s Giorginom Aničić, 10.2.2022. godine.

LITERATURA

ALLEMAGNE, Henri-Rene: *Histoire des jouets, Librairie Hachette, Pariz 1902.*

ANTUNOVIĆ RADIĆ Nina, DERENČINOVIĆ Mariana: „Omogućiti djetetu holistički doživljaj identiteta radom na temi Premanturska pulena – pramčana figura potopljenog broda“, *Tragovi u moru*, Dječji vrtić Medulin, Medulin 2019.

ARIES, Philippe: *Vekovi detinjstva*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1989.

BABIĆ, Nada, IROVIĆ, Stanislava: „Ciljevi institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine“, *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* Vol. 5., No. 17., Zagreb 1999., str. 3.

BACKE-DAHMEN, Annika: *Die Welt der Kinder in der Antike*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein 2008.

BADER, Andrej: *Zaboravljeni egzodus 1915.-1918.*, Općina Ližnjan, Ližnjan 2011.

BADER, Andrej: „Augustov hram od ranokršćanske crkve do muzeja“, *Histria Archeologica* 45., Pula, 2015.

BADER, Andrej: „Medulinsko društvo za štednju i zajmove“, *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa Istarsko gospodarstvo jučer i sutra*, Pazin 2015.

BADER, Andrej: *Iz fotoalbuma Richarda Schustera 1914.-1917.*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Sveučilišna knjižnica, Pula 2016.

BADER, Andrej: *Filantropija... ?*, Zaklada za poticanje partnerstva i razvoja civilnog društva Pula, Pula 2016.

BADER, Andrej: *Premanturski kaleidoskop*, Javna ustanova Kamenjak, Pula 2017.

BADER, Andrej: „Vrijeme Austrije“, *Monografija Pomera*, Općina Medulin, Medulin 2021.

BADER; Sonja-Barbara: „Što sve može jedno stablo?“, *Medinfo* br. 62., Općina Medulin, Medulin 2021.

BADER, Sonja-Barbara: *Na Vižuli i u Pomeru najmlađi mještani obilježili Dan planeta Zemlje*, Novosti Općine Medulin 25.4.2021. <http://medulin.hr/vizuli-pomeru-najmladi-mjestani-obiljezili-dan-planeta-zemlje/>

BADER, Sonja-Barbara: „Projekt Vižula Art Atelje umjetnošću oživio zeleno srce Medulina“, *Medinfo* br. 3., Općina Medulin, Medulin 2022.

BALEN-LETUNIĆ, Dubravka, RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Ante: „Igre i igračke u prehistoriji i antici“, *Umjetnost i dijete* 14/82, Zagreb 1982.

BALEN-LETUNIĆ, Dubravka, RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Ante: *Čarolije igre*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb 2012.

BALEN-LETUNIĆ, Dubravka: „Osvrt na igračke pretpovijesnog razdoblja“, *Etnološka istraživanja* Vol. 18./19., Etnografski muzej Zagreb, Zagreb 2014

BALJ, Lidija: *Miniaturne posude vinčanske kulture: dečije igračke ili predmeti neke druge namene*, Rad Muzeja. Vojvodine 51, Novi Sad 2009.

BARAN Jelena, DOBROTIĆ Ivana, MATKOVIĆ, Teo: „Razvoj institucionaliziranog predškolskog odgoja u Hrvatskoj: promjene paradigme ili ovisnost o prijašnjem putu?“, *Napredak Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju* Vol. 152. No. 3-4, Zagreb 2011.

BASIOLO, Antonia: „Historijski podaci koji se odnose na dječji vrtić Lucia Manzin u Vodnjanu“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967.

BELOVIĆ, Jelica: *110 igara za mladež*, Knjižara L. Hartman, Zagreb 1894.

BELULLO, Marija: „Sto deset godina Osnovne škole Šijana u Puli“, *Povijest u nastavi* Vol VII. No 14. (2), Zagreb 2009.

BENKO, Jerolim: *Admiral Max Freiherr von Sterneck; Erinnerungen aus den Jahren 1847-1897.*, Beč 1901.

Biblija: Stari i Novi zavjet, glavni urednik Jure Kaštelan, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1974.

BIRO, Maria: *The Bone Objects of the Roman Collection*, National Museum Budapest, Budimpešta 1994.

BLAŽEVIĆ, Ivan: „Razvojni put i prekretničko značenje turizma u Medulinu“, *Čakavski sabor – Katedra Pula, Prilozi o zavičaju* 3, Pula 1983.

BODLAJ-IVAŠIĆ, Silva: *Noć kada su stigli Vukovarčani*, Glas Istre, 25.11.1991.

BOHUCKI, Đurđica: „Eko – projekt Voda“, *Zrno* br. 21., Zagreb 1996.

BOTIĆ, Katarina: „Dječje igračke i minijature posude Sopotske kulture s lokaliteta Krčavina – Novi Perkovci“, *Histria Antiqua* 21., Pula 2012.

BUCALO, Nedjeljko: *Stigao je Djed Mraz!*, Glas Istre 22.12.1970.

BURŠIĆ-MATIJAŠIĆ, Klara: „Tragovi igara u prapovijesti Istre“, *Histria Antiqua* 21., Pula 2012.

BUSULADŽIĆ, Adnan: „Predmeti rimske zabave i dokolice: nepublicirani astragali, talus i calcula iz antičke zbirke Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* Vol. 54., Sarajevo 2017.

CAILLOIS, Roger: *Igre i ljudi, maska i zanos*, Nolit Beograd 1979.

COTTONE, Carmelo: *Storia della scuola in Istria: da Augusto a Mussolini*, Scuola Tip. Edit. V. Focardi. Kopar 1938.

CRNOBORI, Milka: „Mreža predškolskih ustanova na području Istre“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967.

CRNOBORI, Ratko: *Rječnik premanturskog govora*, ur. Sonja-Barbara Bader, Općina Medulin 2018.

CRNOBORI, Tone: „Škola i Ćirilometodska družba u Premanturi“, *Prilozi zavičaju* 4, Pula 1986.

CVIJIĆ, Antonija: *Rukovođ za zabavište*, Hrvatski pedagoški-književni zbor, Zagreb 1895.

ĆURIC, Mate: *Kuda s prekobrojnima malisanima?*, Glas Istre, 10.9.1986.

DEROSI, Ema: „U Medulinu je otvoreno Dječje oporavilište za djecu radnika Pule“, Glas Istre 6.8.1946.

DESSARDO, Andrea: „Scuole al limite. L'istruzione primaria in lingua italiana in Alto Adige e nell'Istria interna, 1918-1922. Analisi d'una contraddizione“, *Qualestoria*. Rivista di storia contemporanea. Anno XLIII, N.ro 1, Grande guerra e scuola“, Trieste, EUT Edizioni Università di Trieste, Trst 2015.

DOŠEN-DOBUD, Anka: „Dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967.

DOŠEN-DOBUD, Anka: „Predškolski izazovi prosvjetne savjetnice“, *50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula*, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997.

DOŠEN-DOBUD, Anka: *Slike iz povijesti predškolskog odgoja*, Centar za istraživanje djetinjstva-Učiteljski fakultet u Rijeci, Rijeka-Split 2013.

DOŠEN-DOBUD, Anka: *Istarska učiteljica*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb 2014.

DRUŽETA, Marija: *Plova kuća*, Općina Medulin, Medulin 2011.

DUDA, Igor: *Danas kad postajem pionir*, Srednja Europa, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb-Pula 2015.

DURAS KOMPARIĆ Mirjana, TATKOVIĆ Sanja: „U DV Medulin edukacija odgajatelja za primjenu načela učenja djece u prirodi“, *Medinfo* br. 55.

DŽIN, Kristina: *Pula-Forum arheološka građa 2006.-2007.*, Arheološki muzej Istre katalog 72., Pula 2007.

ĐOKOVIĆ, Mirjana, et.al: „Razdoblje intenzivnog razvoja PU (80/96.)“, *50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula*, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997.

ĐURIĆ, Đurđica: „Predškolske ustanove od 1947. do 1967.“, *50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula*, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997.

EFFENBERGER, Arne: „Das Berliner Kugelspiel“, *Jahrbuch der Berliner Museum*, Berlin 2007.

FLINDERS Petrie, WILLIAM Matthew: *Ten years digging in Egypt 1881-1891*, Religious Tract Society, London 1893.

FLORENCE FABIJANEC, Sabine: „Djeca pod okriljem odraslih. Odrastanje na istočnom Jadranu u razvijenom i kasnom srednjem vijeku“, *Fili, filiae... : položaj i uloga djece na jadranskom prostoru 4*, Istarski povijesni biennale, Poreč 2011.

GIUNIO, Kornelija: „Biti žena u starom Rimu“, *Finis corant opus*, Zbornik Instituta za arheologiju, Zagreb 2016.

GORLATO, Achille: *Vita istriana*, Zanetti, Venecija 1954.

GOTOVINA, Svetlana: „Sunčica u Japanu“, *Zrno* br. 30.-31., Zagreb 1998.

GOTOVINA Svetlana, TALJAT Snježana: „S kraja na kraj Istre“, *Dijete Vrtić Obitelj*, Zagreb 1999.

GRBAC, Aldo: „I giochi che facevano i nostri nonni“, *Xota 'l morer*, Annuale della CI di Sissano, Šišan 2010.

GRUBER, Max: *Sociale Verwaltung in Oesterreich am Ende des 19. Jahrhunderts* Beč 1900.

HAMERŠAK, Marijana: „Desetljeća Ariesove povijesti djetinjstva“, *Časopis za suvremenu povijest* Vol. 36. No. 3., Zagreb 2004.

HERODOT, Povijest, Matica hrvatska, preveo i priredio Dubravko Škiljan, Zagreb 2007.

HMELJAK, Franko: „Pandolo“, *Istarska enciklopedija*, Zagreb 2005.

HUIZINGA, Johan: *Homo ludens : o podrijetlu kulture u igri*, Naprijed, Zagreb 1992.

IVETAC, Just: Kasni turizam u Vinkuranu, Glas Istre, 27.8.1977.

JAMES, Peter, THORPE, Nick: *Drevni izumi*, Mozaik knjiga, Zagreb 2007.

Jahresbericht des K.K. Ministeriums fur Cultur und Unterricht fur 1872.

Jahrbuch der Kais. Kon. Kriegsmarine 1873. Beč

Jahrbuch der Kais. Kon. Kriegsmarine 1874. Beč

Jahrbuch der Kais. Kon. Kriegsmarine 1875. Beč

JEKIĆ Savko, GOLUBOVIĆ Dragan: „Razvoj dečjih igračaka kroz istoriju“, *Tehnički fakultet Čačak*, Čačak 2006.

JELOVAC, Ivan, MILOHANIĆ, Mladen Juvenal: *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, Josip Turčinović d.o.o., Pazin 2008.

KATAJALA-PELTOMAA, Sari, VUOLANTO, Ville: „Children and agency: Religion as socialisation in late antiquity and the late medievalwest“, *Childhood in the Past*, 4., 2011.

KOLENKO, Mladen: „Strgnuta maska dolazećem proljeću“, Glas Istre 25.2.1995.

KORITNIK, Mladen: 2000 igara, Igre motorike, NIP Sportska štampa, Zagreb 1970.

KUCHELMANN, Hans Christian: „Why 7? Rules and exceptions in the numbering of dice“, *Paleohistoria*, Vol. 59./60., University of Groningen, Groningen 2018.

LAZOVIĆ, Gordan Ivo, ŠETIĆ, Nevio: „Uzroci sukobljavanja u Istri tijekom oblikovanja moderne hrvatske nacije u dugom 19. stoljeću“, *Rad Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti*, Razred za društvene znanosti Vol. 539=54. Zagreb 2019.

LONČAR, Zorka, DOŠEN-DOBUD, Anka: «Tako je počelo», *50 godina predškolske ustanove Dječji vrtići Pula*, Predškolska ustanova dječji vrtići Pula, Pula 1997.

LJUBIČIĆ, Šime: „Predškolske ustanove grada Zadra do Rapalskog ugovora“, *Magistra Iadertina*, Sveučilište u Zadru Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja predškolske djece Vol. 15. No. 2., Zadar 2020.

MANIN, Marino: „Kulturni krug“, *Monografija Općine Medulin*, Općina Medulin, Medulin 2013.

MATVEJEVIĆ, Predrag: *Mediteranski brevijar*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1987.

Medinfo, „Učimo iz prirode“, Općina Medulin br. 27., Medulin 2011.

Medinfo, „Druga dječja kuća“, Općina Medulin br. 32., Medulin 2013.

Medinfo, „Djeca pjesmom Plovi barka i Istra terra magica izmamila pljesak roditelja“, Općina Medulin br. 45., Medulin 2016.

Medinfo, „Ciciban - odgojna ustanova i član obitelji“, Općina Medulin br. 56., Medulin 2019.

Medinfo br. 2. „Obnovljen stoljetni suhozid na blatu u Vinkuranskoj vali – u obnovi je sudjelovalo 150 volontera“, Općina Medulin, Medulin 2022.

Medinfo br. 2.: „U Medulinu obilježen Svjetski dan plesa 2022.“, Općina Medulin, Medulin 2022.

MENDEŠ, Branimir: „Anka Došen-Dobud reformatorica predškolske pedagogije“, *Slike iz povijesti predškolskog odgoja*, Centar za istraživanje djetinjstva-Učiteljski fakultet u Rijeci, Filozofski fakultet Split, Rijeka –Split 2013.

MIHOVILIĆ, Kristina: *Na početku je bila peć*, Arheološki muzej Istre, Katalog 82., Pula 2011.

MIKAC, Jakov: *Istarska škrinjica*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1977.

MIŠKOVIĆ, Ivan, BADER, Andrej: *General iz Premanture*, Općina Medulin 2019.

MONCHINSKI, Tony: *Education in Hope: Critical Pedagogies and the Ethic of Care*, Peter Lang Publishing, New York 2010.

MONTAIGNE, Michel: *Eseji* knjiga prva, Disput, Zagreb 2007.

NEMEC Predrag, NEMEC Vesna: *Dečje igre i sport*, Univerzitet Singidunum, Beograd 2021.

OHSWALDT, Julius: *Istrien Ein Wegweiser langs der Kuste, fur Pola und das Innere des Landes*, Trst 1878.

ORBANIĆ, Josip: „Kako se čuva gradsko zelenilo u Puli“, Glas Istre 20.1.1956.

ORLIĆ, Jasna: Svi vrtići grada, Glas Istre 6.9.1991.

ORLOVIĆ, David: „Između dva rata. Medulin kao elitno kupalište i izletište Puljana“, ur. Ivan Žagar, *Turizam medulinske rivijere*, Medulin 2017.

OŽANIĆ-ROGULJIĆ,

Ivana: „Mali s balunom - koju je igru igrao?“, *Triljski most*, list za kulturu god. II. br. 1., Trilj 2007.

PAYNE, George Henry: *The Child in Human Progress*, New York 1916.

PAMIĆ Sanja, TATKOVIĆ

Sanja: „Osigurati uvjete za udovoljavanje razvojnim potrebama djece u dječjem vrtiću“, *Medinfo* br. 45., Općina Medulin, Medulin 2016.

PAULETTA, Ivan Corrado: *Premantura*, Durieux, Zagreb 2007.

PEARSALL, Ronald: *A Connoisseur's Guide to Antique Toys*, Todtri, New York 1999.

PINCAN, Zlata:

„Maškaraonica. Materijali poticaji i osmišljavanje prostora za igru i stvaralaštvo u vrtićima“, *Dijete, vrtić, obitelj*, Zagreb 1999.

PLATON: *Zakoni*, Naprijed, Zagreb 1973.

PLIŠKO-SEFERAGIĆ,

Lorena: „Medulinski vrtić inkubator razvoja kvalitete odgoja“ *Medinfo* br. 36., Općina Medulin, Medulin 2014.

PLUTARH: *Usporedni životopisi*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 2009.

Pola, Seine Vergangenheit, Gegenwart Und Zukunft. Beč 1887.

RADETIĆ, Ernest: *Istra pod Italijom 1918-1943.*, Albrecht, Zagreb 1944.

RADOŠEVIĆ, Ratko: Djeca dobivaju robnu kuću, Glas Istre 14.2.1974.

RADOŠEVIĆ, Ratko: Otvoren „Ciciban“, Glas Istre 5.7.1974.

RADOŠEVIĆ, Ratko: Cirkus naljutio nogometaše, Glas Istre 27.8.1979.

RADOŠEVIĆ, Milan: „Kulturni krug“, *Monografija Općine Medulin*, Općina Medulin, Medulin 2013.

ROSANDA, Mario: „Predstavljena zbirka slikovnica - Od stine do stine kroz povijest Općine Medulin“, *Medinfo* br. 41., Općina Medulin, Medulin 2015.

RUBBI, Antonio: *Kuća za individualno stanovanje u Istri*, Habitat, Rovinj 2001.

SCHADLER, Ulrich: „Some Misconceptions About Ancient Roman Games“, *Board Game Studies Volume 15.*, Lisabon 2021.

SCHATZ, Erwin: „Zapovjednik C. i kr. Mornarice admiral Maximilian Freiherr von Sterneck u Puli“, *Društvo Viribus Unitis, Historia Histriae maritima 2*, Pula 2014.

SERDAR, Elizabeta:

Zagrebačka zabavišta u drugoj polovici XIX. i početkom XX. stoljeća, Hrvatski školski muzej, Zagreb 2017.

SILJAN, Ive: „Dom staraca u Verudi“, Glas Istre 17.6.1955.

SKLEVICKY, Lydia: „Nova Nova godina – od mladog ljeta k političkom ritualu“, *Etnološka tribina 11.*, br. 18. Zagreb 1988., str. 61.

SKOK, Petar: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Knjiga prva A-J, Zagreb 1971.

Statistisches Jahrbuch / hrsg. von d. K.K. Statistischen Central-Commission 1863.

Statistisches Jahrbuch / hrsg. von d. K.K. Statistischen Central-Commission 1864.

Statistisches Jahrbuch / hrsg. von d. K.K. Statistischen Central-Commission 1865.

Statistisches Jahrbuch / hrsg. von d. K.K. Statistischen Central-Commission 1867.

SVETONIJE: *Dvanaest rimskih careva*, Naprijed, Zagreb 1978.

ŠKALEC, Nikol: „Dječji vrtić Medulin već šestu godinu zaredom omogućava uključivanje djece u ljetni kamp“, *Medinfo* br. 1., Općina Medulin, Medulin 2021.

TONČIĆ, Nataša:

„Medulinski mjesni govor“, *Istarska danica* 2003., Pazin 2002.

TRGOVČIĆ; Nikola:

Mališani tete Jolande, Glas Istre 3 i 4.10.1981.

Versuch einer Geschichte und Beschreibung der Stadt Pola in Istrien, izdavač Favarger, Trst 1843.

VERBANAC, Severka:

„Dodatni izvori ideja za zajedničku igru“ *Medinfo* br. 32., Općina Medulin, Medulin 2013.

VERBANAC, Severka: „Kad se male ruke slože...“ *Medinfo* br. 35., Općina Medulin, Medulin 2013.

VERBANAC, Severka:

Štorije male Lučice, Dječji vrtić Medulin, Medulin 2017.

VERBANAC, Severka: „U hotelu Belvedere održan skup Istra u očima djece-medij u očuvanju baštine“, *Medinfo* br. 54., Općina Medulin, Medulin 2018.

VERBANAC, Severka: „Iz projekta Priče potonulih brodova uz obalu Istre“, *Medinfo* br. 57., Općina Medulin, Medulin 2019.

VERBANAC, Severka:

„Dobivena sredstva za obnovu krova i stare šterne“, *Medinfo* br. 61., Općina Medulin, Medulin 2020.

VIVANTE, Angelo:

Irredentismo adriatico: contributo alla discussione sui rapporti austro-italiani, Firenze 1912.

VLAHOV, Dražen:

„Dokumenti za povijest partizanskog školstva u Istri“, *Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu* Vol. 25., Rijeka-Pazin 1982.

VUKOTIĆ, Đurđa:

„Dvadeset godina u životu dječjeg vrtića Štefanija Ravnić u Puli“, *Sretno djetinjstvo, dvadesetogodišnji razvoj predškolskih ustanova na području općine Pula*, Pula 1967.

ŽMAK, Maja: *Gostionica da – vrtić ne*, Glas Istre 15.5.1975.

ŽUPANČIĆ, Milan:

„Slobodno vrijeme seoske omladine“, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* No. 22., Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb 1968.

ZABAVICE U STVARANJU

Izdavači

Općina Medulin
Dječji vrtić Medulin

Za izdavače

Ivan Kirac
Mirjana Duras Komparić

Autor

Andrej Bader

Znanstvene suradnice: Jelena Jelkić Zečević, Željka Kolveshi, Lorena Pliško-Seferagić, Božica Siladić

Lektorica: Marta Unković

Suradnici: Antonella Cosenzi, Nena Taljat-Milojević, Ceca Gotovina, Claudio Grbac, Sonja-Barbara Bader, Neven Iveša, Mirjana Siladić

Zbirke fotografija, dokumenti, slike: Dječji vrtić Medulin, Comune di Trieste Servizio Musei e Biblioteche, Općina Medulin, Sveučilišna knjižnica u Puli, Gradska knjižnica i čitaonica Pula, Arheološki muzej Istre, Centar Šantadur, Dječji vrtić Ciciban, Dječji vrtić Sunčica, Glas Istre, Andrej Bader, Igor Karasi, Suzana Buić, Dragan Mikovilović, Nenad Radošević, Ivana Božić, Aldo Mihovilović, Božica Golub, Klaudia Leverić, Marta Unković, Marija Družeta, Edi Mihovilović, Ines Savić, Dražen Mišković, Dušanka Bijelić, Nenad Vojnić, Lučano Privrat, Božica Siladić, Nena Taljat-Milojević, Zlata Pinčan, Petra Vuković, Mirna Mihovilović, Milena Mandić, Sonja-Barbara Bader, Claudio Grbac, Renato Cukon, Tea Radovanović, Alen Radošević, Amalia Pavić, Aljoša Ukotić, Ezio Valenti, Vlado Godina, Ugo Fabian, Goran Buić, Davor Cukon, Mario Rosanda, Rudolf Popović, Obitelji Palaziol, Tamara Brussich, Elda Skoko, Laura Rakić, Silva Brajković, Aurelija Peteh, Ana Cukon, Dario Matika, Milka Boljun, Obitelj Fištrović, Zdenka Lazarić, Rajka Polić, Josip Grakalić, Giorgina Aničić, Sonja Crnobori-Žerjav, Dušan Mišković, Stanko Buić, Desanka Buić, Milka Radošević, Anica Ukotić, Ljubomir Žufić, Ana Ostoni, Boris Rotar, Mirjana Grakalić, Mirjana Rojnić, Mariza Radolović, Branka Grakalić, Saša Leverić, Nataša Leverić, Daniela Michelić, Roni Krbavčić, Ceca Gotovina, Neven Iveša, Anka Vitasović, Silvija Bader-Božić, Davorka Verbanac Hošnjak, Čajna Kos, Mirjana Grbac, Martina Folo, Bruno Radošević, Luis Kirac, Dijana Vidušin, Vladimiro Gagliardi, Lara Vujica, Mirjana Duras Komparić, Mario Vuković, Petar Vuković, Iva Rogulj Hrelja, Petar Božić, Đulijano Belić, Art studio Pula, Marija Božić, Bojana Kirac, Željka Kolveshi.

Tisak: Denona d.o.o., Zagreb

Grafička priprema: Teddy-Lee Akelić

Naklada: 300 primjeraka

Tiskano: Lipanj 2023.

ISBN 978-953-8197-12-3

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice u Puli pod brojem 151111015

Svako neovlašteno kopiranje bilo kojeg dijela teksta ili fotografija iz monografije „Zabavice u stvaranju“ u cijelosti predstavlja povredu Zakona o zaštiti autorskih prava te za sobom povlači pravne posljedice.

